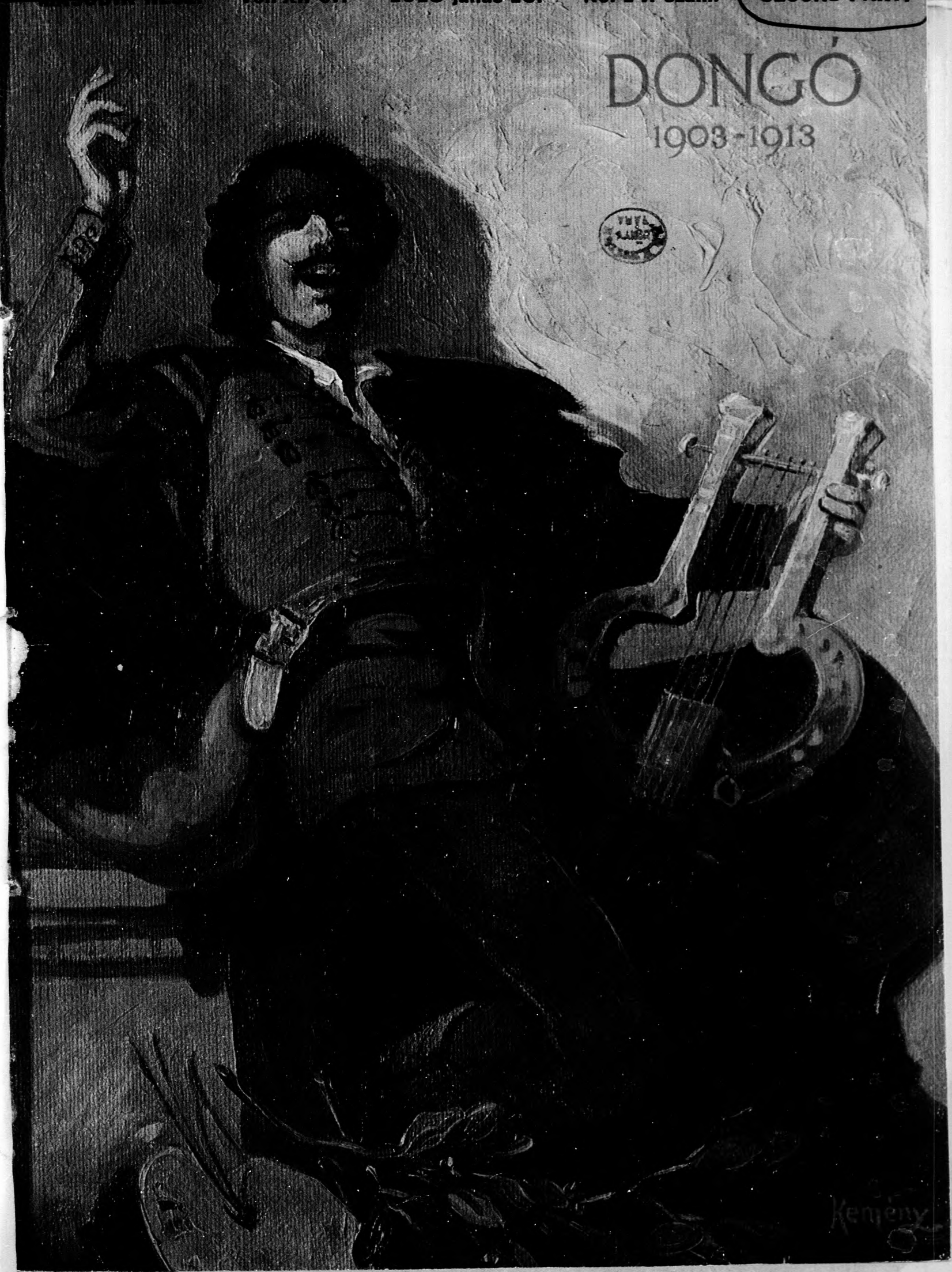

DONGÓ

1903-1913

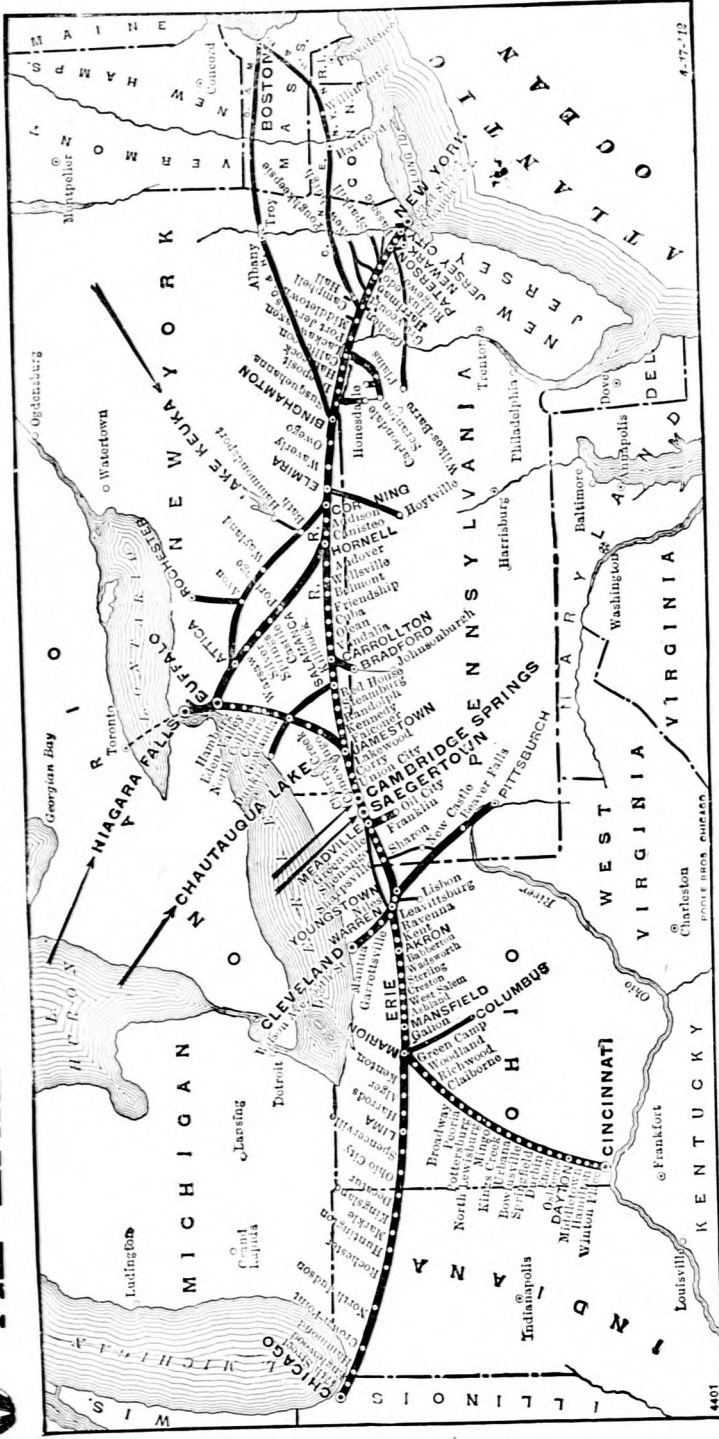

Kemény

ERIE RAILROAD

AZ ERIE VASUTI HALOZAT TERKÉPE

ERIE RAILROAD

VÁSÁROLJA MEG MENETJEGYÉT AZ ERIE VONALRA;

ha **NEW YORKBA, BUFFALOBA, CLEVELANDBA, CINCINNATIBA** vagy **CHICAGOBA** szándékszik utazni.

"A LEHETŐ LEGKÉNYELMESEBB UTAZÁS."

Az árak tekintetében egyenlő a többiekkel és alacsonyabb mint a legtöbb vonalon.

R. H. WALLACE, General Passenger Agent, NEW YORK.

ERIE RAILROAD

DONGÓ

HUNGARIAN MAGAZINE

Jubileumi Szám

A Dongó tiz esztendő's főállása alkalmából szeretettel ajánlva az amerikai magyarságnak.

Minden rendes előfizető díjtalanul kapja meg a jubileumi számot.

Egyes példány ára: egy dollár.

Anniversary Number

Sincerely dedicated to the Hungarian-Americans upon the Dongó's tenth anniversary.

The anniversary number is free to all subscribers.

Single copy: One Dollar.

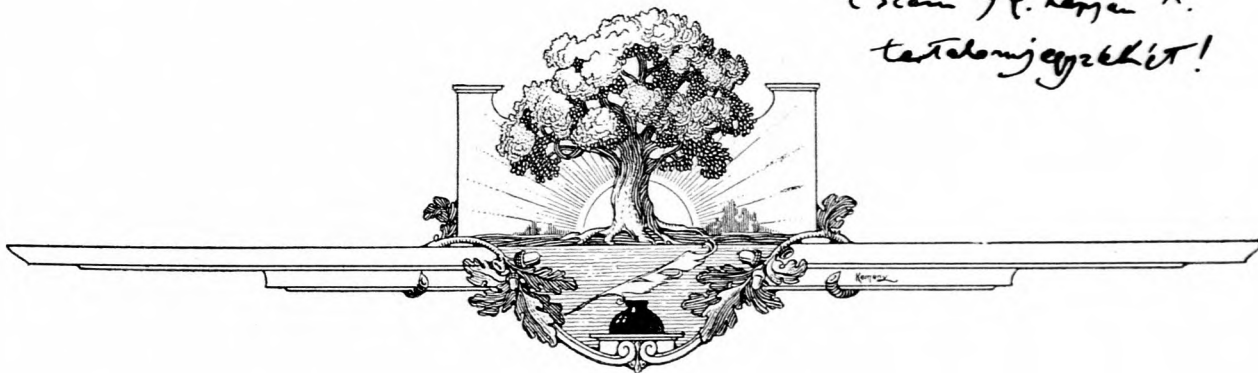
„DONGÓ”

SZERKESZTŐ GEORGE KEMÉNY EDITOR

10613 EARLE AVENUE

CLEVELAND, OHIO.

*Esséim G. Kemény A.
tartalomjegyzékét!*

VERHOVAY BETEGSEGÉLYZŐ EGYLET

A "Verhovay Betegsegélyző Egylet" az amerikai magyarság legnagyobb egylete. Az 1912. év november elsején volt 12,657 tagja, főpénztári készpénzvagyona \$80,000, (Nyolevanezer dollár), az elbalt tagok árváinak pénze, mely a főpénztári vagyontól külön kezelik s minden árva saját nevére bankokban van elhelyezve kamatozás végett nagykorúságok eléréig kitesz \$20,000 (Huszezer dollárt), a fiók-osztályok ingó és ingatlan vagyona: \$97,000, (Kilenevenhétezer dollár). A fiókosztályok száma: 212.

Ezen Egylet állami ellenőrzés alatt áll, számadásainkat a Pennsylvania állam Insurance Department-jének hivatalnokai minden év zártával felülvizsgálják, úgy a bevételek — mint a kiadások a lapok útján minden három hónapban közöltetnek s ebből láthatja az amerikai magyarság, hogy ezen egylet folyton gyarapszik; mert nem ígér aranyhegyeket az amerikai magyarságnak, de a mit alapszabálya tartalmaz, azt mindig becsülettel teljesíti. S hogy ezt teljesítette ezelőtt is, mutatja 25 éves multunk, s hogy a jövőben is teljesíteni fogjuk, mutatja folytonos anyagi gyarapodásunk.

Tagok csakis keresztények lehetnek, kik Magyarországon születtek, vagy azoknak leszármazottjai.

Beállási díjak:

16 évtől 30 éves korig	\$ 3.00
30 évtől 40 éves korig	4.00
40 évtől 45 éves korig	6.00
Tagsági díj minden hónapban	1.25
Minden három hónapban tartalék- és kezelési-alap50 cent.
Egész évi tagsági díj kitesz	17.00

Ezen egyletnél semmi néven nevezendő kivetések
nincsenek.

Fizetünk haláleseti segély fejében	\$1000.00
Félszegély címen	500.00
Csonkulási díj címen	300.00
Betegsegélyt a fiók-osztály 3 hónapig hetenkint	6.00
A főpénztár 9 hónapig hetenkint	5.00

Folyton beteg tagjaink teljes két évig kapnak betegsegélyt a fenti értelemben.

Ha ön szereti esaládját, — ha azok jövőjét biztosítani hajlandó, ami minden tisztességes magyar ember kötelessége, úgy tessék e legnagyobb, legjobb magyar keresztény egyletbe állni. Új fiók alakítható ez ország minden államában 18 taggal.

Felvilágosítással készséggel szolgál:

GÁBOR ISTVÁN főtitkár

Room 308 Markle Bank Bldg., HAZLETON, PA.

ELŐJÁRÓ BESZÉD

“Et si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinae”...

Igy énekel Horatius, a rómaiak nagy költője. Magyarul körülbelül annyit jelent ez, hogy az egész ember akkor is megállja helyét, ha sarkában összeroppan a világ. Nem kenyerem a dicsekvés, de mondhatom, hogy Horatiusnak föntidézett mondása volt egyedüli bátoritóm, mikor tiz esztendő előtt megindítottam “Dongó” nevű tréfás lapomat.

A járatlan és töretlen uton meginduló lapocska első számában megírtam az okokat és a célt. Megírtam, hogy föl akarom vidítani a hazátlanul bolyongó, verejtékkal küzdő, félreismert és meg nem értett magyart. Jeleztem, hogy a saját hibáján kívül elmaradt magyarral a természetének jobban megfelelő tréfaszóban akarom megkedveltetni a magyar írást. Megemlítettem azt is, hogy a humor metsző-késével akarom megtisztogatni a magyar lélek-fának fattyuhajtásait.

Magam se hittem tiz esztendő előtt, hogy a tövises ösvényen, bizonytalanságnak induló lapocska megállhatja helyét, megküzdhethet az eléje gördülő akadályokkal. De a magyar szívnek kitartó ereje, a magyar léleknek félelmet nem ismerő lelkesedése, s a hazátlanul bolyongó magyaroknak erejüktől kitelhető támogatása föntartották a lapot, amely így megülheti fönállásának tiz éves örömnepét.

Talán dicsekvés számba megy, ha megemlítem, hogy a tiz esztendő alatt nagyon sokszor könyvtől csillogó szemekkel, lelki viaskodással és éveken keresztül sok-sok nélkülözéssel szántottam a tréfás sorokat, hogy valamennyire fölvidithassam a bátorításra szorulókat. Önmagamattal kellett megtagadnom, hogy a nagy nincsetlenségben csak valamit is adhassak másoknak. De

mindenkor szívesen tettem és a mások örömében kerestem bajaimra vigasztalást.

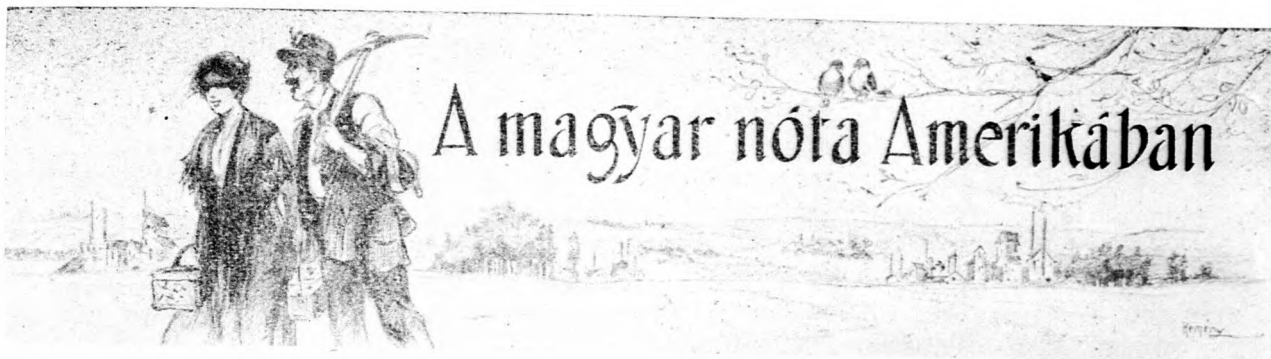
Lehetséges, hogy a kitűzött célt éppen az anyagiakban való szűkölködés miatt nem szolgálhattam úgy, amint azt tenni szerettem volna. Az is meglehet, hogy az élet napi problémáinak megoldása tulságosan lenyűgözött és így nem nyujthattam vándorló véreimnek lelkem legjavát. De egyben bizonyos vagyok és ez az, hogy mindenkor szeretettel és megalkuvást nem ismerő magyar lelkesedéssel igyekeztem szolgálni, s lehetőleg előmozdítani minden szépet, jót és nemest. A küzdelmes tiz esztendő alatt a dolgok mélyébe nem látó kritika többször szememre vetette, hogy a szerkesztésemben megjelenő lap nem áll a méltán megkívánható irodalmi magaslaton. Megvallom, hogy a külsőségekből ítélve, némileg jogosult ez a kritika, de a zsarnokul parancsoló szükség fittyet hány mindenféle kritikának.

Tudván tudtam és tudom én azt, hogy a magyar géniusz teremtő ereje csodákat tudna művelni itt az idegenben, csak hogy "más idöket élünk, más csillagok járnak" és bármilyen gyönyörűséges lett légyen is a miloi Venus, manapság még se járhatna utcáinkon úgy, ahogyan a faragott képben pompázik. Vagyis magyarul: a szellemi termékeknek is megfelelő külső diszre van szükségük. Már pedig az amerikai magyarságnak sokkal többet kellett küzdenie a kenyérért, semhogy nagyobb fajta irodalmi vállalkozásokért áldozhatott volna valamit.

Ma némileg jobbák már a viszonyok, s a tiz éves főnállását ülő "Dongó" megszokott hangjától eltérőleg komolyan, diszes köntösben igyekszik bemutatni az amerikai magyar szellemi erő kincseit. Amerikában élő, vagy Amerikát tapasztalt magyar írók, művészek és zenészek szólalnak meg a "Dongó" jubileumi számában. Sőt angol nyelven is igyekeztem bemutatni a magyar géniusz teremtő erejét, hogy angol szomszédaink, s a magyarul alig tudó ifjabb nemzedék is okulhassanak abból.

Sok lenne még a mondanivalóm, de a magyar szólás szerint "minden szónál szebben beszél a tett." Én tehát végezetül csak szíves köszönetet mondok mindazoknak, akik a jubiláris számhoz hozzájárultak szellemük kincseivel; a magyaroktól pedig azt kérem, hogy a sok gonddal, szeretettel és lelkesedéssel, s erőt meghaladó anyagi áldozatokkal összehozott jubiláris számot fogadják olyan szeretettel, mint aminővel azt én adom nekik.

Kerény György

A magyar nótá Amerikában

Irta : KEMÉNY GYÖRGY

KEMÉNY JÁNOS rajzaival

“Rég veri már a magyart a teremtő”... és mégis a magyar legnótásabb népe a világnak. Nótával ébred, nótával fekszik, nótaszóval kíséri napi munkáját és gyakorta nótával temetkezik. És a nótának maga költi szövegét, maga szerzi muzsikáját. Nótáinak legtöbbször ott lüktet valami az ős-rítmusból, ami magyarrá teszi a magyar lelket, s ami elkíséri bárhová a világon. Ez a veleszületett költői tehetség, ez a páratlan rítmus-érzék fényes bizonyítékai a magyar nép lelki fogékonyságának. Életföntartásért vívott évszázados küzdelmei alatt elmaradt ugyan nyugati szomszédai mellett a rendszerekbe foglalt tudományok terén, de buzog benne a hatalmas ős-erő, a melynek segítségével kedvező viszonyok között nemcsak elérheti, de le is gyűrheti a védelme alatt békésen fejlődött szomszédokat.

Csak annál esodálatosabb a magyar nép lelkének nótára hajló készsége; mert az ős-magyar költői termékekből nagyon kevés maradt reánk. Tudakos krónikások, idegenből származott téritők igyekeztek mindent kiirtani, ami a pogányságra, az “igricek” naiv “csácsogására” emlékeztette volna a magyart. Mindazonáltal a krónikák száraz adatain is áttör itt-ott az ős-költészet hamisítatlan bűbája annak bizonyítékául, hogy az ős-magyaroknak is volt költészetük. De nem is lehetett ez másként, hiszen a keleti származásu magyar ős-hazájából hozott magával nótát, muzsikát — lett legyen ez bármily kezdetleges.

A magyar lótenyésztő, természetimádó nép volt. Már pedig ilyen nép nem lehetett nótá nélkül. A fehér lovat áldozó gyulák, a harci tort ülő magyarok nem áldoztak, nem ünnepeltek némán.

A nótáskedvű magyar nép ősei is nótakedvelők, nótacsinálók lehettek. Csak hogy az ős-magyar népköltés termékeit elseperte az évszázadok vérzivatarra. Még az a csoda, hogy a viszontagságos körülmények, egészségtelen politikai viszonyok, s németesítő befolyás alatt megmaradt a nádfődeles kunyhók rejtekén maga a magyar nyelv.

A kuruc-korszakból ránk maradt édesbus kuruc-nóták fényes bizonyosságai annak, hogy a magyar haza viszontagságai mindenkor megszólaltatták a magyar nép lelkét. A szabadságharc nem csak hősokeket, de nótákat is termelt. A boszniai hadjárat idején szebbnél szebb katona-nótákat szült a nép lelke. De béke idején is fonóban, táncban hirtelenül fel-felesendül egy-egy nóta. Nem tudjuk, honnan jött, s ki a szerzője? Csak megvan és dalolják. Ugy terem a magyar nóta, mint rózsán a harmat.

*

Idegen-járásban gyakorta fölmerült lelkemben a kérdés, hogy vajjon a hazájából kibujdosó magyar magával hozta, megőrizte, vagy elvesztette a nótaszülő, istenadta tehetséget?

Mert az utóbbi harminc év alatt különös betegség lepte meg a magyart. Előbb egyenként, majd százanként és végre tizezrenként kezdte odahagyni a földet, mit annyira szeretett. A délibábos, kolompszavas rónát fölcserélte a szenet-vasat termő Amerika földével, a fonóházi nótát fölváltotta a bánya tülkének bögése, a gyárak kohóinak pokoli dübörgése.

S a hirtelenül megváltozott viszonyok között eleinte szótlanná lett Amerikában a nótáskedvű magyar ember. De minek is nótázott volna? Muskátlis ablakban nem vár-

ta senki felesendülő dalát, nótaszóba fojtott keservét sem értette meg senki. Teljesen lehullatta virágát az Amerikába került magyar nótafája.

A belső meg hasonlításával magára maradt magyar lelkét eleinte kielégítette akkor is, ha vasárnaponként magános esőndben imádkozhatott — magyarul. Vagy legfőlebb néhanapján elkeseredését egy-egy bánatos, régi nótában szólaltatta meg. De ujat nem teremtett az Amerikába került magyar lelke, mert a bizonytalanság verte rá bilincseit, a kétségbeesés zárta le az ajkakát.

Jártomban-keltemben évekig figyeltem itt a magyar nép lelkének nótaszóban való megnyilatkozását, de hasztalanul. Pedig közel fél milliónyi magyar élt már akkor Amerikában, s így nem lett volna csoda, ha itt-ott mégis csak erőt vett volna valamelyikükön a nótás kedv.

Néhány év előtt South Bendben jártomban összetalálkoztam végre néhai Ádám Pistával, aki hajdanában halász volt a Fertőn, s Amerikában olyan világvándor, csárdai mindenés, ráadásul pedig régimódi népének, hegedős lett belőle.

Mondanom se kell, hogy csárdában találkoztunk, ahol a busuló magyarok éppen a repülőgépről beszélgettek és csodálkoztak rajta nagyokat. Egyszer csak megszólal Ádám Pista:

— De is nagy csuda! Hászén régen megjövendölte azt már Kertész Gyuri bátyám.

Érdeklődni kezdtem és erre elmondta Ádám Pista, hogy hajdanában halászkodott a Fertőn. Kertész Gyuri, kapitulációs őrmester, volt a halász-gazda, aki szenvedélyes vadász is volt egysorban. Egyszer vadkacsára lőtt, de nem találta, mert a kacsza hirtelen felröppent. Ezért azután dühös lett Kertész Gyuri.

— Nagy baj, hogy nem lehet utána repülni! — vélekedett az egyik halászlegény.

— No hiszen, meglássátok, hogy még az ember is fog valamikor repülni! — mondotta Kertész Gyuri halászmester.

Ezek után mi se természetesebb, mint hogy érdekelni kezdett Ádám Pista és a mikor lassankint egymáshoz melegedtünk, egyszer csak kitört Ádám Pistából a virtus, hogy "aszongya hogy":

Nagy Ociján tenger vize
Ne hánd a huilámod.
Ugy is tudod, régen láttam
Szép Magyarországot.

Ha még eceer megláthatom,
Megmaradok benne.
Nem kell nekem soha többet
Amérika kinese.

Mivel pedig nekem szörnyen tetszett a nóta, Ádám Pista rágyujtott egy másikra:

Édesanyám fia vótam, de is kedves vótam;
Mer ha bus vót, vagy szomorú, megvigasztótam.
De immár most nines fia,
Nines, aki vigasztalla,
Sajnálhat engem.

Béesbe ültem az omnibusz leghátullába,
Onnaj néztem édesanyám hervatt arcába.
Szája el vót hervadva,
Két orcája meghalva,
Siratott engem.

Mikor engem a gőzös vitt a tengerpartra,
Leültem én ebédelni, mint egy legruta.
De én ennyi nem tudtam,
Csak mindég siránkoztam
Érted angyalom.

Az Ádám Pista eddigi nótái a kívándorlással foglalkoztak elég szomorú hangon. Kíváncsi voltam, hogy vajjon az új foglalkozásmód nótára hangolja-e a magyart, amire a következő nótával felelt:

Ne esodákozz rajta, hogy én hervatt vagyok,
Kilene esztendője, hogy köszörüs vagyok.
Tizediket tötöm az Alber gyárába,
Vasat köszörülök farmerok számára.

Ez a nóta az Oliver-gyárban dolgozó magyar köszörüsökről szól, akik valósággal lassu halódásban töltik életüket a gyilkos köszörüknél, amelyek a tüdővést lehelik beléjük lassan, de biztosan.

Mindezek a nóták szomorúak, bánatosak. Ádám Pista rágyujtott később vigabbra, amely egy régi katona-nótára emlékeztet, de a kívándorló magyar a saját viszonyaira alkalmazta ilyen módon:

Eijöttem én jóbarátom
Nagy Amérikába.
Beötöttetek itt engem
Csuf német ruhába.

Az egek is meghasadnak,
A csillagok sirnak,
Hogy a magyar emberre itt
Il csuf ruhát huznak.

Rám attak egy bé pantallót,
Egy iszonyu sapkát.
Bánatomba elkeritem
Azt a rézangyalát.

Ha felhuzom a pantallóm,
Itt-ott vagyok benne.
Ha felveszem a bakancsot,
Ugy esosztatok benne.

Ha felteszem a sapkám,
Leér a vállamra;
Nem merek rátekinteni
A magyar lányokra.

Jaj Istenem mit csinállok,
Megööm magamat.
Nem merem megszólítani
Kedves galambomat.

Akit magyar ötözetbe
Az ölembe vettem:
Rám se tekint, mint a páva
Ugy elmegettem mellettem.

A nemzeti büszkeség is kitört Ádám Pistából a következő nótában:

Amerikába gyűttem ki munkásnak;
Hajón hoztak, hogy én gyalog ne járjak.
Járjon gyalog a tót, polák, vagy olá,
Nem érdemes hajót adni az alá.

Az egyszerű magyar ember nótája szerint még a hajót is egyenesen a magyar embernek találta föl a "német." Holmi polák meg oláh átjöhet gyalog is a tengeren. Még az a csoda, hogy Columbus Kristóf-ból nem csinált a magyar ember Kolompot és természetesen magyar embert.

Lehetséges, hogy a főnti nóták egy része az Ádám Pista lelkében született meg, de valószínűbb, hogy ide-oda való vándorlásában szedte össze azokat és szerves egészlet csinált belőlük az ő egyszerű, de mégis költői lelke.

Meg kell itt jegyeznem, hogy Ádám Pista volt az egyedüli magyar népének, akivel Amerikában találkoztam. És jellemző, hogy csak úgy szóval elmondani semmit se tudott. Hatszor is el kellett vele dalolnom egyet-egyet, hogy leirhassam. Természetes, hogy a dalolást megfelelő sörözés előzte meg. Ez volt az Ádám Pista honoráriuma. De hát ez a magyar költő sorsa!

Azóta sokfelé kutattam, figyeltem és irkáltam amerikai magyar nóták után. És rájöttem, hogy a magyar nótának Amerikában is az a legfőbb ismertető jele, hogy dalolni dalolják, de el nem mondják, s még kevésbé írják le valahol. Mégis sikerült összegyűjtenem néhányat.

Hajdanában a magyar, ha csak vásárra készült is, megírta a végrendeletét, most pedig bátran nekivág a világnak. Nem kell neki térkép, vagy nyelvtudás. Csak megindul a nagy csapáson és elvergődik Amerikába. Eleinte nehezen ment a dolog, de ma már úgy válogat a magyar a hajókban, mint "tót a vadkörteben." Az Amerikát többször megjárta emberek kioktatják, sőt nya-

catekert angol szavakra is megtanítják a vándorutnak indulót. Utóbbi időben azonban az amerikai bevándorlási hatóság ugyancsak megrostálja a bevándorlókat, akik jobban félnek a "kacengárdá"-tól, mint a magyar esendőtől. Soknak reményességét lefagyasztja a könyörületet nem ismerő bevándorlási hatóság. A deportálásra ítélt magyarok nótaszóban sirják el keserűket. A "Magyar menház" egyik tisztviselője említette, hogy négy deportálásra ítélt magyar a következő nótában öntötte ki bánatát:

Nem megyünk, nem megyünk
Pencelvániájába, (1)
De csak itt maradunk
A kacengárdába. (2)

Szóval már az ígéret földének kapujában nótára hangolja a magyart a szomorúság. Nagy általánosságban mégis a hazai földhöz való ragaszkodás, a szülőföld után való sóhajtozás váltja ki a bujdosó magyar lelkéből a nótát, amint az alábbiak mutatják:

Fehér holió, jaj de régen bujdosol;
Nem láttad-e a galambom valahol?
Láttam bizony a nyujorki dipónál, (3)
Hajójegyet váltott ott az ágentnél. (4)

Nevijorkból elindul a gőzhajó,
Szomorkodik rajta a sok utazó;
Árboára selyem zászló van tűzve,
Isten hozzád Amerika örökre.

Kapitány ur, jól vezesse a hajót,
Magyarországnak vegyen direkeiét.
Ott vár engem feleségem, gyermekem,
Akikért megreped a gyenge szívem.

Amerikát de régóta bujdosom;
Kimennék én beüle, csak tudnék hon.
Kimennék, de a nagy tenger keríti,
Szívemet a bubánat keseríti.

Amerika nekem nem szülőházam,
Még sohase volt benne egy vig óram;
Jártam pedig, vándoroltam eleget,
De a szívem csak jobban keseredet.

Jóbarátim jertek ide sorjába,
Kisérjetez engem az állomásra;
Majd ott aztán felülök a gőzösre,
Visszamegyek a régi szülőföldre.

(1) PENCELVÁNIJA (Pennsylvania): állam.

(2) KACENGARDA (Castle-Garden): A régi bevándorlási állomás New Yorkban.

(3) NYUJORKI DIPÓ (newyorki depot): newyorki vasuti állomás.

(4) AGENT (Agent): ügynök.

Legkedveltebb és így legjobban elterjedt nóta a következő:

Hallottam Amérikáról
Sok szépet beszélni,
Elindultam én is oda
Szerencsét keresni.
De engemet a rossz talál
És a jó eikerül:
Boldogtalan a világon
Én vagyok egyedül.
Nem okozhatok én senkit,
Magam vagyok oka;
Nem kísért ki a falumból
Senki karonfogva:
Se a bíró, se a esendőr,
Se a falu szája,
Csak az átkos pénzvágó hozott
Az idegen tájra.

A fönti nótában benne van a kivándorlás legfőbb oka. Ez a rövidke nóta minden tanulmánynál jobban megmagyarázza, hogy miért igyekeznek annyi sok magyar Amérikába.

A magyar rög szeretetének fényes tanubizonysága az alábbi:

Meguntam már élttem
Nagy Amérikába:
Vágy a szívem haza
Szép Magyarországra.
Míg a világ világ lesz,
Míg egy szálló madár lesz,
Mind csak azt dalolja:
Szép a magyar haza.
Ha itt a hant eltakar,
Akkor is leszek magyar,
Hazámnak hü fia.
Éve is meg halva.

Ehez a nótához nem kell sok magyarázat. Szebben is, jobban is írhattak már a hazaszeretetről, de aligha irtak nagyobb szeretettel, mélyrehatóbb vágyakozással.

A következő nóta egy jólismert kurucdalkának a bujdosó magyar viszonyaira való alkalmazásában jelentkezik és az elhagyott feleség után való vágyakozás nyilatkozik meg benne:

Jaj, de nagyon tornyosodik
Fejem fölött a felhő;
Talán bizony óhazából,
Magyarország felől jó.
Oly epedve, bánatosan
Nézegetek utána;
Jaj, Istenem, csak egy szóra
Fejem fölött megállna.

Állj meg felhő, barna felhő,
Ha szép hazámból jöttél;
Az én gyászos homlokomra
Csak egy pár cseppet ejtsél.

Hátha abba a pár cseppbe
Orvosságom ottan lenne,
Óhazában értem siró
Feleségem bus könnye.

A föntinek éppen megfordítottja a következő, amely az óhazában hagyott feleség hűtlenségét panaszolja:

Amerika határába
Leszállott egy vándor páva,
De sok levél a szájába,
A magyaroknak számára.

Mindenkinek vigat hozott,
Csak nekem szomorut hozott;
Az van a levélbe írva,
Hogy a feleségem esalfa.

Ugyan páva mit gondoltál,
Hogy ily bus levelet hoztál?
Nem gondoltam én egyebet:
Feleséged másat szeret.

A szerelem is megszólal a bujdosó magyar nótájában. Az oakdalei legény panasz-kodik, hogy kedvese hervadozik a gyárban:

Az oakdalei dugógyárnak
Bádög a teteje,
De sok magyar legénynek ott
Hervad a kedvese.
Az enyém is benne van,
Az én édes babám;
Bánatosan ki-kínéz
Restélyos ablakán.

A szomorú nótára így felel a szerencsésebb legény:

Lám, az enyém nincs benne,
Itten ül az ölembe';
Páros esőket osztogat,
Kaesingat a szemembe.

A költözködni kénytelen legény is megtalálja nótáját:

Barna kislány több levelet ne irjál;
Mert engemet Steeltonba nem talál már.
Holnap este sej-haj! kimegyek a dipóra,
Kiváltom a tikeket (5) Ohijóba.

Az utazással foglalkozik ez a nóta is:

Éjfél után egyet ütött az óra;
Gyere babám, kísérj ki a dipóra.
Nem megyek én; mer a szívem meghasad,
Ha vissza kell, ha vissza kell
Onnan jönni magamnak.
Nem jössz vissza, elmenyünk Fioméba,
Felülünk a sej-haj!
Felülünk a Kárpáthia hajóra.

J. C. Fireman

NEW YORKI CSELED-ELHÉLYEZŐNÉL — EMPLOYMENT OFFICE

Valósággal drámai hatása a következő nóta:

Hamiltoni Ferry utcán
Véges végig járok...
Hó esik az utra,
Hideg szellő fujja;
Barna kislány bánatosan
Kiáll a kapuba.

Hamiltoni Ferry utcán
Véges végig járok...
Barna kislány várja,
De hiában várja;
Azt a szölke magyar legényt
Mögölte a bánya.

Ebben a nótában a kibujdosott magyar foglalkozásával járó napi veszedelem talál viszhangra, amint hogy a különböző foglalkozások is szóhoz jutnak az amerikai magyar nótáiban.

Nincs szebb élet a miénknél,
A bányászi mesterségnél;
Mert mi adót nem fizetünk.
Mikor tetszik, eimehetünk.

Hétfőn reggel virradóra,
Jön a pitbósz ⁽⁶⁾ az ajtóra:
"Föl bányászok, hat az óra!
Eldudált már a bojlerba." ⁽⁷⁾

Miszter pitbósz nem dolgozunk,
Mind egy szálíg bestrajkolunk;
Bestrajkolunk, megmutatjuk.
Hogy a szenet nem ladoljuk. ⁽⁸⁾

Az Amerikába került magyar tehát még a sztrájkot is nótában tudja bejelenteni. Értelemzavaró ugyan a sok magyarosított angol kifejezés, de nem kell felednünk, hogy a megváltozott viszonyok között az egyszerű magyar nem találja meg a különböző fogalmaknak megfelelő magyar szavakat. És így kénytelen ugynevezett "amerikai magyar" nyelven megszólalni.

Némelyik nóta dicséri a nehéz foglalkozást, mint például ez:

Szép élet a bányász élet,
Egy fináncal nem eserélget.
Bánya mélyén a munkája,
A misziszke a babája
Csuhaaja!

Tudva tudott dolog, hogy a földművelő magyar új hazájában csak nehezen adja magát földművelésre és innen van az, hogy ez a foglalkozásmód nagyon kevés nótát

váltott ki lelkéből, pedig szülőhazájában az ekéje, lova, szántó ökre, a pacsirta, a pitty-palatty, a kaszás csillag, a virág és a fűszál, szóval minden de minden nótára hangolja a szabad természet ölen élő magyar embert. Mig itt csak egy eltévedt nótácska dicséri a földművelést, az is a Louisiana állambeli Árpádhon nevű magyar telepről való. Szól pedig imígyen:

Árpádhonba szeretnék lemenni;
Csak ott lehet szeretőt szerezni.
Kökényszemű árpádhoni lányok,
Pünkösd napján lemegyek hozzátok.

Ahol a sok a földi eper terem,
Onnan való lesz a feleségem;
Kiválasztok a sok közül egyet.
Kit az Isten számomra teremtett.

Piros pünkösd vasárnap reggelén
Esküdtött egy árpádhoni legény;
Szamócéba nőtt fel a kedvese,
Isten áldja meg őket örökre.

Ebben a nótában is inkább az árpádhoni lányokról esik szó, mint a földművelésről. Mintha csak a magyar ember lelke visszariadna a gondolattól, hogy itt az ösfoglalkozást dicsérje. Mintha csak azt akarná mutatni, hogy szántani-vetni csak ott lehet a délibábos, kolompszavas magyar földön, s aki itt szánt-vet, az meggyalazza az ösfoglalkozást.

Amerika nem mindig és nem mindenkinek az ígértet földje, ámbár egy nóta szerint:

Áldd meg Isten Amériát örökre,
Már én többet ki nem megyek belőle;
Inkább megyek a bányába pikkelni, ⁽⁹⁾
Mintsem otthon zsidó bérese lenni.

Ezzel szemben azonban így kesereg a csalódott kivándorló:

Tegnap kaptam jó anyámtól levelet,
Gyere haza édes fiam, ha lehet.
Hazamennék, nincs egy betyár tallérom,
Akivel a hajójegyet megváltom.

Szomorú az édesanyám háztája;
Mert a fia kint van Amérikába.
Nem is lesz az vig tán egyhamarjába,
Itt sinylödök a gibbsi fűrészgyárba.

Nagyon jellemző a következő nóta, amely szerint az Amérikában csalódott farmer visszamegy Magyarországra, de otthon se tud megmaradni. Elmondja ez a nóta az újból való vándorlás okait, rámutat arra,

(6) PITBÓSZ (Pit-boss): Tárna-felügyelő.

(7) BOJLER (Boiler): Kazán, itt azonban gépház.

(8) LADOLNI (To load): rakodni.

(9) PIKKELNI (To pick): ásni, csákányolni.

hogy a visszavándorló magyar miért veszi ismét kezébe a vándorbotot.

Szánt az ökör, bus a gazda,
A bugond őt igen bántja;
Az adóság huzza,
Mefagyott a buza.

Haza gondol hajnaltájba,
Busan felsóhajt magába:
Ott maradni jobb lett vóna,
Ahol kalászos a róna.

Eladom mindenem,
Megveszem tikezem,
S vissza megyek riva
Az öreg kontriba.

Odahaza se jó,
Igen sok az adó;
Sok a végrehajtó,
Jegyző, szolgabíró!

Veszi vándorbotját,
Széles tengeren át
Visszaindul fázva
Nagy Amérikába.

A főntemlitett nóta a canadai magyar farmer keservét tárja ki, s mint említettem, azért is érdekes; mert egyszerű észjárással ugyan, de nagyon is világosan rámutat az Amérikába való másodszori vándorlás okaira.

A főntemlitett nóták alaphangja kevés kivétellel bánatos. Vannak azonban az amerikai magyarnak vigabb nótái is, amelyek természetesen a "szalonok"-nak nevezett esárdák és a "burdosházak" körül forognak. Nehányat felemlitek belőlük, hogy mulatozása közben is lássuk a magyart.

Ha bemegyek a szalonos ⁽¹⁰⁾ urnál,
Nagyobb ur vagyok én
Kárneki ⁽¹¹⁾ Andrásnái.
Addig iszom, míg a zsebem birja;
Ha nem birja, a szalonos
A hitelt felírja.

A "burdosházi" viszonyokra vet világot a következő nóta:

Mit ér olyan főburdosna' ⁽¹³⁾ élete,
Kinek mindig nadrágzsebben a keze;
Nem meri a sejhaj! misziszét ⁽¹⁴⁾ megölelni,
Mert attól fél, hogy a polie ⁽¹⁵⁾ elviszi.

(10) SZALONOS (Saloonkeeper): Korcsmáros.

(11) KÁRNEKI (Carnegie): Carnegie, az "acélkirály." Az amerikai magyar szereti az angol neveket "megmagyarosítani." Így lesz nála "Vanderbilt"-ből VÁNDORBÉL, "Rockefeller"-ből RAKODFELE, "Conneaut"-ból KOMJÁT stb.

(12) BURDOSHAZ (Boardinghouse): Ház, ahol nőtlen emberek laknak egy-egy feleséges gazdánál.

(13) FŐBURDOS (Star-boarder): Az egy háznál lakó magyarok vezére.

(14) MISZISZ (Mistress): Asszony, itt: a gazda felesége.

(15) POLIC (police): rendőr.

Egyik nóta bizonyossága szerint akadnak olyan magyarok is, akik nem szeretik a munkát, hanem inkább a koresmát és feleségeikre bizzák az élet nehezebb oldalát. A felesége munkájából élőt így nótázza ki az amerikai magyar:

Feleségem jár a szivargyárba,
Gyűjti a pénzt a ládafiába;
Csak te gyűjtsd édes feleségem,
Én lassacskán elmulatom szépen.

A megváltozott viszonyok közé kerülő magyar néha nem hagyja magát, hanem lehetőleg érvényesülni akar, sőt tuljár az őt kihasználni akarók eszén, amint az kiviláglik a következőkből:

Amérika aranybányák hazája,
Sült gaiamb száll minden ember szájába.
Lám, hogy diktál, komendiroz velem is;
Csak azért is
Kifogok rajt' az eszén is.

A nótaesináló hajlandóság gyakran még a komoly egyházi énekekben is érvényesülni akar. A tudományára büszke templomi előénekes csupa "lokál-patriotizmus"-ból így kezdi az éneket:

Perth Amboyi Szűz Mária,
Mennyországnak királynéja.

A régi magyar nótáknak helyi viszonyokra való alkalmazása szinte határtalan. Főlöslegesnek tartom ezeknek fölsorolását: mert csak az amerikai magyar szavakkal való megfejelésük miatt érdekesek, vagy sokszor inkább boszantóan nevetségesek. Záradéku még csak egy nótát akarok említeni annak bizonyosságául, hogy Amerika partjaitól is nótaszóban bucsuzkodik a hazájába készülő magyar.

"Nevijorki ⁽¹⁶⁾ kikötőbe áll egy hadihajó,
Tetejibe, tetejibe nemzeti lobogó.
Fujja a szél, fujja; hazafelé fujja,
Kilene éves Amérikási megy az ókontriba ⁽¹⁷⁾

Igy énekel New York kikötőjében a hazaszálló vándormadár. Nótaszóban mondja el bucsuját csak azért, hogy legtöbbje keseregve térjen meg rövidesen. Mert az amerikai viszonyokhoz szokott magyar bármennyire szeresse is szülőhazáját, csak nagyritkán tud ott megmaradni; mert visszacsalogatja a dollár, visszakergeti a nyo-

(16) NEVIJORK: New York.

(17) ÓKONTRI (Old-Country): a régi haza, az amerikai magyarnál "ó-haza."

morúság, de még többször a basáskodó hivatalos hatalom. Sőt utóbbi időben még a tanulmányos emberek is kénytelenek voltak visszatérni Amerikába; mert itt született, itt fölseperedett gyermekeik nem tudnak megmaradni a magyar földön. Az ő lelkiüknek az amerikai levegő kell és visszakényszerítik magukkal a magyar levegőért epekedő szüléket. És ebben van a kivándorlás legszembeszökőbb tragikuma.

*

Több esztendei gyűjtögetés eredményét mutatom be az elsorolt nótákban. Igyekeztem a nótákat úgy összeállítani, hogy nótaszóban lehetőleg minden oldalról bemutassam az amerikai magyart. Több nagyon érdekes nóta van még gyűjteményemben, de azoknak írásban való ismertetése lehetetlen; mert tárgyuknál és hangjuknál fogva nem bírják el a nyomdafestéket, illetőleg a nyomdafesték nem bírja azokat. Mert a magyar ember idegenjárásban is megtartotta hamiskás természetét és alaposan megpaprikázta egynémely nótáját. De a felsorolt nótákból is kiviláglik, hogy a magyar ember lelke idegenben is megőrizte sajátos megérző, meglátó képességét és páratlan rithmus-érzékét.

Ujat ugyan nem teremtett a bujdosó magyar nép lelke, de az itten való hivatásos írástudók se tudtak új formákat, új irodalmi műfajokat teremteni; mert hiszen tudóst és tudatlant egyaránt kikölesönzött az élet napi problémáinak megoldhatása.

Vannak itt a magyar nép lelkének megnyilatkozásában bizonyos elitelni valók is, ezek azonban a kellő tanultság, a magasabb lelki esiszoltság hiányának rovására iran-

dók. Olyan a magyar nép lelke, mint a csiszolatlan gyémánt. Már pedig ki dobna félre egy darab gyémántot csak azért; mert arra kialakulása közben némi sár tapadt?!

A magyar nép lelke valami ösztönszerű hajlékonyságánál, hogy — ugymondjam — ösműveltségénél fogva nagyszerűen gyúrható anyag, amiből remekművet formálhat kedvező viszonyok között a hozzáértő mesterkéz.

És legfőbb ideje, hogy gyakorlott mesterek becsületesen hozzáfogjanak a becses anyagnak formálásához; mert a szabadságra magyarozott szabadság, s a pénzre váltható hizelgés következtében fölburjánzott tudákosság hovatovább megmértelyezik a magyar nép lelkét. Már pedig a magyar népnek küzdelmes multjánál, munkás jelenénél és természetadta tehetségénél fogva teljes joga van ahhoz, hogy az igazi művelődés terén is legalább egyenrangúvá legyen szomszédaival. Mert akár itt marad a vándorló magyar, akár pedig visszakerül az ősi rögpre, mindenképpen fölülte szükségyszerű, hogy öntudatos részévé váljon a nemzettestnek, s általában a haladó emberiségnek. Ha a lelkesedni és alkotni tudók vállvetve, becsületesen összetartanak a magyar nép lelki művelésének munkájában, akkor az önkénytelenül is nótát szülő magyar lélekben új melódiák támadnak majd a tudás erejével, s talántán a műveltség békés eszközeivel sikerül elérnie azt, amit századokon át el nem érhetett a kard élével és a kar erejével.

S nem lesz a jövőben,
Mint ősidők óta:
Egyre csak zokogó,
Bus a magyar nóta.

Bucsuszéd

KEMÉNY JÁNOS rajza.

Testvéreim, bucsuzom tőletek!
Reves fa lettem, már ledőlhetek.
Öreg, kopár fa; törzse porhanyó,
Sem tűzre, sem szerszámnak nem való;
Ha egy vihartalan napon ledül,
Magába hamvad észrevétlenül.

De voltam én sudár is lombos is;
Midőn a sors, ez az életkocsis,
Hajszolva féktelen naplovakat,
Kerekagyával énbélem akadt.
Éreztem az ütés parázs sebét,
De nem szakadt rám a halálsetét:
Ő sárba nyekkent, ott nyögött alul,
Én fenn maradtam mozdulatlanul.
Birokra keltem az idők szelével,
Könnyezte a tusát sok levelem;
A harc alatt még sem hajoltam én el,
Nem birt a bértörő vihar velem.
A vándor ágyvető árnyéka voltam,
Szerelmesek fölé lágyan hajoltam,
Mikor belém faragták nevüket.
Csókneszre néma voltam és süket.
Zughattak a felhők fejem felett
Ha mit belőlem a tél sirba vitt,
Jött a pacsirta-szárnyu kikelet:
Ujhodni láttam lelkem álmait.

Allhattam volna még tömérdek évig,
Österebély, magas hegyormokon,
Ahol csupán az égi hó fehérlik
S a végtelennel a lélek rokon;
De a megizmosító anyaföldből
Magam kiteptem élttem gyökerét;
A régi fán most egy levél se zöldül,
Nem tudja senki, hogy mi volt elébb.
Lelankadok, saját erőm elárul,
Tavaszi rügyet hiába álmodom,
Rám az aranylevelű regefárul
Más nem maradt: csak a vándorbotom.

Igy jöttem én, az álmodó, közéték,
Verejték-hullató hazátlanok,
Kiknek szívében bárha vigan éltek,
A honi bánat egyre ott sajog.
Amerre jártam e szabad hazában,
Dolgozva görnyedeztek véreim;
Nagy öserönket sorvadozni láttam
Gyárok kohóin, bányák mélyein.
Haj-zába guzsolt emberrengetegben,
Gyémántmezők, aranyhegyek helyén
Csak a csalódás égő könnye cseppen
És sápadt arccal sárgul a remény.

Sebekben áztatott a munka bére,
Vérrel kovászolt a falat kenyér;
A pénzhalom bár a felhőkig érne,
A kifacsart étellel föl nem ér.
Fajtánknak itt keservesebb a bőrég
A nagy nyomornál, melyből menekült;
Izzón tapad rá gyilkos munkahőség
Minden centjére, melyet haza küld.
A függetlenség mindent összeláncol,
Más népek e hurokban boldogok;
De míg a jólét kurjogatva táncol,
A magyar hazagondol és zokog.

Zokogtam én is, mig csodálva néztem,
Fajtánk mily izmos, hü, komoly, nemes,
Habár a heregögi honi részben
Rá vesztegetni szót sem érdemes.
Én láttam itt hogy fur, farag, kopácsol,
Olvadt tüzet lapától, tör szentet;
De arra, mit hazája elharácsol,
Bár nélkülözve, némán huny szemet.
Nem sejtik otthon, mint lesz abbul áldás,
Mi annyi testvért félholtta gyötör;
Hány visszafojtott végső jajkiáltás
Titkát takarja névtelen gödör!

Lelkembe markol egy egy látomásom;
Rémülten álltam a küzdő előtt,
Hogy köfenékrül egy gyöngyöt kiásson:
Porszemre morzolt óriás erőt.
A legkisebb bántást se tűrte otthon,
Itt semmi ellen nem volt panasza;
Örömtűz csillogott rá tul a gondon,
Ha csak meghalni érhet is haza.
Láttam az összeroncsolt szenvedőket,
Kiket hőssé szentelt a küzdelem,
Mely ott temette kora sirba őket,
Ahol kérges kéz, bársony szív terem.

Oh, tiszta faj, nem volt elég a könnyem,
Hogy mindenütt végig sirassalak;
Hol egymagad győzhettél volna könnyen,
Ha nem nyom a reád dobált salak.

Zokogtam egyre, hogy az idegenben,
Hol annyi léha dus kalászt arat:
A te erényeidnek mérhetetlen
Kincset takarja meddő akarat.
Gyakran leroskadt zátonyok felett
Lelkemben a virasztó képzelet;
Addig sirattam mindazt ami drága,
Amig kilobbant két szemem világa.

Testvérek így bucsuzom tőletek,
Mint a reves fa, már ledőlhetek.
De mig meredten a sötétben állok,
Kezem szorítják hű testvér-kezek;
S bár elhamvadtak a napfényes álmok,
Meleg szívet dobogni érezek.
Csapongó lelkem messze száll előre,
Földet kutatva túl a tengeren;
De szellő hasztalan hoz hirt felőle,
Hazám rögét már meg nem ismerem.
Mig a hajó reng, engem tép a bánat,
Ha visszatérek, nem látom hazámat.
Nem látom a Tátrát, a Hortobágyot;
Szökelhet zerge, lenghet délibáb,
Reám az éjből, mely szememre szállott,
Barack virága nem rózsálik át.
Szélcsend jöhet, tombolhat vészes orkán.
Ha rév ölel, ha hullám eltemet,
Mindegy nekem, vakító éjbosszorkány
Elvette már virágos kincsemet.
Intek felétek a bucsu határon,
Testvéreim, ne sirjatok velem;
Akármi várjon, a virágos álom
Száradjon el utolsó könnyemen.

Jobb is, ha otthon én semmit se látok,
Nytított szemem mért lássa igazán:
Pokoltüzét a négyszáz éves átok
Mint fujja végig a magyar hazán.
Maradjon a rémült agy látomása
Az éhező nép, a rongyos falu,
A gyomba fult kert, udvar pusztulása,
Rozsdás ekevas, pókhálós gyalu.
A nemzet szégyenére, jobb, ne lássam
A sok beszögezett kis ablakot,
Hol egykor nóta zengett és csodásan
Szívós, daliás, dolgos nép lakott.
És javatokra lesz tinetek is tán,
Ha mit se látok, némán szenvedek;
Jobb hinnetek, hogy nem láthatja tisztán,
Álmodja a sok gyászt a lázbeteg.
Nem látom, mint csapódik börtön-ajtó
Szegény Pistára megvasalva jól,
Ki vérbe gázolt, mert a végrehajtó
A párnát húzta az anyó alól.

Amig az ember a pittsburgi gyárban
Vasércet öntve könnyeket törül,
Nem látok otthon farkast a határban,
Se csábítót a szép asszony körül.
Nem látom Erzsit, aki rosszba járva,
Más küszöbére lop pólyás babát,
Mig felpattanva kocsma asztalára,
Mulat az ispán-urfi odaát.
Mire való, hogy a koldus nyomortul
Haraggal megránduljon a karom?
Jobb az, ha mig az aggok könnye csordul,
Nem látom őket, bárhogya akarom.

Emlékszem én, hogy Clevelandban Darus Pál
Hogy dolgozott, mig gyült a centre cent;
Hiába volt gyűlés, ivás, batyus bál,
Ő dolgozott, mulatni sohse ment.
Hü hitveséhez hazajárt a lelke,
Hazajártak a Yankee százasok;
Hat gyermek ette kenyerét, a telke
Be volt táblázva, hát a gondja sok.
Mínek azt látni, hogy egy nap pecsétés
Levél helyett csak gyászhir érkezett;
Hogy porba roskadt ájultan az édes,
Érezve messziről sujtó kezét;
A gyári gép az ő urát megölte,
Ezt tudta meg föléledt özvegye;
Nem adja vissza Amerika földje,
Bár joga sem volt rá, hogy elvegye.
Az asszony ágyba dőlt, de a nyomornak
Nem állta utját, hogy könnyei folynak:
A homlokára jelt irt; a halál
A jel nyomán gyorsabban rátalál.

Mínek azt látni? Szenved aki látja,
Hogy a derék Darus Pál szép családjá
Mint pusztul foszlányokban szertesztét;
Hogy a pityergő csepp Katóka lába
Már nem botorkál a népiskolába,
Tanulni ábécét, tündérmesét;
Mínek azt látni, hogy az éhes árva
Jó emberekhez házrul házra járva
Alamizsnáért nyujtja kis kezét?!

Testvérek! ennyi a bucsubeszéd....

Kemény Györgynek szeretettel

Chicago 1912. márc. 15.

Rudnyánszky Gyula

* Rudnyánszky vakon írta a néhány soros aláírást.

HUNGARIANS IN THE AMERICAN CIVIL WAR

by
Eugene Pivány

Illustrated by JOHN KEMÉNY.

I

Although the Hungarian has but recently become an "element" in the great American "melting pot," he has been by no means a stranger on this continent. He seems to have even preceded here all European races except the Norsemen, for the Tyrker, or Turk, who, according to the Icelandic *saga*, discovered grapes at Vinland about the year 1000 A. D., could have been no other than an

Hungarian¹. In Sir Humphrey Gilbert's ill-fated expedition to New Foundland in 1583 we find an Hungarian humanist, Stephanus Parmenius Budæus, who had been selected by Sir Humphrey, on account of his learning and his ele-

¹ Most of the latter translators and commentators of the *Heimskringla* take Tyrker to have been German. The question hinges on the translation of the Icelandic words "á thyrsku." It is difficult to see how they can be translated with "in German" instead of "in Turkish." (Turk and Turkish were then the appellations given to the Hungarians and their language.)

gant Latin verse, to be the historian of the expedition. Even the "fake" Hungarian nobleman appeared quite at the beginnings of colonial history, the first known example of this, fortunately not very numerous, species being no less a personage than the redoubtable Captain John Smith, President of Virginia, Admiral of New England, etc. He alleged to have received a patent of nobility, or grant of arms, from Sigismund Báthory, Prince of Transylvania, a copy of which is on file in the College of Arms in London. Hungarian historians, however, pronounced it to be a forgery, and a very clumsy one at that.

There are records of Hungarian settlers and travelers all through the colonial period and the first half-century of the United States. But they are only sporadic instances, as the Hungarians were not a sea-faring people and have never made any systematic attempt at colonization; in fact, all the energy they possessed was needed in their own country to hold their own against the encroachments of the Habsburgs on their liberties. Of the Hungarian travelers who visited the United States in the first half of the nineteenth century, the most prominent was Alexander Farkas de Bölön, whose book, first published at Kolozsvár in 1834, and particularly his observations on the political institutions of the American republic, made a deep impression on the Hungarian mind, the more so as they had a direct bearing on the political reforms then advocated in Hungary. Farkas's book was, no doubt, also one of the causes that induced an ever increasing number of Hungarians to emigrate to the American Land of Promise in the thirties and forties of the nineteenth century; they were, however, still too few to engage the attention of the statistician.

Hungary was then in the ferment of a grand liberal movement, in which the three greatest Hungarians of the century, Széchenyi, Kossuth and Deák, took a leading part. This movement culminated in the upheaval of 1848, which, starting in France, swept over the whole continent of Europe. It was successful only in France. The liberals of the German and Italian countries, with the exception of Venice, soon had to drop their swords. Hungary alone kept up the struggle for a year and a half, and was finally overcome only by the combined efforts of the two greatest military powers of the age. It was not merely the traditional military prowess and patriotic self-sacrifice of the Hungarians, admirable as they were, that made their magnificent struggle possible; in these qualities the other peoples may not have been much behind them. It was their inbred constitutional instinct; it was their possession of a constitution which, alone on the Continent, was not a single written instrument based on the experiences of others, or the gift of a benevolent ruler, but was—like the English constitution—the natural growth of many centuries, making the sovereign nation the source of all legitimate authority; it was their experience in self-government in the counties which—when the rest of Europe was groaning under the weight of feudalism—were semi-independent little republics; in short, it was their possession of free institutions and the

memories of the blood and treasure which their fathers had spent in securing and defending them, that enabled the Hungarians to rally around their leader and to keep the banner of liberty flying long after the others had failed.

The glorious Hungarian Honvéd Army was the hope and the object of admiration of the whole civilized world, and nowhere more so than in the United States. President Taylor acted only in accord with public sentiment when he dispatched Ambrose Dudley Mann, of Virginia, as special and confidential agent to Hungary to ascertain the true state of affairs with the view of recognizing her independence. Mann's reports, published only recently² are eloquent testimonials of American sympathy for the Hungarian cause, and offer a refreshing contrast to the reports of Lord Ponsonby, the British ambassador to Vienna, who appears to have been the dupe of Prince Schwarzenberg.

Hungary, at last, had to yield to the overwhelming power of Russia. Some of the patriots went into exile at once; others fell the victims of Austria's insane vengeance; still others, seeing the fate of their brothers who had staid at home, kept in hiding, waiting for an opportunity to flee to foreign countries. Most of those who followed Kossuth to Kutahia and Bem to Aleppo eventually came to the United States to join, or to be joined later by, their fellow-exiles who had found refuge first in Turkey, Italy, France or England. Louis Kossuth himself was freed from his confinement in Kutahia by the United States and taken on board a national vessel. There was a veritable Hungarian cult in America in 1849 and the early fifties, which, when Kossuth reached New York harbor in December, 1851, "had become almost a frenzy."

Since the Hungarians who, a decade later, offered their lives for the preservation of the American Union, came mainly from among these refugees, some observations on the character of this Hungarian immigration will not be out of place. It stands in a class by itself among all the immigrations of the nineteenth century. Its causes were purely political; its members came mostly from the middle and upper classes, and were thus superior in education and character to the average immigrant; they had received knowledge of self-government as an inheritance from their ancestors; they had seen actual service on the field of war; they were firm believers in democratic institutions, and they considered the United States as truly the Land of the Free.

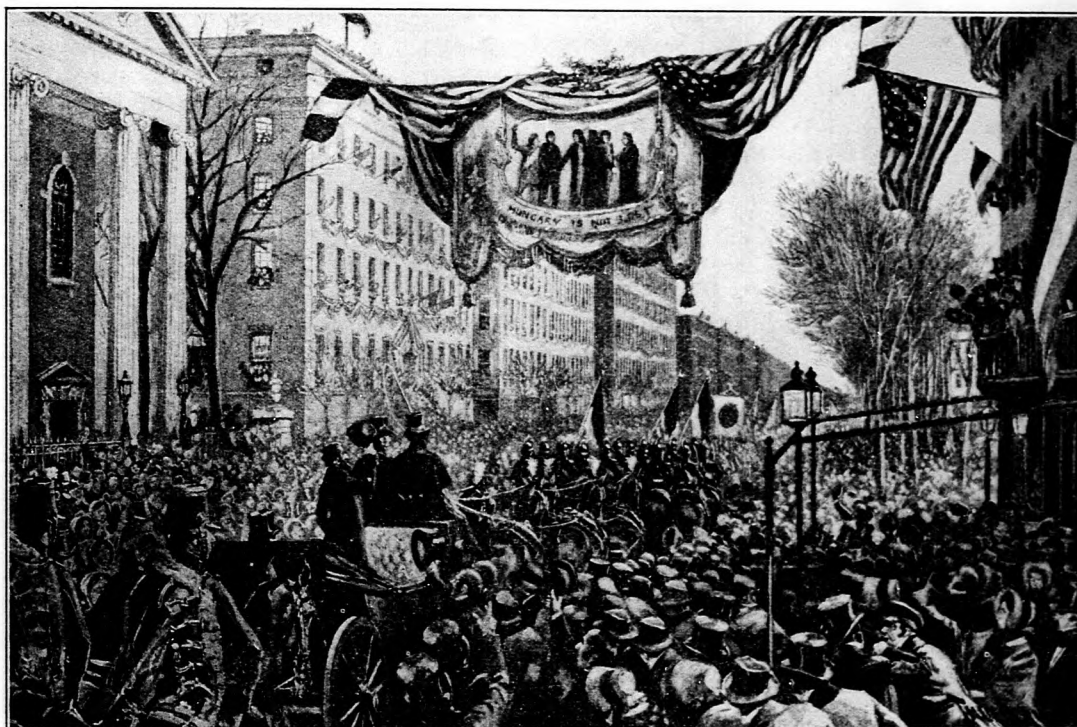
Of course, there were many immigrants of other races in the same class, and the relations of the Hungarian, German, Bohemian and Polish refugees were very cordial, if not fraternal. But the other refugees were only a small minority of their countrymen who, particularly the Germans and the Irish, immigrated in the fifties in unprecedented numbers, being assisted therein by societies organized especially for that purpose. Some German dreamers even conceived fanciful plans

² Senate Document No. 279, 61st Congress, 2nd Session. See also Senate Document No. 43, 31st Congress, 1st Session.

for making German states out of Missouri and Wisconsin.

The Hungarian immigration was entirely unorganized. The refugees generally arrived in small groups and, more often than not, met with a sympathetic reception, helpful advice or even financial assistance from noble-hearted Americans. Not unfrequently they were ceremoniously welcomed, entertained by the authorities, and lionized by Society. At first they hoped to be called back soon to take up anew the fight for the independence of their country, but before long they realized that

Honvéd Army. He arrived in New York in December, 1849, and, assisted by a fellow-exile, Cornelius Fernet, immediately set himself to the task of writing a history of the Hungarian War³. This was the first English book on the subject, it had a wide circulation and, although necessarily imperfect and partizan, it was used as an authority in the subsequent flood of English literature dealing with the Hungarian question. Noble Prágay! He found an opportunity sooner than most of his fellows to offer his sword for the cause of liberty. He joined Narciso Lopez's ill-fated

When Kossuth rode up Broadway, December 6, 1851

events in Europe were drifting in an unfavorable direction for such action. Within a few years they were scattered all through the free states as farmers, engineers, journalists, lawyers, merchants, teachers, clerks, etc., ultimately attaining more or less success and becoming respected citizens of their several communities.

Very few of them settled in the slave-holding states, except Missouri, as they instinctively detested slavery and were unwilling to employ slave labor. Probably the most prominent of the refugees was Ladislaus Ujházy, the scion of a noble race, former Lord Lieutenant of Sáros County and Commissioner of the District of Komárom, who in America was generally called "Governor" Ujházy. He first founded an Hungarian settlement named New Buda in Iowa, but, having lost his wife there, moved to Texas where he and his children built their own house and cultivated their own land. He did not take part in the Civil War, having been appointed United States Consul at Ancona by President Lincoln in 1861.

Another distinguished refugee was Col. John Prágay who had been Adjutant-General of the

expedition for the liberation of Cuba, was severely wounded in the engagement at Las Pozas on the second anniversary of the surrender at Világos (August 13, 1851), and, to escape the ignominy of the *garote*, ended his life with his own hand before the Spanish soldiers could take him prisoner⁴.

II

When the conflict between national unity and states' rights and between freedom and slavery came to an issue which could be fought out only on the field of battle, the Hungarians in America

³ *The Hungarian Revolution*. By Johann Prágay. New York, G. P. Putnam, 1850. 12-mo., 177 pp. An abridged German edition was simultaneously published by J. Helmich, New York, under the title *Der Krieg in Ungarn*.

⁴ A full account of this expedition by Louis Schlesinger, one of the participants, can be found in the *Democratic Review* for Sept., Oct., Nov. and Dec., 1852. The final instalment of the series, dealing with the fate of some of the prisoners in Ceuta, was not published, because the magazine was discontinued. In Hungarian the matter is ably treated by Dr. Géza Kacziány in the *Scabadság*, Cleveland, Dec. 21, 1911. The Hungarians in the party were: John Prágay, as lieutenant-general and chief-of-staff; Major Louis Schlesinger, Captain Radnics, Lieutenants Bontila, Eichler and Palánk, and Privates Biró, Nyikos and Virág.

responded liberally to the call for volunteers. They came of a race proud of its military qualities; most of them, as we have seen, had taken part in the Hungarian War, some of them also in the Crimean and Austro-Italian Wars; they were devoted to the cause of liberty; they felt grateful for the sympathy shown their native land in its hour of distress and for the honors showered upon their late chief, Louis Kossuth. No wonder they were eager to enlist in the Union Army; no wonder they did useful, honorable and glorious service on the battlefield for their adopted country.

As already stated, hardly any of them had settled in the slave-holding states; consequently, hardly any of them enlisted in the Confederate Army. In fact, the only Hungarian officer I have found record of on the southern side was B. Estván, Colonel of Cavalry. Having served in the Austrian Army under Radetzky in Italy and taken part in the Crimean War (presumably in the British Army) he could not well resist the call of his southern neighbors and friends to take up arms in behalf of their cause. But at heart he was a Unionist, and he ended his dilemma by resigning his commission as soon as he could do so with honor, and going to England. There he related his experiences in the South in an interesting book which was published in London, New York and Leipzig in 1863⁵.

It would be interesting to know the number of Hungarians in the United States at the outbreak of the Civil War and the number of Hungarian soldiers in the Union Army. For the former we should naturally look to the census of 1860, but with disappointing results, for that census—at least as far as the nativity of the population is concerned—was not made up on scientific principles. Hungarians were not treated separately, and even Austria appeared only as a subdivision of "Germany." It is very likely that the Hungarians were included among the 25,061 shown as Austrians, although—as Secretary of State Seward aptly remarked⁶—there were no *confessed Austrians* in America. Nearly one-third of these Austrians lived in Wisconsin, where German colonization was carried on systematically; so it is fair to presume that the majority were Austrian Germans.

We get more enlightenment from the census of 1870, in which the natives of the Dual Monarchy appear in a tripartite arrangement: Austria (proper) 30,508, Bohemia 40,289, and Hungary 3,737. The Hungarian immigration from 1866 to 1870 was so small as to be negligible (officially reported as 79), because this was a period of revival in Hungary, when many exiles returned to their

⁵ *War Pictures from the South*. New York, Appleton's, 1863. 8-vo., VIII, 352 pp. This is a cheap reprint of the London edition in two volumes. The German edition was dedicated to Gen. McClellan, a rather strange proceeding on the part of a Confederate officer.

⁶ "We meet everywhere here, in town and country, Italians, Hungarians, Poles, Magyars, Jews and Germans, who have come to us from that empire, but no one has ever seen a confessed Austrian among us." Seward to Anson Burlingame (Minister to Vienna), April 13, 1861, in *The Diplomatic History of the War for the Union*. Boston, 1884. Page 214.

native land, taking advantage of the political amnesty announced on the re-establishment of the constitution in 1867. This small immigration was undoubtedly more than offset by the deaths and re-migrations of the decade; we can not err much, then, if we estimate the average number of Hungarians during the war at 4,000. This is hardly more than a drop in the bucket, considering that the total free population of the United States in 1860 was 27,489,461, of whom 23,353,286 were natives and 4,136,175 foreign-born. Of the latter about 1,300,000 were Germans.

It is more difficult to answer our second question: What was the number of the Hungarian soldiers in the Union Army? The original muster-rolls are, for very good reasons, now practically inaccessible; and even if they were not, no complete record of the nativity of the men could be obtained from them, for the state or country of birth was not systematically required on the enlistment rolls until the Provost Marshal General's Bureau began its activity, after the war had been waged for some time. Often the place of residence was given instead of the place of birth. Francis B. Heitman's *Historical Register and Dictionary of the U. S. Army* is a very useful compilation, stating the nativity of the general and staff officers; but it refers only to officers and, as I have had occasion to find out, is far from complete. The rosters published by the various states shed little light on the subject, for as a rule they contain no data as to the nativity of the men.

Shortly after the war, the U. S. Sanitary Commission started an investigation on these lines, which was under the direction of its actuary, Benj. Apthorp Gould. He was assisted by a large staff and had, to a certain extent, the co-operation of the War Department and the Adjutants-General of the various states. For more than half the enlistments he got the official figures, for nearly 300,000 men he obtained data from various commanders, and the rest he estimated in the proportions thus arrived at. His figures, while necessarily not exact, are more trustworthy than any other calculations made on the subject, and are given here for their general interest, although they contain no specific information about Hungarians. They refer only to white soldiers in the Union Army, and leave out of consideration 92,000 men from certain western states and territories.

Natives	1,523,267
Germans	176,817
Irish	144,221
British Americans	53,532
English	45,508
Other Foreigners	48,410
"Foreigners" not otherwise designated	26,445

494,933

2,018,200⁷

These are impressive figures, but it is to be borne in mind that they do not take account of

⁷ *Investigations in the Military and Anthropological Statistics of American Soldiers*. By Benj. Apthorp Gould, New York, 1869. Page 27.

the numerous re-enlistments. As to Hungarians, their number was so small that the statistician, who deals with quantity rather than quality, did not consider them separately. We have to resort, then, to other means to make an estimate of their number.

Nearly one-half of the Garibaldi Guard or 39th New York Infantry⁸, and about one-half of the Lincoln Riflemen, incorporated later in the 24th Illinois Infantry⁹, were Hungarians. This makes about 400. For additional data I examined the published regimental rosters of some of the states, only one of which (Iowa) contained records of the nativity of the men. It was a rather unsatisfactory investigation, because there was nothing to go by but the names. The Hungarians being a composite race, many of them have non-Hungarian names; many of the refugees, on fleeing their country, changed their names; many of the names were misprinted or had undergone more or less recognizable changes toward "Anglicisation." Nevertheless I found about a hundred Hungarian names in the regiments of Iowa, Ohio and part of Illinois. So I believe that the total number of Hungarian soldiers could not have been much above or much below 800, of whom from 80 to 100 were officers.

This is certainly a small number compared with the imposing figures above quoted. But it is about 20 per cent. of the Hungarian population, a ratio not approached by any of the other races and explainable only by the unique character of the Hungarian immigration of that period. And could anything prove more the eminent military fitness of the Hungarians than that this handful of men produced

- 2 major-generals,
- 5 brigadier-generals,
- 15 colonels,
- 2 lieutenant-colonels,
- 13 majors,
- 12 captains,

besides a number of subaltern officers and two surgeons? General Stahel commanded an army corps, General Asbóth a division and a district, General Schoepf a division and a fort; while Generals Knefler, Kozlay, Munde and Pomucz and Colonel Zsulavszky had charge of brigades.

The appended partial list contains the public records, more or less complete, of 61 officers. In compiling this list and the biographical sketches, use was made of Heitman's Register, the Official Army Register of the Volunteer Force of the U. S. Army, Dyer's Compendium of the War of the Rebellion, reports of the Adjutants-General of several states, and the Rebellion Record; also of various English, Hungarian and German books, memoirs, magazine and newspaper articles, and the oral or written communications of some of the participants or their descendants. No claim is made to absolute accuracy or completeness; and any correction or additional information will be gratefully received.

⁸ Stated to me by Gen. Julius Stahel.

⁹ *Reminiscences of an Octogenarian Hungarian Exile.* By Julian Kuné. Chicago, 1911. Page 92.

III

Since the Hungarians, few as they were, were scattered all over the country, enlisted from nearly every state and served in various armies, departments and corps, it is impossible to present their story in a continuous narrative. We must be satisfied, therefore, with individual sketches, unconnected, or but loosely connected at the best.

There was no purely Hungarian organization in the Union Army. The nearest to one were the Garibaldi Guard of New York and the Lincoln Riflemen of Chicago. The latter were organized as an independent company of Hungarians and Bohemians by Géza Mihalóczy, a former honvéd officer, with another Hungarian, Augustus Kováts, as his lieutenant. This was in February, 1861, more than two months before Lincoln's first call for troops; and the far-seeing Mihalóczy drilled his men night after night to be prepared when the call should come. His request to the President-elect to permit the company to be named after him was presented to Mr. Lincoln at Springfield, Ill., by Julian Kuné, also a honvéd officer, and was gladly granted. Within 48 hours from the receipt of Gov. Yates' order to send a force to Cairo, Gen. Swift left Chicago with several companies, among them the Lincoln Riflemen.

In Cairo there was much confusion at first, owing to the lack of experienced officers and the untrained condition of the troops. This was partly overcome by the energy of Gen. McClellan, who wrote¹⁰ that "the artillery, especially, made very good progress under the instruction of Col. Wagner, an Hungarian officer, whom I had sent there for that object." Col. Gustave Wagner had been a major of artillery in the Honvéd Army, and accompanied Governor Kossuth to Kutahia. He was the son of a heroic mother, for it was his mother who, under great personal danger, returned from Turkey to Hungary, and, in disguise and with a false passport, effected the escape of Mme. Kossuth from Hungary.

He was in charge of the expeditions to Belmont and Lucas Bend, Mo., and when he was appointed chief of ordnance on Gen. Frémont's staff, Gen. U. S. Grant wrote to Frémont that "his loss from this post will be felt." Later, he commanded the 2nd New York Artillery. William Howard Russell, war-correspondent of the *London Times*, spoke of him and the other Hungarians in Missouri (in his *Pictures of Southern Life*) as of "a fine, soldierly-looking set of men." The soldierly looks of the Hungarians were commented on also by several other writers of the period.

In the West it was of vital importance to secure the two border states, Missouri and Kentucky, for the Union and to free the Mississippi from Confederate control. In St. Louis, independently of the volunteer regiments raised for the Federal army, several regiments of *Home Guards* (a literal translation of the word *Honvéd*) were organized "for the protection of the home and family, for the free exercise of the franchise and the su-

¹⁰ *McClellan's Own Story.* By George B. McClellan, New York, 1887. Page 45.

premacý of the Union," the leading idea being "to make this body strong enough to prevent even the chance of a fight within the limits of the city." The plan originated with three Hungarians, Anselm Albert, Robert and Roderick Rombauer, who met early in January, 1861, to form such an organization. Eventually five regiments of such Home Guards were organized in St. Louis. They not only fully accomplished their object, but sometimes volunteered to do duty outside of the city also, and were known officially as the U. S. Reserve Corps, Missouri Volunteers. The tactical development of the first regiment was attended to by Lieut.-Col. Robert J. Rombauer, and that of the second regiment by Lieut.-Col. John T. Fiala, who had also been a honvéd officer.

Anselm Albert had served in the Engineering Corps of the Honvéd Army as lieut.-colonel, after Világos followed Gen. Bem to Aleppo, and came to the United States in 1850, where he eventually settled in St. Louis. He was lieut.-colonel of the 3d Missouri Infantry, became an aide-de-camp to Gen. Frémont in the West with the rank of colonel and later his chief-of-staff in the Mountain Department.

The Rombauers are a remarkable family. Originally of Saxon stock, they settled in Hungary some 500 years ago, and gave several prominent citizens and stanch patriots to Hungary. Theodore Rombauer was director of the Hungarian Government's ammunition factory at Nagy Várád during the revolution, and, after the surrender of Gen. Görgei, had to flee for his life. Four of his sons had served the Hungarian cause, and four of his sons fought in the Union Army. They were, however, not the same four sons, for one of them, Richard, had lost his life in the battle of Vizakna, in Transylvania, and his place was taken in America by a younger brother.

Robert J. Rombauer, the oldest son, was an artillery lieutenant in the Honvéd Army. When that army was crushed by the Russians, he stayed in the country, believing, like many others, that it would be impossible for Austria to wreak vengeance on every subaltern officer. He was mistaken, however, for he was taken prisoner and pressed into the Austrian Army as a private. After ten months his devoted mother succeeded in getting his release, and the whole family was soon re-united in Iowa, whence, after an unsuccessful effort at farming, they moved to St. Louis in 1853. There, as already stated, he took a leading part in organizing the Home Guards, and, when their term expired, re-enlisted for three years, becoming colonel of the 1st U. S. Reserve Corps, Missouri Volunteers. In 1863 he published a military treatise¹¹, and in the centennial year of St. Louis a history of the conflict in St. Louis during 1861, with a thoughtful and judicious review of the causes leading to the Civil War, as an introduction¹². He was also engaged in journalism, and held several offices of trust and honor

¹¹ *The Contest*. By R. J. Rombauer, St. Louis, February 1, 1863. 16-mo., 106 pp.

¹² *The Union Cause in St. Louis in 1861*. By Robert J. Rombauer, St. Louis, 1909. 8-vo., XIV, 475 pp. The appendix contains the rosters of the St. Louis regiments.

in St. Louis, as President of the Board of Assessors, member of the School Board, Commander of the Grand Army of Missouri, etc. Now, at the patriarchal age of eighty-two, he is still hale and hearty, and devotes himself to literary work.

Roderick E. Rombauer, although at that time "wretchedly poor" (as he states in his autobiography)¹³, managed to study law at Harvard, and returned to St. Louis in 1858. He was a struggling lawyer when the Civil War broke out, and enlisted as a private in the 1st Missouri Infantry and was afterwards commissioned captain. His company took part in the capture of Camp Jackson and did some service in Southeast Missouri, when he was taken violently ill with camp fever. After his recovery he served on Gen. Frémont's staff in West Virginia for several months. In 1863, after an exciting personal canvass, he was elected judge of the Law Commissioners Court of

Col. John T. Fiala

St. Louis County, which was the beginning of a very successful judicial career, in the course of which he became judge of the Circuit Court and of the Court of Appeals. In 1897 he returned to his law practice and, although he has nearly reached four-score, is still at his desk every day. Of magnetic personality, he is a forceful and popular public speaker, a publicist of note, and recognized as one of the ablest jurists of Missouri.

Roland T. Rombauer enlisted also in St. Louis, served as sergeant in the 1st Missouri Infantry, commanded a battery in Virginia, became captain of the 1st Florida Cavalry and Provost Marshal of the District of West Florida under Gen. Asbóth. After the war, he was active in politics, and was a delegate to the Republican National Convention of 1868 and a member of the Montana Legisla-

¹³ *The History of a Life*. By Roderick E. Rombauer, St. Louis, 1903. 8-vo., 146 pp.

ture. He was a successful mining engineer and the author of several treatises on mining.

The youngest brother, Raphael Guido Rombauer, was sergeant in the Home Guard, and became Major of the 1st Illinois Light Artillery and an aide on Gen. Grant's staff. He was an engineer, and was at one time superintendent of the Southwest Branch of the Missouri Pacific Railroad. Later he engaged in coal-mining, and was at the head of the Rombauer Coal Company at Kirksville, Mo., when he died in 1912.

IV

Towards the end of July, 1861, General John C. Frémont took command of the Western Department, comprising Missouri, Kansas, Illinois and Kentucky, with headquarters at St. Louis. His pioneer work in the exploration of the Rocky Mountains, which gained him the title of *Pathfinder*, his part in the conquest of California, his romantic marriage, and his gallant fight as the first presidential candidate of the Republican Party, had made him one of the most popular men of the period. Most of his critics believe that he was not the right man for the organization and command of a whole army. Yet it is certain that in the agitation and intrigues, which lead to his temporary removal after exactly one hundred days of command, both politics and the unreasonable expectation of quick and decisive results with inadequate means, had a prominent part. He was also often criticised for appointing many foreign-born officers. Yet there was no other way open for him, for there were no militia organizations in the West, and he could get but a few West Point graduates. Most of his officers had to be selected from among "green" native civilians and the foreign-born citizens who had had military experience abroad¹⁴. Whatever his shortcomings may have been, even his severest critics admit that he was a man of charming personality, able to win and hold the devotion of his men and to fire them with enthusiasm.

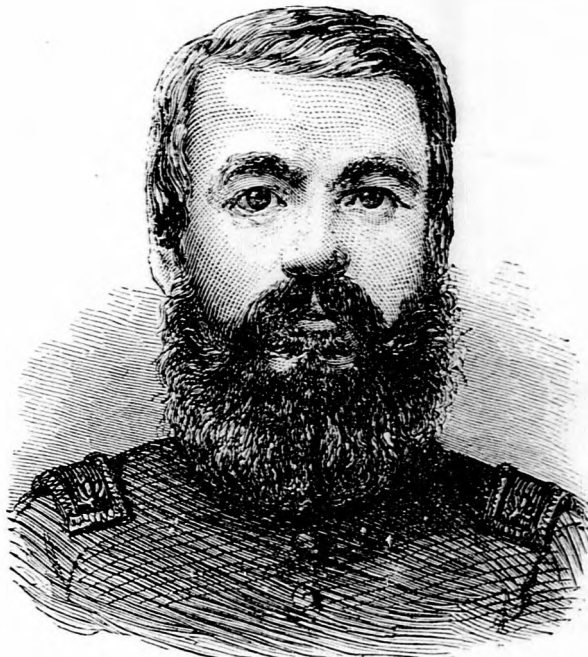
Of his staff officers the following were Hungarians: Brig.-Gen. Alexander Asbóth, Chief-of-Staff; Col. John T. Fiala, Chief Topographical Engineer; Col. Gustave Wagner, Chief of Ordnance; Major Charles Zágonyi, Commander of the Body Guard; Col. Anselm Albert, Capt. Leonidas Haskell and Capt. Joseph Reményfi, Aides-de-Camp.

Col. Fiala was one of the ablest engineers in the country. Born at Temesvár, Hungary, in 1822, he received his education at the Military Academy of Gratz, Austria, joined the Honvéd Army in 1848, and attained the rank of major. He followed Gen. Bem to Syria, after whose death he sought refuge in France, but left that country for the

United States in 1851. He made and published the first large sectional and topographical map of Missouri, and suggested to Gen. Lyon the St. Louis forts subsequently built by Frémont. Gen. Frémont entertained a high opinion of this officer's abilities, and had him appointed on his staff again when he got command of the Mountain Department the following year. There Col. Fiala was seized with a dangerous disease and had to retire from the service. Although the army surgeons had given up his life, he recovered under the care of a physician in Davenport, Iowa, and settled eventually in San Francisco, where he ended his useful life in 1911.

Toward the end of September, Gen. Frémont moved to Jefferson City, whence he began his march southward to Springfield. His Army of the West contained approximately 50,000 men in five divisions, the fourth of which, with about 6,500 men, was under the command of Gen. Asbóth. After crossing the Osage River, the *Prairie Scouts*, a mounted body of about 150 men under Major Frank White, a gallant officer hardly out of his teens, and a detachment of *Frémont's Body Guard*, about 150 mounted men, under Major Charles Zágonyi, were sent forward to reconnoitre in the direction of Springfield.

Charles Zágonyi was born at Szatmár, Hungary, in 1826, espoused the national cause in 1848, and rose to be captain of hussars in Gen. Bem's army in Transylvania. He was wounded and taken prisoner in an engagement, and spent two years in an Austrian dungeon before his escape to America. He was the true representative of that superb type of light cavalymen which Hungary has given to the world: The Hussars. Imbued with the spirit of ancient chivalry, full of dash, devoted to his commander and able to impart his spirit to his men, he was eminently fit for the position for which Frémont selected him. He was to organize a company of horse to act as the General's body

Col. Charles Zágonyi

14. "A shameful number of regular officers had deserted; those who remained were nearly all on duty east of the Mississippi Valley; and the difficulty of officering and rendering efficient the masses of untrained troops was a serious embarrassment. Fortunately our adopted citizens recognized that Freedom was of no nationality; and the swords that had been used in its behalf in Germany and Hungary were taken down and offered to aid in saving its very hearth-stone, as the United States had seemed to them." Mrs. Frémont in *The Story of the Guard*, Page 28.

guard, but so many were the applicants that four companies were organized. The men were clad in blue jackets, trousers and caps. They were armed with light German sabres, the best that at that time could be procured, and with revolvers; besides which, the first company carried carbines. They were mounted upon bay horses, carefully chosen from the government stables by Zágonyi, who, in less than a month's time, drilled his men into a well-disciplined and efficient corps of cavalry. Their uniforms were simple enough compared with the braided dolmans and breeches of the Hungarian hussars, but to their poorly equipped comrades they looked "showy." Instilled with pride and *esprit de corps* by Zágonyi, the Guards carried themselves rather proudly and were dubbed *holiday soldiers* by the envious. This attitude of ridicule towards the Guard, however, was soon to be changed into one of respect and admiration. The officers were all Americans, except three,—one Dutchman and two Hungarians, Zágonyi and Lieut. Theodore Majthényi.

Zágonyi got permission from Frémont to attack the Confederate garrison at Springfield, which was thought to number about 300. When report was received that it was 1,900 strong, the General revoked his permission, but finally was persuaded by Zágonyi's appeals to let him go, promising to send him re-enforcements. Frémont was afraid that the impetuous hussar would do something "rash"; Gen. Sigel also entertained such fears, and sent Zágonyi word not to make an attack until he could send him aid. Sigel's note, however, reached Zágonyi only after it was all over.

Major White, having been taken sick, was left with a few men in a farmhouse, and Zágonyi took command of both troops. On approaching Springfield they saw the enemy's infantry, about 1,200 strong, posted on top of a hill, with about 300 horse on the left and a little lower. To reach the field they had to pass a narrow lane lined with underbrush, cross a brook, and jump a fence. Zágonyi halted his men and told them that, if any of them was tired or sick, he could turn back. No one moved. Then he said: "Our honor, the honor of our General and our country, tell us to go on. I will lead you. We have been called holiday soldiers for the pavements of St. Louis; today we will show that we are soldiers for the battle. Your watchword shall be: *The Union and Frémont!* Draw sabre! By the right flank,—quick trot,—march!" Little did the honest hussar think that this little speech would be given a sinister meaning by the General's enemies.

The underbrush lining the lane was packed with Confederate sharpshooters. It took the Guards only a minute to dash through the lane, but when they emerged at the other end, some fifty bodies of men and horses were writhing in the lane; the sharpshooters had done murderous work. On reaching the field, Zágonyi ordered Lieut. Majthényi with thirty men to attack the enemy's cavalry to their right. "With sabres flashing over their heads, the little band of heroes spring towards their tremendous foe. Right upon the centre they charge. The dense mass opens, the blue coats force their way in, and the whole Rebel

squadron scatter in disgraceful flight through the cornfields in the rear. The boys follow them, sabring the fugitives."

Zágonyi then charged with the rest of his men the infantry on the hill. "Steeds respond to the ardor of their riders, and quick as thought, with thrilling cheers, the noble hearts rush into the leaden torrent which pours down the incline. With unabated fire the gallant fellows press through. Their fierce onset is not even checked. The foe do not wait for them,—they waver, break and fly." The Guardsmen follow them to the village. Zágonyi leads them. A desperate hand-to-hand fight ensues, ending with the utter rout of the enemy.

V

It may have been a "rash" act, but it was a glorious victory and one of the most heroic deeds recorded in the annals of warfare¹⁵. It was generally referred to as "Zágonyi's death-ride," and Gen. Frémont wrote to his wife: "This was really a Balaklava charge." It is now officially designated as a "skirmish," but it is certain that no skirmish has ever had such moral effect as this one, for it gave tone and spirit to the western army, instilled courage and a feeling of safety into the hearts of the loyal population of Missouri, and had a much-needed, bracing effect all the country over.

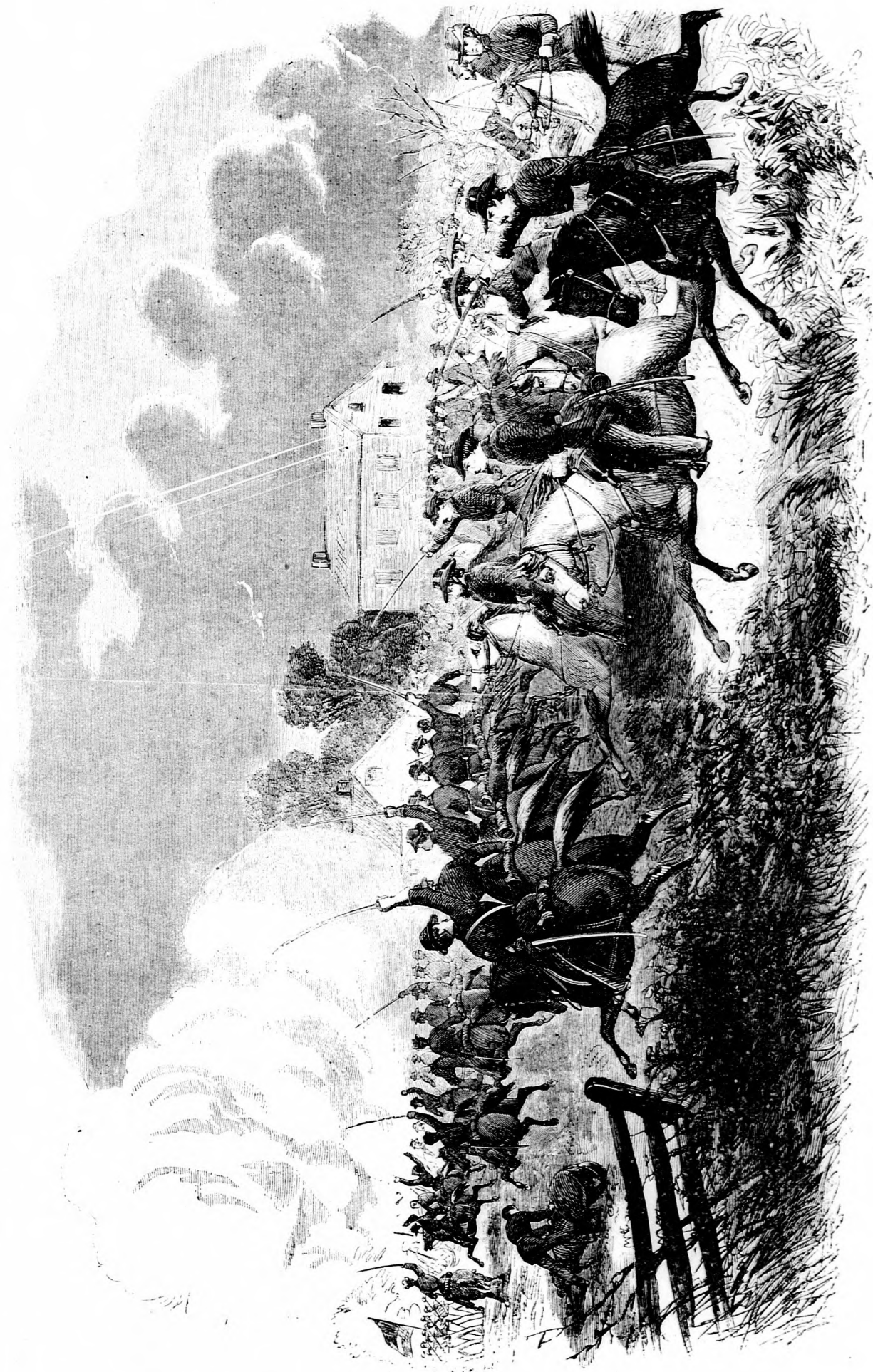
Mrs. Frémont jotted down in what she kindly called Zágonyi's "quaint Hungarian-English" his ideas on the subject of "rashness." He said: "They call it a 'rash act.' How is it possible to say it so? From half-past eleven till half-past four we knew we were to meet nineteen hundred men, was time enough to consider and cool down every rashness. Blood cools in five hours. It is so. Very naturally it could not be 'rashness.'"

A week later Gen. Frémont was removed from the command of the Western Department and replaced by Gen. Hunter. The Guard was shamefully treated for its heroism. On its return to St. Louis, it was denied rations and forage, and was promptly disbanded by order of Gen. McClellan. The wild rumors about Frémont's alleged dictatorial ambitions and the "dangerous sentiments" said to be uttered by the Guardsmen were probably responsible for these acts. Zágonyi was offered the colonelcy of a regiment, but out of loyalty to his general he declined it. The following year, however, he served again on Gen. Frémont's staff in the East. Mrs. Frémont, in her mortification and to aid the families of the fallen Guardsmen, wrote a story of the Guard, a book charming by its directness and interesting for the many letters not published elsewhere¹⁶.

Theodore Majthényi, Zágonyi's gallant lieutenant, was the son of Baron Joseph Majthényi, a

15. The best account of the battle was written by Major W. Dorsheimer, of Frémont's staff, in *The Atlantic Monthly* for Jan., Feb. and March, 1862, under the title "*Frémont's Hundred Days in Missouri*" It contains a plan of the field and many incidents and sidelights on Asbóth and Zágonyi. It was largely drawn upon by the earlier historians of the Civil War, as Greeley, Abbott, etc.

16. *The Story of the Guard*. By Jessie Benton Frémont, Boston, 1863. 12-mo., XII-229 pp. It contains Zágonyi's own report, too.

Zágonyi's Death-ride at Springfield, Mo., October 25, 1861

prominent refugee, and was but a boy when they made their new home in Davenport, Iowa, in 1851. After the Guard was disbanded, he obtained a commission as captain in the 1st Indiana Cavalry, and in 1866 he entered the regular army as lieutenant in the 6th United States Cavalry. His father returned to Hungary on the re-establishment of the Hungarian constitution, and persuaded him to go with him. There he enlisted in the new Honvéd Army; but he was too much Americanized to like the conditions in Europe, and returned to the United States about 1875.

Gen. Hunter not finding any enemy in the vicinity, decided to return with his army to St. Louis. It was a sad retreat and harmful in its effects, as it undid nearly all that Frémont had accomplished and left the loyal population of Southern Missouri unprotected against the guerrilla bands of the Confederates. Gen. Curtis, who soon replaced Hunter in command, had to do Frémont's campaign over again, and under more unfavorable conditions, because of the cold weather. He had hardly more than 12,000 men in his army, which was composed of four divisions, the second division being under the command of Gen. Asbóth. Two other ex-honvéds had commands under Curtis: Major Emeric Mészáros, who commanded the Frémont Hussars or 4th Missouri Cavalry, and Col. Joseph Németh, in command of the Benton Hussars or 5th Missouri Cavalry. Col. Németh had been a captain in the Honvéd Army, and in Kossuth's suite at Kutahia.

Gen. Curtis re-occupied Springfield without opposition about the end of February, 1862, and thence, with continued skirmishing, followed the enemy under Generals Price and McCulloch over the border into Arkansas. Gen. Asbóth occupied Fayetteville and Bentonville with little resistance, but was soon ordered to join the main army at Pea Ridge, or Elkhorn Tavern, where a decisive engagement was expected. The first day of the battle, March 7, was very sanguinary, but undecided. Gen. Asbóth was wounded in the left arm, but in spite of his wound was again in the saddle the next morning¹⁷. The enemy, however, whose numbers were variously estimated as from 16,000 to 26,000, had suffered more, particularly on its right wing and through the death of Gen. McCulloch, and was badly defeated in the second day's fighting. This ended the campaign which secured Missouri for the Union and in which several Hungarian officers had had a distinguished part.

Alexander Asbóth came from a family prominent in the history of Hungary. He was born in Keszthely on December 18, 1811, and had from childhood on the ambition of becoming a soldier, like his elder brother Louis (who became a general in the Hungarian War.) His mother, however, was averse to the thought of exposing both of her sons to the dangers of a military career, and persuaded him to study engineering. Yet Fate willed that he should fight on the battlefields of two hemispheres and achieve his greatest suc-

cess as a soldier. After graduating from the Engineering Academy at Selmezbánya, he entered the government service, and had already made himself a national reputation when the revolution of 1848 broke out. He enlisted as a honvéd, became colonel in the Engineering Corps, and, later, aide to Governor Kossuth. He followed the Governor to Kutahia, and was brought to this country on the U. S. Frigate *Mississippi* in 1851. In New York he met with some success as the inventor of a new process for making steel castings, and was also a surveyor in the service of New York State. John C. Frémont, who had known him in New York, was so favorably impressed with him that, when he was assigned to the command of the Western Department, he selected Asbóth for his chief-of-staff and appointed him brigadier-general.

The Senate considered this appointment—like several others that Frémont had made—"irregular" and refused to confirm it until the report of Asbóth's gallantry at the battle of Pea Ridge was received. In the meantime, however, as we have seen, he was actually in command of a division under Frémont, Hunter and Curtis. He was a tall, well-built man, with a firm, but kindly expression in his face, over which would, at times, come a shadow of melancholy, probably when he was thinking of the fate of his native land. Yet he was essentially a man of action, and enjoyed hard, physical exercise. Major W. Dorsheimer described him as an excellent horseman, who, at the age of fifty, loved to ride his horse at top speed, so that the Major, who was considerably younger, could not keep up with him.

After the Missouri campaign he was assigned to the command of the District of Columbus in Kentucky, and in 1863 was appointed commander of the District of West Florida, with headquarters at Fort Pickens, near Pensacola, which command he held until August, 1865. In the engagement at Marianna (September 27, 1864), he rushed forward to encourage his retreating soldiers. The battle was won, but he was seriously wounded, one bullet shattering his right arm and another lodging under his right cheekbone. He was breveted major-general in March, 1865, for gallant and meritorious service.

Asbóth was one of those generals whom the Government wished to reward for their distinguished services with a diplomatic post. Although there was much dickering about such appointments, his nomination as minister to the Argentine Republic went through the Senate without opposition. He made the journey to Buenos Ayres via Paris, where he had his wound examined by the famous surgeon, Nelaton, because no American surgeon would undertake the removal of the bullet from under his cheek-bone. Dr. Nelaton could not tell him more than the American surgeons had told him, and the leaden memento

Alexander Asbóth,
Brevet Major-General,
U. S. V.

¹⁷ *The Pea Ridge Campaign.* By Franz Sigel, in *Battles and Leaders of the Civil War.* I, 328.

from Marianna, which he carried in his head, became the cause of his untimely death two years later. He was then only a short distance from his native land, which, under the protection of the stars and stripes, he could have entered without molestation. He longed to visit his parents' grave, to see his only sister, to meet his old comrades; but that peculiar pride which many of the exiles felt, prevented him from setting foot on Hungary's soil before she was free again.

In Buenos Ayres he acquitted himself of his new duties so creditably that after seven months' service he was appointed also minister to Uruguay, and held both posts until his death, January 21, 1868. The President of the Argentine Republic ordered extraordinary military and civil honors to be paid at his funeral, and his remains were sent to the United States, where they rest in Arlington National Cemetery.

VI

In the Armies of the Ohio, Cumberland and Tennessee there was also quite a number of Hungarians who distinguished themselves. First among them was Brig.-General Albin Schoepf, who commanded a brigade of three regiments in the division of Gen. Thomas in Eastern Kentucky, with which he successfully repulsed the attacks of about 8,000 Confederates under Gen. Zollicoffer near Mill Springs until Gen. Thomas could come to his aid, January 19, 1862. It was an important victory which caused great rejoicing in Washington, for it opened Cumberland Gap and Eastern Tennessee to the Federals. The Senate at once confirmed Gen. Schoepf's appointment, which had been before it for four months.

The career of Gen. Schoepf is an interesting illustration of the hardships and the opportunities of the American immigrant. He had received a thorough military education at an Austrian military academy, joined the Honvéd Army and, after the catastrophe, had to flee the country. He arrived in America penniless and friendless, a stranger in a strange country, and, unable to speak the language of the country, had to take a job as porter in a fashionable Washington hotel, carrying the baggage of the patrons. His noble cast of features and his gentlemanly bearing attracted the attention of Joseph Holt, then Patent Commissioner, who, on hearing his story, procured a small position for him in the Patent Office. Through his intelligence and faithful work he gradually advanced, and, when Holt became secretary of war in Buchanan's cabinet, was transferred to the War Department. There he could use his military education and experience to good advantage, and his abilities were recognized even by Lieut.-Gen. Scott¹⁸. It was probably due to the influence of Holt that, soon after the beginning of the war, he was appointed brigadier-general and given a command in Holt's home state, Kentucky. In September, 1862, he was entrusted with the command of a division in the 3d

Army Corps under Gen. Gilbert. The following year he became commander of Fort Delaware, on Pea Patch Island, near Newcastle, which was used as a Federal prison. After the war, he returned to the Patent Office, and was chief-examiner there until his death in 1886.

George Pomucz, ex-honvéd captain and farmer in Iowa, enlisted in the 15th Iowa Infantry and, as major, commanded a brigade in the 17th Army Corps. He was wounded in the battle of Shiloh, and breveted brigadier-general for gallant and meritorious service.

Frederic Knefler, *recte* Knöpfler, rose from first lieutenant to colonel of the 79th Indiana Infantry and brevet brigadier-general. He was assistant adjutant-general to Gen. Lew Wallace at Shiloh, was conspicuous for bravery at Chickamauga, and was twice commander of a brigade. Gen. Knefler was an Hungarian Hebrew, born at Arad, and he was the only Hebrew to achieve the rank of brig.-general in the United States¹⁹.

We have already heard of Géza Mihalóczy, in a preceding chapter, as captain of the Lincoln Riflemen. Hardly had he left for Cairo, Ill., when his friend and fellow-exile, Julian Kuné, was requested by a deputation of German-Americans to organize a regiment, which he did. This regiment became the 24th Illinois Infantry, and the Lincoln Riflemen, having been recalled by special permission of Gen. McClellan, were incorporated into it. Mihalóczy was its lieut.-colonel and, afterwards, its colonel, Kuné its first major; two other Hungarian officers in the regiment were Major Augustus Kováts and Captain Alexander Jekelfalussy.

Mr. Kuné, after a successful career in politics, journalism and business, was induced to publish a volume of reminiscences last year²⁰. It is interesting reading and throws many sidelights also on the lives of other exiles. He had been a honvéd lieutenant, followed Gen. Bem to Aleppo and came to America in 1852. Sympathetic friends helped him to lessen the hardships which every immigrant has to go through; he settled in Chicago, became affiliated with the Board of Trade, was active in politics and journalism, and was war-correspondent for the *Chicago Tribune* in the Franco-Prussian War.

He was ordered with the 24th Illinois Infantry to Alton, but soon returned to St. Louis to organize a company of mounted artillery. Owing to the intrigues of Col. Hecker, he was prevented from rejoining his regiment, and resigned toward the end of the year.

The 24th Illinois Infantry, under the leadership of Col. Mihalóczy, made a glorious record for itself, and fought in all the important engagements in Tennessee. At Chickamauga Mihalóczy was shot through the hand while waving his sword to encourage his men. About midnight on February 24, 1864, he went to the front at Buzard Roost Gap, Tenn., to make, as was his wont,

¹⁹ *The American Jew as Patriot, Soldier and Citizen*. By Simon Wolf, Philadelphia, 1895. Page 179.

²⁰ *Reminiscences of an Octogenarian Hungarian Exile*. By Julian Kuné, Chicago, 1911. 12-mo., VIII-216 pp.

¹⁸ Frank Leslie's *Illustrirte Zeitung*, February 8, 1862.

a personal inspection of the picket line, when a single shot was fired, which wounded him dangerously in the right side. An investigation was ordered, but it could never be ascertained whence the shot had come. He died of his wound at Chattanooga March 11, 1864, and was buried there in the National Cemetery²¹.

Nicholas Perczel de Bonyhád organized and commanded the 10th Iowa Infantry. He had had a very prominent part in the Hungarian revolution, both as a politician and a soldier, having been a member of the diet and commander of the fortress of Arad.

Andrew Gállfy was major of the 58th Ohio Infantry, and had the misfortune to be captured at the battle of Chickasaw Bayou, Miss. He was exchanged, however, and was later on detached service on the gunboat *Mound City*.

In the Department of the Gulf, where Gen. Asbóth commanded the District of West Florida, several Hungarian officers were engaged in organizing the *Corps d'Afrique* or United States Colored Troops. Among them was Peter Paul Dobozy, who organized the 4th U. S. Colored Heavy Artillery, and became its lieut.-colonel. He was being educated for the priesthood, when the Hungarian revolution broke out; he ran away from the seminary and enlisted as a honvéd. He was severely wounded when fighting in the Hungarian Legion in the Austro-Italian War, and was still suffering from his wounds when he arrived in the United States in 1861. He is now eighty years old, and is a respected citizen of West Plains, Mo.

Col. Ladislaus L. Zsulavszky, a nephew of Kossuth, organized the 82d U. S. Colored Infantry at Port Hudson, La., and commanded the first brigade in the District of West Florida. Two other Zsulavszkys, probably his brothers, served in the same regiment as lieutenants: Emil A. and Sigismund Z. The latter died of disease during the war. Joseph Csermelyi, a former honvéd lieutenant, was major of the same regiment, while A. P. Zimándy served as lieutenant in the 4th U. S. Colored Cavalry.

In the 1st Florida Cavalry there appear to have been four Hungarian officers: Major Albert Ruttkay, probably one of Kossuth's American nephews, and Captains Alexander Gaál, Emeric Mészáros and Roland T. Rombauer.

VII

In the eastern campaigns—in fact, in the whole Union Army—no native of Hungary achieved more than Julius H. Stahel, who, in less than two years, rose from lieut.-colonel to major-general and from the command of a regiment to that of an army corps, and received from Congress the medal of honor.

He was born in Szeged, in the heart of the Hungarian Lowland, on November 5, 1825. In the

stormy times of 1848 he espoused the patriotic cause, joined the Honvéd Army, served under Gen. Guyon as lieutenant, and was wounded at the battle of Branyiszkó. He was also awarded the Cross of Bravery by the Hungarian Government. After the revolution, he found refuge first in England, then in the United States, where he arrived in 1856 and engaged in journalism, working on the staffs of Lexo's *Belletristische Zeitung* and the *New York Illustrated News*.

Julius H. Stahel, Major-General, U. S. V.

In response to Lincoln's first call for volunteers, he, with Louis Blenker, at once began to organize the 8th New York Infantry, of which he was elected lieut.-colonel. His American baptism of fire he received in the first battle of Bull Run, July 21, 1861, where his regiment was part of the reserve at Centreville. At first the Union forces had the best of it, but in the afternoon a reverse set in, which ended in their utter rout. Stahel was commanded to cover the retreat, and formed his regiment in line of battle on both sides of the road. In this position he was twice attacked by the enemy's cavalry, which he repulsed each time, and held his position until the following morning, when he received orders to fall back on Washington. He reached the Potomac in the evening, bringing with him all the field pieces the flying troops had left on the road, also two stands of Union colors.

It is evident that but for the firm stand and resistance of Stahel's command the enemy could have followed up the retreating Union Army to Washington, for the official report of the Confederate commander, Gen. Johnston, says: "The apparent firmness of the United States troops at Centreville checked our pursuit"²². When the report of the conduct of Stahel's regiment reached headquarters, both President Lincoln and Lieut.-General Scott sent for Blenker and Stahel,

²¹ Report of the Adjutant-General of the State of Illinois. Springfield, Ill., 1886. Volume II.

²² Rebellion Record. Series I, II, 478.

and expressed their appreciation and gratitude for the protection of the rear of the army at a time when all apprehended a furious assault from a pursuing enemy.

In recognition, Stahel was commissioned colonel and was entrusted with the organization of a regiment of heavy artillery. He was appointed brigadier-general in November, 1861, and was placed in command of a brigade in the Army of the Potomac under Gen. McClellan. Next April his brigade was transferred to the Army of West Virginia to the command of Gen. Rosecrans, and in May to that of Gen. Frémont at Petersburg, a change which both he and Gen. McClellan sincerely regretted. On June 1 Stahel's advance came upon Gen. Jackson's rear guard near Strassburg, where he engaged the enemy, driving and following him up, until ordered by Frémont to halt. A week later the battle of Cross Keys was fought with great obstinacy and violence until dusk, when both armies rested on their arms, Stahel's command having borne the brunt of the fight.

In the second battle of Bull Run, August 29 and 30, 1862, in which he commanded Schenck's division, it fell to his lot again to cover the retreat of the Union Army. Towards the end of November he encountered the enemy at Ashley Gap and at Snickers Gap, and after a sharp fight drove him across the Shenandoah River, pursuing him so rapidly that he surprised a cavalry regiment in camp and captured many prisoners, horses and the regimental colors.

In January, 1863, he was given the command of the 11th Army Corps, but soon yielded it to Carl Schurz. In March he was promoted to major-general and, by the express wish of the President, was assigned to the command of a cavalry division in front of Washington. Toward the end of the year he was transferred to the Department of the Susquehanna, where, for the protection of Harrisburg, the capital of Pennsylvania, he concentrated and organized the cavalry, which was distributed all over the state.

The following spring he was again transferred to the Department of West Virginia in command of the 1st Cavalry Division, and led the advance column down the Shenandoah Valley. He drove the enemy across the river near Mount Jackson, and took part in the battle of New Market. On June 5, near Staunton, he was ordered by Gen. Hunter to charge the Confederate cavalry and check its advance. On the first charge Gen. Stahel broke the enemy and pursued him as far as Piedmont, where he found the main force of the Confederates in a strong entrenched position, and held them there until the arrival of Gen. Hunter with his army. Hunter soon commenced the attack, and ordered Stahel, whose troops were somewhat exhausted, to form the reserve. The battle raged furiously for some time, when Stahel received orders to dismount three of his cavalry regiments and send them to the support of the infantry. He led this dismounted force himself into action, was badly wounded, and taken to the rear to have his wound dressed. While he was in the surgeons'

hands, Gen. Hunter expressed great regret and disappointment, for he wanted Stahel to charge the enemy's flank, while he would attack the front in full force. Gen. Stahel, seeing the need of a quick, concerted and strong action, told Hunter that he would lead the charge. So he had his wound dressed to stop the bleeding and, being helped to mount his horse as he had no use of his left arm, he charged with his entire mounted force the enemy's flank, dislodged him from his entrenched position and created a general stampede. For his heroism at Piedmont he was awarded by Congress a medal of honor, the highest distinction an American soldier can receive. Being invalided for several months, he was ordered to Baltimore, where he did duty as president of a General Court Martial, until he resigned from the army in February, 1865.

In his military career he had risen rapidly, and gained the confidence and respect of his superiors, which they never had cause to regret. He was now to show his fitness for an entirely different and, to him, new line of work in the public service. There had been many irregularities in the consulate at Yokohama, Japan, and Secretary of State Seward selected him, in 1866, for the task of reorganizing that consulate, bringing it to a satisfactory status, and entering into arrangements with the Japanese authorities for the opening of new ports. Stahel was eminently successful in both directions; he reorganized the consulate on a basis of efficiency, and in 1869 the ports of Osaka and Hiogo were thrown open to American commerce.

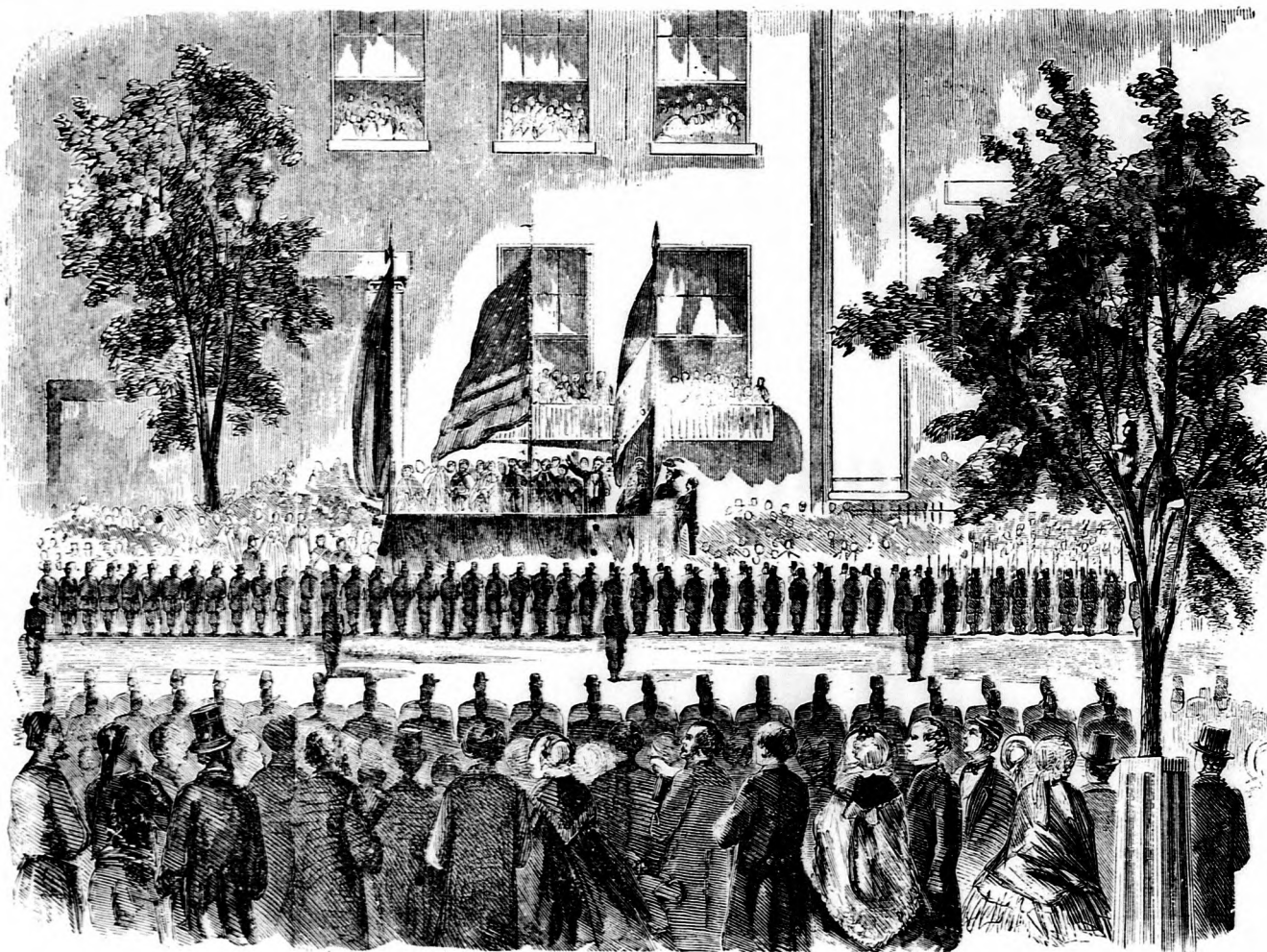
He then returned to the States and became interested in some mining concerns in the West. In 1877 he was sent again to Japan as U. S. Consul at Osaka and Hiogo, which post he held until appointed consul-general at Shanghai, China, in 1884. He was twice temporarily detached and entrusted with special duties of a delicate nature in the Far East. He also sent the State Department lengthy reports and recommendations as to the reorganization of the service in the Far East, with particular reference to the judicial system; they formed the basis of several reforms which were subsequently carried out. Incessant work and an uncongenial climate having impaired his health, Stahel resigned in 1885, and returned to New York, where he became connected with one of the largest financial institutions of the country.

Unlike his friend, Alexander Asbóth, he was blessed with a long life, and thus had more opportunities to bring his abilities into full play. He lived up to his high ideals of honor and duty, he was a cheerful companion and a loyal friend, and, in a delicate and unostentatious manner, did much to help his less fortunate brethren. He visited Hungary during the Millennium in 1896; and among his souvenirs of an eventful life there was none which he valued more highly than a picture of Louis Kossuth with his autograph dedication. He died in New York on December 4, 1912, and was buried in Arlington National Cemetery with full military honors.

VIII

The Garibaldi Guard, or 39th New York Infantry Regiment, was the most cosmopolitan organization in the War for the Union. It was composed of Hungarians, Germans, Italians, Frenchmen, Spaniards and men of various other nationalities, but the Hungarians had a plurality over any of them and constituted nearly one-half of the regiment. This gave it something of an Hungarian character, which came to expression also at the presentation of colors. Three flags were present-

orite being the costume of the Zouaves. Reading the papers of that period, one gets the impression that each state must have furnished at least half a dozen Zouave regiments. The uniform of the Garibaldi Guard was something unique, being modeled after that of the Italian *Bersaglieri*, and they wore hats with big cock-feathers. They were a soldierly-looking lot, and carried their flags with honor all through the eastern campaigns, their list of battles including: First Bull Run, Cross Keys, Gettysburg, North Anna, Bristow Station, Po River, Mine Run, Spottsylvania, Wil-

Presentation of Hungarian Colors to the Garibaldi Guard, New York, May 23, 1861

ed: An American, an Hungarian, and an historical Garibaldi flag. On one side of the Hungarian, red, white and green standard "was the motto, within a wreath, *Vincere aut morire*; and on the opposite side, in English, the same motto, *Conquer or die*. The regimental name appeared on each side, over and underneath the wreath, in English. This elegant present was from Miss Grinnell. It had four beautiful silk pendants of colors and inscriptions, the latter embroidered as follows: White, *Sylvia Grinnell*; red, *Presented to the Garibaldi Guard*; blue, *New York, 23d May, 1861*; red, white and blue, *Brethren before, brethren again*"²³.

At the beginning of the war many regiments chose showy or fanciful uniforms, the general fav-

erness, Tolopotomoy, Coal Harbor, Petersburg, Strawbury Plains, Ream's Station, and Deep Bottom.

The first colonel of the regiment was an Hungarian, Frederic George Utassy; among the other Hungarian officers were Major Anthony Vékey, Captains Victor Sándory, Francis Takács and Anthony Utassy, and Lieutenants Louis Tenner, Charles Utassy and Charles Zerdahelyi.

Zerdahelyi came from a noble family, and was a pupil of Liszt and a pianist of some note. He was a captain in the Honvéd Army, and was entrusted by the Hungarian Government with a confidential mission to Germany; but on his way thither he was captured by the Austrian police, and kept in a dungeon at Kufstein in heavy irons for two years. Through his refined manners and accomplishments as a musician he made many

²³ *Harper's Weekly*, June 8, 1861.

friends among cultured Americans, and supported himself as a teacher of music²⁴. But the horrors of Kufstein had left an indelible mark of sadness on his genial face.

Quite different in temperament was his close friend, Col. Philip Figyelmessy, a true representative of the Hungarian hussar at his best. He was handsome, chivalrous, dashing, reckless, of winning manners; and his devotion to Kossuth was little short of adoration. He had been a major of the Bocskay Hussars, and, having belonged to the garrison of Komárom, received a safe-conduct, with which he could stay in Hungary. But he soon aroused the suspicions of the Austrian police, and had to flee the country. Kossuth trusted him implicitly, and sent him on several important missions to Hungary. He entered the country in various disguises, as a Galician Jew or a Servian pig dealer, and, although he had some hair-breadth escapes, he always managed to deceive the Austrian police. One day in 1853 he was taking breakfast with Capt. Mayne Reid in London, when the latter, glancing at a paper, noticed a news item according to which "the famous emissary, Figyelmessy" had been captured in Hatvan and hanged. It turned out later that it was a Capt. Thury, with a fatal likeness to him, who had been mistaken for him by the watchful Austrian police and actually hanged.

Through his connection with Kossuth and Pulszky he became acquainted with many prominent Britons, and his exploits and adventures were so much talked about in London at that time that Edwin Lawrence Godkin—who had written a history of Hungary²⁵ and was then connected with Cassel's publishing house—offered to write a story of his life with the Hungarian struggle for independence as the background.

In Italy, in 1859, Figyelmessy was Kossuth's aide-de-camp. The following year he organized and commanded a squadron of Hungarian hussars, with which he fought through Garibaldi's Sicilian campaign. He treasured to his last day a letter from Garibaldi, in which the latter wrote of him as *the bravest of the brave*.

Finding the prospects of a renewal of the war and of carrying it into Hungary gone, he came to America in 1861 to offer his sword to the Union. He was well supplied with letters of in-

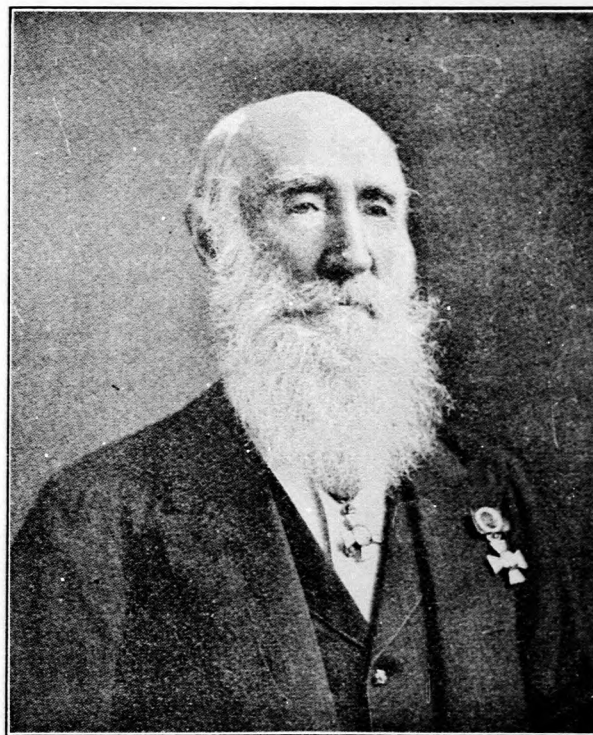
²⁴ There are many interesting reminiscences about Zerdahelyi and other Hungarian exiles in *The Life and Public Services of George Luther Stearns*, by Frank Preston Stearns, Lippincott's, Philadelphia, 1907. It appears that there was a little Hungarian Club in Stearns' home-town, Medford, Mass., and Mr. Stearns and his friends extended much sympathy and help to the Hungarian refugees. Besides Zerdahelyi, Col. and Mme. Thuolt, Capt. (Stephen) Kinizsi, "General Kalapkur," the Rev. "Achs," and M. and Mme. Zulavsky are mentioned by name. I do not know the evolution of the name *Thuolt*. "General Kalapkur"—for whom George Luther Stearns, Henry W. Longfellow and others organized a riding school, and who seems to have been an impostor—was perhaps identical with John Kalapka, Lieutenant of Hussars, who had been with Kossuth at Kutahia. The Rev. "Achs," whose Unitarian leanings seem to have pleased Mr. Stearns a great deal, was none other than Gideon Acs, Kossuth's chaplain. Being a fine oriental scholar, he gave a course of lectures on Egypt and the Assyrians.

²⁵ *The History of Hungary and the Magyars*. By Edwin Lawrence Godkin, New York, 1853. 8-vo., 380 pp. A reprint of the English edition.

troduction, among which was one from Kossuth to Secretary Seward. He did not think much of the volunteers, and declined the colonelcy of a regiment of dragoons on that account. All his compatriots belonged to the volunteer force; but he was commissioned colonel in the regular army, and was ordered to report to Gen. Frémont at Wheeling, who made him inspector-general. Later he became chief-of-staff and inspector-of-outposts to his countryman and friend, Gen. Stahel.

He did also a few Hungarian hussar stunts during the war, as when he "with only fifteen men brilliantly charged and put to flight a body of cavalry commanded by Ashby in person"²⁶. But he suffered a double hernia in an accident, which troubled him a great deal and hampered him in his movements for some time.

After the war, he was rewarded with a consulship, and he chose Demerara, in British Guiana,

Philip Figyelmessy, Colonel, U. S. A.

which post he kept under various administrations from 1865 to 1888. One of his consular reports on the evils of coolie labor attracted wide attention in Great Britain, and the agitation which followed it, did much toward the amelioration of the condition of the coolies. In his last years he lived in Philadelphia, and longed to see his native land once more; but, true to his word, he would not set foot on her soil unless she was independent. He died in 1907 at the age of eighty-five²⁷.

Among his friends was Emeric Szabad, who had been a government official during the Hungarian War, fled to England, served in Figyelmessy's Hungarian squadron in Sicily, and came to Amer-

²⁶ *Rebellion Record*, Series I, V. 21, June 1, 1862.

²⁷ Figyelmessy's memoirs were written by his wife, née Eliza Haldeman, during his lifetime, but not published. I had the privilege of reading the manuscript, and had also the pleasure of a personal acquaintance with the Colonel.

ica early in 1862²⁸. Here he got a commission as captain, and was made inspector of outposts to Gen. Sickles, whom he had known in London. He had the ill-luck to be captured and put into that place of horrors, Libby Prison. His happy disposition made him a favorite, and even won the good-will of Turner, the jailer, who allowed him to write to Figyelmessy. In this letter the prisoner described himself as in danger, through sheer hunger, of eating his dilapidated boots. Figyelmessy and Gen. Stahel responded with a box of eatables, which arrived safely at its destination and was delivered intact. After his release from Libby, Szabad returned to the front, and was breveted colonel for gallantry in the battles before Petersburg. The war ended, he went to Texas as assistant collector of the port of Galveston.

Col. Cornelius Fornet had gone through many vicissitudes before the Civil War. He was an engineer, served in the Honvéd Army with the rank of major, and was decorated for gallantry. With great difficulties he made his way to America, and first assisted Prágay in writing his book. In 1850 he went with three fellow-exiles, Count Samuel Wass, Gustave Molitor and John Juhos, to California, where they met with some success in the gold fields. Being skilled engineers they found it, however, more profitable to coin the gold that others had dug up, and, having obtained a government license, operated a mint for that purpose under the firm of Wass, Molitor and Company. In 1852 Fornet went to Bruxelles to wed his fiancée, from whom he had been separated through the war, and returned with her to New Jersey, where they founded their home. In the Civil War he was first a major of engineers in Frémont's Army of the West. Having received serious injuries in an accident at Camp Lily, near Jefferson City, he was sent East, and after his recovery was ordered by Gen. Halleck to organize the 21st New Jersey Infantry Regiment, of which he became the colonel.

In the eastern campaigns were also engaged Brig.-Generals Kozlay and Munde, Col. Korponay, Majors Décsy, Stephen Kovács and Semsy, Captains Menyhárt and Rózsafi, and several others, whose names and records can be found in the appendix.

There were several officers in the Union Army, who, while not natives of Hungary, may be classified as Hungarians, for they had been identified with the Hungarian cause, spoke the Hungarian language, and attached themselves in America to the Hungarians. Among them were: Constantin Blandovski, a Pole, who had served in the Honvéd Army, and was captain in the 3d Missouri Infantry. He was mortally wounded at the capture of Camp Jackson, near St. Louis, May 10, 1861, and died fifteen days later.—Nicholas Dunka, a native of Jassy, Rumania, who had been Figyelmessy's lieutenant in Sicily, and accompanied him to America. He was an aide on Gen. Stahel's staff with the rank of captain, and a brave soldier, though always in trouble on account of his uncontrollable temper. He lost his life in the battle

of Cross Keys, Va., June 8, 1862, and was buried there in the yard of the Union Church.—George von Amsberg, a native of Hannover. He entered the Austrian service as an officer of a crack Hungarian hussar regiment, and got there so Hungarianized that he spoke Hungarian in preference to German, went over with his regiment to the Honvéd Army, and fought for Hungarian independence. In the Civil War he was colonel of the 45th New York Infantry.

IX.

The services of Hungary's sons for the preservation of the Union seem not to have been limited to the military field. It is impossible at the present time to determine the full importance of what Louis Kossuth has done to prevent the threatening intervention of Great Britain, because the documents relating thereto are still inaccessible; but it is evident that Kossuth did use his influence in behalf of the United States at that critical period.

When Louis Kossuth came to America in 1851, one of his warmest admirers and supporters was William H. Seward, then senator from New York. What his friend and partner, Horace Greeley, did for Kossuth and the Hungarian cause in the *Tribune*, Seward tried to do on the floor of the Senate and in the realm of politics.

At the outbreak of the Civil War, Great Britain's attitude towards the United States was anything but friendly. Lord Palmerston—who, in 1849 had refused to acknowledge victorious Hungary, a thousand-year-old nation, as a belligerent—had no such scruples in regard to the Confederate States, which had won no victories as yet and were but the embryo of a nation never to be born; he was, in fact, in very great haste to acknowledge them. During the excitement of the Trent affair, Great Britain openly made warlike preparations, and, although an armed conflict was then averted, grave apprehensions were entertained in Washington lest Great Britain, and, perhaps, France also, would intervene.

It is known that Secretary of State Seward "conceived the idea of sending to Europe, in an unofficial capacity, three representative and influential men to meet the impending danger of foreign intervention. He chose for this mission Archbishop Hughes, Bishop McIlvaine and Mr. Thurlow Weed"²⁹. It is less well known that he also sought to enlist the aid of Louis Kossuth.

This was a very natural idea, for, while he could not know then the inner history of Kossuth's relations to Napoléon and Cavour, he did know that, in 1859, Kossuth had prevented the intervention of Great Britain in the Austro-Italian conflict through his speeches at public meetings in England and Scotland and his influence with the British Liberals, which caused the downfall of Lord Derby's cabinet³⁰.

²⁹ *The Diplomatic History of the War for the Union*. By William H. Seward, Boston, 1884. Pages 6 and 7.

³⁰ The matter is fully treated in Kossuth's *Memories of My Exile*. New York, 1880. pp. 188-276.

²⁸ In Great Britain he wrote a history of Hungary, *Hungary Past and Present*, published in Edinburgh in 1854. 12-mo., XIII-418 pp.

Seward had a great liking for the gallant and straight-forward Col. Figyelmessy, who had brought him letters from Kossuth and Pulszky, and of whom he knew that he had the confidence of Kossuth. One day in February, 1862, he asked Figyelmessy, if he would be willing to go to Genoa, and request Kossuth to use his influence with the Liberals of England and suggest to them the expediency of beginning an agitation in favor of non-intervention, by holding public meetings and through the press. Figyelmessy consented, and went a few days later again to the State Department for his final instructions. Seward was then very much encouraged by the latest news from the West, and thought the voyage would be unnecessary for the present. Later he came back to his original design, when Figyelmessy suggested that it would be just as well to state the facts by letter, as this way he would not lose the spring campaign and Kossuth would surely not require any persuasion to act. The suggestion being approved, Figyelmessy wrote the letter, and Kos-

suth returned an answer which the Secretary of State said was very satisfactory³¹.

In the Austro-Italian War it was quite proper for Kossuth to make public speeches in Great Britain against intervention, for that war was in close connection with the aspirations for Hungarian independence, of which he was the acknowledged representative; but no such connection existed with the American Civil War. His agitation, therefore, was restricted to one by private correspondence only.

In the five volumes of Kossuth's letters, which have been published, there is no reference to the subject. A large part of his correspondence, however, is still unpublished, and is deposited in the Hungarian National Museum, in Budapest. In reply to my inquiries I was informed that it will not be accessible to investigators until fifty years after Kossuth's death, t. i. 1944. Thus there is little chance of obtaining more information on the question until that time, unless some letters should turn up from other sources.

³¹ From Figyelmessy's unpublished memoirs. The Colonel had also related the incident to me personally.

A PARTIAL LIST OF HUNGARIAN OFFICERS IN THE UNION ARMY DURING THE CIVIL WAR.

GENERAL OFFICERS:

ASBOTH (Asbóth), Alexander

Born in Keszthely Dec. 18, 1811. In the Honvéd Army col. of engineers and aide to Gov. Kossuth. With Kossuth in Kutahia.

Col. 2nd Mo. Inf., May, 1861; Gen. Frémont's chief-of-staff and appointed by him brig.-gen. Sept. 3, 1861, which was not recognized and ceased as such March, 1862; brig.-gen. March 31, 1862; commander of District of Columbus, 1862; of District of West Florida, 1863. Wounded at Pea Ridge March 7, 1862, and at Marianna Sept. 27, 1864. Brevetted major-gen. for gallant and faithful service during war March 13, 1865. Mustered out August 24, 1865.

U. S. Minister to Argentine Republic 1866 and also to Uruguay, 1867. Died in consequence of wounds in Buenos

Ayres Jan. 21, 1868. Buried in Arlington National Cemetery.

KNEFLER (Knöpfler), Frederic

1st lt. 11th Ind. Inf. April 24, 1861; capt. June 5, 1861; capt. asst. adj.-gen. Oct. 21, 1861; major May 16, 1862; col. 79th Ind. Inf. Sept. 28, 1862; brevetted brig.-gen. March 13, 1865, for gallant and meritorious service during war; mustered out June 7, 1865.

Died in Indianapolis June 15, 1901.

KOZLAY, Eugene

Born 1828. Capt. in Honvéd Army.

Enrolled Aug. 30, 1861, at Hudson City, N. J.; col. 54th N. Y. Inf. Oct. 16, 1861; brevet brig.-gen. March 13, 1865, for gallant and meritorious service during war; mustered out April 14, 1866.

Died April 1, 1883.

MUNDEE (Mándy), Charles

Enrolled in Kansas. Capt. asst. adj.-gen. Aug. 24, 1861; major Aug. 16, 1862; breveted col. Oct. 19, 1864, for gallant conduct in the battles of Winchester, Fisher's Hill and Cedar Creek; breveted brig.-gen. April 2, 1865, for gallant and meritorious service before Petersburg; mustered out Sept. 15, 1866.

Died June 4, 1871.

POMUTZ (Pomucz), George

Born 1826. Capt. in Honvéd Army. 1st lt. 15th Iowa Inf. Dec. 23, 1861; wounded at battle of Shiloh April 7, 1862; major June 3, 1863; lt.-col. March 23, 1865; breveted brig.-gen. March 13, 1865, for gallant and meritorious service during war; mustered out July 24, 1865.

Died Oct. 12, 1882.

SCHOEPF, Albin

Honvéd officer.

Brig.-gen. Sept. 30, 1861; commander of Fort Delaware 1863; mustered out Jan. 15, 1866.

Chief examiner in U. S. Patent Office. Died May 10, 1886.

STAHEL (Számvald), Julius H.

Born in Szeged, Nov. 5, 1825. 1st lieutenant in Honvéd Army; wounded in battle of Branyiszko. Received Cross of Bravery.

Lt.-col. 8th N. Y. Inf. May 13, 1861; col. Aug. 10, 1861; brig.-gen. Nov. 12, 1861; commander of 11th Army Corps Jan. 15, 1863; major-gen. March 14, 1863; resigned Feb. 8, 1865. Awarded medal of honor Nov. 4, 1893, for having led his division after he was severely wounded at Piedmont, June 5, 1864.

U. S. consul at Yokohama 1866-1869; U. S. consul at Osaka and Hiogo 1877-1884; U. S. consul-general at Shanghai 1884-1885. Died in New York Dec. 4, 1912; buried in Arlington National Cemetery.

STAFF AND LINE OFFICERS:

ALBERT, Anselm

Lt.-col. in the Honvéd Army; with Gen. Bem in Aleppo. Lt.-col. 3d Mo. Inf. April 22, 1861; col., aide-de-camp July 12, 1861; col., Gen. Frémont's chief-of-staff March 31, 1862.

CHANDORY (Sándory), Victor

Capt. 39th N. Y. Inf. May 28, 1861; resigned Sept. 10, 1861.

CORMANY (Kórmány), George N.

Private 6th Ohio Inf. June 8, 1861; sergeant March 1, 1862; 2d lt. Feb. 14, 1863; 1st lt. April 1, 1864; mustered out June 23, 1864.

CSERMELYI, Joseph

Lieut. in Honvéd Army.

Capt. 45th N. Y. Inf. Aug. 25, 1861; resigned Oct. 2, 1862; capt. and brevet major 82d U. S. Colored Inf. Jan. 9, 1863; mustered out Sept. 10, 1866.

DETSHY (Décsy), Edward

Lieut. in Honvéd Army.

Major add. aide-de-camp June 16, 1862; mustered out Dec. 14, 1865.

DOBOZY, Peter Paul

Born in Szombathely 1832; lieut. in Honvéd Army; officer of the Hungarian Legion in Italy.

Lt.-col. 4th U. S. Colored Heavy Artillery June 16, 1863;

DOLEZICH, Charles

Sergeant 9th Ohio Inf. May 27, 1861; 1st lt. July 24, 1862; on detached service Dec. 9, 1862; mustered out June 7, 1864.

ESTI, William M.

Born 1826.

2d lt. 26th Ohio Inf. Dec. 17, 1861; 1st lt. Dec. 5, 1862; resigned April 5, 1863.

FIALA, John T.

Born in Temesvár 1822; major in the Honvéd Army; with Gen. Bem in Aleppo.

Lt.-col. 2d Mo. Inf., U. S. Reserve Corps, May 7, 1861; col., chief top. eng. Sept. 20 to Nov. 19, 1861; col., add. aide-de-camp March 31, 1862; resigned June 8, 1864.

Died in San Francisco Dec. 8, 1911.

FIGYELMESSY, Philip

Born in Pest Jan. 1, 1822; major of Boesky Hussars in the Honvéd Army; aide-de-camp to Louis Kossuth in Italy; lieut.-col. of Hungarian Legion in Italy.

Col. U. S. A., inspector-general to Gen. Frémont March 31, 1862; inspector of outposts to Gen. Stahel March 25, 1863; resigned Dec. 20, 1864.

U. S. Consul at Demerara, British Guiana, 1865-1888; died in Philadelphia July 25, 1907; buried at Harrisburg, Pennsylvania.

FORNET, Cornelius

Major in Honvéd Army.

Major of eng. in Mo.; wounded at Camp Lily, near Jefferson City, in Oct., 1861; col. 21st N. J. Inf. Sept. 1, 1862; resigned Dec., 1862.

GAAL (Gaal), Alexander

Lieut. in Honvéd Army. Pressed into Austrian Army as private. Took part in Polish Revolution of 1863. Captured by Russians.

Capt. 1st Fla. Cavalry (no date); resigned Nov. 27, 1864. Died in New Orleans, La., February 29, 1912; buried in Chalmette National Cemetery.

GALLFY, Andrew (Gállfy Gállik Endre)

Born 1821; officer in the Honvéd Army.

Enrolled Oct. 2, 1861; capt. 58th Ohio Inf. Jan. 8, 1862; major Oct. 20, 1864; captured at battle of Chickasaw Bayou, Miss., Dec. 29, 1862; detached on U. S. gunboat Mound City from May 22, 1863, to Aug. 1, 1863; mustered out Jan. 4, 1865.

HASKELL, Leonidas

Capt., aide-de-camp to Gen. Frémont Sept. 20 to Nov. 19, 1861; major, add. aide-de-camp June 16, 1862; resigned June 4, 1864.

Died Jan. 15, 1873.

JE KELFALUSY, also JE KALFALURY (Jekelfalussy), Alexander

Enrolled June 29, 1861; 1st lt. 24th Ill. Inf. July 8, 1861; capt. July 3, 1862; mustered out Aug. 6, 1864.

KORPONAY, Gabriel de

Honvéd officer.

Lt.-col. 28th Penna. Inf. June 28, 1861; col. April 25, 1862; discharged on surgeon's certificate March 26, 1863.

KOVACS (Kovács), Stephen

Born in 1823. Major in Honvéd Army; with Kossuth in Kutahia.

Enrolled Sept. 7, 1861, as capt. of Barney Rifles at Hudson City, N. J.; capt. 54th N. Y. Inf. Sept. 23, 1861; ma-

for June 3, 1862; captured and paroled prior to March 11, 1864; mustered out April 14, 1866.

KOVATS (Kováts), Augustus

Honvéd officer.

Lt. Lincoln Riflemen Feb., 1861; capt. 24th Ill. Inf. July 8, 1861; severely wounded at Jasper, Tenn., June 12, 1862; resigned on account of wounds Jan. 19, 1863; breveted major.

KUNÉ, Julian

Born in Belényes about 1828. Lieut. in Honvéd Army; awarded medal of third class; with Gen. Bem in Aleppo.

Enrolled June 17, 1861; major 24th Ill. Inf. July 8, 1861; resigned Oct. 31, 1861.

MANYHARDT, Joseph

Capt. 45th N. Y. Inf. Aug. 25, 1861; resigned June 14, 1862.

Seems to be identical with Menyhárt G. János, honvéd lt. (mentioned in László's *Napló-Töredékek*, page 138, and in *Pesti Hirlap*, Jan. 4, 1907), who died in Brooklyn, N. Y., in Dec., 1906.

MAYTHENY (Majthényi), Theodore

1st sergeant 2nd Iowa Inf. May 28, 1861; transferred to Frémont's Body Guard Aug. 21, 1861; 2d lt. Sept. 15, 1861; mustered out Nov. 30, 1861; capt. 1st Ind. Cav. April 18, 1862; mustered out Dec. 13, 1864; 2d lt. 6th Cav., U. S. A., Feb. 23, 1866; 1st lt. Oct. 20, 1866; resigned Dec. 23, 1868.

MESZAROS (Mészáros), Emeric

Honvéd officer.

Major 4th Mo. Cav. (Frémont Hussars) May 18, 1861; capt. 1st Fla. Cav. June 27, 1864.

MIHALOTZY (Mihalóczy), Géza

Honvéd officer.

Capt. Lincoln Riflemen Feb., 1861; lt. col. 24th Ill. Inf. July 8, 1861; col. Dec. 23, 1861; shot through hand at Chickamauga Creek, Tenn., Sept. 19, 1863; shot at Buzzard Roost Gap, Tenn., Feb. 24, 1864; died of wound at Chattanooga, Tenn., March 11, 1864; buried there in National Cemetery.

MOLITOR, Albert

1st lt. 13th Battery, N. Y. Light Artillery Oct. 15, 1861; resigned Dec. 8, 1862.

NEMETT (Németh), Joseph

Capt. in Honvéd Army; with Kossuth in Kutahia.

1st lt. 5th Mo. Inf. May 18, 1861; mustered out Aug., 1861; col. 5th Mo. Cav. (Benton Hussars) Feb. 14, 1862; honorably discharged by reason of consolidation with 4th Mo. Cav. Nov. 15, 1862.

PERCZEL, Nicholas

Born in Bonvhád 1812. M. P., col. in Honvéd Army; commander of Fortress of Arad; with Kossuth in Kutahia.

Col. 10th Iowa Inf. Sept. 1, 1861; resigned Nov. 11, 1862

PETRI, Charles

Major 16th Ill. Inf. Aug. 6, 1862; declined commission as lt.-col.; mustered out Jan. 21, 1865.

POKORNY, Anthony

Major 8th N. Y. Inf. April 23, 1861; lt.-col. 7th N. Y. Inf. Nov. 12, 1864.

REMINYFY (Reményfy?), Joseph

Capt., aide-de-camp on Gen. Frémont's staff, July 12, 1861.

May be misprint for Keményfi, for there was a honvéd officer by that name among the refugees.

ROMBAUER, Raphael Guido

Sergeant 1st Mo. Inf., U. S. Res. Corps May 7, 1861; major 1st Ill. Light Art. March 25, 1864; mustered out Oct. 26, 1864.

Died at Kirksville, Mo., 1912.

ROMBAUER, Robert J.

Born 1830. 1st lt. of Art. in Honvéd Army; pressed into Austrian Army as private.

Lt.-col. 1st Mo. Inf., U. S. Res. Corps, May 7, 1861; col. Sept. 12, 1861.

ROMBAUER, Roderick E.

Born 1833.

Capt. 1st Mo. Inf., U. S. Res. Corps, May 7, 1861; aide-de-camp on Gen. Frémont's staff in 1862.

ROMBAUER, Roland T.

Born in Munkács, 1837.

Sergeant 1st Mo. Inf. April 22, 1861; provost marshal of District of West Florida; capt. 1st Fla. Cav. Aug. 27, 1864; mustered out Nov., 1865.

ROSAFY, Ernest M. (Rózsafi Mátyás)

Born in Komárom, 1828. Honvéd officer.

Capt. Battery B, W. Va. Art., Oct. 1, 1861; honorably discharged April 18, 1862.

Clerk in U. S. Bureau of Census. Died in New York, 1893.

RUTTKAY, Albert

Capt. 3d U. S. Colored Heavy Art. June 16, 1863; major 1st Fla. Cav. Aug. 24, 1864; honorably discharged May 31, 1865.

SEMIG (Simig?), Bernard Gustave

Private 9th N. Y. Inf. May 4, 1861; hospital steward U. S. A. May 20, 1863; medical cadet July 2, 1864; asst. surgeon Nov. 10, 1874.

Died Aug. 11, 1883.

SEMSEY, Charles

Born in Karácsonmező, 1830. 1st lt. of Art. in Honvéd Army; capt. in British Army in Crimean War.

Major 45th N. Y. Inf. Aug. 25, 1861; resigned June 14, 1862.

In U. S. Customs Service; chairman of Board of Inquiry in U. S. Immigration Service at Ellis Island. Died in New York, 1911.

SERINI (Szerényi), Philip

2d lt. 8th N. Y. Inf. April 23, 1861; transferred to 2d Battery N. Y. Art. Sept. 1, 1861; resigned June 4, 1862.

Seems to be identical with Szerényi Antal, honvéd captain, who was with Kossuth in Kutahia.

SZABAD, Emeric

Secretary in War Department in Hungary. In Hungarian Legion in Italy.

Capt., aide-de-camp to Gen. Sickles June 16, 1862; captured and in Libby Prison; breveted lt.-col. March 13, 1865; breveted col. March 26, 1865, for gallant conduct in the battles before Petersburg; mustered out Oct. 7, 1865.

Assistant Collector of the port of Galveston.

TAKATS (Takács), Francis

Born 1826.

Capt. 39th N. Y. Inf. May 28, 1861; discharged Nov. 19, 1861.

TAUSZKY, Rudolf

Assistant surgeon Sept. 24, 1863; mustered out July 27, 1865.

Captain in Honvéd Army.

Died September 21, 1889.

TENNER, Louis

2d lt. 39th N. Y. Inf. May 28, 1861; capt. 7th N. Y. Inf. Aug. 27, 1861; resigned April 15, 1862.

UTASSY, Anthony Von

Born 1831. Honvéd officer.

1st lt. 39th N. Y. Inf. Sept. 1, 1861; capt. Sept. 22, 1862.

Died in Philadelphia Feb. 15, 1911.

UTASSY, Carl Von

2d lt. 39th N. Y. Inf. June 1, 1862; 1st lt. Sept. 22, 1862; mustered out May 31, 1863.

UTASSY, Fred. George De

Born 1827. Honvéd officer.

Enrolled May 17, 1861; col. 39th N. Y. Inf. May 23, 1861; dismissed May 29, 1863.

VANDOR (Vándor), Joseph

Captain in Honvéd Army.

Col. 7th Wisc. Inf. June 24, 1861; resigned Jan. 30, 1862.

WAAGNER (Wagner), Gustave

Major of Art. in Honvéd Army; with Kossuth in Kutahia.

Col., instructor of art. at Cairo, Ill., May, 1861; chief of ordnance on Gen. Frémont's staff July 12, 1861; col. 2d N. Y. Art.

WEEKEY, also VEKEY (Vékey), Anthony

Born 1833.

1st lt. 39th N. Y. Inf. May 28, 1861; capt. July 15, 1861; major Feb. 1, 1862; died April 28, 1862, in hospital at Winchester, Va.

ZAGONYI, also SEAGOYNE (Zágonyi), Charles

Born in Szatmár 1826. Capt. of Hussars in Honvéd Army.

Major Frémont's Body Guard, Mo. Cav., July 12 to Nov. 30, 1861; col., add. aide-de-camp March 31, 1862; resigned June 4, 1864.

ZERDAHELYI, Charles

Capt. in Honvéd Army; in Kufstein Prison.

2d lt. 39th N. Y. Inf. July 30, 1862.

Died in Philadelphia, 1906. Buried in Holy Sepulchre Cemetery, Mount Airy, Philadelphia.

ZIMANDY (Zimándy), A. P.

2d lt. 4th U. S. Colored Cavalry Sept. 5, 1864.

ZULAVSKY (Zsulavszky), Emil A. Z.

1st lt. 82d U. S. Colored Inf. May 7, 1864; mustered out Sept. 10, 1866.

ZULAVSKY (Zsulavszky), Ladislav L.

Col. 82d U. S. Colored Inf. Nov. 1, 1863; commander of 1st Brigade, District of West Florida; mustered out Sept. 10, 1866.

ZULAVSKY (Zsulavszky), Sigismund Z.

2d lt. 82d U. S. Colored Inf. Sept. 1, 1863; died of disease at Port Hudson, La., Sept. 16, 1863.

POOR PEOPLE.

BY EDWARD SAS.

Translated from the Hungarian by Wm. N. Loew.

*A wretched beggar, with outstretched hands
Upon an avenue's corner stands.*

*Rich, haughty men who pass by chance,
Deign not to cast on him a glance.*

*A shabby, poor woman howe'er,
Did have for him a mite to spare.*

*A tear glist in the beggar's eye,
It falls upon the gift received,
And, as a doleful sigh he heaved,
He said: "Thank God! the poor are nigh,
Or beggars would of hunger die."*

Tinódi Lantos Sebestyén Amerikában

Véreim, magyarok engedelmet kérek,
Hogy e vig terembe magam is betérek.
Régideje láttam, követem aláson.

Ilyen sok jó magyart, mint itt, egy rakáson.

Pedig nem vagyok már éppen ifijontán,
Ötszáz éve állok az idők porondján.
Dalos ifjuságom ott maradt a Végen;
Jó vitéz Tinódi volt a nevem régen.

Hej, deli leventék, hej, fiatal lányok,
Azért mégse nézek szomorkodva rátok;
Ugyde mintha volnék hetyke legénysorban:
Pezsdül a vérem, mint fiatal koromban.

De nem azért jöttem, hogy a napot lopjam
S asszonyként fecsegyek sietős dologban,
A szegény diáknak más mi volna gondja:
Pöngesse a lantot, a verset meg mondja.

Szép hegedűszóban mesét mondok néktek,
Szálljon szivetekbe szárnyain az ének.
Nem mosolygó hajnal: köd borul reátok;
Áldjon meg az Isten, ha meghallgatjátok.

Imhol leng előttem egy fekete fátyol-
Most jöttem hazulról, szép Magyarországból.
Majd hogy odavesztem a szörnyű habokban,
Szép Magyarországból üzenetet hoztam.

Üzenetét hoztam az édes anyának,
Kit fiak és lányok hűtlen elhagyának;
Ki kesereg nappal, éjjel könyvet hullat,
Amit számba venni csak az Isten tudhat.

Elismétli nevét sok jó gyermekének,
Akikről a lant szól, zeng a hősi ének.
Akiket Mohácsnál temetett a sírba,
Mohi pusztán hányanak domborul a sírja?

Hát kik a Rákóczi katonái voltak
S a kétfejű sással halálig harcoltak?
Hát a Kossuth népe? Győznek száz halálon!
De cselt vet az ármány, — ez a tizenhárom.

A feketébb mának hollószárnya lebben:
Bujdosik a háznép messze idegenben;
Akik odajárnak, azok is megholtak
S jobban siratja az élő, mint a holtat.

“Édes fiam, lányom, gyertek haza, gyertek!
Vegyétek le rólam ezt a bús keresztet.
Ne hagyjatok itthon árván, egymagamba,
Rám tör az ellenség s nincs, ki oltalmazna.”

“Mind elmentek immár, — a magyar mivé lett —
Hol nagyobb a napszám, hol olcsóbb az élet.
Átokszóra nyitnám ajkamat s csak áldok;
Siromat megástam, temetésre várok”.

Eddig szól az ének, minek is folytassam?
A két szemem könnye megeredne lassan.
A mig ideértem, álmomba meg ébren
Ezt az üzenetet forgattam elmémben.

Ne sírj édes anyánk, szép Magyarországunk,
Azért, hogy mi messze, idegenbe járunk:
Szeretünk mi téged, nem hagyunk mi téged,
Kebledre borul még bujdokoló néped.

Hát csak annyit mondok igaz barátsággal,
Hogy mi a hazánkat ne cseréljük mással.
S ha hűek maradtunk, nincsen egyéb hátra:
Haza megyünk, hogyha ember kell a gátra.

A kontyos töröknek már letört a szarva,
De még a németnek hosszú az agyarja.
Törjük le még máma, ne hagyjuk holnapra!
Ha holnapra hagyjuk: vérünk üti csapra.

Átkozott fajzatja, még itt is kisértget,
Itt is orrunk alá piszkálgat a német.
Ütjük az öklünkkel — felénk sújt a karja,
Rugjuk a sarkunkkal: lábunkat harapja.

Haza megyünk, haza, a német torára!
Jó kedvünk virága kinyit akkorára.
Az Isten is kedvét leli a magyarban,
De már ott magam is összeütöm sarkam.

Hát csak mulassatok szépszemű leányok.
Szittyá földről elszállt szép búzavirágok.
S ha kileveledzik a szerelem bokra:
Eljövök hűgom a lakodalmatokra.

Baja Mihály.

NÓTA MELLETT.

Szeretem az ábrándos, méla nótát,
A szívbe rezgő, halk melódiákat,
Ha szunnyadó érzések szárnyat öltve
Suhannak s titkos messzeségbe szállnak.

Dalok világa, hangok színvarázsa,
Mely istenségtől vettetek hatalmat?
Lázár vagyok, sajgó sebektől égek,
Ki mindenemet odadtam a dalnak.

Hagyjatok elvonulni egy sarokba.
Ne szóljon hozzám senki, én se szólok.
Ne lássak senkit. Lelkek hegedülnek.
Üvegből van a hurjok, a vonójok.

Ilyenkor elfelejtem azt, ki bántott.
Sűrű ködfátyol arcom eltakarja.
Nehéz a szívem. A szemem homályos.
Csak nézek, nézek befelé magamba.

S elgondolom, hogy milyen is az élet.
Lehajlik rám egy tündöklő szivárvány.
A két kezembe temetem az arcom
S csak sirok, sirok, mondhatatlan árván...

Baja Mihály.

KÉT AJÁNDÉK.

I.

Tajtékpipát vettem
Az édesapámnak.
Noiszen belőle
Eleget pipálhat.
Legkivált, ha lészen
Jó magyar dohány; :
Övé a mennyeknek
Édes boldogsága.

Tudom, ha meglátja.
Hogy megörül néki.
Simogatja szépen,
Naphosszat elnézi
Piros borostyánból
Finom csutoráját,
Ezüstös kupakját,
Büszke, karcú szárát.

Szinte látom, milyen
Gondot visel rája.
A ládafiába
Bele-bele zárja,
Meg kiveszi. Rajta
Holmi hibát kémelek:
Fog-e szint a tajték?
Szelel tisztességgel?

S ha jön a vasárnap,
Az áhitat napja:
Rágyujt templom után
S estig szopogatja.

Nem igen dicséri,
A kapuba kiáll
S ha más megcsodálja,
Csak annyit mond rája:
"Fiam hozta, Mihály."
Ki is van fejezve
Érthetően abban,
Hogy pipájánál csak
Engem szeret jobban.

II.

Selyemkendőt vettem
Az édes anyámnak.
Abban megy ezután
Templomba vasárnap.
Minden ünnep napján
Azt teszi fejére,
Mindannyiszor pedig
Én jutok eszébe.

S nagy könyhullatással
Imádkozik értem.
Sóhaja kél ajkán
Halk zokogásképpen.
S amíg imádkozik,
Könyeinek árja
Őszi harmatként hull
Kendője sarkára.

Ne sírj édesanyám,
Ne zokogj miattam!
Amire intettél,
Tudod, megfogadtam.
Őrző szem kíséretet,
Lépteim vigyázza;
Nem lehet miattam
A szivednek gyásza.

Selyemkendőt vettem
Az édesanyámnak.
Abban megy ezután
Templomba vasárnap.
Minden ünnepnapján
Azt teszi fejére,
Mindannyiszor pedig
Én jutok eszébe.

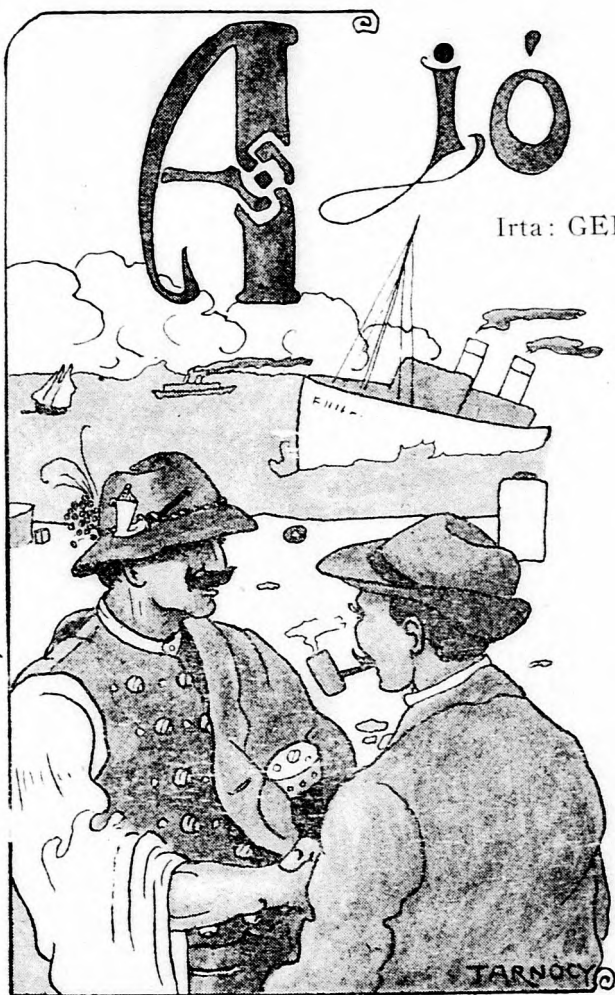
Baja Mihály.

A jó barát.

Irta: GERENDAY LÁSZLÓ.

Tarnócy Árpád rajzaival.

Takács Imre elégedetten sodorta meg kissé gondozatlan bajuszát s mindjárt nadrágjához is törölte az ujjait. Azért törölte nadrágjához az ujjait, mert vizesek lettek a bajusz sodrásától. Nem is vizesek, hanem — sörösek, mert hiszen azt ivott és pedig nem is keveset. A sörhab pedig ragad, különösen a vastag bajuszra. Már pedig az övé az volt és vörös. Hát — ezért kellett neki nadrágjához törölni az ujjait. No, — még másért is... Levelet olvasott és pedig, ó-hazából jött levelet. Levelet pedig, ha kap az ember néha, két kézzel szokás tartani, — nem is tudom hamarjában, miért. Anynyi bizonyos azonban, hogy olvasása közben baj, ha az ujjunk nedves. Régi cimborája irt néki, a Pintér Jancsi, Takács Imre csak úgy magában morfondírozott.

— Aszongya, hogy kigyün ő is... Ott hagyja az ó-hazát... Egy villanásra, mintha megjelent volna előtte az elhagyott szülőföld, a kicsi falu, a nádfedelű házak, az akácfa. A sörös edény után nyult hirtelen. Talán, az elérzékenyülésnek akarta elejét venni. Lehet... Mindenesetre azonban, az ujjait ismét hozzá kellett törölni a nadrágjához.

— Aszongya, hogy nem marad otthon, falu csufjának, mer hogy a Kósa Ferihöl megyen az, akit ő szeretett volna feleségül.

Koccintott s olvasta tovább a levelet.

— “Amint tudatlak ezennel cimborám, hogy össze is verekedtünk a nagykozmában. Már mint én, meg a Kósa Feri. Ű szódás üveggel, én meg a végén bicsakkal. Ű ispotályban, engöm meg kerestet a törvény.... Hát azért se tanának meg a csönderek, mert mire levelem olvasod, már uton vagyok Amerika felé... Ujabb hosszú korty sör után, bölintott a fejével Takács Imre. Sőt, még szavakba is öntötte gondolatát.

— Jól van... Helyösen ven. Csak gyere ki. Itt jobb világ van. Bor is van öleg, meg sör is, azonkívül pályinka is. Csakhogy azt itt “mérge”-nek hívják. Míster az Elnök is, a tekintetes Berkó Géza ur is, meg én is. Egyformák vagyunk tehát mindnyájan. Jól van. Helyösen van. Csak gyere ki...

Amint hogy ki is jött Pintér Jancsi azzal a hajóval, amelyet jelzett levelében.

Takács Imre hűségesen várta, míg a vizsgáló urak kieresztik a komáját. Hanem majd hanyatt esett, mikor a szeme elé került. Hét esztendő amerikai létere már elfelejtette jóformán az otthoni viseletet és a cimborá “ünneplője” ugyancsak magára vonta a közfigyelmet. Pörge szélű kalapja, mellette rózsaszínű csinált virággal, — még csak hagyján. Ezüst kupaku makra-pipa rövid szárral, — jól van. Hanem zöldvirág mintás bársony mellénye, mogyorónyi ezüst pitykéivel már szemet szurt, kivált, hogy gombolatlanul is hagyta a meleg miatt s ki-ki villogott az égő piros bélés. Hát, — szép az igen, kivált odahaza, ahol mások is viselik. Hasonlókép a “medvetalpas” himzésű üngöt is, melynek “bornyu száju” ujját ugyancsak rázogatta Pintér Jancsi komája felé a fölötti örömben, hogy a cimborá kijött élbe. Megsejtven, hogy nézik, meg-meg igazgatta gyölesgatyája sűrű korcait is, leginkább a jobb csipejénél, mert hogy oda volt dugva a kékbab pöttyös keszkenő. Még ráncos, harmónikás toroku csizmáit is összeverte, mikor kezét fogott cimborájával.

— Szerbuc Imre. Ugyan jól cselekedted, hogy kifáradtál élem, mer magamtól tán el se találtam volna hozzád. Hát, tudod itt vagyok ugyan, de azon a betyár hajón....

Takács Imre nem várta meg, mi történt azon a "betyár" hajón. Sietette a komáját. Nem épen mintha nagyon sietős lett volna az útja, hanem mert restelkedett kissé a barátja külsejéért. Volt is egy kis igazsága, mert a new yorki utcákon nevelődő gyermekek ugyancsak összeröföntek. Jó, hogy Pintér Jancsi nem értette a kiabálásukat. Egyik élestorku így is kihozta a sodrából, mert közvetlen a háta megett sivitotta el magát rettenetes magas hangon.

— Ejnye az apád...

A barátja azonban elkapta felemelt kezét.

— Meg ne üsd ám valahogy.

— Ne üssem?! De megütöm biz én, még pedig pofon, hogy fölfordul.

Imre aztán megmagyarázta neki, hogy az itt se nem szokás, se nem szabad, főképen pedig veszedelmes.

— Tudod, a gyerekek itt minden szabad. Ha megtaláltad volna ütni, majd is ránk esett volna az egész utca, de még a rendőr is bevitt volna.

— Be é? Hát... bolond egy szokás, az má biztos. Hanem hát szomgyas vagyok ám testvér.

Takács Imre úgy oldalvást oda pillantott újra a pitykés mellény piros bélésére, meg a gyolcsgatya libegő száraira.

— Mingyár haza visz bennünket a "magas" vasut. Majd ott ihatol.

Nem akarta még saloonban is bemutatni a ráncos torku csizmát, meg a "bornyu száju" inget, a "medve talp" himzésekkel. Elég volt abból az utcán. Olyant már csak "műkedvelő" előadásokon, meg szüreti bálokon viselnek a magyarok — Amerikában.

Valahogy Pintér Jancsi is érezni kezdte, hogy az utca gyerekek lármája neki szólt. Kicsit el is facsarodott a szive, hogy azért a nyalka magyar földmives viseletért, amiért de szépen is néztek rá otthon a lányok, a menyecskék meg valósággal bolondultak utánna, hát azért — kinevetik itt az amerikanus gyerekek. De, — még a felnőttek is bámulják, mint vásárkor a cifra ruhájú pojacokat. Szinte örült, mikor Takács Imre odaadta neki egyik "civil" ruháját. Illett is rá, mert hogy egyforma természetűek voltak. Meg is köszönte szépen.

— Majd visszaadod, ha dolgozol.

— Vissza. De azért jó ember vagy Imre mégis. Jó barát.

Pajtása rá bölintott.

— Az. Jó ember vagyok. Jó barát..... Hát, gyerünk el most már egy pohár sörre is.

Kissé furesállotta ugyan magát Pintér Jancsi, mikor először nézett magán végig a szalon tükrében, — de megtetszett neki az új formája. Anynyira megtetszett, hogy nem is állta meg szó nélkül.

— Te Imre. Most látna csak a szolgabíró. Még tán tegezni se merne. Olyan uri forma vagyok most én is, akár csak ű.

— Még talán különb is. Annyi bizonyos, hogy most már nem Jancsi vagy, hanem miszter Pintér.

Mr. Pintér el is hitte. Hogyne hitte volna el, mikor annyian elhiszik, meg hát a szesz is megkezdte a maga működését a "ki vagyok" kérdésnél.

— Hej, mégis csak jó barát vagy te Imre, amiért így kiöltöztetted. Igaz, hűséges barát.

Pedig, ha tudta volna, mit forgat Mr. Takács néhány perc óta az elméjében, nem tartotta volna olyan igazi barátjának. Akkor se, ha hitelt adott volna a közmondásnak:

"Vörös kutya, vörös ló, vörös ember egyse jó."

Azonban nem adott hitelt ennek a közmondásnak, ami tulajdonképen nem is közmondás. Csak úgy — mondani szokták az emberek, tréfából. Valami agyafurt diák találhatta ki bizonyosan. Dehát Pintér Jancsi nem sokat törődött a közmondásokkal, az ó-házában se. Most még épen nem, kivált, hogy a pajtása wisky hozatott neki.

— Ilyent se ittál még pajtás.

— Nem. De azért jó...

— Jó ám. Hát még emez-e...

Egy-egy pohár coctailt rakatott maguk elé, cseresznye szemmel. Izlett szörnyen az új magyarnak.

No, eddig azt tudtam, hogy a "kis-üstön főtt" a legjobb, de... e' se kutya ám.

Takács Imre ráhagyta, hogy hát nem kutya a coctail se. Idejét látta megkezdeni, amit kifundált, mi alatt pajtása iszogatótt.

— Te Jancsi. Most majd megmutatom, hogy olyan igaz cimborád vagyok, mintha az edős testvérem lennél.

Mr. Pintér kérdőleg nézett rá.

— Hát, — elvezetlek a jegyesemhöz.

Mr. Pintér felkurjantott.

— Házasodni készülsz? Akkó, igyunk még egyet. Még ilyent... Nem is gondolta volna az ember.

Takács Imre kissé zavarodottan köhécselt.

— No, nem épen jegyesem még, de majd csak az lesz. Mondhatni, mintha már az volna.

— Agygya Isten, minél előbb.

Takács Imre megpödörte a vörös bajuszát s közelebb hajolt pajtásához. Savószínű szemeiben ravasz fény csillogott, míg beszélt. A szeplői is, mintha kidudorodtak volna az orra töve körül.

— Csakugyan erős legény vagy te Jancsi?

A most jött magyar kissé bután nézett a váratlan kérdésre.

— Az hát. Minek kérde.

— Igazán nem ijedöl meg a magad árnyékától?

A már kissé szesz legényből kitört az ősi virtus.

— Én? Már hogy én megijednék? Hát urasági bérest is kivertem már otthon a nagykocsmából egy vasárnap este.

A vörös bajuszu ingerelni kezdte alattomosan.

— Ugy ám, hanem azér nem igen hinném, hogy angollal is ki merj kezdeni.

— Én? De bizony ki én. Akár kettővel is.

— De azok tudják ám a boxot, te meg nem. Szégyönt vallaná.

— Én? De iszen, ha én egyszer oda ütök....
— Csakhogy azok jobban értik ám a vereködést ököllet.

Az új magyarnak égtek a fekete szemei, mint a parázs. Tüzelte a szesz, még jobban a felgerjedt indulat. Bántotta, hogy pajtása többre becsüli az angolokat.

— Nincsen olyan öklü angol, akin körsztül ne szaladna a bicska.

— No, no, — nem kell mingyán oda gondolni, meg nem is mindönki meri ám...

Elhallgatott, mert pajtása szemeiből olyan formát olvasott ki, hogy az kész megmutatni rajta is a barátságát. Fejére csapta a kalapját.

— Gyerünk.

A "magas" vasut hamar elröpítette őket abba az utcába, ahova törekedtek. Ott lakott az a lány, akit feleségül szeretett volna Takács Imre. A már Amerikában született magyar lány szép is volt, meg egy kis pénzecskeje is volt. Szívesen fogadta őket, mikor illendő kopogtatás után beléptek. Azért Takács Imrének elborult mégis a szeplős arca. Ott volt egy hatalmas termetű fiatal angol is. A vetélytársa. Oldalba lökte könyökével Pintér Jancsit s az angol felé hunyorított jelentősen. Aztán bemutatta őket egymásnak.

Az angol udvarias üdvözléséből, természetesen Mr. Pintér semmit se értett.

— Mit mondott?

Takács Imre, mi alatt a mennyasszony jelölt széket hozott, gyorsan oda sugta.

— Azt mondta, hogy hiába vagy felöltöztetve, látszik rajtad, hogy paraszt vagy.

Pintér Jancsit elfutotta a düh, de türtöztette magát. Leöntötte a mérgét egy pohár wiskyvel. A kisasszony azzal kedveskedett vendégeinek.

Az angol nemsokára bucsuzott. Oda köszönt Pintérnek is, aki vad szemekkel méregette. Mig a leány kikísérte, Takács Imre oda szólt újra.

— Most meg azt mondta, hogy "gud báj". Azt teszi magyarul, hogy gyáva paraszt.

Pintér Jancsit elfogta a nehéz indulat. Sok volt már fejében is a szesz, nem vette észre, hogy pajtása csak ugratni akarja.

— Aszonta, gyáva paraszt?

— Azt. Azt hiszi, tán nem is mersz neki menni.

A bújócska leány el nem tudta képzelni, miért rohan ki az új ismerős olyan veszettül. Még a kalapját is bent hagyta. Mikor a nagy lármára Imrével együtt lefutott az utcára, akkor már rendőrök vitték Pintér Jancsit. Épen csak vissza tudott még kiáltani.

— Az Isten áldjon meg Imre. Köszönöm, hogy jó voltál hozzám, akár egy testvér.

Takács Imre elégedetten mormogta. — Az. Akár egy testvér.

Mégis megdobbant a mellében valami, mikor meglátta az angol halálra vált arcát. Ott feküdt a járdán, mozdulatlanul. Szíve táján érte a bicska. Már csak néhány félig alvadt csepp buggyant elő a seb száján, aztán mire jöttek a mentők, elapadt az is.

BALOGHNÉ LEVELE.

Özvegy Balogh Pálné
Levelét megírta;
Szarkaláb betüit
Könnyel telesírta.
Belesírta lelkét
Mindegyik sorába,
S úgy szánta fiának
Nagy Amérikába.
"Szerelmetes fiam,
Magzata lelkemnek:
Ne járd tovább utját
Távol idegennek.
Gyere haza, gyere
A régi portára,
Jöttödöt anyáddal
Még valaki várja".
Özv. Balogh Pálné
Pecsétet tett rája,
S úgy bizta levelét
Falu postájára.
És elment a levél...

Várta is a választ
Özv. Balogh Pálné
Még pedig mindjára.
Hónapok is multak,
De nem jött felelet...
Biztosan más vette
Kézhez a levelet.
Nagypecsétű irást
Hoztak valahára,
Özvegy Baloghnének
Vagy az ajánlva.
Be is vagon irva
Abba a levélbe:
Messzekerült fiát
Sose látja élve.
Karácsony estéjén,
Mikor gyertyák égnek,
Szemfődelet varrtak
Az ő legényének.
"Leésett — így írják —
A gyár tetejéről,

Nem is tudott semmit
A kend leveléről.
De hogy az a levél
Ne essék hiába':
Odatettük szépen
A koporsójába.
Isten vigasztalja
Kendet is meg mást is.
Sokan sírnak keddél;
Mert meghal itt más is."

Szegény özvegyasszony
Meg egy gyöngé lányka
Bele is vakulnak
A siránkozásba.
De szegények könyét
Nem látják, nem bánják:
Emberirtó gyárak,
Embrevő bányák.

KEMÉNY GYÖRGY.

Feljáró emlékek.

Hogy a kalmár élet bősztülekedése
Mérge karmát szívem közepéig véste:
Meghuzódom csöndben, önmagamba nézek,
S lágyan elringatnak feljáró emlékek.
Nem hallok, nem látok...
Múltba néző álmok
Mutogatják lelkem tükrén a sok képet.

Napfényes tájékán gondtalan időnek
Játszi tündér-lányok hímes hálót szönek,
S úgy kergetjük vígan rétek pillangóját.
Csókjukat virágban kis fejünkre szórják
Bokrai bereknek...
A játszó gyerekek
Apró bogár-banda cirpel édes nótát.

Változnak a képek, eltűnnek a rétek;
Tündér-lányok tüntén jönnek új cselédek.
Tömlöce tudásnak bús bilincsét rázza;
Gyermeklélek vágyát megkötik pórázra.
Gondjai megnyúlnak
Serdülő ifjúknak;
Bús harcát az élet máris magyarázza.

Zsarnok élet lába hogy fölöttem lépked,
Vérző tüskék útján feltűnik a képed.
Bokrétát kötöznek lenge tündér-lányok,
Gyúlnak a lélekben ismeretlen lángok.
Táru a szív-ablak,
S rózsába fakadnak
Síró földi gondnak párnáin az álmok.

Hangos boldogságán rózsatermő lélek
Gondtalan jövődöt biztosan ígérget.
Napfényes tavasznek vége sincsen nála,
Kincses gazdaságát két kézzel kínálja.
Koldus élet rongyát
Drága szállal fonják
Íju lélek vágyán tündér-ujjak mára.

És jönnek a gondok és tűnnek az álmok.
Hervadoznak, fogynak sorban a virágok.
Vad tülekedéssel szemközt a szemérem
Elsiratja álmát kolduló kenyéren...
Bár könyim csordúlnak,
Nincs panasza múltnak;
Mert az élet gondját Te megosztod vélem.

Kemény György.

A „Dongó” emlékműre
Halmi Artúr New York
1912

Vörösmarty utolsó éve és kiadatlan költeményei.

Irodalmi tanulmány

Dr. KACZIÁNY GÉZÁTÓL.

Tarnócy Árpád rajzaival.

I.

A FORRADALOM ALATT.

1848 március 14-ére hívták össze az aggódó hazafiak a legelső népgyűlést, mely Magyarországon a Habsburg-ház trónfoglalása óta tartatott. Az összehívók között ott szerepelt Vörösmarty Mihály is, amely körülmény nagyban hozzájárult a Helytartó Tanács részéről megadott engedély létrejöttéhez. E gyűlést az "Ellenzéki Kör" rendezte, melynek Vörösmarty egyik vezértagja volt. Március 14-ének délutánján azonban már megjött a 13-iki bécsi forradalom híre, mely az ifjuságot a március 15-iki föllépésére bírta. A sajtószabadság e vér nélkül vívott diadalát Vörösmarty erőteljes kis költeménnyel üdvözölte, mely így kezdődik:

**Kelj föl rabágyad köpárnáiról,
Beteg, megszábadt gondolat!**

Felső volt azonban, hogy az általános forradalmi szellem a nép alját kihágásokra ösztönzi s ezért Pest város polgármestere, Rottenbiller Lipót még aznap este "Rendfenntartó Bizottmány"-t alkotott, melynek Petőfi és társai alkották zömét. Másnap e bizottmány kibővítettén, abban Vörösmarty is helyet foglalt. E bizottmány egyetlen még élő tagja a jelenleg New Yorkban teljes visszavonultságban élő Stahel Gyula tábornok*, az amerikai polgárháboru egyik vitéz katonája, akkori nevén Számwald Gyula, fiatal könyvkereskedő, kihez Petőfi "Egy könyvtáros emlékkönyvébe" című versét írta.

E bizottmány ápr. 15-éig lankadatlan buzgalommal folytatta működését, aznap azonban, a mikor a felelős ministerium megkezdte hivatalos működését, feloszlott. Nagy érdeme, hogy a közrend sehol és soha sem zavartatott meg, általánosan elismert dolog.

Vörösmartynak nagy része volt ebben, de örvendett, hogy az ezzel járó felelősség lement válláról. Hazájáért folyton aggódó lelkét egy nagy csapás éri most: kedvenc fia, a négyéves kis Mike, egy aranyos kedélyü, édes gyermek, hirtelen meghal.

* E sorok írásakor Stahel Gyula még élt, azóta azonban meghalt és pedig 1912 dec. havában.

A "Szózat" nagy költőjének utolsó életéveiről kevés emlékezés van irodalmunkban. Az a végtelesen hiányos és gyarló életrajz, melyet iskoláinkban mint a magyar irodalom egyik remekét tanítanak, Vörösmartynek a forradalomban és azután folytatott életéről alig tartalmaz néhány lapra terjedő megemlékezést, ebből az utolsó hat évre csak 168 sovány sor jut. Hat hosszú év, mely alatt az egykor oly hatalmas szellem széttöredezett, 168 sorral elütve! Pedig mily érdekes és gazdag föladat az életrajz-író számára az öntudatos föloszlás e megrendítő képe s mennyi érdekes szellemi forgács maradt e nagy ács után, ki a magyar Pantheon épületén három évtizeden át oly ragyogó sikerrel dolgozott! Csak utána kellett volna járni és fölszedgetni a forgácsokat, melyek mindenfelé szétszórva megvoltak még akkor s megvannak most is. Az életrajz-író azonban sohasem volt kutató s jóformán mindenütt csak a készhez nyult. E sorok írója 40 év múlva indult el a forgácsok fölszedésére s amit talált, nagyjából itt adja. Érdemes volt a fáradságra; mert Vörösmartynek semmiféle gyűjteményes kiadásában nem közölt öt eredeti költeményét, leveleinek töredékeit bocsáthatja közre, melyekből életének utolsó hat éve teljes világosságában áll előttünk. Azonkívül a kortársak visszaemlékezéseit is fölhasználta, ahol hitelességükhöz szó nem fért. E tanulmány szűk kerete nem engedi meg Vörösmarty 20—25 levelének közzétételét, meg kellett tehát elégednünk azzal, hogy csak a tárgyunkra elengedhetetlenül tartozó idézeteket adjuk. Majdnem mind ott vannak a Múzeum és az Akadémia levéltárában, — talán akad egy fölfedező, ki e sorokat olvasva, rájuk bukkan és mint talált kincset értékesíti őket. Nekünk elég jutalom lesz az is.

A szerető apát leveri a bánat, de férfiasan türi a szenvedést s csak akkor tör ki zokogásba a temetésen, mikor az egyházi szertartást végező költőtárs és hű barát, Czuczor Gergely, a gyászoló apának "Kis gyermek halálára" című költeményét kezdi elszavalni. Most már kitör az erős férfi fájdalomra és zokogva borul mellette álló barátja vállára.

A haza állapota azonban nem engedi meg, hogy a költő gyászába temetkezzék. Jönnek az első képviselői választások. Kossuthot több kerület választván meg, ő a pest-belvárosi mandátumot tartja meg s a bács-almási (szerb nevén: jankováczi) kerület választóinak maga helyett a nemzet nagy lantosát ajánlja, kit aztán ott egyhangulag meg is választanak. Vörösmarty tagja lesz tehát az első magyar népparlamentnek s mint ilyen hűségesen kitart a haza ügye mellett az utolsó pillanatig. Soha nyilvános ülésen ugyan föl nem szólalt, de önmagához hiven teljesíté kötelességét, mint kevesen. Ameddig a dinasztával együtt lehetett haladni, Vörösmarty hűséges királpárti volt. Midőn azonban kiderült, hogy az uralkodóház a nemzet újonnan megszerzett szabadságát kicsikart engedménynek tekintvén, mindent vissza akar venni, Vörösmarty nem rettent vissza a legvégsőig menő következményektől sem. Mérsékelt volt eleinte s ezért igaztalan, de érthető és menthető megtámadtatásban részesült Petőfi részéről, ki az aug. 31-iki szavazás miatt, midőn Vörösmarty diadalra juttatta szavazatával azon elvet, hogy a magyar hadsereg egy része még német vezényszó alatt maradjon, Petőfi szenvedélyesen támadt rá azon versében, melynek visszatérő sorai:

"Nem én tépem le homlokodról,
Magad téped le a babért!"

Vörösmartynek nagyon fájt e támadás, hisz legnagyobb jótevője Petőfinek ő volt, de a kor lázas hangulatát tekintve, megértette a fiatal költőtárs igazságtalanságát s a támadás a jó viszonyt kettőjük között nem zavarta meg. Hogy e támadás egy év múlva mily védpaizsot képezett Vörösmarty számára, erről alább emlékezem meg.

Az osztrák főhadnak Budapest felé közeledtével, az országgyűlés nem maradhatott a fővárosban. Az csak Görgei önmagát mentetgetni akaró agyában fogamzhatott meg, hogy az országgyűlés kötelessége az lett volna, hogy ott maradjon és testületileg fölkoncoltassa magát. Ahol a hadsereg gyorsmenetekben viszi el a bőrét, a polgári elem elmenekülése nemcsak menthető, de egyenesen kötelesség. Az év utolsó napján tartott utolsó pesti ülésen a két Ház elhatározza, hogy ideiglenesen Debrecenbe teszi át székhelyét s hazaárulónak mondja mindazon tagot, ki nem jelenik meg Debrecenben. Azonban a 400-at meghaladó tagszámú képviselőház szomorú látványt mutat az első találkozásokkor. Alig egyharmadrésze jelenik meg a honatyáknak. Némelyik, mint a nagy Eötvös József, a költő, a miniszter, már októberben elhagyja a sülyedőnek vélt hajót és "Helvécia hótakart tetői" alá menekül. "Isten veled hazám, bátrak hazája, Isten veled, én messze elmegyek!" A bátrak hazája lássa hogyan boldogul, a költő elviszi becses bőrét. Utána szökik sógora Tréfert Ágoston, a pest-terézvárosi képviselő, s mindketten csak

akkor térnek vissza, mikor Magyarország kezénél a rabbilincs zörög, száján pedig, melylyel esetleg megmarhatná a szökevényeket, szájkosár van. Deák Ferenc is hazament Zalába és meghúzódott. Batthyányt Windischgraetz áruló módon elfogatta, Széchenyi dühöngő örült volt és kényyszerubbonyt viselt, — az első magyar független felelős kormányból csak Kossuth, Mészáros és Szemere maradt meg. Az alsó-ház elnöke ifj. Pázmány Dénes is jelentkezik Windischgraetznél és elhagyja a nemzet ügyét, az első alelnök, Pállfy János betegséget színlel és lemond. A nagy fejtelenségben egyedül Kossuth lángelke nem csügged, átömlészi izzó lelkesedését a kishitűekbe s megfordítja a végzetet egyidőre.

Vörösmarty hiven megjelenik Debrecenben. Holmija, butorai, iratai egy része Psten marad és fölprédáltatik. A költő ezt csekély veszteségnek tekinti, hisz felesége és gyermekei megmaradtak, apró anyagi veszteségek pedig akkor, midőn a haza elvesztése is lehetséges, nem bántják őt.

Az 1849. márc. 4-én kiadott császári elhatározás kitörli Magyarországot az államok sorából és öt darabra szétkoncolva, beosztja az osztrák örökös-tartományok közé. Ez államcsinyre még a legmérsékeltbb hazafiak is érezték a megtorlás szükséges voltát. Április 5-én alakot ölt végre a "Radikál Párt", mely három pontba foglalja össze programját, amint az a Nemzeti Muzeumban őrzött eredeti példányon olvasható:

"1. Egy és oszthatatlan Magyarország, teljes önállással és függetlenséggel.

"2. Magyarországnak demokrata köztársasággá alakítása.

"3. E magas célok elérése végett, elvetvén minden félrendszer szabályt, elhatározott bátor politikának követése."

A nagyfontosságú okmány első aláírója Ujházy László, a második aláíró Horváth Boldizsár, az u. n. békepárt belső tagja, mely párt addig a dinasztával kiegyezést még a 48-iki vívmányok föllázása árán is sürgette s céljai elérésére még Görgeivel is konspirált Kossuth ellen. Tizenhetedik aláíró Vörösmarty Mihály, ki mindjárt ápr. 5-én aláírja 97 más képviselőtársával együtt. Az óvatosabbak csak később írják alá, a legóvatosabbak pedig, mikor a nemzet ügye rosszra fordul, utólag kitörlik, vagy kitöröltetik nevüket az ivről, melyet a programm fogalmazója, Somogyi Antal, a tisztalékü, tudós képviselő őrzött s vitt magával önkéntes száműzetésébe is. Vörösmartyt ez aláírás bírja a forradalom utáni bujdosására, mert ha ez okmány is Haynau kezébe esik a forradalom egyéb okmányaival, a kezeügyébe eső aláírók a bitófára jutnak, "Szacsavayval és Perényivel, az ápr. 14-iki Függetlenségi Nyilatkozat" aláíróival és kihirdetőivel.

Ez Vörösmarty utolsó képviselői szereplése. Juliusban az ismét Pesten ülésezett Ház Szegedre teszi át székhelyét, miután Görgei, most már az összes magyarországi hadak fővezére, másodsor hagyja fedezetlenül a fővárost és megy a Felvidékre a fősereggel.* Vörösmarty is Szegedre megy s az utolsó ülésen részt vesz. Haynau serege Szeged felé tartván, a Ház Aradra vonul, hol Dam-

* A névleges fővezér ugyan Mészáros Lázár volt, de seregek nélkül.

janics az erős vár erőskezű parancsnoka. Azonban most már nincs, aki vonuljon, mert már Szegeden is alig 40—50 képviselő van jelen. Aradon pedig a Szemere kormánynak mindössze 4 tagja jelenik meg, kik tanúi Görgei ármányainak, melyekkel Kossuth kezéből kicsikarta a főhatalmat. Aug. 11-én Görgei az aradi vár falán állva nézi, mint kerget néhány kozák egész honvéd-huszárt (kiket az ő erőszakos felvidéki kalandos menete halálra csigázott) s kacagva mondja környezetének:

— Finita la commedia! (Vége a komédiának!)

Aznap rákényszeríti Kossuthot a lemondásra, szent ígéretet tevén, hogy tisztességes kapitulációt köt az oroszokkal, másnap levelet ír az orosz vezérnek, melyben elmondja, miként keritheti be a magyar sereget úgy, hogy annak menekülése ne lehessen s harmadnap megtörténik a világ legszgyenletesebb fegyver-letétele, melyet az oroszok az utolsó percig hadicselnek hittek, annyira hihetetlen volt előttük. Görgei megkapta jutalmul életét ajándékban és 1100 orosz császári aranyat, — hős bajtársai pedig az akasztófát. Magyarország meghalt!

II.

“NOS PATRIAM FUGIMUS....”

Valamelyik alföldi tanya ajtajára, melyben Bajza József, a “Kossuth Hirlapja” szerkesztője és bujdosásában társa, Vörösmarty Mihály, a “Radikál-Programm” aláírója lappangtak egyideig, a fenti pár szó volt olvasható, valamelyikük által odairva. A Virgilius-idézet azonban igazán inkább talált a két magyar költőre, mint a római lantosra. De azért ha tehették volna, se menekültek volna ki a hazából, amint mások tették, összesen csak némi időt akartak nyerni, míg a boszuállás kidühöngi magát.

Vörösmarty és Bajza házasság útján magyar sógorságban álltak egymással. Bajzánénak Vörösmartyné első unoka-nővére volt, házasságukat is Bajzáné csinálta meg. Hasonlag első unokavér volt a nőekkel Dobossy Mihály, szentesi ref. lelkész felesége, Tóth Juliánna, míg Vachot Sándorné, Csapó Mária Bajzáné nővére volt. Mikor Szegeden fölmerült a merre-bujdosás kérdése, egész természetesen látszott, hogy a szintén Csongrád-megyében levő Szentesre menjenek Dobossy Mihályhoz, közeli rokonukhoz.

Nincs biztos adatunk rá, hogy nagyon örült-e nagytiszteletű Dobossy Mihály ur az előkelő látogatóknak, de alig hisszük. Még nem hamvadtak el talán Csongrád mezőváros égő üszkei sem, melyeket Haynau fővezér parancsára az osztrák katonák szórtak 1849. július 30-án a nagy alföldi városra és Szentes, hol pár nap előtt Kossuth tartott a néphez elkeseredett s a végső ellenállásra buzdító szónoklatot, szintén Csongrád sorsára jutott volna, ha Dobossy Mihály, élete kockáztatásával nem száll szembe a félrevezetett tulzókkal s a piac közepén lengő nemzeti zászlót sajátkezüleg le nem vágja a rudról. E miatt ugyan hazaárulónak mondták, de utólag mindenki igazat adott neki, mert Haynau egy zászló miatt lekoncoltatta volna az egész lakosságot, amiért mégis csak nagyobb kár lett volna, mint a levágott zászlóért. Dobossynál tehát bátor-

ságban lehettek volna a bujdosók, ha a nyílt tanyákat nem járták volna az osztrák katonák. A lelkész tehát alkalmas megbízható emberrel továbbküldte őket s a Nagy-Kunságon át, hol Dobossy Hermine férjénél volt, eljutottak Szatmár-megyébe. Itt hosszabb ideig lappangtak egy Csanády nevű családnál s Vörösmarty a háziasszony fölkérésére emlékül és hálája jeléül írja “Emlékkönyvbe” című költeményét, mely dult lelkiállapotát megrázó hangokon fejezi ki:

Setét eszmék borítják eszemet,
Szívemben istenkáromlás lakik.
Kivánságom: vesszen ki a világ,
S e földi nép a legvégső fajig.

Mi a világ nekem, ha nincs hazám?
Elkárhozott lélekkel hasztalan
Kiáltozom be a nagy végtelent:
Miért én éltem, az már dulva van.

E sorokban teljesen benne van Vörösmarty, kinek egész költészete a haza körül forog. Egyetlen magyar írónak sem volt annyira mindene a haza, mint neki. Hozzá képest az oly erősen nemzeti költő. Petőfi is kozmopolita, mert a világszabadságról álmodik, míg szerelmi lírája tulemeli őt a haza határain. Vörösmartynak mindene a haza volt, szerelmének alig egy-két költeményben áldoz s ismét visszatérnek gondolatai az imádott hazára. S most a haza megsemmisült: Magyarország darabokra tépve bekebelezett Ausztriába, a közígazgatás, a törvénykezés és minden nyilvános ténykedés német nyelvű, az egykori Magyarország meghalt. Vörösmarty feljajdulása “mi a világ nekem, ha nincs hazám?” igazán szíve legmélyéből fakadt. “Miért én éltem, az már dulva van” — de még inkább föl volt dulva a költő lelke, kit a családjáért aggodás is bántott.

Mikor aztán Bajzán a téboly jelei mutatkoznak s Vörösmarty azt az álhírt hallja, hogy egyik kis lánya meghalt, tovább nem maradhat rejtekében. A kettős fájdalom sulya alatt írja meg “Átok” című költeményét, az áruló Görgei ellen s az eredeti kéziratot Csanádyné, szíves háziasszonya örzésére bizza, honnan az számos másolatban elterjedve, ösmeretessé lett, de maig is kiadatlan. (A szíves olvasó alább megtalálja teljes szövegében, azon két kéziratból összhangzólag másolva le, mely saját gyűjteményemből került a Nemzeti Múzeumba.)

Vörösmarty feljő Budapestre, találkozik családjával s aztán elbucszuk szeretteitől, biztosra vevén, hogy ha jelentkezik az Ujépületben garázdalkodó hadi törvényszék előtt, bizonyosan elzárják. Megjelenik a vérbírák előtt s ott csodálkozva néznek rá. Mit akar Vörösmarty, ki mindig hü királpárti volt, kit a republikánus Petőfi oly éktelenül megtámadott a német vezényszóra szavazásért? De ha itt van, a forma kedvéért jegyzékbe veszik mint volt képviselőt, de még csak ki sem hallgatják mint terhelte. A költő bölcsen hallgat a “Radikál-Programm”-ról, amiről, amint veszi észre, a vérbírák sem tudnak. A veszedelmes írat Somogyi Antal zsebében azóta Olaszországban vagy Malta szigetén van, az aláírt 122 ember nagy könnyebbségére. Vörösmarty újra ölelheti kedveseit.

A legnagyobb veszedelmen átesvén, most a megélhetés kérdése nyomul előtérbe. Vörösmarty csak író volt, de magyar irodalom nincs ekkor Budapesten. A "gutgesinnt" Szilágyi Sándor próbálgat valami röplapokat és egyéb szépirodalmi folyóiratokat kiadni, — a katonai hatóság egymásután tiltja be azokat, mert a legtöbben a forradalomról van szó, vagy pedig a nagy rebellis Petőfi kiadatlan költeményeit adják. Az Akadémia, melynek a költő első fizetési tagja volt, császári elnézésből tengődött, de hatáskörét a katonai hatóság tetszése szabta meg. Az írók a városligeti Páva-szigeten levő kis vendéglőben össze-összejöttek keseregni a hon állapotán s ott egy kis bufelejtő bor mellett reménykedtek. Vörösmarty is eljárt oda néha, de a "bufelejtő"-ből sem ő, sem felesége, sem három gyermeke meg nem élhetett. Elhatározta tehát, hogy leköltözik szülő-megyéjébe s ott földet bérelvén, gazdálkodni kezd. Olcsó az élet, jók az emberek, valahogy csak el lesznek abból a csekély jövedelemből, melyre biztosan számíthat. Ez pedig mindössze 500 pengő forint volt, az Akadémia által adott fizetés. Volt ugyan Vörösmarty-nak még más 500 forint évi jövedelme is a forradalom előtt, de ez most megszűnt. Ugyanis gr. Batthyány Kázmér egyik uradalmát parcellázván, két maradvány-telket abból Vörösmarty-nak ajándékozott, ezeket nyomban visszaváltván évi 500 forint életjáradékért. A forradalom alatt Batthyány Kázmér elvállalta a külügyminiszeri tárcát a Szemere-kormányban s ezért Világos után Törökországba bujdosott. Az osztrákok lefoglalták összes javait s az évjáradék kiszolgáltatása megszűnt. Gyulai Pál ugyan azt írja gyarló Vörösmarty-életrajzában, hogy az osztrák kormányzat rendszeresen kifizette volna a költőnek ez összeget a sequestrált birtokból, azonban erre semmi adat nincs s ily eljárás nem is vallott volna az osztrák rendszerre. Ha a költőnek évi 1000 frt. biztos jövedelme lett volna, nem kellett volna a fővárost elhagynia, ahol annyiból igazán kényelmesen megélnek vala. De nem volt más, mint az akadémiai jövedelem s ez is (mint alantabb látni fogjuk) igen nehezen volt kivágható. A költő tehát bucsut mond egyelőre a fővárosnak és leköltözik a fejérmegyei Baracska-Szentivánra, szülőfalujára, Nyék szomszédságába. Azontul csak olyankor jön be a fővárosba, mikor el nem kerülheti, mint az akadémiai fontosabb ülésekre, irodalmi szerződés kötésére, átlag minden második évben.

III.

A SZÜLŐFÖLD SZÉP HATÁRÁN.

A szegény költő az óhajtott nyugalmat szülőföldjén sem találja meg. Legelső levele, mely ösmeretes elöttem, 1850 jul. 2-áról szól Toldy Ferenchez írva s ebből látható, hogy még mindig iránytalanul támolyog a számára új világban. E levele így hangzik:

BARACSKA, jul. 2-án, 1850.

Kedves barátom!

Mindenek előtt tudtadra adom, hogy Gondol Dánielnek az Akadémia által megvizsgálandó munkáját általvettem s már olvasom. Ird meg, kérlek.

meg vagyok-e már az iránt az Akadémia által bizva vagy meg leszek-e, hogy hiába ne vesződjem.

Én még nem igen foghatok munkához, — kivéven az akadémiaiakat, sok apró házi bajaim is lévén, irányomat is elvesztvén, a' nélkül, hogy ujat tüzhettem volna ki magamnak, kedvem sem sok van. Egyedül az időtől várom, hogy egy kis erőre kaphassak. Különben meglehetősen egészségesben vagyunk. Igen szíves jó emberek között.

Ha időd van, pár sort szívesen vennék tőled. Különösen az Akadémia sorsáról is.

Egy más kellemetlen kérésem is van. Nyugtatóványokat zárok ide, igen szép volna, ha Helmecezyt rábírnád ékesszólással, hogy pénzt adjon értök. S ez igen főbenjáró dolog. Most van az aratás, most kell s lehet olesón élelmet s takarmányt beszerezni, különben úgy járok, mint a tüesök, ki nyáron danol, télen koplal, különben is költő létemre már eléggé úgy jártam. Családodat s az ismerősöket tiszteljük. Isten áldjon.

VÖRÖSMARTY.

N. B. Az idezárt irományok szerint most száz hetvenöt pengő frt. kellene kapnom Helmecezytől.

Teljes egészében adtam ez érdekes levelet, mely Toldy irodalmi hagyatékából az Akadémia levéltárába került s ott olvasható jelenleg is. Vörösmarty őszinte vallomása megható benne: "irányomat is elvesztvén, a nélkül hogy ujat tüzhettem volna ki magamnak. "Az ő iránya a hazaszeretet volt, az a mindig munkás önzetlen tevékenység, melyet gyönyörűen fest "Honszeretet" című költeményében:

Szeresd hazádat és ne mondd:
A néma szeretet
Szűz, mint a lélek, melynek a
Nyelv még nem véthetett.

Tégy érte mindent: éltedet
Ha kell, csekélybe vedd;
De a hazát könnyelműen
Kockára ki ne tedd.

S nemesak dicsőké a haza:
A munkás, pór, szegény,
Bár észrevétlen, dolgozik
A hon derületén.

Vörösmarty így fogja föl a munkás honszeretetet s ez az ő elveszett iránya. De mit is tüzhett volna ki magának mást, ő —, kinek minden gondolata, egész lénye a haza körül forgott. Az időtől várja, hogy egy kis erőre kapjon, a mikor végre újra munkához foghat. Az erőre-kapás azonban sokáig nem jön meg. A forradalom előtt megírt "Három rege" című kis költeményciklusa az egyetlen mű, mely a forradalom óta megjelent 1851 augusztusában. Addig irt művei le vannak kötve a 10 kötetes kiadásban, melynek utolsó kötete 1848-ban jelent meg. Nincs lap, melynek irjon, nincs közönség, mely olvassa. Ha az Akadémia mogorva pénztárnoka "Helmecezy, ki a szókat el-metszi" nem fizeti ki a járandó 175 forintot, a költő

ugy jár, mint a La Fontaine tücske, mely nyáron dalolt, télen koplalhat. Szerencsére ott van Toldy Ferenc, kényeztető nevén "Bülbül Feri", ki ékes-szólásával ki tudja vasalni Helmezy Mihályból a nemzet lantosának szükös megélhetésére szolgáló pár forintot. Hogy azonban ez nem ment simán, látjuk a későbbi levelekből s Vörösmarty örömeiből, midőn az ő szives és sima modoru, megbecsülhetetlen szolgálat-készségü barátjára, Bártfay Lászlóra kerül az akadémiai pénztárnokság sora, mert már ekkor akadály nélkül kapja meg az oly igen szükséges kis összegeket.

Bártfayhoz e tárgyban írott levelét szintén egész terjedelmében adva, így hangzik:

SZENTIVÁN, Dec. 17. 1852.

Kedves Laczim!

Ugy gondolom, most rajtad van az akadémiai pénztár kezelésének gondja, mit én minden esetre helyesnek találok; de önzésből szeretek is, mert úgy talán módodban van, mint eddig volt, az anyyira nélkülözhetetlen pénzt fenn akadás nélkül kiküldeni.

A nyugtatványt ide zárom. Kérlek, légy szives a pénzt Bajzánának át szolgáltatni, épen jó alkalom van benn, az által most megkaphatnám. Egészségem nincs oly erős lábon, hogy még most bemehessek, de rajta leszek, hogy a télen legalább egyszer bemehessek. Ha az újabb gyűlésrend (e szó tollhibából kétszer egymás után) már kijött, kérlek, küldj egyet számomra s ha nem fáraszt, írd egy pár szót barátainkról. Boldog új esztendőt mindnyájatoknak

barátod

VÖRÖSMARTY.

A levélből látjuk, amit más forrásból is tudunk, hogy a költő tél idején mindig gyöngélkedett. Nem volt még idős ember, mindössze 52 éves de a haza bajai két évtizeddel véníték meg őt. Nyáron összeszedi magát egy kissé és szenvedélylyel készíti a dinnye-fészkeket, melyekben igen keserves gyümölcsök fizetik meg fáradozásait. Hogy igazi nemes magvakat kaphasson, megint Bártfayhoz fordul, kinek páratlan kedvességü nejétől várja, hogy egyéni szeretetreméltóságával ki tud vasalni néhány Ispahan téli dinnyemagot a mogorva Szontagh Gusztáv kapitányból, ki ugyan szintén akadémikus volt, de dinnyemagot nem adott Vörösmartynak sem. A költő 1852. dec. 4-éről kelt levelében arra kéri Bártfayt, hogy neje a saját számára kérjen Szontaghtól Ispahan-magot s küldje el neki. Ugy látszik, kívánsága teljesült is, mert Boros Mihály, volt fejmegyei alispán leírja "Élménveim" címü művében azt a dinnyekóstolót, melyet Vörösmarty Baracska-Szentiván értelmisége számára rendezett. Megjelentek ez alkalommal, mely 1853 őszén volt, Borosson kívül id. Pázmándy Dénes, Hollósy Károly, Dienes Gábor, Domokos Imre s az élmény-író szerint keservesen gyűrték le az ugorkába fojtott Ispahant, melyre a szegény költő oly igen büszke volt. Vörösmarty dohány-termeleési engedélyt is kért az osztrák kormányzattól,

mert a trafik-szivart nem bírta el. Saját dohányyából maga sodort és préselt szivarokat s így nem csak a "szivar" szót csinálta ő, de valóságos szivarokat is, melyekből ha valaki egyet elszitt, inkább örökre lemondott a szivarozásról. Az uri vendégek sokkal jobb barátai és nagyobb tisztelői voltak a költőnek, hogysen ne dicsérték volna ugy az Ispahant, mint a szivart, azonban ekkor nagy rémületükre a tulboldog háziur saját gyártásu pezsgőborával állott elő, amitől a fejmegyei jó borokhoz szokott urak megijedtek. Azonban a gavallér jó barátok még ezt is elviselték és a költőt egy elégtelt nap eltöltéséhez segíték.

A dinnyekóstolón jelenvolt id. Pázmándy Dénes, volt 1848-iki főispán s a volt ház-elnök atyja 1852 telén súlyos beteg volt s a szintén gyöngé egészségü költő megható aggodalommal szorgoskodik gyógyittatása körül. Nov. 16-iki és dec. 4-iki leveleiben, melyek Bártfaynak szólnak, a legjelebb hasonszenvi orvosok kiküldését szorgalmazza a súlyos beteg számára. Vagy dr. Hauszmann, a Károlyiak házi orvosát, vagy dr. Moskoviczot, az Andrásyak orvosát kéri s Pázmándy betegségének német leírását is csatolja, tájékozás végett. Tehát míg maga is ápolásra szorul, felebarátjáról gondoskodni óhajt. Pázmándynak maga is adogat be apró golyócskákat saját kis homöopatha gyógyszer-tárából, melyet még a forradalom előtt szerzett be, de melyet lassacsokán már nem ismer. Hogy Pázmándy fölgyógyult súlyos betegségéből, azt a dinnyekóstolón való részvételéből látjuk s azt hisszük hogy ezt részben Vörösmarty gondosságának is köszönhetette.

Hazánkban a negyvenes években alig volt két népszerűbb külföldi, mint Priesnitz, a graefenbergi parasztból lett vizgyógyász, kinek rendkívül sok magyar gyógyvendége volt, élükön b. Wesselényi Miklóssal, kinek kezdeményezésére állítják a magyarok a Graefengerben ma is látható Priesnitz-empléket, a vas-oroszlánt, melynek talapzatán Vörösmarty hellen-epigrammja olvasható. — és Hahnemann, a hasonszenvi gyógymód föltalálója, kiről ugyancsak Vörösmarty irt szép epigrammot. Ez utóbbinak sok követője volt hazánkban, ugy orvos, mint laikus, a sok között Vörösmarty is. A költő magát és családját a Hahnemann által föltalált kis lapdacsokkal gyógyvitgatja, de már 1853-ban elveszti a tájékozódást kis patikájában. S ezért, midőn egyetlen fia, Béla, súlyos betegségbe esik, már nem mer neki beadni semmit, mert nem ösmeri gyógyszerreit többé. Levelét, melyben ismét Bártfayt kéri orvos kiküldésére, ismét egész terjedelmében adom, mert a végtelenül szerető apát mutatja Vörösmartyban. A költő már ekkor Nyéken lakik, szülőfalujában s levele is innen szól.

NYÉK, 1854.

Kedves barátom!

Itteni tanító (a kihez Béla is jár) Mezey fogja átadni levelemet. Sok kérésem volna, de a legsürgetőbbet írom föl először. Szeretném, ha utasítások szerint Mezey ur még ma fölkeresné Hauszmann, vagy ha az nem jöhetne, Gárdost. Szegény Bélánk igen beteg. Betegségét nem ismerjük, s én csak annyit mondhatok, hogy éjjel nappal (talán a

reggeli órákat kivéve) folyvást éles, néha sipító köhögése van s forrósága szinte folytonos, érverése sebes. A ki jönni fog, kérd meg nevemben, hogy e szerint hozzon orvosságot, még pedig jó bőven, mert én gyógyszerimeket már nem ismerem, nincsenek téveszthetetlenül följegyezve. Ha ezek nem volnának kaphatók, az esetre Halász Gézát fogjuk megkérni, mire Mezey urat már megbiztam. — Nem örömet nyulok e költséges orvosláshoz (mert a fuvar igen sokba kerül) de kénytelen vagyok; nem nézhetem tovább szegény gyermek kinjait. Baja egy hete kezdődött gyult, s utóbb véres szemekkel, harmadnapra jött nátha, hurut, láz s örökös forróság, mi, nem tudom, hol állapotodik meg.

Ha Tót Lőrinczezel találkoznál, mondanád meg neki tisztelem mellett, hogy biztassa azokat a köszívü urakat, kik velem újabban szerződtek, ne éreztessék velem újra a literátorság minden kinjait én Learrel már annyira készen vagyok, hogy tisztázatom. Két hét mulva kézbe adom. De ők előre is ígértek. Most igazán volna egy kis pénzre szükségem.

S mivel már bele kezdtem a pletykába, még egy kis bizományom van. Vahotnének néhány előfizetőt szereztünk és pedig 1 ft. 40 peng. krjával ötöt. (A többi már át van adva) a mi teszen 8 pgő ft. és 20 krajezárt. Ezenkívül még volt nálunk pénze 5 p. ft. evvel együtt teszen 13 pf. és 20 kr. Kérlek édes Barátom, légy szives ezt minél előbb kézbe adni.

S most boesánat a sok bizományért s a rossz írásért. Ném egyesíti kérelmét velem, valamint a tiszteletet is irántatok. Náthás vagyok és kábult, írni sem tudok böcsületesen. Isten áldjon!

barátod

VÖRÖSMARTY MIHÁL.

E levélnek irodalomtörténeti értéket a "Lear Király" fordítására vonatkozó rész ad, melyből megtudjuk, hogy a költő az angol tragédia fordításával már 1854-ben elkészült. Az ötvenes évek elején "Nemzeti Könyvtár" cím alatt új vállalat indult meg, melyet előkelő írókból és politikusokból alakult társulat adott ki. Főembere e vállalatnak Ürményi József volt, a tagok sorában b. Eötvös József, Fáy András, Kazinczy Gábor, b. Kemény Zsigmond, Toldy Ferenc, Zsedényi Éde és mások voltak. A pénzt, úgy látszik, a fukar Zsedényi kezelhette, mert Vörösmartynek, kívül Shakespeare-darabok fordítására szerződtek, előleg-ígéretük dacára, a — "Lear" — fordítás befejeztekor sem fizetnek. S itt megint a Gyulai-féle gyatra Vörösmarty-életrajz egyik hamis állítását kell helyreigazítanunk, mintha a költő a Shakespeare-darabra előleget kapott volna. E levél nagyon is ékesen bizonyítja az ellenkezőt s azt a körülményt, hogy Vörösmartyért még legjobb barátai a bizottságban (mint Toldy és Fáy) sem tehettek semmit, mert nem valószínű, hogy ő először ne ezekhez fordult volna. A "köszívü urak" csak

éreztették a beteg költővel a literátorság minden kinjait s ezzel is közelebb vitték sirjához, mely e levél megírása után egy évvel meg is nyílt.

IV.

AZ UTOLSÓ ESZTENDŐ.

Akit a Végzet elkezd üldözni, azt végig is üldözi. A szegény költő utolsó elégült napja talán ama bizonyos dinnye-kóstoló volt, mert azon túl ki nem fogy a betegségek közül ő és családja. Még 1854-ben átköltöztek Nyékre, miután a szentiváni gazdálkodásra Vörösmarty ráfizetett. Nem is értett hozzá, nem is volt gazdának való — egész addigi életét mindig a fővárosban töltvén, író-emberek között, kik a világ legrosszabb gazdái, még saját háztartásaikban is. Lehet, hogy olcsóbb lakást is kapott a gr. Nádasdy családtól, melynek gazdatisztje volt a költő édes atyja. Azonban a betegségek beütnek a családba és többé ki sem mennek onnan.

Vörösmarty 1855 tavaszán Tatán lakó sógorát, Csajághy Károlyt látogatja meg s onnan, orvosi rendeletre beköltözik a budai Császárfürdőbe, melyet régebben is használt. Egy 1842-iki levelében, melyet vidékről ír Fáy Andrásnak, találom a Császárfürdő említését e sorokban: "Hogy mulatok abban a sivatag Császárfürdőben? azon a halovány, árnyéktalan földön? Hallom, az élet felette rossz, de legalább igen drága, az ital pedig, tudniillik a fürdővíz dicső bűdös, e szerint csak reminiscentiával kell ott az embernek gyomrát tartani, de mindegy: egészség utána." Azért koronként mégis használta maga is és most szivesen ment föl, ha másért nem, hogy barátaihoz közelebb legyen. Azonban most nem izlik neki a Császárfürdő, — nagyon beteg ember már, semmi se jó neki. Nyékről aug. 24-éről kelt levelében Csajághy Károlyhoz, így számol be fürdőzéséről:

"Menthetetlen hanyagságomat, — hogy eddig nem irtam, — legalább avval ügyekszem magamat valamiképen igazolni, hogy eddigi gyógytörténetemet röviden megírom. Töletek elválván, legelőször is beköltöztem a Császárfürdőbe. De a fürdő akkor tájban igen szomorú inpopulatioval bírt s én orvosi helybenhagyás s részint rendelet szerint július 18-án Füredre indultam s most is ott volnék, ha a változó idő el nem riasztott volna. Mind a mellett öt hetet töltöttem ott, miután a savanyu vizet, mind a hideg fürdőt mind rám, mind családomra nézve hasznosnak találtam."

E levél többi része azzal foglalkozik, miként küldhetné Béla fiát Csajághyékhoz. Béla még mindig beteges és nagy gondot okoz szerető szülőinek. Vachot Sándorné írja "Rajzok a multból" című két-kötetes emlékirataiban, hogy Béla mindig sirós, nyűgös gyermek volt, kívül sok vesződése volt szülőinek, ellenben a kis Mike, az első fiu, egészséges, jókedélyü, vidám gyermek volt. A szegény költőnek épen ezt a fiát kellett elveszitenie, viszont amelyik megmaradt, semmit sem örökölt atyja lángszelleméből. Vörösmarty Béla körülbe-

lül azon korban halt meg, melyben atyja, előkelő állásokat töltve be, — atyja érdemei folytán.

Ha e levelet figyelemmel olvassuk, szembe-tünő lesz az író fáradt szelleme. Mindjárt az első mondatban látszik, hogy a harmadik szóval kezdődő közbevetés leírása alatt elfelejtette a mondat elejét. Alantabb a háromszor előforduló "mind" szó, melyek elseje a "mint" szó helyett áll, ismét arra vall, hogy a költő a "mind-mind" kapcsolatos kötszavakra gondolva, elfelejtette, hogy nem ezek egyikét kell leírnia. A hatalmas szellem kezd már széthullani, de maga sem veszi észre.

Az utolsó három év alatt írt verseinek száma nem tesz ki egy féltucatot. Ezek közül néhány epigramm és "Az ember élete" című a külföldön elhunyt gr. Batthyány Kázmér emlékének van szentelve. Igazi hattudala a régi nagy költőnek a megrázó erejű "A vén cigány" című rhapsodia, mely a "Szózat" korának is becsületére válnék. mélységét tekintve pedig irodalmunkban páratlan. Megírását 1854-re teszem, nyéki lakása első idejére. Utolsó költeményét, mely átcsiszolatlanságában oly megható, 1855-ben írta, midőn egyedüli vigasza a bufelejtető bor volt.

Ha Vachotné nem csalja meg emlékezete, Vörösmarty a füredi kura előtt Csépen járt családostul együtt, anyósa, az öreg Csajághyné házában. Érezte talán, hogy végbucstul kell vennie attól a jó asszonytól, ki iránta mindig szíves volt. Ekkor látta őt utoljára Vachotné, kihez még mint ifjú leányhoz és bizalmasához a "Cs. M. kisasszonyhoz" című versét írta, ebben a Csajághy Laura iránti szerelmét tárva ki. Ez utolsó találkozásról Vachotné így ír, hivatkozott műve II. kötetében:

"Meg voltam lepetve és rendülve külseje átalakulásán. Halvány, átszellemült arcán a megdicsőülés szent és tulvilági fénye sugárzott. Szemei nagyobbak, átlátszóbbak lőnek. Járása, mintha terhére esnék minden mozdulat, lassu és vontatott, tartása kissé hajlott s mindig szelid hangja most haik s még lágyabb lőn. De jóságát megtartá, valamint nyájas mosolyát is, mely kedélyes beszélgetéseit kísérni szokta."

Vachotné kedves epizódot mond még el ugyanott egy himzett házi-sapkáról, melyet ő készített Vörösmartynak, ezt azonban, mint kevésbbé fontosat mellőzhetjük. Berecz Károly visszaemlékezéseiből pedig azt tudjuk meg Vörösmarty e korbeli állapotáról, hogy ha koronként följött Pestre, szívesen ment az írók közé, de rendkívül hamar kifáradt és igen hamar elaludt az asztalnál. Egy kis jó bor mellett föl-fölvillant egy futó szikra szelleméből, de az is hamar kialudt.

Milliónyi bajában a bor volt vigasztalója a nagyon megroskadt "Vén cigány"-nak. Fiatal korában sem vetette meg a bort, miről sok költeménye tanuskodik, de most meg épen mindig gondoskodik arról, hogy egy kis gondúzó legyen a háznál. Utolsó levele, melyet ismerék, Bártfaynak szól és a maga hanyag interpunctiójával adva, így hangzik:

NYÉK, szept. 20. 1855.

Kedves Laczim!

Gr. Nádasdy nyéki kocsisa megy be Pestre s üresen jó vissza, kérlek, ha már megjött a bor, adasd át neki a vámleveleket, ha vannak egy kis utasítással szinte add által.

Boesánat a sietsóges levélért. Tiszteletünket mindnyájatoknak

barátod

VÖRÖSMARTY.

Ez időre teszem utolsó költeménye irását, melyet mindenki befejezetlennek mond az irodalom-történészek közül, holott csak a közepén néhány sorból hiányzik a rim; egyébként kerek egész, hangulatában tökéletes és kifejezéseiben megdöbbentően erőteljes.

Fogytán van napod,
Fogytán van szerencséd,
Ha volna is, minek?
Nincs ahová tennéd.
Véred megsűrűdött,
Agyvelőd kiapadt,
Fáradt vállaidról
Vén gúnyád leszakadt.
Fogytán van erszényed,
Fogytán van borod,
Mire virradsz te még.
Szegény magyar költő,
Van-e még reménység?
Lesz-e még hajnalod?
Férfinapjaidban
Hányszor álmodoztál,
Büszke reményekkel
Kényedre játszottál!...

E csodálatos hattudalban az öntudatos feloszlás, a szellemi dissolutio most már határozott alakot ölt. A nagy szellemet egy pillanatig sem homályosítja el semmi zavar, a Nirvana megnyugvása ez.

Ugy látszik azonban, hogy biztatást nyert irodalmi barátaitól oly irányban, hogy ha a fővárosba költöznek, inkább megélhetne. Gyermekait is kellene neveltetnie: Béla innen-onnan 10 éves lesz, kinőtt Mezey ur kezei alul és a gymnasiumba kell küldeni. Tőle nem válhatnak meg, mert beteges s a szülői gondozásra nagyon rászorul. Új irodalmi vállalatok voltak keletkezöben, melyeknél a "Szózat" költője némi keresetre számíthatott, de meg tán a telet sem akarta falun tölteni, hol minden congenialis társaság hijával volt. Elhatározták tehát, hogy fölköltöznek november közepén s valamelyik jó barát a váci-utcai Kappel-házban vesz föl Vörösmartyék számára lakást, ugyanazon házban, melyben Kisfaludy Károly lakott "Aurora"-szerkesztő korában s hol Vörösmarty, Bajzával és Toldyval 1830-ig mindennapos vendég volt. Ezt a házat szereti, ide szívesen költözik. November 17-én, mikor beköltöznek, vidáman megy nejével az új lakásba, de pár perc múlva megrohanják az emlékek s ő hirtelen összeesik. Talán az a kép állhatott előtte, melyet 1830-ban egy buzgó művész készített az "Aurora-Kör" négy tagjáról: Kisfaludy holtan fekszik az ágyon s mellette állanak Vörösmarty, Bajza és Toldy. Most már Bajza élöhalott, ő félig halálravált szellemi rom, egyedül Toldy van teljes épségben, a legifjabb. Az azóta lefolyt 25 év

keserü csalódásait a gyöngye, ellenállásra képtelen szervezet nem tudja lebírni vagy feledni.

Négy nap elég volt a halálnak arra, hogy az elcsigázott test felett győzedelmeskedjék: Kisfaludy temetésének negyedszázados fordulóján, 1855 nov. 21-én utolsót sóhajtott nemzetének leg-hivebb fia. Családjáról régi meghitt barátja, Deák Ferenc gondoskodott.

Szép temetése volt; ha ezt kenyérre adták volna neki, tán egy-két évvel tovább él! Gyönyörű emlékbeszédet mondott fölötté az Akadémiában b. Eötvös József, még szebb tanulmányt irt róla b. Kemény Zsigmond, mindkettő ama "köszívü urak" közül való volt, kik a szegény költővel oly keserűen éreztették "a literátorság minden kinjait." Oh a mi nagy férfiaiunk mindig "jókedvü adakozók" — szóval, különösen a holtakkal szemben, kik már nem kerülnek pénzükbe! Szobrával is félszázad-évig maradt adósa a nemzet s talán még most sem volna az meg, ha Vörösmarty veje nem lett volna évekig miniszter-elnök. A protekció még a holtaknak is elkél!

V.

Vörösmarty kiadatlan költeményei.

I.

VACHOT SÁNDORHOZ.

Hogy búdat gátolja Bugát, jó dinnyemagot küld.
Hogy van Sáp? Tavain sápgog-e kácsa, de vad?
(1844. ápr. 24.)

II.

SIRVERSEK.

1.

Hol van atyánk? hol anyánk s szeretett testvére atyánknak?
Mind meghaltak-e? mind porba hajolt-e fejök?
Mind itt nyugszanak ök! Hogyan is válnának el, a' kik
Boldog egységben éltek egy életen át.

2.

Hü szeretet lángján férj, nő 's a jó rokon éltek.
Félszázad nem volt képes elfoltani azt.
Mért e hü rokonok' sírján most oly hideg e kő?
A szeretet lángját szellemök égbe vivé.

3.

Mit nyujtsunk nektek, lemenőknek az ősi porokhoz.
Drága szülők s rokonok, élve, halálban egyek?
Annvi kezéért hideg és sikeresetlen ajándok ez emlék.
Mégis örök hátlánk temploma sírokon.
(1851. aug. 28.)

A T O K.

Görgeinek hívják a silány gazembert.
Ki a hazát eladta cudarúl.
Kergesse őtet az Isten haragja
A siron innen és a siron túl.

Ő százezernyi hősiak vezére.
Dieső ha győz, dieső ha elesik.
Ki úr leendett, milyennél nagyobb nines.
Meghajolt a lábtúrta fővenyig.

Kezében volt az ország szive, kardja.
S ő mint pofonvert, megrugdalt inas
Eladta gyáván mind e drága kincset.
Bérért vagy ingyen, mindenképen gaz.

Hallgatnak ágyunk, a puska nem szól.
E némaság oh mily rémületes!
A honvéd nem küzd, a megjött huszárnak
Kardján már nem vér, csak köny csörgedez.

Harc nélkül, alku nélkül így elesni.
Egymásra néznek a bús harcfiak;
S a hitszegő vezérnek sziveikben
Kiolthatatlan átkot mondanak.

Isten vagy ördög, — így szólnak magukban,
Melyik teremté ezt a Görgeit?
Isten ily férget sohasem teremthet.
Ezen megtörnék emberben a hit.

Hervadjon a fű, ahol megpihen,
Akadjon föl, midőn a fára néz.
Enyhet ne adjon éte, szomszár ellen
A föld s ne nyujtson soha emberkéz.

Kergesse őt a balszerencse mindig,
Mint szilaj kutyák kergetnek vadat.
Éljen nyomorban, kinban mind halálig.
és hogyha elhal, verje kárhozat!
(1849. szept.)

Jegyzetek a kiadatlan költeményekhez.

A Nemzeti Múzeum és az Akadémia kézirattára sok eredeti levelét örzi Vörösmartynak, de miután vele az utolsó időben nem foglalkoztak az irodalomtörténészek, azok fölhasználatlanul hevernek ott. A négy első kis költemény ott van a levelek között, a "Sirversek" meg épen két példányban is, mindegyik a költő saját kézírásában. Az "Átok" című csak kéziratban forgott az országban Világos után, némelyik példány eltorzítva, a leghitelesebb szöveg dr. Toldy László gyűjteményében a "Sötét eszmék" kezdetével együtt. Forradalmi okmánygyűjteményemben két különböző kéziratban birtam e költeményt magam is, egyik egy vidéki ref. templom orgonájában volt rejtve, amíg a dugdosásra szükség volt. Hitelességükhöz tehát szó nem fér.

Megvilágításukra egyenként szolgáljanak a következők:

A.

A Vachot Sándorhoz intezett kedves kis epigramm papírján a következő rövid levél olvasható:

"Ebből láthatod, hogy még nem felejtettem el verset írni. Röviden szólván, fiamat ma keresztelték, neve Mike, Miklós, Sándor. Csókollak mindnyájatokat.

Pest ápr. 24. 1844.

VÖRÖSMARTY."

A pestmegyei Tápió-Sáp község, hol ekkor Vachot Sándor lakott nyaranta, valamikor Rakovszky-birtok volt s az angol-kert közepén álló ódon kastély, melyben 1844-től kezdve a nyári hónapokat töltötte a mindenki által szeretett, szelíd és szerény Vachot Sándor, (azon év júliusától kezdve már fiatal nevével, a Petőfi és Vörösmarty által megénekelt Csapó Mariskával), gyakran volt jó barátaiknak találkozó helye. Petőfi 1845 július 10-én több napi látogatásra érkezett hozzájuk. Vörösmarty pedig sógorságban állván velük, szintén benézett hozzájuk, ahányszor tehette.

Vörösmarty életének ez volt legboldogabb időszaka. Fiatal házas volt s első gyermeke, az 1848. áprilisában hirtelen elhalt Mike ekkor született. A negyvenes évek elején Vörösmarty már jóformán lemondott arról, hogy valaha megnősül. Érezte ugyan élete ürességének kinosságát, de már lemondott a gondolatról is. Adorján Boldizsár, akkori fiatal íróhoz 1841 dec. 14-én intezett levelében így ír:

"Koromban nem kellene egyéb, mint egy kis kényelem s ennek maho'nap híjával leszek. Ugy jártam mint a tücsök, ki nyáron danol, télen koplal. Önnek ily jövendőtől nem keil tartani, önt semmi sem akadályozza költővé lenni."

Azonban 1843-ban közbejött Vörösmartynak Csajághy Laurával kötött házassága, mely neki a házi kényelmen kívül a pótolhatatlan szeretetet is megadja. Május 9-én vezette oltárhoz aráját s ugyanaz időtájt vette nőül Toldy Ferenc is második feleségét, Tarnóczy Idát. Vörösmarty május 12-éről kelt levelében így ír barátjához:

“Sok valódi örömet kívánok új szövetségedhez: hiven szerető nőt s jó anyát árva gyermekeidnek. **Elridegült lelkem még csak most kezd felolvadozni jegeiből** s ha Isten akarja, sok előttem új, édesebb és szentebb öröm fog abba szállani.”

“Elridegült lelke” a következő évben fölengedett jegeiből és barátja számára Bugát Páltól, az akadémikus orvostól és dinnyésztől még dinnyemagokat is vasal ki Vachoték számára. A “budat gátolja Bugát” szójáték erre vonatkozik. Vachotné többször hivatkozott művében kedves képet fest dinnyetermelésükről Tápió-Sápon s ugylátszik Vörösmarty náluk kedvelte meg a dinnyetenyésztést.

A második sor szójátéka, hogy Sáp tavain sápag-e vadkacsa, arra vonatkozik, hogy a költő szeretett volna vadászgatni, ha ráért volna és ha a vadászathoz értett volna. Azonban igazán csak koca-vadász volt, ki kevés kárt tett a vadkacsákban, sok puskapor árán. Az összes műveihez irt jegyzetekben egy derűs történetke elbeszélését találjuk, melynek Vörösmarty mint kácsa-vadász a hőse. Egy ízben Deák Ferencsel, ki a költőnek benső barátja volt, valahol vidéken lenn járt és egy egész délelőtöt vadkacsázással töltött el. Ebédre a helybeli református paphoz mentek, ki őket büszkeséggel vegyes boldogsággal fogadta. Vörösmarty igen jól érezte magát, mert Deák kifogyhatatlan volt az adomákból és a társaság inye szerint való volt. Azonban csakhamar megsavanyodott, mikor a nagy ebéd után a háziur eléjük tette emlékkönyvét, azon kéréssel, hogy abban néhány sor írásával örökítsék meg e feledhetetlen napot. Ő Deáktól valami bölcs mondást, Vörösmartytól pedig egy szép epigrammot várt, melyet büszkén mutogathat mindenkinek. Vörösmarty is azért kedvetlenedett el, mert nem szívesen törte volna fejét most holmi magasröptü gondolon, mely méltó legyen a “Szózat” költőjéhez. Deák azonban nagy szívesen vette a fölszólítást és azonnal megragadva a tollat, minden gondolkozás nélkül megírta az “emléksorokat” e képen:

“Alulirott, több nemes vármegyék táblabirája ezennel hitelesen bizonyítom, hogy tekintetes Vörösmarty Mihály ur a mai napon itt vadászgatván, egy lövéssel hét vadkacsát ejtett el.

Keit, stb.

DEÁK FERENC.”

Ezt megírván, Vörösmarty elé tolta az albumot. A költő, gondolatokba merülve, szórakozottan nézte, mit irt Deák. Egyszerre hirtelen földerült, arcán előmlött jólismert mosolya s megragadva a tollat, hirtelen utána írta e sorokat:

“A fennebbieket magam is bizonyítom, azon kis különbséggel, hogy nem egy lövéssel ejtettem el hét kacsát, hanem hét lövéssel egyet.

Kelt mint fennebb.

VÖRÖSMARTY.”

Deák arany-kedélye így mentette meg barátját a telt gyomorral költés kellemetlenségétől. Hogy aztán a szíves háziur mennyire savanyodott el, mikor e nem ilyeneknek képzelt emléksorokat elolvasta, azzal a “haza bölcse” nem sokat törődött. Hogy a tápió-sápi vadkacsák is háborítatlanul sápaghattak tovább egy Vörösmarty-féle nagy vadászat alatt és után, abban is biztosak lehetünk.

B.

A “Sirversek”-et Vörösmarty 1851 augusztusában írja és Toldynak e levél kíséretében küldi meg:

“SZENTIVÁN, Aug. 28-án 1851.

“Kedves Barátom!

“Olly kalmárias szellemben irtad felszólításodat, hogy ha esőkönnyös ember volnék, a versek mind egy lábbig eimaradtak volna. Azonban hozzáértő ember még a csigát is megeszi. Így én is megemésztettem e feladatot s a verseket ide zárom. Hármát irtam hogy válasszatok. Ha egyik sem tesz, sajnálom, de nem tehetek róla, illy szük világban jobb nem telik tőlem.

“Számodra hagytam egy példányt Zádornál a Három regéből. Megkaptad-e már? Üdvözetemet kedves nődnek.

“Isten áldjon.

VÖRÖSMARTY.”

Toldy volt ez időben teljesen megtört barátjának gondviselése. Ugy látszik, ő csinálta ki, hogy valamely család tagjai, elhunyt szülőik és nagybátyjuk közös sírkövére Vörösmarty által irassanak sirverset. A költő a forradalom előtt is irt ilyen sirverseket, néhány forintot kapva értük. Ugy látszik azonban, hogy Toldy, megrendelő levelében leginkább a versek árát említi, ami az idealista költőt igen bánthatta, de tekintettel szükös anyagi helyzetére, tultette magát rajta, tudván, hogy Toldy részéről a sértő szándék ki van zárva. Hogy a sirversek közül fölhasználtak-e csak egyet is, arra nincs adatunk.

Jellemző azonban Vörösmarty kényes nyelvérzékére a versek alá tett jegyzet, mely így hangzik: “NB.” az orthographiát nem szabad változtatni, különben nem áll az alku.” Tehát az önéretes költő inkább a tiszteletdíjról is lemond (pedig fennebb láttuk, mennyire ráfért!) semhogy versét ne oly helyesírással adják, ahogy ő írta.

C.

Az “Átok” címü költeményről Vachotné emlékezik meg tüzetesen könyvében. Ő írja, hogy Vörösmarty nagyon hamar kiösmerte Görgei jellemét és ösztönszerű ellenszenvvel viseltetett iránta. Nem szerette a ritkás-szakállu férfiakat, kiket “levegőszakálluak”-nak nevezett. S Görgei ilyen volt. Ez azonban még nem magyarázta volna meg ellenszenvét iránta. Az idegenkedés forrását abban kell keresnünk, hogy Vörösmarty volt nevelője Perczel Mór forradalmi tábornoknak és Perczel Miklós alezredesnek, kik közül különösen az első halálos gyűlölködésben állott Görgeivel. Mindkét ember-

ben feneketlen gög lakott, mely mindjárt az első alkalommal kitört belőlük, mikor Ozoránál Perczel ezredes fölebbvalója volt Görgei őrnagynak s ügyes hadmozdulataikkal fegyver-letételre kényszeríték Róth és Filippovics osztrák tábornokokat, Jellacsics rablóhadának utócsapatával. Mindkét vezér magának tulajdonítá a diadal érdemét, de mint Görgei maga bevallja hirhedett német művében, már előzetes surlódások is voltak közöttük.

Ehhez járult Perczelnek Moórott szenvedett veresége, dec. 30-án, melyet Görgei könnyen elháríthatott volna, de szándékosan nem tette, csak hogy Perczel szarvait letörje. Perczel serege jóformán megsemmisült Görgeié volt az egyetlen, mely a főváros védelmére s abban a képviselőház és kormány biztonságra szolgálhatott volna. De Görgei fedetlenül hagyta Budapestet s a Ház kénytelen volt Sylvester éjszakáján Debreczenbe menekülni. Görgei seregével neki indult a bányavárosi kalandnak végigdőlve a Felvidéket és azt remélve, hogy Windischgraetz herceg, az osztrák fővezér az alatt felakasztatja vagy agyonlövöti Kossuthékat, mint ahogy Bécsben bánt el az ottani forradalmi politikusokkal s ő megköti vele saját extra-capitulatióját, esetleg átlépve a császári hadseregbe forradalmi rangjával.

Perczel Mór képviselő-társa is volt Vörösmartynak és Debreczenben is sűrűn érintkeztek egymással. Lehet, hogy épen Vörösmarty rábeszélése folytán tett Perczel kísérletet arra, hogy Görgeivel megbéküljön, ajándékkal küldve neki egy pár szép pisztolyt. Ezt azonban Görgei rögtön inasának

ajándékozta s volt gondja rá, hogy ez Perczelnek fülébe jusson. Vörösmarty nagyon szerette volt tanítványát s e durva sértést sohasem felejtette el. Hozzájárult Görgei magatartása az egész felvidéki utja alatt (melyet itt nem részletezhetek) későbbi ellenségeskedése Kossuthtal, kinek Vörösmarty képviselői mandátumáért lekötöztette volt, a békepárti ármánykodások Debreczenben, melyek célja az volt, hogy Görgei fogassa el Kossuthot, kergesse szét szuronyokkal a képviselőházat, tegye meg magát diktátornak s akkor egyezzen ki a császár kormányával, esetleg az ezredéves alkotmány árán. Mindezekről biztos tudomása lehetett Vörösmartynak, ki hallgatag ember lévén és a haza sorsáért mindenképp felett aggódó hazafi, előtte nem kellett semmit sem eltitkolni. (A békepárti ármányok és Görgei szerepe ezekben Kovács Lajos, Irányi Dániel és b. Kemény Zsigmond erről szóló műveiben bővebben megtalálhatók.)

Szegeden, hol a Ház ülésein még részt vesz Vörösmarty, Szemere miniszter-elnök a jul. 25-iki zárt ülésen leplezetlenül tárja a képviselők elé Görgei pártos magaviseletét s még az ő híveit is meggyőzi a fővezér sötét terveiről. Ezekhez járul Nagy Sándor hadtestének Görgei által tudatosan előidézett megsemmisítése s a világi gyász, az ország elveszése Görgei boszumüve gyanánt, mik mind megérthetővé teszik az "Átok" megírását. Vörösmarty művei közé azonban valószínűleg soha sem véteik föl, mert a kor irányával nem egyezik meg hangja és tárgya.

A „Forgácsok”-ból.

Az ábránd, mit az ember szíve sző,
Oly könnyű mint a csipkelegyző;
A míg a lánykebelről hajt fuvalmat,
A vágyba a forró szív belehalhat.
De bár keserv, csalódás jár vele:
Legyen csak a szív ábránddal tele!
Jobb, mint ha már kiégett és üres,
Csalódní sem tud, üdvöt sem keres.

Rudnyánszky Gyula.

MAGYAR LYRICS

ESPECIALLY TRANSLATED
FOR THE TENTH
ANNIVERSARY NUMBER
OF "DONGO"

By

WILLIAM N. LOEW

ILLUSTRATED BY JOHN KEMÉNY.

THANKSGIVING-DAY

BY GEORGE KEMÉNY.

*Thanksgiving Day! Within our home pleasantly
runs*

*Our chat, and ardent listen our eight little ones.
Most weighty were the things that to discussion
came.*

*A church like calm prevails.
No stir the lull assails,
The eager children's faces seem to be aflame.*

*And then, perchance, we talk about a hoist-well in
a yard,*

*A cosy, little house which carefully does guard
In summer's days a stork, which near the chim-
ney nests,*

*Beneath the shady girds
The little swallow birds
Chirp blessings on the home which welcomes
them as guests.*

*And then I tell them who had dug that well and
when,*

*I picture them the joys of golden harvest, then
A scythe, a sheaf and stack I draw upon a slate.
And huddling close to see,
"Show us some more"! 's their plea.
And eagerness to learn betray all of the eight.*

*"Whizz-hiss," "hiss-whizz" the scythe, while
sharpened, blithely sings
When it had grown too dull from constant sweep-
ing swings*

*Which mowed the blade in rows. Then sheaves
are tied and high
Are piled by busy hands.
The child mind understands
Not all, but blissful joy is mirrored in each eye.*

*Though far from home, still sweetly rise its mem-
ories.*

*We teach to love dear Magyarland by tales which
please*

*These darling children who were born in for-
eign sphere,*

*Where not our own birds fly,
Not 'neath the Magyar sky,
But why should they not love the stork and
swallow here?*

*To Magyar queery comes in foreign tongue
reply,*

*Nevertheless: the Magyar mother's milk 's a tie
Which makes each heart-throb truly Magyar to
remain.*

*It points the path whereon
Each Magyar guides each son
Until the dear migrating birds their flight at-
tain.*

*My dear beloved ones all, on this Thanksgiving-
day*

*With keen delight my Magyar picture-book sur-
vey.*

*I had left them alone, returning to my chair,
Up comes to me one lad
And says: "Please, tell us, Dad,
How do they celebrate Thanksgiving over
there?"*

*The impress of the merry tales told disappears.—
"In Magyarland there 's no Thanksgiving-day, my
dears.*

*They're forced to emigrate to seek their daily
bread."*

*And on Thanksgiving-day
Sweet sympathy betray
The children's whispers: "Oh! the poor fel-
lows!" they said.*

LOVE

BY GEORGE KEMÉNY.

*To earn my bread I went into the world,
In storm and wind I roam,
Because with lays I sing I can not feed
My eight dear ones at home.*

*The sight of splendid cities left me cold,
The showy palace too;
For what another man could call his own:
My heart no envy knew.*

*A small note came which roused all of my soul,
And made me sad indeed.
One of my darling children wrote to me:
"A pair of shoes I need.*

*"If you, dear father, can not send the shoes,
It makes no difference,
My shoes can wait, but please, send if you can—
I need it most,—five cents.*

*"A schoolmate friend of mine is very poor,—
The poor boy's father died,—
He has no copy book in which to write,—
For which, I saw, he cried.*

*"Please, be not angry father dear and send
The five cents which I need,
But think not that he asked, he 's poor but ne'er
Would for compassion plead."*

*I angry be? Not I, my darling child,
Be yours God's richest bliss!
My sadness yields to joy that in this world
There is such love as this.*

LINCOLN

BY GEORGE KEMÉNY.

*The people, doomed no human rights to know,
Went to a foreign land and broke its chain.
Forced from its old home by despairing woe;
In their new home it caused freedom to reign.
And hoary Europe's fragment races found
Good soil to grow upon the alien ground.*

*The clang of chains is by triumphal song
Subdued and man is—as he must be,—free!
The traces even of the shameful wrong*

*Of times past blotted out the mighty sea.
The storm swept twigs of the new rooted tree
Sprout as their fairest bloom: sweet liberty!*

*The men "at home" as rabble looked upon,
Reproved their former lords' contemptuous
ways.
They sheathe their swords when victory was won
And build the groundwork for safe future days.
The world subsisting on its past renown,
Were by these builders into terror thrown.*

*The old world's torpid soul was torn and rent
By envious greed, the miser's like who hoards
His mouldy coin. It knew not what it meant
To have been forced to yield their own old
swords,
It thought: they cut the tree beneath their feet
Who build a home to be broad freedom's seat.*

*As if the venom of the old home's bane
Had been brought with them when they crossed
the sea:
Fair freedom's cause they dare begrime and stain,
And drag the negroe into slavery.
Those who had quaffed the cup of freedom fair,
Wrought chains of bondage for the black to wear.*

*The hoary reprobate revelled with glee,
That soon the youthful giants must decay
And he again the master then shall be;
For do they not their own graves dig each day
While with the chains of which themselves they
freed,
To fetter men—with money bought—proceed?*

*Howe'er to them who selfoblivious
Their own graves dug, there came in time
A saviour, who in a vigorous
Great civil war, the principle sublime:
"All men are free" redeemed. He saved the land!
But he was slain by an assassin's hand.*

*They killed him, the apostle, as were killed
Full many whose ideals soared ahead
Their own days, but the thoughts which they in-
stilled
Guide generations on which path to tread.
These martyrs' death 's as fruitful as their lives.
Their thought 's creative force fore'er survives!*

*The great apostle's, Lincoln's, day of birth
The nation celebrates, a feast most fair!
Disfranchised, usurped peoples of the earth
Weep, but the yoke of socage vile still wear.
Ye slaves! Assert your rights! Why hesitate?
Or do you for another Lincoln wait?*

THE DEDICATION OF THE BRIDGE

BY JOHN ARANY.

"Double or quits" 's the young man's call.
The cards are cut, the cards are dealt;
Too late to end it, stop it all.
The stake means all the hope that dwelt
Within the heart whose throbs he felt.

He lost, . . . the card no pity knows.
The dew-drops on his troubled brow
Are beads of blood. Alone he goes
Out in the world of night and slough.
Not even hope goes with him now.

Here is the stream; the bridge is new,
Its waving flags and buntings gay
Speak of the festival which drew
A merry crowd, which named today
It "Holy Virgin's Bridge" for aye.

He walks half over.—A master's brain
Had forged the chains which hold the frame.
The town is dark and midnight's reign
The tower's bells aloud proclaim;
A myriad stars do blaze and flame.

The town bells ring, the town bells peal,
One tingles clear, one cannonades.
His eyes seek stars which clouds conceal.
Lo! from the water rise the shades
Of old, of youth, of boys and maids.

At first their heads are only seen.
With eager eyes they glare and gaze
And then they rise,—solemn, serene.—
With one acclaim the cry they raise:
"A new bridge! Hail! Let's pray and praise!"

"Who shall begin? Two doves which coo!"
The youth and maid are dressed in white;
Ascend the bridge, love's pledge renew:
"Our plighted love death shall unite!"
As once before,—they leap the height.

Applause is theirs. . . . "Now, millionaire
Thy turn has come, be brave and bold!"
"Robbed of my wealth, crushed by despair,
Thus I forgot my loss of gold!"
And smooth the river's water rolled.

Uncalled they come, prompt and precise,
The third, the fourth come in their turn;
"I missed the lottery's great prize!"
"Dishonored I, with shame I burn,
'Tis better thus, that life I spurn."

And rings rise on the placid stream
Where those who leap have disappeared.
Here comes a youth! "Sweet was my dream
Of my first love, . . . she jeered and sneered,
When penniless, . . . this rail I cleared."

A white haired man now here appears,
Up, on the bridge he slowly goes.
"I bore my burden all these years,
My life was one of bitter woes,
I'll find rest where the eddy flows!"

With painted face and peevishness
A lady yawns: "Oh! I feel glum,
My life 's a bore,—to dress,—undress—
All of the day is wearisome,
A leap, and then the end is come."

With noisy bluster onward rushed,
Sword clattering, a sorry wight.
"The great Napoleon I crushed!
Immortal fame and glory bright. . . ."
The others say: "Poor, crazy knight!"

A boy, begrimed, jumps from behind
Upon his back with spirit high,
The two conjoined their end now find.
"My master whipped me, I defy
Him, now let him to whip me try."

"Great wealth was mine," says one with pride,
But stale and dull my life it made."
"I have been true to my sweet bride,
She wed my friend, the faithless maid!"
Both disappear; life's debt was paid.

"A duel's planned, I vowed to die
If I the fatal ballot drew!"
"Sweet modesty I did defy
All that is left: to weep, to rue,
Death shall be now my lover true!"

Not one by one,—in crowds they come,
They cross, recross, all rush to die.
Like tiny fishes frolicsome
They jump, or like the birds from high
To water's surface in flocks ply.

With heavy drops had come the rain,
And dancing bubbles spot the stream.
The semicircle of the slain
Surge up and down and shriek and scream:
The river's quietly supreme.

The youth had witnessed all. His eyes
Like madman's stolidly but stare.
When louder grow the frenzied cries
And denser grows the roaring air:
Of all, of all he is aware.

Their influence he can't withstand.
There is no human force that may
Resist the fatal, magic band. . . .
The clock strikes one, they've gone away,—
The bridge is clear. . . . Another prey.

AGNES SINGS

BY ANTHONY RADÓ.

Within my room, bent o'er some ancient tome
I sat, when from the courtyard of my home
Came wafted in a song,—light, airy, gay,—
A modern catchy dancing roundelay.

I cast my book aside.
With pleasure and with pride
List' as sweet Agnes fair
Sings that melodious air.

No master of the song taught her to sing,
A music-note 's to her an unknown thing.
God planted into her that dulcet voice,
That in melodious song she may rejoice.
She plays no instrument,
To concerts never went.
But sings the little dear:
Methinks I Patti hear.

As if she were a mirthful, blithesome bird,
Throughout all of the day her song is heard.
She trills at early morn and late at night,
With cheery song her work she'll expedite.
She is all free of care,
Good natured, debonnaire,
Spreads cheer where'er she goes;
Her eye like sunshine glows.

And when I heard her sing, my darling maid,
Devoutly I to God-Almighty prayed;
Blessed Him for having in His wisdom given
To my sweet child this precious gift of heaven:
Cheer, bright as gold
Which gladdens us twofold:
Blesses her heart of hearts,
And bliss to us imparts.

When she is called to new and sterner life
And leaves our home, some good man's loving
wife:
God grant that she retain her sunny cheer,
And should once sorrow come,—ay, no one here
Escapes his share of woe,—
And trials undergo:
Then let this gift of song
Her soul make firm and strong.

AT THE GRAVE OF HAFIZ

BY ANDREW KOZMA

On wings of dreams to Siras I had flown
To where, at Hafiz' grave, the rose had blown.
A cheerless cypress o'er the blushing rose
A-growing there, its darkling shadow throws.
The rose springs from his heart that crumbleth
there,
Thus, although dead, he sings a song most fair.
That cypress at the grave: it testified
To men's deep grief when dear, old Hafiz died.

Some pilgrim dervishes, barefooted and
In rags and shreds around that lone grave stand;
They howl aloud,—now murmur low,—now
pray,—

Then, in their fashion, sing a mournful lay.
"Ye saintly men, know ye who lieth here?"
"Yes, stranger, 'tis a saint, to us most dear."
"The poet Hafiz lies within this grave."
"No, sir! a saint," they as their answer gave.

Hafiz a saint? amazed I quickly said.
"Tell me, ye men, have you his poems read?"
"No, my dear sir, we can not read, although
We do by heart our holy Koran know."
"Why, my dear men, this Hafiz loved the wine,
He hath defamed your priests in many a line."
"That can not be, a saint,—as we were told—
He lived and died, as saint he is enrolled."

To prove what I had said, I called as aids
The prettiest of Siras' pretty maids;
Those who their faces do not hide 'neath veils;
Ill-spoken, true, but sing like nightingales.
"Dear girls,"—I said—"please sing for us, I pray,
One of famed Hafiz's songs so light and gay!"
The maidens sang a most melodious song.
Amazed, piously lists the dervish throng.

Of rose and lark they sing a charming song,
Of pearly wine and love and passions strong.
The dervishes forget their Koran's word,
And faster beat their hearts from what they
heard.
Their wrinkled faces smooth and youthful grow,
Seem as if illumined by rosy glow.
They list, beneath the cypress blows the rose,
Behold! a fair whitsuntide garden grows.

The song now ends. The oldest pilgrim prays:
"Oh! Hafiz, saintly minstrel thou!—he says.—
Henceforth more holy will the feeling be
Which shall inspire us all to come to thee!
The Koran 's not so wise as what thou said,
Not Mahomet so much a saint, dear dead,
As art thou! He vouchsafes bliss but in heaven,
But by thy song to us on earth 'tis given.

EXCALIBURE

BY JULIUS JUHASZ.

Arthur, the king of misty Celtic isle,
When love and war he lost, his spirit bent,
Out to the ghastly, gruesome seashore went,
Where flowers fade and hope bears not a smile.

His God-given sword, which he bore all the while
The time he ruled, his brightest ornament:
With one throw he to the sea's bottom sent,
And into the world went as an exile.

I too, a worn-out knight, when ended were
My strife, my love, I threw my steel in space,
And in the gravelike silence of the night

It sparkleth in the virgin northlight air.
And though my lips are mute and pale my face,
It sings and into timeless space sheds light.

I. N. R. I.

BY EDWARD KISTELEKI.

*Within the centre of our village stands
Thy cross. On bended knees, with folded hands
The people pray to Thee 'neath marble domes,
On highways hemmed with briars, in straw-
thatched homes.*

*Jesus! Who art so great in Christian hearts,
Knowest me not, who here patiently smarts
From insults hurled at me where'er I go?
Thy brother I! No half-blood we! No! No!
The pure blood of our Jewish race doth flow
In Thee, in me,—full-blooded brothers we.
Of Thy poor, outcast brother what became?
With me Thou prayed to Adonai,—whose name
Must not be uttered and whom none can see,—
Within our Synagogue. Thou art the Jew,
The one, for whom of millions a few
As outcast exiles roam about, despised.
Is it the price paid for, that idolized
Thou be, be raised to glory's hallowed light,
That for two thousand years, venomous spite
Shall persecute Thy race? .Ah! well I know
Thou understandest me. Thy tears which flow,
Thy wounds which bled to make it manifest
That in Thy heart of hearts, divinely blessed,
Thou turnest from what's being done to us
By hatred and vindictive, murderous
Hearts whose thirst for revenge's at fever's heat.
My very soul doth hear Thy voice so sweet,
Exclaiming: "Oh! my own dear Jewish race,"
And turnest not from me Thy tearful face.
My Brother in the Lord! hear my appeal:
Descend, pray, from the cross to which blind zeal
Of those had crucified Thee who for one
Had millions sacrificed, while to redeem
The millions, Thou in a most supreme
Moment didst sacrifice Thyself. No mind
Can e'er a more sublimely great deed find.*

*Thou, who couldst bring about that here below
In hearts, wherein Thy name had caused the glow
Of faith endure and in the cross who see
A sign divine to love humanity:
Take my uplifted hand and lead me, pray,
From off my thorny path to another way.
Thy crown of thorns shall be the guiding light
For those who here below move in the night.
A scion of the priestly Levites, I
To Thee, Thou Son of God, for pity cry.*

*That stormy throe of which two thousand years
Saw not a counterpart, where it appears
One fell who rose to heavenly spheres,
Lift us,—oh woe!—not only unredeemed
But smitten hundredfold. Yea, more, it seemed
As if our race would only be Thine own
Life's larger cast, that our race all alone
Must suffer and for all the world atone.
We tread the selfsame road, what fate to us
Has meted out, has been the rigorous*

*Sequence of Thine own fate.—It is our share
Upon the cross to die, though we're aware
That in the soul of men we'll live fore'er.
Let me assuage the howling idol's rage,
Alone assuming all the hatred of the age,
Allowing all the curses fall on me.
The execration of the zealots be
All mine, and mine the burning stake because
I dared, in spite of thousand year old laws
Call Thee, who art to people's all divine,—
King of the Jews,—a loving brother mine,
Asked Thee to help poor me, I knew that Thou
Stoodst nearer me than those who until now
Had been addressing me, on bended knee
My hand for friendly grasp had proffered Thee.
Within the shady forest's balmy lane,
Our arms entwined to roam with Thee I fain.
Enfold me in Thy snow-white cloak, when I
Am seen with Thee, the sight must testify
To our good fellowship and fill with fear
Their souls, repentance—earnest and sincere,—
Arouses sorrow and regret in them
To abject slavery who dared condemn
Their fellow men, who wait among the free,
A wing of freedom's mighty host to be.*

*With winds and clouds, the rays of burning sun,
With branch and bloom we two shall once be one.*

AT THE GRAND CAFÉ

BY MICHAEL SZABOLCSKA.

*A weeping song,—a Magyar lay,—
All of the eve musicians play
In foreign land, far, far away,
In the garden of the Grand Hotel,—
Fit for the fays therein to dwell,—
In far-famed Paris, great and gay,
In gay Paris.*

*What pitiful, heartrending woe
Did from those tuneful ditties flow,
As if they had a heart's warm glow.
The plaintive song made to me known:
A shepherd-lad, forsaken, lone,—
Allowed his good old reed lie prone.
Poor shepherd boy!*

*The spacious hall's each lustrous light
Appears to me as watch-fire's bright,
By shepherd lads lit up at night.
Around me, this gay, festive crowd
Of men and women chattered loud
Unmoved, the song to end allowed,
What did they care?*

*They laugh and prate, their souls fly high;
They can not know,—e'en if they try,—
What do these sweet strains signify.
The Lord-God knows why dark despair
Is that poor shepherd's mournful share
When grazing near an inn somewhere.
A certain inn!*

ON THE OCEAN

BY ÁRPÁD PÁSZTOR.

O'er the midst of the ocean our ship swiftly flew,
 Below: green, dark water, above: heaven's blue.
 No shore anywhere, . . . o'er the billowy
 waves
 The silence 's alike to the world of graves.

Lost in my day-dreams I reclined 'gainst the rail.
 What did I think of? To remember e'en fail.
 Old wounds that once pained, I am of them free.
 My good ship is sailing o'er the world-wide sea.

Waves which are rocking, now come, now they go,
 Listless I'm watching the waters below;
 On the crest of a wave I a dead swallow espy.
 Ah! no more the poor thing will heavenward fly.

How didst thou come here, in the midst of the sea,
 Where no shade awaits thee, no gable, no tree?
 How didst thou come here, thou poor little bird.
 Where the roar of the ocean, of the storm is
 heard?

Thou followed thy mates to a southern clime,
 A natural instinct had told them the time
 To migrate where winter is unknown and where
 They merrily flit in a soft, balmy air.

On the aerial highway, as thou onward pressed
 Thy strength giveth out and thou seekest a rest.—
 The others are happy, they have reached the
 fair shore,
 Thy southern home thou wilt see nevermore.

With whom thou wert wont together to fly,
 Will one of them have for thee a tear in his eye?
 Or shall one be glad e'en, that the nest now his
 own,
 The flies and the blade's o' grass picked, his
 alone?

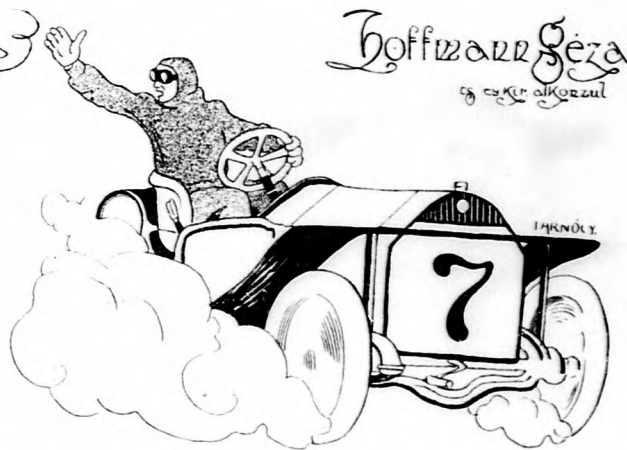
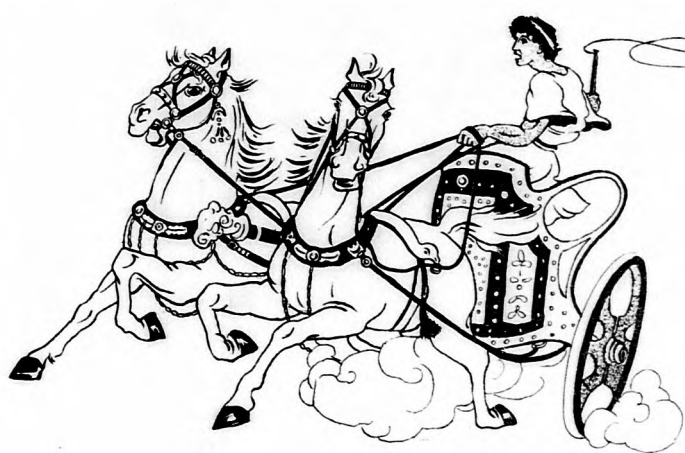
The place thou left vacant has surely been filled,
 Thou alone had been changing since thy life had
 been chilled.
 All of thy mates have gone on with their flight,
 Thou rockest here lonely, thou hast ended life's
 fight.

I am musing alone o'er thy watery grave. . . .
 An army of men,—resolutely to brave
 Life's ills I have seen and I saw them migrate
 To a south of their hope, to a happier state.

But few, very few who arrive at the shore,
 The depth of life's sea claims many a score.
 Life's roarings ne'er stop. . . . Our ship 's far
 away,
 Dead, wing-broken bird, I bid thee farewell for
 aye!

RÓMA ÉS AMERIKA

A társadalmi fejlődés törvényszerűségéről sok szó esett már. A fénykort felváltja a hanyatlás és szürke pihenés kora, hogy a letűntnél magasabban álló, újabb fénykornak egyengesse útját. A fejlődésnek eme hullámzó mozgásáról még csak keveset tudunk. Régóta látjuk aényt, lassan szemügyre is vesszük a részleteket, de messze vagyunk még teljes megismerésétől s magyarázatát nyújtani, ki tudja, mikor fogjuk csak.

A még hiányzó adatokat elsősorban az összehasonlító társadalomtudomány nyújtja, mely eltérően a régi történelmi bölcsészet metafizikai módszerétől, a mindennapi élet apró vonásait s azok okait vizsgálja. Különböző korszakokat egymás mellé állítva, úgy látjuk, hogy lényeges vonásaik hasonlósága szempontjából csoportokba oszthatók. A legáltalánosabban ismert beosztás: a fénykorok és a hanyatlás korszakainak két csoportja. Mielőtt következtethetnénk, magyarázhatnánk, felelnünk kell e kérdésre: miben hasonlítanak egymáshoz e korszakok? S hogy idővel áttekintő összehasonlításokhoz juthassunk, egyelőre csak néhány, de feltűnően hasonló korszak apró jelenségeit kell vizsgálat tárgyává tennünk s azok okait keresnünk.

Rámutatott az összehasonlító társadalomtudomány végső céljára és jelen feladataira. Ily értelemben akarom e rövid tanulmány keretében a császárságba átmenő Róma és a mai Amerika kultúrájának hasonlóságát futtában vázolni. Játsszi vállalkozás szórakoztató céllal, mert a kérdés beható tárgyalása köteteket igényelne.

Róma a Krisztus előtti két utolsó században a kész hellénista kultúrát vette át, melyet — később a jogon és közigazgatási politikán kívül — tovább fejleszteni nem tudott. Az átültetett görög kultúrát azonban eltérő szükségleteinek megfelelően átalakította s reányomta saját jellegének bélyegét.

Hasonló a viszony Amerika és Európa között. Az európai kultúra virágzik az "Új Világ"-ban, amerikai jellemvonásokkal, a technika néhány ágának tökéletesítésén kívül továbbfejlesztésről nem is beszélhetünk még. Amerika kulturális önállósága még kisebb, mint a régi Rómáé, mert már csirájában is európai jellegű s mert Európa kultúrája még mindig eleven erővel hat, míg Róma hosszú száza-

dokig főképp önmagából fejlődött, mielőtt a már elaggult görög világ befolyása alá került.

Európa északnyugati része ma a világ kultúrájának középpontja, apróban, nagyban egyaránt. Ott születik a divat, ott erednek a művészet és tudomány új irányai, ott folynak össze a nemzetközi politika és kereskedelem szálai. Krisztus születése körül s utána Görögország s a műveltség tekintetében hozzátartozó nyugati Ázsia — az ugynevezett hellénista országok — voltak a középpont, melynek szokásait mindenütt utánozzák, melynek tudományát átveszik, s művészetét nehezen követhető mintaképnek tekintik. Csupán a világeseményeknek irányítása siklott már ki akkor a görögök kezéből s a kereskedelemben mások számára közvetítenek; de főképp saját áruikat szállítják nyugatra.

Az átvett kultúrára Róma is, Amerika is egyéniségének bélyegét ütötte. Mindkét nép főjellemvonása a rideg gyakorlatiság, mely nem szereti az elvont gondolkodást. A külső eredményt fontosabbnak tartja a belső tartalomnál; az akaratra és észre, nem az érzelemre épít; célja követésében könyörtelen, következetes, tekintet nélküli. Utópiák után nem futkos, rendszerrel nem törődik; mindent helyesel, ami a kitűzött célnak megfelel.

A gyakorlati szellem a pénz imádásához vezet. Soha és sehol sem volt az arany oly korlátlan ur, mint a régi Rómában. És talán a mai Amerikában is. Az anyagi haszon meztelen hajhászása naggyá tette Rómát, mert mindennél jobban hajtotta hódító politikára; de tönkre is tette fokról fokra, kezdve belső politikai szabadságának elvesztésétől a tiszta római faj kihalásán át egészen végső bukásáig. De míg Rómában a régi egyszerűség szószólói többé-kevésbé, bár végeredményben hiában útjába állottak a fényűzésre törő anyagiasságnak, addig Amerikában minden tényező minden eszközzel előmozdítja a népnek kényelmes jólétre való törekvését s ezáltal nagyrészt haszonvágyat is.

Az arisztokratikus hagyományokban szükölködő Amerikában a munka nem szégyen s az ember becsülete nem műveltségtől vagy születéstől, hanem a munkában elért eredménytől: vagyonától függ. Ily felfogáshoz közeledett Róma is, hol a munkát megvető régi nemesség lassan kiszorult és

elhalt a gyorsan meggazdagodott polgárok, barbárok és felszabadult rabszolgák elől; a **self made man** kezdte ott is a főszerepet vinni.

A vagyonszerzéssel együtt jár a pénzen vásárolható javak becsülése. Az említett két korban a nép minden rétege viszonylagos jólétben él, bár a felsőbb osztályok esztelen fényűzéséről mindkét esetben tulzott hiradásokkal találkozunk, mit talán az egyszerűbb életre szoruló jóhiszemű szörnyűködésének tudhatunk be.

A falusi egyszerűséget visszasíró rómaiak nem hiába féltették honfitársaik tiszta erkölcsét a fejlődő ipar és kereskedelem, s az ebből kifolyó fényűzés bomlasztó hatásától. A meggazdagodás utáni vágy a köztársaság utolsó idejében oly számítóvá, rideggé tette a római nép minden rétegét, hogy annak hasonmását csak Amerikában leljük fel újra. A megvesztegetések gyakoriak a római hivatalnokok körében, míg végre a visszaéléseknek a császárság vaskeze úgy ahogy véget nem vet.

Nagymérvű jólétet csak az ipar és kereskedelem nyújt. Róma és a mai Amerika a mezőgazdaságból emelkedett ki, de a föld művelése háttérbe szorult az ipari és kereskedelmi tevékenység mögött, mihelyt a megélhetésen kívül a gyors meggazdagodás vágya is hajtotta a népet. Rómában is sokan a régi mezőgazdaság virágzásában látták a nemzet anyagi fejlődésének zálogát és számtalan nagyarányú reformkísérlettel igyekeztek annak hanyatlását feltartóztatni. Az Egyesült Államok keleti részét érintő **"back to the farm movement"** elődjeit minden változatban feltaláljuk. Mindhiába — a köztársaság vége óta mind jobban érezhető a mezőgazdasági munkások hiánya; a kisbirtokosok otthagyják őseik földjét, hogy a városokba tóduljanak, a falvak elnéptelenednek, miként **New England**, kiürült **farmjain**, melyek valamikor a legrégebb **yankee**-családoknak szolgáltak otthonul, most újonnan jött lengyel és más bevándorlók vonulnak meg, úgy a rómaiak is az elhagyott birtokokat mindig újra és újra osztották szét idegen születésű kiszolgált katonák vagy ezrével betelepített barbár törzsek között. A városok ezalatt állandóan növekedtek s bennük, különösen Rómában összeverődött a munkanélküli, de az ingyenes gabonaosztogatás miatt munkára nem is áhító, izgága nagyvárosi csöcselék. A **slum** nemcsak modern városaink fekélye.

Az ipari tevékenység szempontjából azonban lényeges különbség van az ókori Róma és a mai Amerika között. Amott a termelés mások kiaknázásán alapult; Itáliában a rabszolgákat dolgoztatták, az ipari cikkek legnagyobb részét pedig a keletről vásárolták a leigázott népek pénzén. S mikor már nem maradt nép, melyet meg lehetett volna hódítani, megcsappant a rabszolgaszállítás és a kincsek összeharácsolása is véget ért. Saját polgárait csak nem foghatta össze rabszolgáknak a római társadalom, sem polgárai vagyonát nem kobozhatta el. Miután így Itáliában a termelés megcsökkent, a befolyó pénzáram elapadt s a nemes ércet a serényen dolgozó keletre folytak árú fejében; a nép fokról-fokra mind jobban elszegényedett. A munkanélküli jólét pedig a parazita élet minden hátrányos következményét váltotta ki erkölcsi és gazdasági téren s elsősorban képtelenné tette a rómaiakat

találmányokra, a haladás egyik alapfeltételére. Amerika, mely keze munkájával keresi meg mindennapi jólétét, bizalommal tekint a jövőbe. De az újabb bevándorlók délkeleti Európából mindinkább azt a szerepet kezdik betölteni, melyet azelőtt a rabszolgák: ők végzik a legnehezebb munkát, melynek gyümölcseit megfelelő ellenszolgáltatás nélkül az amerikaiak élvezik.

Az amerikaiak köztudomás szerint épen a legfontosabb állások betöltésénél nem kívánják a munkára való hosszadalmas előkészültséget, hanem csak azt nézik, el tudja-e valaki végezni a vállalt feladatot vagy sem? Sokszor oly állásba kerülnek ily módon az emberek, melynek munkáját azelőtt nem ismerték; így van ez különben a választott hivatalnokoknál is. Hasonlóképpen Rómában megtették hajóparancsnoknak a hadvezért, aki talán soha azelőtt nem hagyta el a szárazföldet, vagy hadat kellett vezetnie a békés ügyvédnek vagy bírónak.

A nagyvárosi élet és a jólét elmaradhatatlan kísérő jelensége: a természetes szaporodásban beálló csökkenés Rómában csakugy éreztette hatását, mint ma Amerikában. A régi római családok lassan kihaltak s helyüket barbárok foglalták el a társadalmi létra minden fokán. Ma is az eredeti **yankeek** az Egyesült Államok keleti részében rohamosan fogynak s rovásukra más fajokhoz tartozó bevándorlók terjeszkednek és csökken a szaporodás a tulajdonképeni amerikaiak között az ország minden részében. A családi kötelékek lazulása evvel szorosan összefügg; az elválások számának ijesztő növekedése is ide tartozik. A gyermekkorát élő Róma joggal volt büszke polgárainak szigorúan tiszta családi életére, de később csak gunynak hangzott, vagy panasz lehetett, ha a római családdal kapcsolatban a tiszteletre méltó **matrona**, a korlátlan **patria potestas** vagy a szennyből érintetlen házi tűzhely került szóba. Aki ma Amerikában a **home, sweet home** elavult dalát hallja, annak is csak az jut eszébe, hogy a világon sehol sincs annyi vásás, mint épen itt.

Eme jelenségekkel karöltve szokott járni a nők helyzetének javulása. A római nő szabadsága, ha nem is jogi alapon, de a mindennapi életben talán még az amerikai nő szabadságát is fölülmulta és kiváltságait, miként modern testvére, úgy a rosszra, mint a jóra egyaránt kihasználta. A műveltségéből és komoly munkából csakugy kivette részét, mint a határt nem ismerő fényűzésből és könnyelmű életből. A római nőnek különben már eredeti természeténél fogva is hasonmása az amerikai: férfias, erélyes, büszke. Talán a hideg, szoborszerű külsőben is hasonlítanak egymáshoz. Ama párhuzamot, melyet a görög-római és európai-amerikai műveltségi körök között általában vontunk, a két nemzet nőire is átvihetjük. A férfias, kissé nehézkes és csiszolatlan római nő a K. e. második század után Rómában mind gyakrabban mutatkozó görög testvérét igyekezett finomságban, nőiességben utánozni és saját fogatkozásait mesterségesen: piperével, fényűzéssel meg művelődéssel akarta takarni. Hasonlóképpen viselkedik az amerikai nő, kinek mintaképe épen nőiesség tekintetében az európai, elsősorban a francia nő. Saját nyers modorát fájlalva el akarja lesni a francia nő utánözhatatlan kecsességét viselkedésében s mozdulatokban egyaránt; átveszi ruhá-

zatát, pipereit s elcsalogatja a párizsi divatgyártók legügyesebbjeit. Rideg férfaitól pedig a francia udvariassághoz hasonló nőkultuszt vár el.

Róma városának maroknyi népe idővel majdnem az egész akkor ismert világot romanizálni tudta s a római társadalom évszázadokig meg bírta tartani jellegét annak dacára, hogy a tiszta római faj kihalóban volt. E jelenségek óriási felszívó és átalakító képességről tesznek tanuságot. Róma hasonmása e tekintetben is az amerikai **melting pot**, melyben a legkülönbözőbb népek, eddig legalább, egyöntetű népfajjá forrtak össze. Az egymással élet-halál harcot vivő független barbár törzsek a római uralom alatt a birodalomnak békés polgáraivá váltak és vállvetve küzdöttek a légiókban kivülálló népek ellen; ugy látjuk most Amerikában is a legellentétebb nemzetiségeket békés munkában egymás mellett, szomszéd házakban, szomszéd **farmokon**, ugyanazon nemzetiségeket, melyek európai otthonukban a viszálykodásból soha ki nem jöttek. A beolvasztás mestersége Rómában csakugy, mint Amerikában a látszólagos be nem avatkozásokon alapult; az első leigázáson kívül erőszakos romanizálásra szükség nem volt. Büszkén lett rómaivá a barbár, mihelyt elfelejtette függetlenségét s latin nevet vett fel, amint a modern bevándorló is amerikaiasítja otthoni nevét. A római nyelv, a római vallás, a római kultúra egyöntetűen terjedt el mindenfelé; hasonló egyformasággal hasonló nagy területen csak Amerikában találkozunk még.

A római társadalom kulturális egyöntetősége elsősorban a kiterjedt kereskedelemnek volt köszönhető. Miként ma Amerikában a vasutak bizonyos értelemben a kultúra hordozói, ugy haladt régente a kereskedelem s ennek nyomában a római műveltség is az egész birodalmat behálózó kitünő utak mentén mindenfelé. Ha tekintetbe vesszük a vonat és kocsis szállítóképességének különbségét, ugy a római forgalom nagyságban s gyorsaságban méltó párja a híres amerikai forgalomnak. Az emberek akkortájt majdnem oly könnyen és izgatottan cserélgették lakhelyüket vagy tettek kéjutazásokat, mint ma.

A római köztársaság politikai élete már szervezeténél fogva is hasonlított az amerikaihoz: választások útján kellett betölteni a közigazgatási és bírósági hivatalokat, s evvel kapcsolatban lényegileg ugyanazon visszaélésekre bukkanunk, melyeknek most itt szemtanúi vagyunk. A választott bürokrácia természetesen gyöngye volt, különösen azóta, hogy a jól hangzó nevével és vagyonukkal tiszteletet keltő patriciusok s a finomabb lelkű egyének általában megundorodva a politikától mindinkább a magánéletbe vonultak vissza, míg végre az erős kezű császárság vette át a kormányzás gyeplőit. Amerikában is gyakori a panasz, hogy a politikától a műveltebb osztályok a köz rovására elfordulnak.

A vagyonosabb polgároktól jótékonytságot vártak el a rómaiak is, miként ma az amerikai milliomosok alapítványait is majdnem kötelességszerű adományoknak tekintjük. Csak abban volt különbség, hogy a jótékonytság fejletlen voltánál fogva főképp vagyontalan semmittevők ingyenes eltartásában állott, vagy szórakozásnak vagyont érő pénzt szórtak a gazdagok a nép közé, vagy, s ez után kiál-

tott a nép leginkább, gladiatori játékokat rendeztek. Mai felfogásunkkal legjobban megértjük az ingyenes állami és magán gabonaosztogatás szokását, bár ennek a népre gyakorolt bomlasztó hatását is csak a történelmi távlatból tudjuk megítélni.

Róma felsőbb osztályaiban a régi vallásos hit a köztársaság bukása körül kihalóban volt. De a régi hit elvesztése nem zárta ki a legbizarrabb, főként rejtelmes keleti tanok követését s vallásalapítónak lenni már akkor sem volt rossz üzlet. Akárcsak ma Amerikában. A spekulációhoz nem szokott ész nem birt elég ítélő erővel ahhoz, hogy a képzeletszötte naivságokat elvetesse, s az újdonságnak minden áron való keresése, a titokszerűnek szeretete, meg a réginek sommás megtagadása lehetővé tette, hogy az átvett vallást még alacsonyabb fokon álló újabb tanok szoritották ki. Ezek a nők között találtak legtöbb hívőre, amint a kereszténység — meg a zsidó vallás is — a nőket térítette meg legkönnyebben. Mindez megfelelően áll Amerikára is.

A római vallás erkölcsant nem foglal magában s ebben eltér a keresztény vallástól. De e különbség is csak újabb hasonlóságra vezet Róma és Amerika között, még pedig a bölcsészet terén. Mindkét népnek gondolkodásmódja nem kedvez a bölcselkedésnek. De mivel a római vallás különösen a műveltebb osztályoknál nem nyújtott elegendően kikerekített erkölcsi világnézetet, ezt a bölcsészetben keresték és találták. A bölcsészet tehát Rómában csak a vallás hézagosságát pótolja és elsősorban erkölcsi életszabályok kifejtésére szoritkozik, lehetőleg tartózkodva a más időkben más népeknél feltalálható mély bölcsészeti rendszerek kidolgozásától. Amerikában ily erkölcsi tételeket tartalmazó bölcsészetre szükség nincsen, mivel az élet számára elegendő vezérfonal a keresztény vallás. És valóban ugy találjuk, hogy műveltebb amerikai körökben a vallásnak ép etikai része sokkal elevebb, mint például a mai Európában, ahol az ételszabályokat különböző filozófiai rendszerekből merítik a művelt körök.

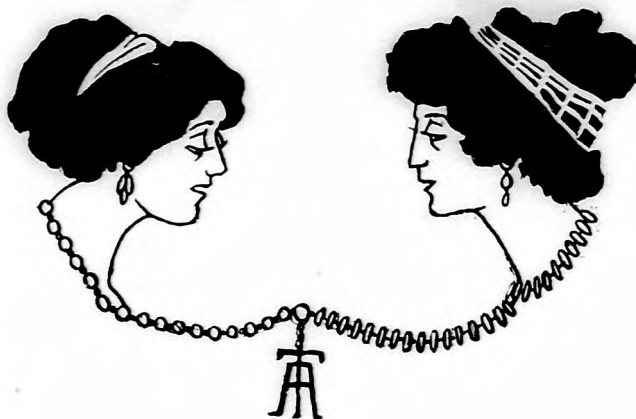
A Rómában divó két bölcsészeti irány egyike volt az epikureusok iskolája, mely az élet örömeit kereste, a fájdalmat kerülte. Habár az elmélet csak a megengedhető s különösen a magasabb rendű örömeiket helyeselte s a felesleges fájdalmat kifogásolta, ez a filozófia a gyakorlatban mégis oda vezetett, hogy követői a jólétet, kényelmet s nem ritkán az érzéki élvezetet tekintették az élet céljának. Az epikureusok tanát kevésbé bölcsészeti alakban ma újra feltaláljuk ama uralkodó nézetben, mely a kényelem s jólét emelését tartja legfontosabb teendőnknek. De az erkölcsi fegyelmet hirdető sztoikus irányt, mely az örömekre törő világnézetet Rómában ellensúlyozta, illetve kiegyesítette, Amerikában nélkülözzük.

A művészetben, mely valamely nép műveltségi állapotának leghűbb tükré, jobban, mint más téren felleljük a rokon, sőt azonos vonásokat. A görög mintaképet Róma soha utólérni nem tudta, csak az építészetben mutatott némi önállóságot, a nagyra és pompásra irányuló hajlandóságával. Kezdetben körülbelül az első pun háborúig művészet a rómaiak számára alig létezett: az első műkincsekkel, melyek hódításaik révén kezükbe estek, nem tudtak mit kezdeni. A gyors meggazdagodás korában a művészet virágzásnak indult, de nélkülözötte görög párja

előkelő egyszerűségét, finomságát, s úgy érezzük, mintha a gazdag rómaiak a többnyire idegen születésű művészeket csak azért dolgoztatták volna, hogy munkájuk gyümölcse jólétüket hirdesse. S a császárság idejében, mikor a nép széles rétegei jólétben éltek, a művészeteket is ápolták a birodalom minden zugában, ami a műtárgyak nagy kelendőségét, nagyban való előállítását s az izlés ellapulását vonta maga után. A művészet az ipar és kereskedelem színvonalára süllyedt. Az átlagos közizlés

alatt legjobban szenvedett a színműirodalom, melyben a nagy mennyiségben gyártott tartalmatlan bohózatok a komoly görög drámát nemsokára teljesen kiszorították. Szükséges-e ezzel szemben az amerikai művészetnek mai állását részletezni? Ugyanazt kellene újból elmondani.

Áttekintettünk a régi és a modern világ kulturális megnyilvánulásain s úgy találtuk, hogy teljesen eltérő viszonyok között is azonos gazdasági okok hasonló társadalmi jelenségeket váltanak ki.

A vándormadár énekel.

I.

Öllemek mind a két karommal,
Siratlak minden sóhajommal.
Marasztanál is, mindhiába!
Mennem kell, hí a tenger árja.

Míg könyeim forrón peregnék:
Dagadt vitorlák integetnek;
Zsongó habon királyi csónak
Ujjongva veri indulómat.

Kitörlöm a könnyet szememből,
Szepegő szívem is megenyhül:
Ringat a tenger, elrabolva...
Mintha szülém lágy karja volna.

II.

Megállok itt egy pillanatra,
Hogy még utószor visszanezzek.
Elöttem hab siet a habra,
Mögöttem hótakarta bércek.

Valami szent megihletésre
Leborulok a puszta földre,
Ez a vándor búcsúvevése,
Talán utószor és örökre.

Állok szoborként, önfeledten,
Sóhajt, panaszt nem ejt az ajkam;
Sirass hazám, sirass te engem,
Kit én már annyit megsirattam.

III.

A két szememben
Mégis köny ragyog.
Valahogy érzem,
Hogy magyar vagyok.

Vándor madárnak
Két hazája van,
Még sincs nyugalma,
Oly boldogtalan;

A régi fészket
Most siratja el...
Vagy tán a lelkem
Csak az énekel?

Baja Mihály.

AZ AMERIKAI MŰVÉSZETRŐL

Irtá.

Yartir József

1919. évi.

Most már van amerikai művészet is. Nem bevégezett jellegű, mint a régi holland, spanyol, vagy akár az orosz képzőművészet, nem vezérszerepet játszó, mint a francia festészet és szobrászat, de erőteljesen fejlődő, szép jövővel biztató. Szóval van amerikai művészet. Valamikor azonban nem volt. Valamikor — nem is olyan régen — a művészet még csak nem is csirázott, még csak nem is próbálkozott ezen a földön, pedig Amerikának már fejlett állami és társadalmi élete volt, megvoltak nagy városai, hatalmas ipara és kereskedelme, művelt és gazdag népe; azaz a művészetnek megvolt itt minden előfeltétele.

Nagy lelki okai voltak annak, hogy mindezen feltételek mellett is az amerikai művészet aránylag igen későn kezdett fejlődni. Az ivadékoknak, a későbbi nemzedékeknek lelki dispoziója sokáig nem lehetett más, mint az új hazát kereső ősöké. Az ősökben, a pilgrim fatherekekben, a puritánokban, a quakerekben mindenféle hajlandóság meglehetett, de a művészi nem volt meg. Rideg, gyakorlati felfogású, intelligens, erélyes, vállalkozó szellemű emberek voltak, de az érzés, a hangulat, a fantázia, az ihlet nagyon távol állt tőlük. Nem voltak művészek való anyag.

Az ősök első sorban csakis kivándorlók, új hazát keresők voltak. Ez a föld azonban nem várta őket készen civilizációval és kultúrával, nem várta az életet könnyűvé tevő intézményekkel. Ez a föld akkor még csak új haza sem volt; ezt a földet előbb lakhatóvá kellett tenni. Mert még a legkezdetlegesebb megélhetés, még a legprimitív állati élet sem volt biztosítva. Az ősök azzal a halálos elszánttsággal ültek otthon hajóra, hogy ismeretlen, töretlen szűz földre mennek nem kész új hazába, mint a mostani nemzedékek.

Az ősök gyarmatot jöttek alapítani. S jól tudjuk, hogy milyen kilátásokkal biztat minden gyarmatalapítást. Harcolni kell a bensülött félvadakkal, erdőket kell irtani, hogy legyen szántóföld, vizeket kell lecsapolni, új területeket felkutatni, expedíciókat szervezni, primitív faházakból álló tanyákat s falvakat emelni s kemény munkával művelni a földet. Az új hazában nincs ipar és kereskedelem, nincs piac, közlekedés; a telepések maguk fogyasztják el munkájuk gyümölcsét, sőt a ruházatukat s minden házi szükségletüket maguk állítják elő. A művelt Európából átjövő pilgrimek teljesen kezdetleges körülmények közé, kőkorszakbeli ősszá-

potokba cseppentek ide, s mikor a legegyszerűbb anyagi megélhetés biztosításáról volt szó, még az a minimális művészi hajlandóság is kiszáradt volna belőlük, amit Európában esetleg magukba szedtek.

Az ősöket ujabbnál újabb néprajok követték, amelyek az új haza egyéb szűz, töretlen területein telepedtek meg, s így ők is éppen olyan körülmények közé jutottak. Bevezetéképpen csak igen röviden utalhatunk arra, hogy az ősszállapotból, a kivándorlók laza szervezetéből mint fejlődött ki nem az új haza, még csak nem is az új ország, hanem csak a számbavehető gyarmat. Sok idő telt el, rengeteg emberi munkába került, míg a kivándorlók ipart, kereskedelmet teremtettek itt, míg városnak nevezhető telepeket létesítettek s ezeket modern közlekedő utakkal kötötték össze. A telepekből hatalmas gyarmat lett, amelyet az önállóság vágya feszített. Nem akart az anyaország kihasznált rabszolgája lenni, törésre került a dolog, s Amerika népe diadalmasan megvívta függetlenségi harcát. Tudjuk azonban, hogy az első tizenhárom állam még a függetlenség kivívása után is mily laza összefüggésben állt egymással s központi kormányzatnak mondható szervezet még alig volt. Igazi államalakításra csak azután került a sor s jó időbe telt, míg az egység, az Unió, nem pusztán frázis, hanem valóság lett. Ily körülmények közt még sokáig nem lehetett beszélni művészetéről, holott Amerikának már volt eleven hírlapirodalma, számottevő szépirodalma és költészete. Tudjuk azonban, hogy az irodalom harminc-ötven évvel rendszeren megelőzi a művészetet, ami érthető is, mert a művészet inkább lelki fényűzés, az irodalom és hírlapirodalom ellenben lelki szükséglet. A fényűzési hajlam kielégítésére pedig legutoljára szokott kerülni a sor. A múlt század utolsó negyedéig kellett Amerikának várnia, míg művészeinek nevezhető épületei emelkedtek, míg a képzőművészetben egy Huntot, egy Whistlert és Sargentet mutathatott föl.

* * *

A közelmúltban a fejlődés törvényszerűségével jött az óriási ipari s kereskedelmi tevékenység korszaka, jött a minden téren való föllendülés, a nagy jólét, jöttek a szertelen gazdagságok és krózusinál is nagyobb vagyonok. Ezzel törvényszerűleg együtt jár a fényűzés, ami pedig a művészetek melegágya. A nagy vagyonnak méltó külső jel, a milliomosoknak méltó hajlék kellett. Egymásra emelkedtek a pompás paloták s ezeket díszíteni is illett a művészet remekeivel. A művészet tehát akkor sem volt

igen öncél, hanem csak a fényüzési hajlamot kielégítő alkalmatosság. Az amerikai milliomosok mind gyakrabban utaztak át Európába, érdeklődni kezdtek az ottani paloták finom berendezései iránt, s összevásárolták a legdrágább képeket és szobrokat. Nem mintha valami nagyon értettek volna a művészethez, de minden tekintetben túl akarták szárnyalni az európai gazdagokat, s minden árt megadtak, csak hogy róluk mint híres művészeti remekek tulajdonosairól beszéljenek.

Ekkor került Amerikába Munkácsy "Siralomház"-a, gyönyörű "Milton"-ja, mely most a new yorki központi Library egyik disze, s "Krisztus Pilátus előtt" óriási méretű remeke is, mellyel Wanamaker díszítette philadelphiai áruházát. Ekkor kerültek Amerikába a többi sok antik és modern művek is, amelyek nagy pénzzel megszerezhetők voltak, különösen Francia- és Olaszországból. A művészetkedvelés — márcsak a nagy bevételi vámnál fogva is — ekkor még csak a "legelőkelőbb" körök kiváltsága volt, de azért megnyitotta a művészetkedvelésnek utját szélesebb köröknek is és megindította a műizlés ellenállhatatlan folyamát. Mert, ha a milliomosnak már vannak híres műtárgyai, amelyeket csak fényüzésből, másokkal való versengésből szerzett meg, később azon veszi észre magát, hogy mélyebben, komolyabban érdeklődik irántuk. Bújja a művészettörténelmi könyveket, művészi életrajzokat olvas, egyes festői iskolákkal foglalkozik, műértő tanácsadókat tart, ezekkel tárgyal, s újabb műrekekre vadászik. A művészetnek rovatot nyitnak a lapok, világgá kürtölik egy-egy híres mű Amerikába hozatalának körülményeit, s így a művészet iránt való érdeklődés lassan, észrevétlenül elterjed a társadalom szélesebb köreiben is. Fiatalemberek művészi pályára készülnek, európai akadémiákra járnak, hazatérve műtermet nyitnak, s e körülményeknek logikus folyománya egy olyan intézmény, amelyet a múlt század utolsó évtizedében az akkor különben művelt amerikai nép még nem is ismert: a műkiállítás.

De logikus folyománya, párhuzamos fejleménye volt más is. A hazai műpiac és amerikai műkereskedés. Pihent eszű emberek csakhamar belátták, hogy a művészet üzletnek is kitűnő. Már csak azért is, mert a műtárgynak olyan árt lehet szabni, amilyenek a vásárlónak anyagi viszonyai, de főleg azért, mert a műkereskedésben mindenféle "trick" alkalmazható, ami pénzt hoz.

Azután meg: miért menjen a milliomos Európába műtárgyért? Szőnyegért sem megy a Kaukázusba, vagy Perzsiába, mert kényelmesebb neki itt megszerezni. Hogy jóval drágább, az nem számít, mert pénze elég van, alkalma és ideje azonban nincs. És így megindult Amerikában a nagyarányú, cinikus, lelkiismeretlen műkereskedés. Lelkiismeretlen volt azért, mert számítván az amerikai milliomosok fogyatékos műértésére, de számítván hivalgó hajlamára is, amelynél fogva mindenáron híres, drága műrekekkel akarták díszíteni lakásaikat, a műkereskedők elárasztották Amerikát a hamisított műrekek özönével. Ezrével vásárolták össze Franciaországban a gyártott "műrekeket", különösen a barbizoni iskola utánpótlását, s alig van most amerikai milliomos, akinek magánképtárában vagy termeiben egypár hamis Corot, Rousseau, Dupré, Daubigny, Diaz vagy Troyon ne

"diszelegne." De még nyilvános képtárakban is akad ilyen elég.

Erre a manipulációra, a műkereskedők lelkiismeretlen praktikáira azonban végre is rájöttek, s ennek igen üdvös eredménye lett. Az amerikai művásárló közönség óvatosabb lett, behatóbban kezdett foglalkozni a művészettel, hogy ezáltal műértelmét fejlessze, járta a képtárakat, megteltek a műkiállítások, divatba jöttek a műteremlátogatások, s így kifejtett a nagyobb műizlés és a művészet iránt való intenzívebb érdeklődés. A gazdagok most is vadásznak ugyan Európa műrekei után, de már sokkal nagyobb műértői készséggel, mint annakelőtte, s művészeti tanácsadók sugalmazására már csak a legkiválóbb műrekeket szerzik meg. Jól tudják ugyanis, hogy egyetlen világhírű Rembrandt híresebbé s becsebbé teszi a gyűjteményüket, mint háromszáz problematikus eredetű és műbecsű kép vagy szobor. Így kerültek Amerikába Huntingtonnak, J. P. Morgannak, Widenernek, Kahnak, Fricknek gyűjteményeibe a legregebb Rembrandtok, Holbeinok, Velasquezek, Rubensek, Gainsboroughk, Reynoldsok, Romneyk, Raeburnok, a francia, olasz, spanyol és flamand iskola egyéb remekeiről nem is szólván. S így kerül ide nemsokára Morgannak bámulatos párisi és londoni mügyűjteménye is, hogy mint örök letét, hatalmasan gazdagítsa, világhírűvé tegye a new yorki nyilvános képtárt, a central-parki gyönyörű művészeti palotát.

Érdekes áramlat a műtárgyaknak ez az Amerikába vándorlása. Európa keseregve látja, hogy lassanként minden magánházban lévő világhírű műrekek át fog kelni a nagy vízen. Nemcsak képek és szobrok, de bronzok, elefántcsont-faragványok, híres gobelinek, nagyszerű butordarabok is, melyek valamikor a versaillesi királyi palotát s a francia főnemeselek ősi kastélyait díszítették. Nemcsak magánházból lévő világhírű iparművészeti remekek, de ősi kastélyok mindenestől át fognak vándorolni a Hudson partjára.

És így, ami valamikor pusztán fényüzési vágy, rivalizálás és "flanc" volt, annak eredménye most szerencse és áldás. A műkincsek nagy része máris itt van. Majd jön a többi is úgy, hogy Amerika majdan a legkiválóbb művészi empórium leszen. S e műkincsek állandó megihletői a művészeknek, állandó forrásai a műizlésnek. Eddig is kiszámítatlanul jótékony volt a hatásuk. A műkiállításokkal együtt kifejlesztették a műizlést, megteremtették a művészet iránt való érdeklődést, megteremtették a művészi generációt s most immár van amerikai művészet.

* * *

Van amerikai művészet, bár még fejletlen, vajdó, alakulásban lévő s mindenféle heterogén elemekből álló. S ez még sokáig lesz így, annál az egyszerű oknál fogva, mert Amerika idegen elemekből álló numerus, mert még egyre tart a mindenféle nemzetiségű néptömegek átözönlése, amelyek magukkal hozzák nemzeti pszichéjüket, különleges izlésüket és hajlamaikat, s intellektuális és művészi hagyományaikat. Ha majd Amerika megtelik, akkor fog igazán megindulni a nagy nivellálódás, az egyöntetű nemzetivé válás folyamata, akkor fog kialakulni egy igazán különleges amerikai népkarakter, amelynek egészen sajátos lesz a megnyilatkozása a szellemi élet minden terén, s így a művészet-

ben is. Akkor leszen majd egészen sajátos amerikai művészeti iskola, amelynek még eltérései is egészen amerikai ízűek lesznek, a new yorki, közép-amerikai, californiai, vagy texasi amerikai népakaratnak megfelelőleg.

Addig azonban az amerikai művészet (az egyetlen térképet kivéve) nem igen önálló. S ez könnyen meg is magyarázható, mert az egyik amerikai fiatalember Rómában, a másik Münchenben, a harmadik Párisban végezvén művészeti tanulmányait, hazatérése után még sokáig nem bír szabadulni az illető nemzeti iskolák szelleme, hagyományai, sőt technikai modora alól.

S ezzel már meg is mondtuk, hogy mi az amerikai művészetnek jellemvonása. Az idegenszerűség, a sajátos jelleg hiánya, az európai reminiscenciák feltűnő hatása. De ehez járul még valami, ami az európai művészekben nem igen van meg, ami már amerikai karakter, s a józan, praktikus ösök szellemi hagyománya. A józanság, a korrektség, az üzletszerűség, tudniillik. Az amerikai művészet még nem igen tud az akadémiák nyűgétől szabadulni, s nem igen ismeri az ihletet, a művészi mámort, a tulcsapongó fantáziát, a technikai reffinementok szösszeneteit, a mű kivitelében való szellemességet.

Csak az a művészet neki, ami pedánsul, korrektül van megcsinálva, ami technikailag a régi sablonok utján halad. Az amerikai művészet fölött nyomtalanul suhantak el az európai iskolák gyötrelmes vivódásai, a mámoros keresések, új valőrök, hangulatok és technikák próbálkozásai, a koloritnak, a fénynek és árnyak problémái, a plainairizmus, a Segantini pötyögtető modora, a Pizzarro s egyéb franciák kromatikus színelemzése. Az amerikai közönség mindezeket meg sem értette, mert még nem tudja, hogy a művészet csak ott kezdődik, ahol az abszolút biztos technika végződik, s hogy van olyan művészet is, ahol a művész technikailag igen keveset ad, ahol ugyyszólván csak megpendit egy-egy hurt, s a többit a szemlélőnek magának kell hozzáadnia a saját lelkéből. Az amerikai művész készet ad, ami tehát nem kelt bennünk semmi gondolatot, mint ahogy nem kelt egy-egy kifogástalanul megszinezett litografia sem, míg egy Mednyánszky-féle

sejtelmes, alig kivihetetlen alkonyat százféle hangulatot s fantáziát ébreszt bennünk. Csak két amerikai művész volt, aki az akadémiai sablonoktól elrugaskodó, egyéni utakon járó ember volt: Whistler és Sargent. Nem is értették meg őket, át is tették működésük színhelyét Európába. S mikor már ott nagy hirre vergődtek, attól kezdve az amerikai milliomosok is törték magukat a műveik után. Nem mintha megértették volna, hanem mert Európára rájuk ütötte a híresség pecsétjét, s ennél fogva a műveik — drágák voltak. Az amerikaiak pedig ez a fő kellék minden műtárgynál. A gazdag művész nagy művész, a méregdrága kép pedig **remekmű**, amerikai értékelés szerint.

Ellenben La Fargenak s Winslow Homernek nem kellett átmenniök Európába, mert — különösen ez utóbbinak — amerikaiul józan, pozitív, minden mámoros hangulat nélkül való műveiket egyszerűen megértették. Az amerikai nagyon hálás akkor, ha valamit minden tanítás nélkül is megért, s ez egyik lélektani oka annak, hogy Winslow Homer éppen nem nagyszabású, de kifogástalanul korrekt művei a new yorki Metropolitan Museum of Art amerikai képei közt a diszhelyet foglalják el s hogy ő egyike az amerikai művészet büszkeségeinek, holott Európában ezrével vannak akkora kvalitású művészek. S bármit mondjon is Sorolla itt járt spanyol művész az amerikai művészet fényes jövőjéről, beláthatatlan időn belül az amerikai művészet színvonala nem igen lesz magasabb, mint a Winslow Homere.

Van azonban az amerikai művészetnek egy ága, mely méltán világhírű, s ez az illusztráció. Ennek kiváló fejlettségét azonban az magyarázza meg, hogy kommerciális háttere van. Jó művész hamar összeüt egy-egy Magazine-cimképet, s ezt jól fizetik, mint ahogy jól fizetik a regény- és novellailusztrációkat is. Itt nem igen van helye tulcsapongó művészi fantáziának s így ez a művészeti ág legjobban megfelel az amerikai művészek szellemi diszpozícióinak. E nembem nemcsak kiválót, de szinte utólérhetlent produkálnak az amerikai művészek, s James Montgomery Flagg és Charles Dana Gibson, a nagy illusztrátorok, méltán világhírűek.

GOOD NIGHT, DEAR HEART, GOOD NIGHT!

Words by John Linde.

Music by Dr. Richard Haasz.

Andante.

1. The shades of night are slow - ly fall - ing, The red sun set - tles in the West, And
2. — Ma - ny miles are now be - tween us, And years pass to e - ter - ni - ty, Though

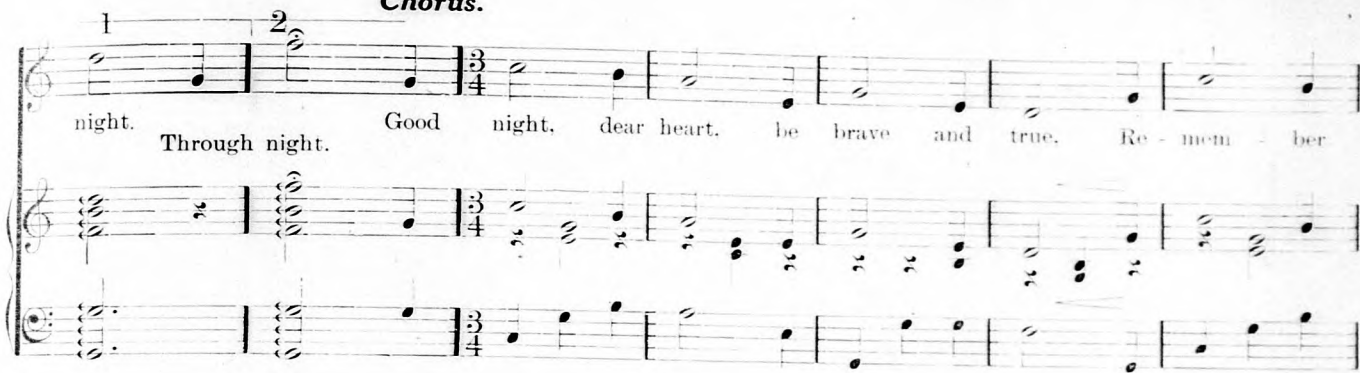
count - less birds now hur - ry home - ward, To sleep till dawn in sha - dy rest. I
hope seems low - est at this min - ute, I know that love will set us free. The

al - so cease my toil, but lin - ger To watch the clouds in rap - id flight, I
silv - 'ry moon re - mains as wit - ness To bind our troth with shin - ing light, My

can - not see you, but in spir - it I send a greet - ing through the
thoughts are ev - er with you, dar - ling, I send a greet - ing through the

Chorus.

1 2
night. Through night. Good night, dear heart, be brave and true, Re - mem - ber

I love on - ly you! My an - gels keep you in their care. In

dark - est hour do not de - spair. It'll not be long be-

fore we meet, Your lov - er sit - ting at your feet. *f* Let

tears not dim your eyes so bright. Good night, dear heart, good night!

rit. p

A Niagara

A nyugovó nap alkony-biborában
A Niagaránál csodálkozva álltam;
Égő, piros csók hullott a vidékre,
Lángoló lelkem ittasúlva nézte.

Örök tülekvés szörnyeteg folyója!
A rád tekintő bűnét itt lerója;
Arnyas partidon nagy szepegve lépked,
Belőle csaknem kirepül a lélek.

Mérföldekre zúg nyughatatlan lelked,
A gyöngye vándort rémületbe ejted;
Bősz habsörényed szírtől szírtre hanyod,
Őrült rohamban nincs a földön párod.

Ha ki eljuthat egy rebegő szóig,
Bús-önfeledten magába fogódzik;
Térd-ina reszket, tántorodik hátra,
Sodró az örvény, jaj! még belerántja.

Égig morajló tüneményes átok!
Féltek, imádtak bátor indiánok.
Szörnyű hatalmad átborzong a lelken,
És fogva tartod, mint babonás szellem.

Mi fenséges vagy! így alkonyi vérben.
Isteni színed gyönyörködve nézem;
Zöldes hátadon fehér tajték játszik,
Ezt a hármas színt szeretem halálig!

Susogó fenyvek szaga messze árad,
Dúsan szegélyzik szirtes, öblös ágyad.
Fejcsóválgató, méla fáid lombja
Kítárva titkod, mind füleembe zsongja.

Hajdan a kékes, nyugodt Erie tóba
Szép tavi tündér jött látogatóba;
Hattyú nyakából habos selyem lengett,
Dús haja fürtjén citerázó szellet.

Szende tó árja ringatja kevélyen,
Aranyos pálca kigyózik kezében,
Ölő hullám kéjelegve nyalja,
Csókja lehetőől harmatos az ajka.

Hogy a ki hallja, szíve belefájjon:
Sziréni bűbáj muzsikál a tájon;
Csillog a csillag, kacsintgat a mennyrűl,
Millió hablány koszorúba perdül.

De ime hármát szikrázik a pálca,
Bűvös csuda csend ülepszik a tájra,
Viz-gyűrű futkos ki egész a partig,
Deli tavi tündér jóslata hallik:

“Nagy idők jönnek — kis idő múltával,
Új faj özönlik ide hozzánk által,
Pimpós, ibolyás, liliomos berken
Hull a rézbőrű s nem lesz, ki szeressen.

Varázs hatalmunk lehanyatlik félig,
Tó-birodalmunk darabokra tépik,
Jobbom felől itt szabad ország épül,
Sátrat ad észak ott zsarnoki kényül.

Én azt kiáltom: a szabad föld éljen!
Nem kell a kényúr rabszolga kenyéren;
Kössön koszorút tündér kezek ujja,
Ha közös élet hadi kürtjét fujja.”

Szép deli hab-szűz: Niagara kitámad:
— Köréje gyűjtven néhány virágszalat —
“Királyi vérnek nagy a tekintélye,
Ki velem nem tart: átok a fejére!”

Hablány koszorú bomlik ellen-pártra,
Bús tavi tündér tántorodik hátra,
Egyik emerre, kél másik amarra,
Erie tó csendjét két elv tüze marja.

Tarajos dühvel egymásra tolúlnak,
Rongylik a képe benne a “tejút”-nak.
Suhog a hullám, zúg a hadi torna;
Kavarog, bömböl, mintha vize forna.

Szítja a harcot bosszúsan a vendég,
Hirtelen egymást hogy halálra verjék:
Észak irányba kinyitja a partot,
Vad rohanásra tereli a harcot.

Most a dühödt raj neki vág a résnek;
Mit se tekintve dől a szikla-késnek.
Reccsen a cserjés, fa ropogva mozdúl,
Kimosott helyre szirt dörögve fordul.

Királyi örvény kotorja az utat,
Niagara népe fel, utána rúgtat;
Nyomába hadát uszítja a tündér,
Paskolva veri, szinte nyög a küzdter.

Iszonyú vad hang verdesi a tájat,
Szökve, riadva bukik fel az állat.
Indián mordúl, menekül üvöltve;
Véli: boszorkány települt a földre.

Foly a harc egyre, dübög a földkéreg,
Kanada bércét elönti a méreg;
Üstöke zúg-reng, mint harci parittyá,
Mély völgyű torkát meredekre nyitja.

Mikor a viz-árt közeledni látja:
Island sisakát eleibe vágja;
Ugrik a tündér — tetejébe gyorsan,
Háta mögött a halál-torok horkan.

De a hadi hadnép forr neki dölve,
Gyűrűzik alá-fel, hátra-előre;
Vészt piros ajka hiába kiáltna,
Elnyelé azt most siketítő lárma.

Lobogó fátylát derekáról bontja,
Koronás pártát ragyogtat a jobbja.
Amaz a balján szabadságot hirdet,
Ez szolga nyomorral zsarnoki tisztet.

Liliom karját lendítve kitarja,
Két büszke jelvény repül két irányba;
Erre különvál' két nagy eszme népe,
Rode szigeténél lezuhan a mélybe.

Nagy meglepetés rém-sikolya bömböl;
Halál-suhogás riadoz a völgyön.
Orkán-toroknak nincsen olyan érce,
Mint a mit itt hal ős Kanada bérce...

Ott zuhog egyik, ma szabad föld vállán,
Göndör ezüst fürtjén rezg a szivárvány;
Nyugodtnak látszik halódása távol,
Mintha lebegne tündér habos fátyol.

Zöld rém fut amott le királyi földről,
Halála percén lópatkóvá görbül.
Hogy e szolga-szégyent, ha lehet, fedje,
Rá visszaködlök mélybe rongyolt lelke.

Téli időben ez a ködlő pára
Simán oda fagy bokorra, faágra.
Jég-fa szoborra szél a dühét ontja;
Vélnéd, a váznak csörömpöl a csontja.

Álltam előtte szántogató búval,
Zajgott szivemben sok szomorú búdal;
Mig habok ajkán szólt a harci nóta,
Gyűrűzve futott az Ontrioba...

Nincs vége-hossza tülekedő kedvnek,
Futó habjai folyton verekednek.
Mosdatja egymást, zengve csata-marsot;
Vágja, mint kurucz a tokos labanczot.

Küzdő nemzetem! eszembe jutottál,
Mintha e Niagara vére te volnál;
Bármint tülekszel magas elvek örvén,
Egymásba szorúlsz lent a halál völgyén.

Te talán ott is tajtékodat hányod,
Mint ez a nagy víz, visszadöngöd átkod.
Tündéri fátyol és koronás párta:
Szomorú léted üdvre sohse váltja.

Óh! Niagara Falls! De haza húználak!
Bús magyar lélek hadd tanulna nálad!
Lám az enyém is nyugtalanra verted;
Hatalmas eszmék árja zajlik benned!

SZABÓ LÁSZLÓ.

A SZÖMÖRÖDI JUHÁSZ

I.

A hajnali tündér a juhászszal játszik,
Pipacsos ruháit kirakja egy szálig,
A nyalka legénytől kérdezzeti egyre:
"Illik-e én reám? Szép leszek-e benne?"

Szép-e a rubinkő aranyos pártámon?
Szeretsz-e, ha arcom bibor-tejbe mártom?
Hátha e tűz-rózsát kebelemre tűzöm?
Kacsingat a bojtár, haskolva a szűrön.

Lelke gyönyörét a furulyába önti,
A hajnal bájait csalfán lekönyörgi,
És az öblös pusztá csendjébe kiáltja:
"Az én tubicámnak az égbe sincs párja".

Hunyorgat a bojtár a furulya hanghoz,
Mig lelke a szomszéd tanyára kalandoz,
Hangot kap a szellő, viszi messze tájra,
Visszasír a puszták legszebb tulipánja.

Haragas piros vér fut a hajnal-arcra:
"Megállj, hetyke legény! Kudarca a kudarcra!"
Rózsaszín ruháit elkezdte lehányni:
"Nesze, te csapodár, nesze kutyaházi!"

Támadó nap utján tünedez a hajnal,
Pici piros szája tele van panaszszal;
"Szömörödi juhász, ma füstbe megy álmod,
Büntetésül ma a szeretőd nem látod."

Dörzsölgeti a nap szeméből az álmod,
Szömörödi pusztán nézi a karámod;
Szégyen pirkadással szeme tüzet hányja:
"De korán sír ma a bojtár furulyája!"

A hogy letekintett, szeme szint' elállott,
A pusztá közepén látva a karámod;
Mert az arany hajnal tunikás ruhája
Felhő fogasokról lecsusszant a nyájra.

Megijedve látta s hitte hevenyéből,
Hogy a bárányfelhők leszöktek az égről,
És hogy neki nem lesz ma kísérő árnya;
Mert a deli bojtár mind karámba zárta.

Nosza, szivattyúit harmatgyöngybe mártja,
Mosdóvizét gyűjti felhő-habos tálba;
Mire a juhász is a kut-káván termett
S kimosdotta félig az itató vedret.

Hogy az üde harmat felszállt az azúrra,
A dalos madarat mind panaszra húzta,
S az édes panaszból olyan zene támadt,
Hogy a bojtár szeme midjárt könybe lábbadt.

“Gyerünk” mond a juhász s kilép, mint az inga;
Tulipános szürít félvállra hajítva.
“Egyem meg a lelkét, ne várjon hiába
A szomszédos határ legszebb gyöngyvirága.”

Lépeget a dülön a daliás termet,
Kalapján a szellő daru-tollat lenget;
Kis pörge bajuszát szarvra kunkorítja,
Borjúsájjas inge köszöntget a síkra.

Im a tanya-házon csikordúl az ajtó,
Rí a nyitó után, mint a cigány-rajtó.
Jön a számadóné, int, s kiabál egyre:
“Megállj, fiú, megállj!” — majd kiszakad lelke.

“No, nénemasszonyt meg mi a csuda lelte?
Hogy ábrázatából így ki van ma kelve?”
“Jaj! fiam, gazdának szörnyű nagy a láza,
Hajnal hasadtával a hideg kirázta.

“Tudod Szömörödön pap régóta nincsen,
A ki a lelkekre dús harmatot hintsen,
És most ő a soros az imádkozásban,
Fordúlj Szömörödnek ‘ebb’ a minutában.”

Mint a nyári égen, ha zivatar támad,
A bojtár kebelén küzd harag és bánat.
Szemöldöke rándúl, csontosodik ökle;
Rezes fokosával oda vág a földre.

Iszonyúat sóhajt, fú, duhog és dörmög,
Hogy így belegázolt tervébe az ördög;
Bogár szeme fényét a felhőbe fúrja,
S lekanyarodik a szömörödi útra.

II.

Ébred a kis falu, rávirradt a pünköstit,
Apraja és nagyja ölt ünnepi köntöstit.
Édes illat száll fel a virágkehelyből,
A torony harangja hívogatón csendül.

Riadozva futkos szerteszét a síkon,
Giling-galang, bim-bam: a hiveket hívom;
Hejh! messze a pusztá, biz’ azt meg kell adni;
Falusi harangszó oda jár meghalni.

Közeleg a bojtár neki keseredve,
Bosszúra csiklandja meghíúsult terve;
Forró hely a szószék, node ő kiállja,
Csak aztán ne fázzék majd a falu háta.

Nem azért lett híres hét falu határán,
Hogy most meg szepegve sántítson a lábán;
Anyaszülte legény legyen ám a gáton,
Ki a szömörödi juhásznak kiálljon.

Templomban a sok nép, végzi az éneket;
Szószékre a juhász délcegen lépeget,
S mikor imádságát szépen kicifrázza,
Prédikációtól döng az istenháza.

Dől belőle a szó, mint égből a zápor,
Fejét szégyenlősen lehúzza sok jámbor.
Szapúlja a népet a fokos-apostol;
No, ezért a falu örökre megorrol.

“Hejh! Szömörödfalva, bár divatos, úri;
Egy rókáról akarsz két bört is lenyúzni?
De nem oda Buda, gondolják meg kentek,
Fösvénységök miatt mind pokolra mennek.

Falusi bíróság sorrend szerint járja,
De lelki gyám nélkül áll az istenháza.
S hogy a mátkapárok ne legyenek árvák:
Papért a falukat össze-vissza járják.

Ki mond gyászbeszédet a megboldogútnak?
Vagy az is elég, ha harangokat húznak?
Hát a gyermek olyan, mint a kutya kölyke?
Mert nincs, ki a vizet a fejére öntse?

Jól esik a fülnek, ha a kondás túlköl,
És harangszó előtt, ha a csordás kürtöl.
Dicsekszik a lélek az én furulyámra;
Fizetik a baktert: a tüzet vigyázza.

Kisbiró, kerülő, csikós és a többi,
Szolgálati bérét mind zsákokba tölti,
De láthatja kentek, egy se való papnak.
Ki a mihez nem ért, hohéna csak annak.”

Integet a gondnok; feje, keze rándúl,
De rászól a lecke a juhász ajkárúl:
“Sose integessen, öreg Matuzsálem!
Hallgassa kend végig, még nem itt az ámen.

Kentek a falura szörnyű szégyent hozott;
Ezért be kell csukni még ma a templomot.
Ennyi pásztor mellett, — itt egy nagyot csapott, —
Eltarthat a falu még egy koszos papot!” . . .

Szégyenült haraggal oszlik a nép szélylyel,
Nyugtalan köhécsel nappal úgy, mint éjjel . . .
De mégis csak használt a goromba lecke:
Mert a juhászt már a “koszos” pap eskette.

SZABÓ LÁSZLÓ.

REMÉNYI

IRTA: BARACS HENRIK.

TÁRNÓCY.

Amerika zene-történetébe sok magyar név van beírva. Ott van, hogy csak a legnagyobbakat említsem, Seidl Antal, a korán elhunyt legnagyobb Wagner-dirigens, — Nikisch Artur, éveken át a bostoni filharmóniai orkesztra karnagya és Josseffy Rafael, a világhírű zongoraművész, ki régóta nem jelent meg a nyilvánosság előtt, hanem babérain nyugszik villájában New York mellett. Mind a három büszkén vallotta magát magyarnak, mind a három apostola volt a magyar zenének, de a magyar nép lelkéhez nem jutottak elég közel és az amerikai köztudatban nem füződik hozzájuk a "magyar" jelző.

Csak egy van a nagy zenehősök között, ki egész amerikai működése során végig a magyar zene géniuszát képviselte és kit egész Amerikában ma is, tizenöt évvel halála után, a nagy magyar művészek emlegetnek: Reményi Ede.

Csudálatos valami, hogy e nagy férfiúnak, ki még életében valódi legendás alakká vált, még sem emeltek méltó irodalmi emléket. Sőt Magyarországon közvetlen halála után sem adták meg neki az őt megillető tiszteletet. Még meg is próbálták lekiécsinyíteni, hogy csak afféle fegyelmetlen világvándorló, kóbor muzsikális zseni volt, ki nem tartott lépést a zeneművészet fejlődésével és nem igényelhet helyet a modern nagy hegedűsök mellett.

Mily nagy rövidlátást, mily nevetséges nagy-képüsködést árulnak el ezek a fontoskodó kritikusok. Nem ismerik föl, hogy Reményi, mikor kalandos természetű elvezette minden földrészbe, oly országokba és helyekre, hol soha előtte, — és sokfelé utána sem járt ihletett, valódi művész: elvitte a magyar zene dicsőségét a világ minden részébe, minden zugába és nemzete és faja jótevői között vivott ki helyet magának.

És nem ismerik föl, nem tudják megérteni, hogy Reményiben megvolt, a mi csak kevés választottnak adatott meg, — a mi a manapság legtöbbet emlegetett hegedűművészek legtöbbszörében, legyenek bármily mesterei is a hegedűjáték technikájának, nincs

meg, és a mit nem lehet zeneiskolákban, nagy mesterektől, éveken át folytatott bármily szorgalmas gyakorlással elsajátítani: az öserő, mely elemi hatást gyakorol mindenekre és dacol a kritikával.

*
*
*

1897-ben, az ősz elején találkoztam először Reményivel. New Yorkban, Loew N. Vilmos, a műfordító és költő ügyvédi irodájában volt. Régi barátság füzte őket egymáshoz, még abból az időből, mikor sok évvel azelőtt, először járt Reményi Amerikában és New Yorkban, a 23-ik utcai Koster és Bial-féle hangverseny-teremben, mely akkoriban nagyon előkelő hely volt, aratta első amerikai diadalait.

Pár percnyi beszélgetés elegendő volt arra, hogy teljesen Reményi személyi magnetizmusának hatása alá kerüljek, mert ez a magnetizmus, melyben föltétlenül hiszek, benne a legnagyobb mértékben megvolt. Megtudtam, hogy sokáig miért nem lehetett hallani felőle. Utolsó koncert-körútján, valamelyik kis amerikai városban nagy beteg lett és hónapokig tartott, míg fölépült. De még mindig orvosi rendelés szerint élt, vegetáriánus lett, húst nem eyett, alma és sajt volt a főétel és tejnél erősebb italt nem ivott.

Mikor hallotta, hogy magyar újságíró vagyok, legott az amerikai magyarokra fordult a beszélgetés. Elbeszélte, mennyire megörült, valahányszor amerikai körútjain honfitársaira akadt, — mint kereste fel őket, — s mint szeretne közelebbi kapcsolatba lépni velök, tenni valamit értök. De — füzte hozzá — előbb szülőhazájával szemben akarja leróni nagy kötelességeit. "Magyarországnak nincs valamire való királyhimmusza. Tettek vele többen is

MÉZES HETEK.

Linek Lajos rajza.

próbát, de egy sem az igazi. Én most dolgozom egy királyhimmuszon és mihelyt elkészülök vele, bemutatom néhány műértőnek. Ambicióm, hogy ez a művem jól sikerüljön."

A mint közelebbről megismerkedtem Reményivel, csakhamar fölismertem, hogy Reményt nem valami lojalitásban való túltengés ösztönözte a "Királyhimmusz" szerzésére. Ő akkor is a szabadságnak az a lelkes bajnoka volt, kiről megírták, hogy az 1848—49-iki magyar szabadságharcban hegedűje varázslatos szavával Görgei táborában tüzelte, vigasztalta, vidította a harcosokat, — a ki később bejárta Magyarországot, hogy összehegedülje a budapesti Petőfi-szoborhoz szükséges pénz javarésztét, — s a ki utóbb azért lett Amerika lakosa; mert ennek szabad köztársasági és demokratikus intézményei vonzották. De ő úgy gondolkodott, hogy mivel Magyarországnak királya van, illő, hogy legyen méltó királyhimmusza is, — melylyel a nemzet ünnepli, élteti a királyt.

Pár héttel az első találkozásra, meghívót kaptam Reményitől, hogy menjek el lakására, arra az estélyre, melyen először fogja bemutatni királyhimmuszát. New York "Westside"-jén, ha jól emlékezem, valahol a 80-as utcák táján, előkelő szomszédságban laktak Reményiek, amolyan angol stílusú egy-családos, emeletes házban.

Sohasem fogom feledni azt az estét. A ház előcsarnokát nagy üvegszekrény ékesítette, telve értékes ezüsttel, javarészt ajándék és emléktárgyakkal. A falakat mindenik földszinti szobában eredeti festmények díszítették, — a művészek ajándékai a művészeknek.

De legjobban megragadta figyelmemet az első szobában, pamlagon pihenő, mert járnai nem igen képes, jóságos arcú, ősz matróna: Reményi Edéné, a valódi magyar nagyasszony típusából, ki szellemességével és csodálatos társalgó művészetével központja, lelke volt az egész társaságnak.

Nagy és érdekes társaság volt, kiváló írók, művészek, esztétikusok, politikusok, előkelő nők és férfiak, — amolyan sokat megénekelte párisi irodalmi és művészi szalonban képzeltem magam. Ezt az illúziót még tökéletesebbé tette, hogy tulnyomó volt a francia szó, mert hiszen Reményiné gyermekeivel közel husz éven át Párisban élt és szívesebben beszélt franciául, mint angolul. De azért érvényre jutott a magyar szó is. Ketten voltak magyarok a vendégek között: Stockinger, akkori new yorki főkonzul és én. Loew N. Vilmos lett volna a harmadik, de utolsó percben hivatásos elfoglaltság gátolta az eljövételben. Talán nem is volt úgy, — talán, sőt valószínűleg a szeretetreméltó nagyasszony minden jelenlétében képes volt azt a jóleső érzést kelteni, hogy az ő jelenlétére mily különös súlyt helyez a ház urnője, — elég az hozzá, én pár perc múlva otthon éreztem magam, abban a kellemes képzeletben, hogy a ház ura, asszonya magyar vendégeiket tartják legfontosabbnak és az ő tiszteletükre a legkiváncsiabbnak. "Maguk magyarok, meg fogják tudni mondani, mint hat a magyar emberre a férjem szerzeménye", — mondotta Reményiné.

A nagy zeneteremből kihallatszik a hegedű fölhangolása, és én sietek a terembe s ott látom a terem másik végén a mestert, a mint Stradivarius he-

gedűjével kezében várja, míg a Steinway-zongoránál ülő kísérőnője rendbehozza a hangjegyeket.

Azután fölhangzanak a királyhimmusz első ütemei. Méltóságosan hömpölyögnek, dagadnak a hanghullámok, míg végre jön a betetőzés, — a klimaksz. Szinte hallani véljük a szavakat, melyekre ez a klimaksz íródott: "Éljen a király! Éljen a király."

Elül a zene, — fölhangzik a taps és minden oldalról üdvözlik a szerzőt és előadó művészt. Én is csatlakozom az üdvözlőkhoz, — de nekem jobban imponált a játék, mint a melódia, melyből kiéreztem, hogy a ki megkomponálta, szíve mélyén izzó köztársasági érzésű.

Még egyszer játszott Reményi az est folyamán. Chopin egyik Nocturne-jét játszotta el. Chopin a zongorára szerette műveit, hegedűsök csak nagyritkán próbálkoznak meg velök, mert technikai mesterkedésre nem adnak elég alkalmat, de annál nehezebb megszólaltatni azt a lelket, mit a lengyel komponista öntött műveibe.

Reményi behunyt szemmel játszotta végig az egész művet. Meglátszott átszellemült lényén, hogy mi, a közönség, a közönséges földi halandók nem létezőnk számára, míg az ő lelke isteni harmóniak birodalmában jár. Mi, a közönséges földi halandók, elbűvölten, elfojtott lélekzettel hallgattuk a fenkölt hangokat, miket Reményi csalt ki hangszeréből. Az isteni szikra át pattant a hangszerből mindnyájunk lelkébe. A hegedű elhallgatott és mi percekig nem tudtunk se tapshoz, se szóhoz jutni. És én tudtam, ez az a bizonyos öserő, mely föl sokat hallottam, sokat olvastam, de melynek hatalmát most éreztem először. Sok világhírű hegedűst hallottam amaz emlékezetes est előtt, sokat azóta is, de merem mondani, hogy soha zenei előadás úgy nem hatott reám, oly kiolthatatlanul nem véssődött emlékezetembe, mint az a Chopin Nocturne, a hogyan azt Reményi Ede játszotta hegedűjén.

Azontul sűrűn láttam a mestert. A new yorki magyarok megtudták, hogy Reményi fölgyógyult és kezdtek hívni ide is, oda is, és Reményi annyira vonzódott honfitársaihoz, hogy elfogadta a meghívásokat és a hova csak elment, bőkezűen juttatott művészetéből a közönségnek. Pedig tudták róla, hogy egyébként nem szokta magával vinni hegedűjét, ha valahová meghívták.

Akkoriban vendégszerepelt New Yorkban Kopácsi Juliska, Karczag Vilmos író, azóta már bécsi színház-tulajdonos neje, a jeles operette énekesnő. Mikor az Irving Place-i német színházban Strauss "Böregér" operettjében lépett föl, — cigányzene kísérete mellett énekelve betétül magyar népdalokat, — Reményi Ede Feleki Károlylyal és velem nézte végig az előadást és megismerkedett Karczagékkal. Mikor azután, pár nappal reá, meghívtuk a Magyar Egyletbe, arra az ozsonnára, mit az egylet nőosztálya adott Kopácsi Juliskának, Reményi elfogadta a meghívást és pontosan el is ment. Így azután a sikerült afférnak két hőse is lett: a primadonna és a hegedűművész. És mikor Kopácsi Juliska késznek nyilatkozott elénekelni pár magyar népdalt, ha a jelenlevő cigány-zenekar kíséri tudja, Reményi kivette a hegedűt a primás kezéből, a banda élére állott és — ő kísérte az éneket. Kissé bajos volna, így papíron leírni, hogy a lelkesedésnek minő láza fogta el a jelenlevőket. Reményin látni lehetett, hogy abban a percben nem törődött azzal,

mit szólnának a nagyfejűek, ha meglátnák őt egy cigánybanda élén, a mint kíséri egy magyar primadonna énekét. Lett azután belőle több magyar dal ének nélkül is. Reményi csak arra gondolt, hogy mily örömet tud szerezni honfitársainak és — önmagának.

Reményiék házában többször megfordultam. Mindenkor örömmel mentem oda, de mindannyiszor lehangoltan távoztam. Minden látogatásomnál kevesebb és kevesebb festményt és ezüst tárgyat láttam a falakon, a szekrényekben, — és a mester nem is titkolta, hogy anyagi viszonyai nem a legrendezettebbek. Nem is voltak azok rendezettek sohasem. Nem azért, mert költséges passziói lettek volna, de mert egyáltalán nem értett a gazdálkodáshoz és a pénz egyszerűen kieszuszott a kezéből. Hozzájárult az is, hogy bizott, hitt mindenki és így akárki be tudta csapni.

Emeleti hálószobájában, melyben nem volt egyéb butor az ágyon és két széken kívül, szokott velem Reményi elbeszélgetni terveiről. Mindig az ágyon ült és mindig kezében volt kedvelt Stradivarius hegedűje, melyet úgy becézett, akárcsak anya becézi szülöttjét.

„Meg kell írnom az emlékirataimat, — szokta mondani, — de nincs hozzá türelmem, így hát majd magának fogom tollba mondani, maga azután megszörkeszti. Azután tenni kellene valamit az amerikai magyarokért, ki kell találnunk valami okosat. De legelőbb is még egy hangverseny körutat kell megtennem, hogy gondoskodjam családomról. Most az egyszer úgy akarok szerződést kötni, hogy körutamból biztos, jó jövedelme legyen nőmnek.”

És egy este hivat magához. Soha előbb ily komoly, sőt komor hangulatban nem találtam. Csakhamar meg is tudtam az okot. Ajánlatot kapott több havi körutra, nagyon tekintélyes tiszteletdíjjal, összes költségein felül, de — vaudeville keretében kell játszania. Nehány barátja ezt nem tartotta összeegyeztethetőnek a művészi öntudattal, méltósággal, — és most szeretné hallani az én véleményemet; mert mégis csak az a legfontosabb előtte, hogy a saját honfitársai ne ítéljék meg, ha a szerződést elfogadná.

Magam is a régi iskolához tartoztam — és tartozom ma is, — a művészi öntudat, a művészhez méltó környezet dolgában, de azért minden habozás nélkül megmondtam, hogy ha Reményi helyében volnék, elfogadnám a szerződést. Először is, azt a jövedelmet, mit így fog kapni, semmiféle hangverseny-impresszárió sem képes biztosítani, — azután meg ő Reményi marad, bárhol játszik is és művésztével a vaudeville-színházat addig is, míg ő van a színpadon a legelőkelőbb hangverseny-terem színvonálára emeli. És találtam még egy mozzanatot, mely a szerződés elfogadása mellett szól. A vaudeville-színházakban Reményi eljuttatja a maga nagy, igaz művészetét azokhoz a tömegekhez, melyek kerülnek a hangverseny-termeket és így valódi művészi missziót teljesít, mikor az igazi, hamisítatlan jó zenének toboroz híveket.

Reményi láthatóan megörült szavaimnak. „Ingersoll éppen így beszél, ő is tanácsolja, hogy írjam alá a szerződést. Alá is fogom írni.” A híres Robert In-

gersoll-t, a kiváló szónokot értette ki évek óta Reményi egyik legodaadóbb barátja, művésztének őszinte bámulója volt.

A művész körútja az első estétől kezdve tünevényes siker volt. Leveleiből ki lehetett olvasni, hogy szinte megijjította az a lelkesedés, melylyel mindenütt fogadták játékát. Kezdte fölismerni, hogy körútjával valódi missziót teljesít. De a körút nem tartott sokáig. 1898 május hó 3-án reggel hozták a new yorki lapok a sanfranciscoi táviratot, hogy Reményi, mikor a játékát követő tomboló tapsok nyomán hozzáfogott, hogy programmon kívül eljátssza Delibes „Pizzicato”-ját, az első ütemek után elszédült és mosolylyal ajkán ki-lehelte nemes lelkét. Ugy halt meg, mint arról mindig ábrándozott: hegedűjével kezében, muzsája szolgálatában.

Délután kaptam Reményi fiának, Tibornak táviratát. A család értekezni kívánt velem. Azonnal elmentem a házhoz. Az özvegy Reményiné bámulatos lelki erőt mutatott. Csak egy gondolat foglalkoztatta: mint lehetne a drága halottat elhozatni a távoli San-Franciscoból. „Engedjék, hogy a new yorki magyarság gondoskodjék erről és a végtisztességről”, — mondtam. A család, — az özvegy, Tibor és Adrienne, — nyomban elfogadták tervemet és fölhatalmaztak a szükséges lépések megtételére.

Másnap megvolt az értekelet, mely lehetővé tette a terv megvalósítását. A koporsót New Yorkba hozták és Reményit, mint a magyarság halottját nagy, nyilvános gyásztisztességgel, melynél New York valamennyi cigányzenekara közreműködött, helyezték végső nyugalomra. Az írók és művészek egylete brooklyni temetőjében adtak diszsirhelyet, — és ennek csak az a hátránya, hogy lehetetlenné tette a tervbe vett siremlék föllállítását; mert az egylet szabályai tiltják, hogy a temetőben álló hatalmas, közös siremléken kívül egyéni siremlékek is legyenek emelhetők.

De e külön siremlék nélkül is él Reményi emléke mindazok szívében, kik gyönyörködhetnek művészetében. — különösen pedig azokéban, kik oly szerencsések voltak, hogy személyesen ismerhették a lánglelkű, nagy embert. Él emléke az amerikai zenetörténetben is, — s még a késő ivadékok is fogják emlegetni a nagy magyar hegedűs nevét.

Leghívebben ápolják az emlékét abban az akroni kis házban, hol a nagyasszony, Reményi Ede özvegye lakik fiával, Tiborral. Az elaggott, törekeny testben ma is élénk, nagy lélek lakozik és a nagyasszony irogatja emlékiratait a nagy időkről, miknek ő és férje tanúi és részesei voltak, — és nagy férjéről, kinek művészetét nála jobban senki méltányolni nem tudta.

A ki pedig meg fogja írni az amerikai magyarság történetét, külön fejezetet fog szentelni Reményi Edének abban a szakaszban, mely tárgyalni fogja a magyar kultúra befolyását az amerikai kultúrára. És Reményi amerikai méltánylása nyomán talán végre Magyarországon méltó emléket fognak emelni Reményi Edének, a legnagyobb magyar hegedűsnek.

By Alexander Konta

ILLUSTRATED BY JOHN KEMENY.

There is a rollicking Irish-American song of many, many verses, each of which ends with the declaration that "You cannot keep a good man down." We Hungarians in the United States have every right to sing that refrain at the beginning of the New Year. In fact, when one considers, no one has ever been able to keep the Hungarians down for long since the time, more than a thousand years ago, when Árpád led our ancestors into the beautiful Country that, watered with the blood of our fathers glorified and sanctified by their heroism, stands today in the van of European civilization, one of the great powers in the arts of peace as well as of war, the equal partner in the political union with an Empire that venerable as it is, is young still in comparison with our kingdom.

How many glorious pages have we Hungarians written in the Book of History. It is well to stop once and again in this busy struggle for life to remember our contribution to the making of modern Europe. We were its bulwark against Turkey, we stood between West and East, between culture and advancing savagery. We were the real Crusaders of the Middle Ages, not in spasmodic efforts, but incessantly, indefatigably, year in and year out, sword in hand, beset from the North and the West as well as from the South, the guard on the Danube, the Hungarian Orders of Knighthood protecting Christianity. Neither German, nor Chech nor Turk could put these good, these brave, these chivalrous men down. All Europe enjoys today the fruits of their valor.

And we, their descendants, in a country as new and strange as the puszta was to Árpád and his men — what of us? We have given the answer, firmly, unmistakably, during the year that has just closed: "You cannot put a good man down," whether in the Old World or in the New.

It has been no easy struggle for us in this country to find our footing, to mount upward towards success, and to force America to recognize us as a desirable, economically and unrally productive and valuable addition to the population. Quite the contrary. Twenty five years ago, when the Hungarians first began to emigrate to this country in considerable numbers, he was received with suspicion, with fear, even, and with doubt of the future. He was called an "undesirable immigrant,"

without being even granted the opportunity of showing what he could do. The early comers paid no attention to this cold, ungracious reception. It is doubtful if they were even aware of it. They were too busy looking for an opportunity to support themselves by honest work. They had confidence in themselves. They knew that they had sturdy, hardy bodies, and clear, self-reliant minds. Not for nothing were they the sons of a thousand years of self-reliant, fearless ancestors, of men hardened in the fiercest struggle for maintenance against overwhelming odds. To know that our is the descendant of heroes is a proud heritage, and a strong equipment of life as well. The Hungarian, ignorantly confounded by Americans with the horde of inferior peoples from Northeastern Europe, made his own opportunities here, and improved them. Today he and his children are worthily represented in all walks of American life, in science and the professions, in art and industry, and in commerce.

It is a proud record, the prouder because all this has been achieved in the brief span of twenty-five years. In that short time the Hungarian has done what it took the much-landed earlier immigrations twice as long to bring to pass, in the face of far less difficult conditions, when the country was not nearly so thickly settled, when competition was far less intense, and opportunities far greater and more numerous than now. Almost unperceived the Hungarian thus established himself as part of the life of the country — almost unperceived, because, working intensely, he had neither the time nor the inclination to praise himself, to bring his deeds to the notice of America. And America, busy with its own pursuits, continued mechanically to think of him as an "undesirable immigrant."

The great change in this regard came in the course of last year. The time had come to assert ourselves, for own sake, but also for the sake of their name of the Mother Country that had bred such men. Today America knows us, and knows what we have contributed to the wealth and the resources, the science and the civilization of this nation. Through the mouth of its President, the United States has amply apologized for the injustice it did us when, not knowing the race from which we sprang, it received our first-comers with suspicion and dislike. We are honored today, and

consulted in the conduct of the affairs of the country. Our voice is potent in politics, and in the great question of immigration. It is the Hungarian-American Societies that have taken the lead in the fight against an unfair and unwise immigration bill at Washington. It is no small achievement.

The American press is better informed now than it ever was before concerning affairs in Hungary. It no longer accepts the statements of inimical European papers; it comes direct to us, to learn that in our differences with Austria the right is nearly always on our side. The American press, which is ever ready to be fair, has given us every opportunity to state our side (which is also that of Austria) of the recent Servian unpleasantness, and, by its aid, American public opinion has been enlightened before it could turn against us with early sympathy for the "little fellow", who in reality is a very big nuisance whenever the opportunity offers itself. All this recognition of Hungary and her affairs is the result of what the Hungarians in America have achieved in a quarter of a century. We stand well with our American neighbours at the beginning of the year 1913. They respect us, they trust us, they have accepted us as part of the best material from which the greater nation of tomorrow will be built.

And what of ourselves, among ourselves? Here too, the year that is past has been of great importance. We have learned to stand together, to work together, to fight together for our own best and highest interests. Since we are good and faithful citizens, taking our civic duties seriously, we shall always be divided in politics between the parties, but outside that field we have drawn firmly together. Let us hope, above all, let us work, in order to bring about a perfect unity, a brotherly union among all Hungarians in the United States.

Yes, 1912 has been a great year for the Hungarians in America, a year to remember with pride, and to look back upon hereafter as the first firm

monument of our establishment in this country. Only one achievement is lacking to make our record complete without a single flaw. We should have laid the cornerstone of the Hungarian Hospitals in Cleveland and in New York in this year of years for us here — but we did not. To be sure, progress was made with the work at Cleveland, we have the word of Consul Ludwig for that, and progress was made with the preliminaries for this noble enterprise in New York, take my word for that, much was done, the outlook is bright, but the fact remains that we, one of the successful races in America, have as yet no institution of our own, for the care of our sick, with the Hungarian flag flying over it beside the Stars and Stripes. Other nationalities in this country, far less successful than we, have accomplished this. Will we allow another year to pass without doing as much, and doing it on the scale that befits us, that befits the country of our birth, as famous for its benevolence as for its hardier virtues? I cannot believe it. In former appeals for funds for our Hospitals reference has been made again and again to the fact that the American press announced the building and equipment of the Cleveland and New York Hospitals by the Hungarians in this country several years ago and announced it as an enterprise decided upon, and completed all but the building and equipment. Will we let it be said at the end of 1913, as at the end of 1912, that the prosperous, progressive Hungarians in America cannot be induced to contribute of their money to realization of so noble, so useful, so necessary an institution? I cannot, I will not believe it. Let us no longer put off, through negligence, not indifference, the accomplishment of this task, which is a duty we owe to ourselves, to the country in which we have risen to respect our honor, and to our Mother Hungary, who in this as in our welcoming home for immigrants, relies upon us to take care of her sons, our brethren, whom she will send to join us in the United States hereafter.

IRTA:
Hoffmann Géza és
Lukács Paula.

Ami a habok között történik

FigyeljeteK, mesélek neKtek.

NézzeteK ráM, nagyon öreg vagyok már, hajam fehér, arcom ráncos, szemem se lát tisztán, pápaszemen nézek. Látjátok-e ezt a nagy pápaszemet? Ugy-e nem szép? De sok mindent megmutat, amit más ember nem látott. Egy tudós öreg asszony adta nekem régen, nagyon régen; fehér hajam akkor még fekete volt s a kezem se reszketett úgy, mint most. Sokat használtam ezt a pápaszemet, sokat láttam és sokat tanultam vele.

Elmesélem most neKtek, mit láttam szép Olaszországban, verőfényes nyári délutánon. Gyönyörű kék volt az ég, melegen sütött a nap; gondoltam, fölteszem a pápaszemet és kimegyek sétálni a tenger partjára. A víz tükre is oly csodás kék színű volt, mint az ég, sima volt a felülete, csak néhanéha ütötte föl fejét egy-egy kis fehér habos hullám. Közel mentem és mélyen belenéztem; tiszta csobogó víz volt, világosan látszott alján a finom homok és néhány gömbölyű kavics. Messziről láttam, amint egy kis hullám közeledett. Gondoltam, megvárom és gyönyörködöm, amint a parthoz fog verődni. Oh csodák-csodája! Mikor már egészen a közelembé ért, akkor láttam, hogy nem hullám, hanem kis hableány, halfarku, szőkehaju, kékszemű, mozdalgós arcu kis hableány. Ugy látszik, ő is csodálkozott rajtam, mert megfogózkodott egy kőbe és bámulva nézett rám. Megszólítottam:

— Kis hableány, mit csinálsz itt egyedül a parthoz?

— Te látsz engem? — felelt ő — Hogyan?! Látsz az emberek százával sétálni a tenger partján és még eddig egyikük sem vett észre bennünket.

— Szabad szemmel én se látnálak, de lám szememen van ez a csodaszemüveg. — Mondd csak kis tündér, mit csinálsz itt magadban?

— Nem vagyok egyedül, szólt a hableány csengő hangján, nézz csak körül, talán észreveszed, hogy a többi kis hullám csak olyan habtündér, mint én; azok én testvérekém.

Körülnéztem; csakugyan akkorra már több kiáncsi hullámocska csacsogott körülöttünk, mindannyi sima testű hableány. Csodálkozva ütö-

gették föl fejüket, szőke hajuk fehéren ragyogott a napfényben; egyesek visszausztak a tengerbe, mások kiültek egy-egy sziklára, vagy odasimultak a parthoz és úgy hallgatták beszédünket.

— Milyen szép vagy, kis hableány és milyen szépek, fiatalok a testvérekéid, szóltam újra. — Hanem félsz-e tőlem? Nézd mily csunya, ráncos az arcom; nagyon öreg vagyok már.

— Öreg vagy? mi az öregnek lenni? — kérdezte ő csodálkozva.

— Öregnek lenni annyi, mint sokat, sokat dolgozni, fáradni sok-sok éven keresztül; sokszor örülni a tavasznak, sokszor busulni a levelek hullásán és érezni, hogy nemsokára vége lesz az életnek. Lásd tündérke, én már nyolcvan tavaszt láttam; sokat élveztem az életben, sokszor szomorkodtam, sokszor voltam beteg, néha már dolgozni se tudtam. Érzem, hogy már nem sokáig élek, de nyugodtan halok meg. Nyugodt vagyok; mert tudom, hogy kötelességemnek igyekeztem eleget tenni, gyermekeimet is megtanítottam dolgozni és élni.

— Furesza dolgokat beszélsz itt! Megöregedni, betegnek lenni, meghalni, dolgozni, fáradni, nem tudom, mik lehetnek ezek. Öregnek mondd magad, hiszen még csak nyolcvan esztendő vagy! Lásd, mi már több ezer évet éltünk és még mindig olyan-nak érzem magam, úgy nézek ki, mint amikor először láttam meg arcomat a tenger vizében. Beteg sohasem voltam, mindig egyforma fürgén uszkáltam a vízben, s meghalni se fogunk soha.

— Kis tündérkém, amit én most itt neked elmondtam, csak az emberekre vonatkozik. Csak az embereknek kell tanulniok, küzdeniök és gondolkozniok. A tündéréknek — azt hiszem — nem kell ilyesmivel törődniök.

A kis hableány elkomorlyodott; megrázta a fejét, azután így szólt:

— Ne hidd, hogy a mi eszünk mindig csak pajzanságon jár. Igaz, hogy a nap legnagyobb részét fickándozással, tánccal töltjük el, de sokszor meg-unjuk és esténkét, mikor a hold szeliden veti ezüst sugarait a vízre, kiülünk a partra és gondolkozunk. Ilyenkor minden csendes körös-körül, csak a víz

csobog, halkán. Napközben néztük az embereket és irigykedve láttuk, hogy az ő életük mennyivel változatosabb, érdekesebb a miénknél. Láttuk a gyermekeket, a mint vígan kergetőztek, színes golyókkal játszottak, vagy kavicsokkal zavarták föl a vizet. Azután láttunk fiatal lányokat és fiukat, amint sétálva mulattak; úgy szerettem volna tudni, mi okozza jó kedvüket. Azután sok embert láttunk, a mint sietve jöttek könyvvel kezükben, leültek egy padra és mohón olvasták, jegyeztettek. Mindig kíváncsi voltam, mi lehet egy ilyen könyvben. Egyszer egy bácsihoz hullám alakjában fölugrottam és kikaptam kezéből a könyvet; a bácsi nagyot kiáltott és haragosan nézte, amint én boldogan uszтам zsákmánnyal ki a tengerbe. Testvéreimet összehívtam, — örömmel nyitottuk ki a könyvet, de óh, a csodás jeleket nem értettük meg, hisz olvasni nem tudunk. Haragosan labdázunk a könyvvel, míg teljesen szét nem szakadt.

Láttam embereket, amint másokra támaszkodva lassan sétáltak a parton; ezek ugy-e betegek voltak? Mi nem szoktunk betegek lenni; a testi fájdalmat nem ismerjük. Csak egy betegségről tudok, ami itt a tenger mélyén előfordult. Tengerapó fia lett beteg; azt mondják róla, hogy kedélybeteg; mert mindig szomorú és mélázva néz a holdba. Nénike, ha megigéred, hogy senkinek a tenger lakói közül el nem árulod, úgy elmesélem a dolgot. Tengerapó nem szeretné, ha rajtunk kívül más is megtudná fia szomorú történetét.

— Bátran mesélhetsz kis tündérke, biztosítottam őt, nem fogom senkinek elmondani a titkot.

— Hallgass tehát ide! Sok száz esztendővel ezelőtt, nem messze innen, élt a parton egy szegény halászember. Felesége már régen meghalt, csak egy kis lánya volt, egy gyönyörű szép, karcsu, fekete-haju teremtés. Mi nem láttuk őt, mert akkor még nem itt laktunk. Édes anyánkkal együtt egy tengerszem volt otthonunk. Nagyon szép volt ott is; a tó nem volt nagy, haragos sötétzöld színű vízben uszkáltunk naponként, sűrű fenyveserdő vett körül. Ember nem járt arra, csak néha vetődött oda egy-egy szénégető. Itt jobb; itt egész nap meleg van, ott sokszor fáztunk.

A halász leánya gyakran kint ült éjjelenként a kunyhójuk előtt és hálót font a holdvilágnál, vagy sétálgatott a tenger partján. Egyszer meglátta őt Tengerapó fia és halálosan beleszeretett. Azóta minden este várta, mikor jelenik meg a lány a kunyhócska ajtajában. Messziről bámulta, vagy közelében csobogott s néha dagály idejében még köntösét is csókolgatta. Mindenképpen szerette volna fölkelteni a lányka figyelmét, de Marietta csak nem vette észre. Az ifju szerelme mind lángolóbb lett; végre már nem bírta tovább, mindenképpen meg akarta szerezni a leányt. Segítségül hívta apját, de az fejét rázta:

— Fiam, az emberek nem tudnak megélni nálunk! Verd ki a fejedből Mariettát; hozatok neked szebb menyasszonyt!

— Apám, nekem a halász lánykája kell! — felelte a fiu és tovább ment segítséget keresni.

Végre a Tengervihar és a Szelek megkönyörültek rajta. Egy szép csöndes estén Marietta mítsem sejtve ült munkája mellett. Hirtelen vihar keletkezett; dörgött, villámlott, zugott a szél, Tengerapó fia magához ragadta szép zsákmányát és boldogan uszott vele lakása felé. Marietta rémulően igyekezett menekülni a vizes ölelés elől, de hiában; mert erős karok tartották fogva. Rablója nem vette észre, amint fuldokolni, vergődni kezdett. Csak ment, uszott vele, míg elérte korál palotáját s boldogan tette le menyasszonyát egy moszatkeretre. Óh, jaj, csak ekkor vette észre, hogy Marietta már nem él, nem bírta az erős hullámcsapásokat, mint a hogy az emberek nem bírják el a tengeri tündérek életét. Az ifju egész éjjel ott virasztott holt menyasszonya mellett. Csak reggel, mikor a vihar már teljesen elcsendesedett és a nap teljes pompájában fölkelte, jutott eszébe, hogy apját értesítse tetteről. Fölkelt a pamlag mellől és kiuszott a tengerbe. Sokáig kereste apját, míg végre megtalálta a halász kunyhója előtt és ugyanakkor meglátta az öreg halászt is, amint esztét vesztve szaladgált a parton le és föl, leányát hiva, keresve. Tengerapó már tudta mi történt:

— Lásd fiam, ugy-e megmondtam neked előre! Most már nincs más hátra, minthogy add vissza e szegény öregnek leánya holttestét.

— Atyám! Lehetetlenséget kívánsz tőlem. Nem tudnék megválni menyasszonyomtól! — felelt a fiu és szomoruan uszott vissza palotájába. Ott sirt-kesergett naphosszat Marietta mellett. Időnként hallatszott az öreg halász jajkiáltása, amint leányát követelte vissza a tengertől.

Mire leszállt az est s a hold csöndes sugarait vetette a tengerre, az ifju már nem bírta tovább, megesett szíve a sirató apán. Szelíden megcsókolta Mariettát, karjaiba vette és eluszott vele a kunyhóhoz; ott szépen letette az ajtó elé és újra eltűnt a habok között.

Sokáig nem látták. Senki se ment hozzá, még apja se bolygatta. Hagyták, hogy kiöntse bánatát. Akkor kérte meg Tengerapó az anyánkat, hogy hozzon le bennünket a tengerbe, hátha föl tudjuk vidítani a fiát. Azóta itt élünk a nagy tengerben, de nem sikerült fölvidítanunk Tengerapó fiát. Napközben még csak eljátszik velünk, de amint följön a hold, elmegy arra a helyre, hol a halászkunyhócska állott sok-sok száz esztendővel ezelőtt és az egész éjszakát csöndes ábrándozásban tölti. — Ott jön! Nézd nénikém, mily komor és mily szomorú még mindig. — Isten veled nénike, nekünk most mennünk kell. Mulattatjuk őt; mert szeretnők, ha visszakapná régi jókedvét.

Lassanként beesteledett. A kis hullámok, a habléányok egyenként tűntek el. A jelzett irányban sötét hullám képében vitte bánatát Tengerapó fia.

IRTA: DR. MOGYORÓSSY ÁRKÁD

EDVY GYULA RAJZAIVAL.

I.

Önállónak nevezünk oly nemzetet, amely önmagával rendelkezik. "Függetlenség" ugyanígy jelent mint "önállás", de csak tagadólag vagyis, hogy az az ország, vagy nemzet, nem függ, de annyit nem mond hogy a maga ura, önrendelkezési, önálló. Így Magyarország nem függ Auszriától, sem jogilag, sem tényekben, legalább közvetlenül, de uralkodójának közössége által, és közös érdekeik által mind a kettő függ egymástól, és így az egyik sem független egymástól, egyik sem önálló magában; míg nemzetközi szempontból Austria-Magyarország együttvéve, függetlenek is önálló is, de közös érdekek csatolják Német és Olasz országokhoz, és azon mértékben mindegyik csorbát szenved önrendelkezési jogaikban.

E tekintetben az államok oly helyzetben vannak, mint az egyes polgárok. Lehetnek ezek vagyoniilag függetlenek is, önálló is; de akár üzleti, akár társas, akár atyafisági érdekeik valamely irányban lebilincselik, úgy hogy eszményi önállású és független ember úgy nem létezik, mint nemzet, vagy ország nem létezhetik.

II.

Aránylag legönállóbbak azok a nemzetek, amelyeknek polgárai a legszámosabbak, területeik a legnagyobbak, fekvésük a legkedvezőbb, és amelyek lakossága legéletrevalóbb; egy szóval: amelyek értelmi és anyagi ereje van valamely nemzetnek, oly arányú az ő önállása is. Így van az egyes ember is: amennyi az értelme, cselekvési ereje és anyagi ereje, annyit ér a világ előtt. Mindenek előtt ugyan az ami az embert egy részről a nélkülözéstől, sok szenvedéstől megóvjaa, önmagában való megbízást, öntudatot és önbecsülést ébreszt föl. Más részt külső tiszteletet, megbecsülést gerjeszt, ami minden egyebek fölött való, akaratát fölszabadítja, hogy saját vagyonát, értelmi és testi erejét mind a maga javára, saját érdekeinek előbbre tola-

sára fordítsa. Ha ez állapotot tudomány, de még inkább erkölcs mérsékli, annak birtokosa az emberi önállóság legmagasabb fokára emelkedhetik, de ha e

fék hiányzik, a vagyonnal járó hatalom vagy zsarnokságba esap át, és fajrokonait, környezetét elnyomja; vagy visszaélésekbe és ezek által bukásba tereli.

A hatalmas a hatalmatlannak legelőbb szabad akaratát veszi el. A más hatalma alatt levő embernek nem lehet saját akarata, sem ideje, sem önálló elve és meggyőződése; ha van, mindezt úgy a maga mint az övéi érdekében, a fölötte levő hatalomnak alá kell rendelnie és mentül több jó akarattal és készséggel teszi ezt, annál jobb fölfelé is, lefelé is. Ha e jó akarat hiányzik, és helyét dac foglalja el, vagy rossz akarat és zúgolódás: a gyöngye a hatalmassal jut összeütközésbe.

Az önföntartás ösztöne arra kényszeríti az embert is, meg az állatot is, hogy maga akarjon boldog lenni, amihez szükséges hogy vagy védje amiye van, vagy megszerze azt, amiye nincs. Egyik verébknek a másik verébk, egyik kutyának, bikának, oroszlának a másik kutya, bika, vagy oroszlán a veszedelmes vetélytársa: mindegyik a maga fajtája belivel civakodik és marakodik. Ugyanígy az emberek között, a koldús a koldússal, egyik dudás a másik dudással, egyik hatalmas a másik hatalmassal ütközik össze: mert a hatalom és önállás épp oly nagy gondot és erőfeszítést követelnek meg oltalom és megvédés dolgában, mint amennyibe megszerzésük kerül; azok elvesztése nagyobb csapás mint meg nem szerzése. Az elvesztés pedig előbb történhetik más hatalmasok, mint tehetetlenek által. Ellenben a tehetetlen a másik tehetetlenben látja ellenfelét és vetélytársát: attól fél, azt üldözi, azt iparkodik boldogulásában megakadályozni, és ezt oly arányban teszi amilyen fokú az ő erkölcstelensége, és amekkorák arra való alkalmai.

Vallás, törvények, alkotmány, mind éppen ezen túlsapongását az ember önfentartási ösztönének akarják szabályozni: hogy minden embernek egyenlő arányban legyen joga boldogulnia, arra törekednie, és hogy egyik ember a másikat e jogában meg ne akadályozza. Ha akár a vallás, akár a törvények és a politikai hatalom, vagy mind együttvéve, e nagy elvet keresztül tudnák vinni: nem volna pör, civakodás, emberölés, háború, a világ paradicsom volna.

Amíg a teljesen törvényes és szükséges önfentartási ösztön a nem mérsékelt emberben önzéssé, más emberek irányában pedig irigységgé fajul; a mérsékelt ember az önfentartási ösztönének fő eszközéül az önsegélyt tekinti, amíg más emberekkel való viszonyában őt ha semmi más erény nem vezérli, legalább a természetes fajszeretet, és az összetartozás ösztöne mérséklik és vezetik őt. Ha ez utóbbi ösztön fejletlen, az ember és ember közötti viszony bármely fajon belül, meglazul, az ily faj könnyen szétmállik, mint egy régi, megkorhadó szövet, vagy mint homok, az nem bír ellenállási erővel, olyan mint az agyag, befogad minden benyomást, sőt érintést is, és az ilyen faj kifelé nem hat, aláveti magának akár melyik szívósabb faj.

III.

Gyermekeknél, a szülőkhöz való ragaszkodás után a legerősebb a rombolás ösztöne. Mely szülő nem tudja hogy mit tesznek gyermekeik játék szereikkel? Mit tesz a gyermek új ruhájával? Mit tesz a gyermek a kertben, réten, erdőben? Nyomain ott van a pusztítás, rombolás, földulás, úgy mint ha a róka bejut a baromfi ölbe. E romboló és dúló természet erősbödik korrall, amidőn a gyermek ifjává serdül, ez ösztönét, szervezik, fegyvert adnak kezébe, megtanítják őt rendszeres öldöklésre, gyujtogatásra, könyörtelen pusztításra, parancsszóra.

E szervezett öldöklés és rombolás eszköz a szervezett politikai állam vezetői kezében, nem annyira öldöklés és rombolás céljából, hanem inkább a megállapított társadalmi szervezet épen tartására, és a bontogatók fenyegetésére és ha kell, letiprására.

Idő, és tapasztalás, ez élet-iskola, az ifjat férfivá érleli; ezek legtöbbje megtanulja az "enyém" és a "tied" közötti különbséget; a pusztítás és ártás szelleme elkopik, helyébe a szerzés, gyarapítás, a föntartás, megóvás, a talajhoz, a szomszédhoz, a fajrokonhoz való ragaszkodás lépnek; és ez ösztönt "föntartás" ösztönének nevezzük, az ily **hazafiakat** pedig **föntartóknak**, a Rómaiak után, akik az ő nyelvükön **conservator** szóval fejezték ki. Igen természetes, hogy kinek mentül több megtartani valója van, annál inkább **conservator**, és viszont, mentül kevesebb fönt-, és megtartani valója van valakinek, annál kevésbé érzi a **hazafiság**, az összetartozás, a szomszédok, a falu, a megye, a talaj, a haza fogalmainak szentségét.

Bizonyos az, hogy a talaj bírása vagy nembírása, a megélhetés eszközeihez való hozzáférés, még személyes szolgálat árán is, lazítja úgy az összetartozás, mint a hazafiság kötelékét, főképpen ott és akkor, ahol és mikor a polgárok értelmén részint nem kiképzett és művelt, részint pedig közvetlenül, vagy közvetve nyitva áll más társadalmaktól szál-

lingó kószahírek, tanok és érdekből szárnyra keltett fogalmak hulladékainak befogadására. Még végzetesebb körülmény az, ha valamely politikai társadalom nem egy-fajú és nyelvű elemekből alakul, s ahol a föntartó elem sem maga összeforradva nincs, sem az idegenre összeforrasztó hatással nem bír, sem azt életerejével túlszárnyalni, és leplelve fedni nem képes. Az ilyen társadalomnak semmi önfentartó ereje nincs. Az ily társadalom önállósága csak mesterséges módon, szövethégek által, tartható föl, amíg ily szövetségek létezhetnek, vagy helyükbe mások találhatók. Ha ilyen nem található, akkor csak a hatalmas szomszédok emberségéből, türesből, vagy érdekeik találkozásából, vagy összeütközéséből állhatnak föl.

Ámbár itt általánosságban beszélek, de azért, gondolom, mindenki érzi szívében, hogy a vonatkozás közös hazánkra, Magyarországra irányul, noha ráillik, hasonló viszonyok között más országokra is. De a mi Magyar társadalmi szervezetünk és annak alkotó elemei példátlanul állanak az egész világon.

A Magyar társadalom anyaga, szervezete, annak egész szelleme nem tegnap óta beteg; az betegen született, betegségben nevelkedett, és betegsége nem is gyógyítható, mert az szervi baj, benne van az egyénben úgy mint összességben.

A vallások századokon át intették, a költők és írók korholták a nemzetet, úgy mint a Zsidókat az ő költőik és látnokaik; azért a Zsidó állam mégis fölbomlott; a Zsidóság világgá ment, de nem javult; a Lengyel állam fölbomlott, nem azért mintha vallástalan és erkölcstelen volna, a Zsidó sem az, majdnem az ellenkező a baj; az Ir, a Scot, a Walesi, szétrobbantak, szintén nem erkölcstelen népek; a Török, a Persa, mind pusztul, nem azért mert erkölcstelen, mind ezek, és több más ugyanazon bajokban szenvednek amikben a Magyar, de sokkal csekélyebb fokban.

IV.

Minő orvosságokat ajánlanak nem a Magyar faj, amelyben a nyavalya dul, hanem a Magyar politikai álladalom bajainak gyógyítására? Külföldi kuruzslásokat és ráolvasásokat. Ezek egyike a társadalom átalakítása papiroson 3,000 év előtt kidolgozott elméletek alapján. De én ismétlem, hogy nem a társadalomban, hanem annak alkotó elemeiben, az egyesek szellemében gyökeredzik a nyavalya. Egészséges szellemű nép, mindenkor ép társadalmat alkot, akár minő legyen is annak politikai szervezete; bizonyítja ezt az ősi Görög, az ősi Római egy-egy maroknyi nép, amely nemcsak uralma alá hajtotta az egész akkor ismert világot, elsöpörvén királyságokat, birodalmakat, osztogatván koronákat, hanem az egész világot ki is művelte, polgárosította, nemzeteket teremtett, azoknak nyelveket, irodalmakat, tudományokat, földművelést, ipart, művészetet, törvényeket adott, amelyek még ma is, 2,000 év lefolytával is, alapjai minden intézményünknek, minden gondolatunknak. Nem a társadalom szervezete, hanem a népfaj szelleme, annak képességei, és azokból kifolyó bámulatos erő volt az, amely új világot volt képes gyurni a régi anyagból.

Egy másik orvosság az emberi nem egy fajjára való olvasztása. Ezt nem az embernél kellene kez-

deni, hanem a földgömbnél. Lapossá kellene a föld golyót idomítani, és úgy fordítani a naphoz, hogy az egyenlően süssön minden zugába; hogy ne legyen hideg, mérsékelt és forró égöv; hogy mindenütt ugyanazok a növények és állatok tenyésznek, egy színűek, egy természetűek, egy természetűek legyenek az emberek, és csak egy nyelvvel és érzékeléssel bírnak. De minthogy az Istenség a világ alakításával ezek tanácsát ki nem kérte, és a maga véghetetlen bölcsességét elégnék tartotta, sem ezeknek elég erőt nem adott a világ szerkezetének átjavításához, az emberi nem folytatni fogja lételetét mint sárga ember, fehér ember, olajszínű és fekete ember, stb., mint ez előtt.

Egy harmadik orvosság a szavazat általánosításában találja a nemzet fölvirágoztatásának titkát. Amíg egy részt ily intézmény sehol a világon ma nem létezik, legalább őszintén és föntartás nélkül, úgy nem létezett a régi világban sem. De tegyük föl, hogy a mi nemzetünk volna az egyedüli amely ellenkező példa és tapasztalás dacára, minden férfi, nő és tíz éves gyermek kezébe szavazatot adna, mit érne el vele? Magyarországon a szavazásnak és választásnak egy általán helye nincs. Minden szavazásnak alapföltétele az, hogy a polgárok hazafiak, hogy az eléjük bocsájtott political, gazdasági és egyéb közügyekre vonatkozó kérdések természetét értik; hogy minnyájan a közjót akarják, és csupán azt akarják eldönteni, hogy kikre bizassanak a tisztsegek és kötelességek végrehajtása.

De Magyarországon a választások alapföltételei hiányoznak.

Első sorban, maga a Magyar törzs, az ország megszerzője és föntartója, és annak vezető és kormányzó körei és rétegei között egy elfajzott, idegenes nyelv férközött be, amelyet a szavazó közönség nem ért, vagy félre ért. Másod sorban, a nép műveltségi színvonala alacsonyabb semmint hogy elvont kérdéseket, többnyire barbar Latin és Frank szavakba burkoltan tisztán megértse. Nem egy atyámfiatól kérdeztem én már, hogy mit jelentenek a szavak: *proletarii, commissio, conventio, bourgeoisie, socialis, privilegium, vox, regnicola, hegemonia, suprématas* (barbar alakja *suprematia*), *protestál* (igazi Latinsággal *obtestál*); *aristocratia, democratia*, stb., még a műveltebbek sem értik. Hogyan lehet valaki bíró oly dologban, amelyhez nem ért?

Hát mikor jogtudorok nem tudják mily alkatrészekből áll az alkotmány? Mi, pl. a bíróság viszonya a törvényhozáshoz, ennek a végrehajtáshoz? Pedig ilyet is hallottam.

Ha már a Magyar szavazó közönség, a Nemzet feje, ily művelődési állapotokban sínylik, várható-e csak ennyi is a többi fajtól? Mit tudhat az Oláh, a Sváb, a Tót, a Rác paraszt a Magyar Alkotmányhoz? Mit érthet az Állam szervezetéhez? Hogy értheti a Magyar álláspontot? a Közigazgatás szervezését? És ha mindezt értené is, neki semmi nyelvi közössége a Magyarokkal nincs, csak földrajzi közössége van, míg nyelvi és faji, értelmi és lelvi élete őt a szomszédos külföldi államhoz fűzi. A földrajzi és political kötetlek csupa külső kényszer; az értelemnek hódol, amelyet külföldről kormányoznak, és az ily tömeg magával ragadja a neki szűkebb körben akaró Magyarul is tudó, értelmiséget. Ezt a tömeget a francs szóra megváltoztatni nem lehet.

Mit érne el a Magyar faj e tömegek szavazásával? Mit értenének el maguk a Tótok, Svábok, Oláhok, Rácok? Ha Magyar **elvi** kérdésről volna szó, és ezek szavaznának, még ha értenék is, az soha sem lehetne válasz, hanem vagy nem-értés, vagy tagadás, vagy valami őket érdeklő dolog; ez soha sem lehetne rendes szavazás.

Szavazás csak két irányba lehet. Igen, vagy Nem; Péter vagy Pál; Széna vagy Szalma. Ehhez csak fekete és fehér bab, golyócskák, vagy papiros kellene. Ha értené a kérdést, akárki helyesen szavazhatna, föltéve hogy a nép egy-nyelvű, egy fajú, egy hazájú, és minden másban egyetért. De mint-hogy Magyarország az egyedüli ország a világon ahol ez nincs így, a "fehér vagy a fekete" szavazás nem hajtható végre. Mig egy tömeg az egész emberséget akarná megváltoztatni, és azon elveknek akarna kifejezést adni, a másik tömeg a társadalmat akarja átalakítani; a többi a saját faji érdekeit akarná valósítani. Ha ezt színekben akarnók kifejezni, így tenném szembeszökövé: legyen minden szavazó kezében fehér és fekete golyócska; a Magyarországnak használna mind a kettőt a maga módja szerint; kivüle senki más ezt nem tenné; a világ javító vörös, a társadalom átalakító sárga, az Oláhoké, a Tót zöld, a többi minden más színű, csikos, babos, kockás golyócskát adna be.

Ahol az alaptételekre nézve közös megegyezés nincs, ott sem titkos sem nyilvános szavazásról szó nem lehet. Ez az értelme a szavazásnak az egész világon. Az soha sem volt, soha sem lehet szavazás tárgya, hogy miképpen lehessen a Dunát áthidalni, hadihajót építeni, hadsereget vezényelni, országokat fölosztani; ily dolgokat senki nem kérdez a néptől, ha pedig az ilyesmire akar szavazni, annak szavazat nem való.

Nem mondom, hogy a Magyarországi "Nemzetiségek" mind ilyen fölfogásuak, és csak a faj Magyar a jogosult és értelmes szavazó. Tudom az ellenkezőjét. Főleg a Magyarországi Nemetségről még soha sem hallottam semmiféle megrovást, helyeslést, és dicséretet, sokat sokat. A Tótságot is, nagyban és egészben, jó lelkű, szelid, emberséges és hü népnek ismerem, elannyira, hogy még azok is, akik egy vagy más okból el vannak tántorítva, szívesen hallgatnak a szóra, és örömet vissza is térnek hazafias kötelességeik ösvényére, ha velük Magyarországon a tisztviselőség emberséges módon bánik. Ha tekintetbe vesszük Oláhország keményedő kényszerhelyzetét, a Slavság körülötte vérszemet kapván, az Oláhság is más hurokat fog pengetni ez után; kizárólag a Magyar fajra lesz utalva political barátság dologában, és e tény a Hazában is véget fog vetni az izgatásnak és bujtogatásnak. Ez lesz a Magyar fajnak, és a Magyar kormánynak az alkalma a vasát vernie, amíg e barátság meleg.

V.

Pólis, Görög szó, a. m. város: így **Nea-polis**, Uj Város, **Adriano-polis**, Adriano császár városa, **Constantinopolis**, Constantinus császár városa; **polités** a. m. polgár; **politeia** a város, vagy az állam igazgatása, a város levén az állam központja; **politicós** (a Romai alakja **politicus**) az állam igazgatásával foglalkozó ember; a Görög **politeia** szóból ala-

kult a Római **politica** és **politia**, az igazgatás rendszere és annak módja. Mind ezek görög és római fogalmak és szavak, amelyeket ma 2000—3000 esztendő után sem tudtak saját nyelveiken kifejezni, ezért használjuk még ma is és ezért szükséges azt értelmeznünk, hogy tudjuk miről beszélünk.

Magyarország az 1867-diki kiegyezés óta, okos kezdeményezők vezetése alatt, utóbb pedig az oktanok dacára szép haladást tett az anyagi javulás terén; de sem **politia**, sem **politica** tekintetében, egy lépést sem. Ott vannak ma, ahol voltak 1867-ben. Deák Ferencnek az új alkotmány jövőjéről és tovább fejlesztéséről semmi terve, vagy gondolata nem volt: azt tökéletesnek és örökkévalónak képzelte. Akkor, mérsékelt voltában, tökéletesnek is volt tekinthető, noha voltak már akkor elegen, akik nemcsak az intézkedések némely tételét kifogásolták, hanem annak alap elveit is tévesnek, sőt hazaiatlanoknak tekintették és ellene pártot szerveztek. A mérsékelt emberek hitték, hogy lehet azt fokozatosan fejleszteni, csak legyen egyszer valami talaj a talpuk alatt, amelyen az Uralkodóval alkudozhatási törvényes alapon megállhassanak. Ezek feje Tisza Kálmán volt, aki csakugyan helyesen is élt nyert alkalmával, mert mind annak, amit a Magyar Nemzet ébredés, nemzeti és faji terjeszkedés, Magyarodás, fölényének érvényesítése dolgában nyert, az mind az ő munkája. Ez irányokban, nagyobb mértékben azóta semmi sem történt.

A sok személyes és elvi civakodás közben a kormányzók, úgy mint a kormányzottak fogalmi össze zavarodtak. A Szélbal az 1867-diki törvények alapjait eltörrendőnek tanította, helyeikbe az 1848-diki alapok visszaállítását követelte. Az újabb nemzedék 1848 alatt elszakadást értett Austriától, azaz minden közös ügy eltörlését és úgy beszélt, mintha Austriához semmi más nem fűzné mint az Uralkodó személye. Így fejlődött ki a Kossuth Párt, Függetlenségi Párt és mi más. De hát mind ez nem volt tényleg **Párt**, csak követelők tömege. Az ily követelés, tekintve hogy a kiegyezés törvényeken alapult, a másik kiegyező, a Fejedelem, azokra és nem más, nem létezett törvényekre, vagyis Alkotmányra esküdt; ép észszel azt csak elképzelni sem lehetett, hogy az akkora lelkesedéssel és koronázási szertartással, esküvel szentesített megállapodásokat a szerződő másik fél (az Uralkodó), csupa unszólásra, megváltoztatni, vagy éppen visszavonni és helyükbe mást ültetni megengedje. És ily gyermekes, állhatatlan tervek és álmok fölötti civakodásban, marakodásban töltötték el egy negyed századot, föl izgatván a népet, a Nemzetiségeket, terjesztvén erkölcselenséget, gyalázkodván a külföld előtt, aláásván a Törvényhozás tekintélyét, verekedéseket, lödözést okozván odabent, szégyent odakünt. Ide süllyedt a Magyar **politica**.

VI.

Széchenyi István Gróf nem hitte, hogy Magyarország oly állapotban, mint az ő idejében volt, önállóságát ki tudná erőszakolni, vagy föntartani, ha ki-erőszakolná. — Az ő hite — Kossuthal szemben — az volt, hogy legyen előbb az országnak elég népe, Magyar népe, legyen kifejlett mezei gazdasága, előrehaladt gyáripára, önálló kereskedése otthon is, a külfölddel is; legyen szilárd hitele a külföld előtt,

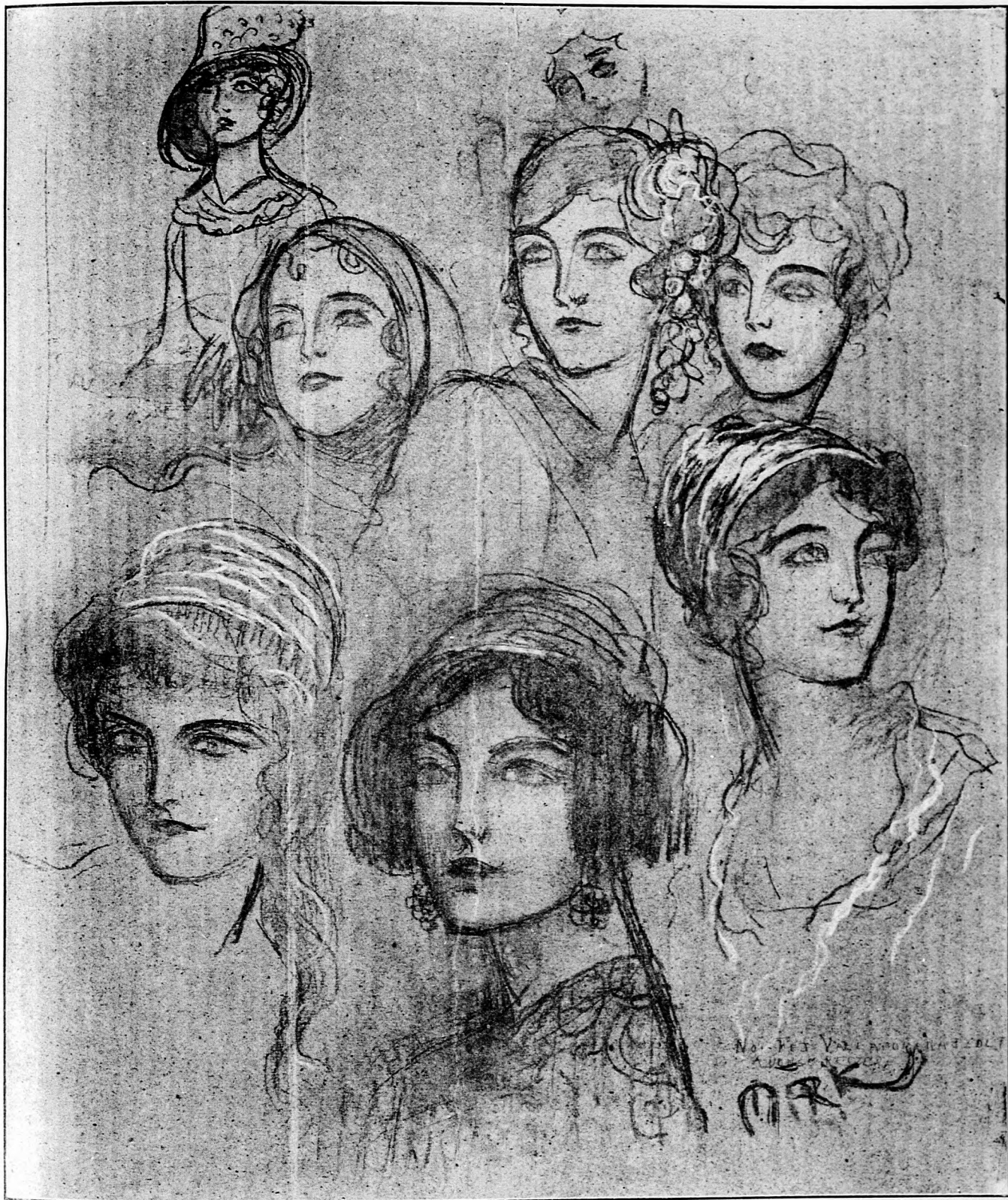
jól szervezett bank-rendszerrel, legyenek vasútai, bányái, hajózása minden folyón, tengerészete Magyar lobogó alatt, legyenek polgárai jólétben, bő pénzforgalommal, ami a polgárságban fölkelte az önbizalmat, ez kifejleszti a bátorságot, az erőt: akkor aztán jöjjön aminek jönnie kell!

A kiegyezés óta majdnem egy fél század folyt el. Szabad kérdeznünk: Kinek volt igaza, Kossuthnak, vagy Széchenyinek?

A forradalom megbukott. A politikai agyarkodás, személyes civakodás, szájküzdelmek, szónoklatok, tervtelen és be nem vallott célokért való betyáros verekedések megbuktatták az "1848"-at, a "Függetlenségi Pártok", visszamentek "1867-diki **Politica**" inaskorukhoz, hogy az is megbukjék. És ez szerint a Magyaroknak nemcsak szavazás, titkos és általános szavazás, de még csak önkormányzás sem való, mert vagy nem őszinték a képviselői, vagy hiányzik az értelmük, belátásuk és politikai okosságuk.

Itt tehát Széchenyinek teljesen igaza volt.

Anyagi tekintetben, ha Széchenyi láthatná a haladást, boldog volna és hinné, hogy hazája megváltásához közel áll. De én azt mondom, hogy a nagyszerű sikerek igen jó része a Magyar államférfiak tévedéseinek és korlátozottságaik **dacára** történt. Legyen bárhogyan, tény az, hogy a kormány mint a nagybirtokosok és nem csekély részben a kisbirtokos osztály, ezek között a hazatért Amerikai Magyarság és a községek nagy javításokat vittek véghez a földművelés, kertészet, bortermelés, írtás, nemesítés, erdőszet minden ágában. Igaz hogy ebben sok minden külföldi beszerzés és utánzat, mint a mezei gépek, szőlővesszők, magvak, de így is jobb mint volt. Azonban egy nagy hátránya van a nemzetnek, az indokolatlan ragaszkodás az ősiséghez, nagy telkekhez, amely úton amíg óriási területek hevernek parlagon, a föntartó földművelő elem nem juthat fekvőséghez. Mi érdeke a Koronának, a nagy uradalmaknak, a papi holt kéznek, a nagy tagok munkálás alól való elvonásában? Nem is kell utalnom a primási és püspöki birtokkezelés hanyarú voltára és bukására; maga a tény, hogy a talaj drágul, a befektetés értékesül, a belőlük nyert jövedelem pedig vagy pang, vagy fogy is, sokszor alig érvén el 1½—2 száztólit, amíg a nemzet Kormányára külföldön keres kölcsönt és fizet 4½ száztólit készpénzben: nem eléggé világos ez hogy az ily gazdálkodás tönkhöz vezet? Vagy nem akarják az illető felek érteni, hogy fekvőségeik kicserélése az Állam adósságok aranyban fizetendő adósleveleivel, vagy kötvényeivel, kétszer akkora aranyban fizetett jövedelemhez és vagyonhoz jutnának, mint amivel ma bírnak? A készpénz azonnal előkerülne a földek eladásából; ez összegekkel be vonható volna minden külföldön elhelyezett adóslevél; evvel az ország hittele 100 százalékkal fölszökne; a világ pénzügyi piacán és egy fillér árú eladó nem volna, lévén mindaz otthon, Magyarok kezében, a bankokban elhelyezve, azok szelvényeit a Kincstár, illetőleg a letételező bankja, negyed évenként aranyban fizetné, míg a tulajdonos a szobáját sem kényszerülne odahagyni. Más részt sok ezer ember vásárolná a fölszabdalt telkeket, telepednék meg, alapítana családokat és Magyarország óriási léptekkel haladna népszaporodás, gyarapodás, anyagi jólét és politikai önállóság felé.

NŐI FEJ-VÁZLATOK.

A Dongó jubileumi számára rajzolta MÁRK LAJOS.

A Magyar barom tenyésztés rendszere okosabb mint Americában. Noha a talaj drága, a közlegelő rendszer nagy áldás. Új gyöposítás, öntözés, csatornázás, lecsapolása a lápoknak és ingoványoknak, a vágások és irtványok fölhasználása legelőkül; a nép bátorítása tehenek és ökrök tenyésztésére az élelem drágulásának rémét teljesen kizárhatja Magyarországról. A sertés és juh állomány, úgy mint a szarvasmarha is sokkal jobb mint nálunk, táplálása és kezelése is jobb, mert ott mindez még nem "iparág", hanem házi, őszinte és becsületes. Ugyanez áll a baromfőről; csak ne hordják be a külföldről, hanem fejlesszék a magukét, ami szebb is külsejére, jobb is fajra nézve, megfelelőbb is a talajnak és éghajlatnak. Ehhez járul az áldott becsületessége a Magyar nőnek, hogy az a családjának él, nincs elbódítva hazugságokkal; hogy tud és akar főzni, az Angol és Amerikai sem nem tud, sem nem akar. Ezért a Magyar táplálkozás, amely nem szorul húsrá, mint ami a háziasszonynak semmi munkát nem ad, a Magyar nőnek ezer a módja a különféle lisztek, darák, tej, turó, mák, dió, tojás, zöltségek, kerti vetemények étellé való fölhasználására. A Magyar asszony a valódi "feleség", a "hitestárs", a család lelke és táplálója. Soha Magyar nő ne engedje magát az ördög által elcsábíttatni, mert ő lenne fajának megölője. Amíg ő jó és becsületes, önmagához és családjához hű, a Magyar főzés és táplálkozás is élni fog és a Magyar faj is virágozni fog. Az Amerikai Magyarság bizonyosan érti és méltányolja szavaim teljes súlyát.

Gyáripar dolgában Magyarország nem igen virágzó, soha ne is legyen! Ez nem a Magyaroknak való, sem az ő áldott földjének. A gyáripar milliomosokat, napszamos szolgásgot, hazátlan koldusságot, bénákat, nyomorékokat, sorvadó véznákat, özvegyeket, árvákat, kicsapongó, dorbézoló, elvtelen, hazafiatlan csavargókat, Istent, embert, törvényt tagadó és lábbal tipró csöcseléket idomít az egészséges ép lelkű és testű, tisztelettudó, fegyelmezett jó ifiatlanságból. A gyárakban kiosztott készpénz elcsábítja a mezei ifiatlanságot, férfit és nőt gyári rab-ságba, a készpénz bér, amihez az szokva nem volt, ragadja őt tivornyákba, társadalmi és nemi kicsapongásba, verekedésbe, gyilkosságokba; kivetkőzteti mind a két nemet erkölcséből, becsületéből, egészségéből, és kergeti őket erkölcsi, jellemi, pokol felé. Innen jön ki a társadalmi elégedetlenség, nyugtalanság, a rend fölforgatására koholt minden téboly, innen a forradalom és fölforgatás. Nem Magyaroknak való!

Hadd emelkedjék a gyáripar Magyarországon oly arányban aminőt a kereslet igényel; erőszakolni azt sem nem lehet, sem nem kell. Külföldi tőkét azon célból benógatni vétkes, sőt végzetes. A hitelező a gazda, az adós a szolga, tekintély és becsület nélkül, haszon nélkül, önértet, önségély és önállás nélkül: Dél Africa példája elég lehetne okulásul. Ama lejtőn jár több Dél Amerikai állam, Mexico, Cuba, különösen Argentina, amelyek előbb-utóbb rajta vesztenek. Sem Frank, sem Olasz országoknak külföldi tüke nem kell; államadóssági kötvényeik mind otthon vannak, és az előbbi több külföldi kötvényt tart magánál, mint a többi országok együtt véve, ezért ő a hitelezője Német és Orosz országoknak, a Balcan államoknak. Frankhon bukásba kergetheti a két hatalmas császárságot amikor neki tetszik, csak kölcsöneit követeli vissza. Ez

az erő! ez a hatalom, nem a katonásdi. És ezt nem látják, vagy nem értik Magyarországon? Van Magyarországon elég pénz, lehetne százszor annyi az uratlan és parlag földek, stb., eladásából, a kölcsön kötvények beváltásából, a kamatok otthoni gyümölcsöztetéséből: Magyarország nem szorul külföldi tőkére, maga pénzelheti összes bányáit és gyár vállalatait. — Ugyanakkor telepítéshez kell látnia a nemzetnek, elvonván a városok salakjából minden családapát és nősülni kívánó férfit, hogy mindaz kertészettel, gyümölcs tenyésztéssel, méhészetével, selyem termeléssel, földműveléssel foglalkozzék, gyarapítván az önálló termelők, hasznos polgárok számát, csökkentvén a gyárak körül leskelő, munkát kereső szegénységet.

VII.

A **politica** nem tudomány. Mind azon ismeret, amit tételről tételre be lehet bizonyítani, az tudomány. Ilyenek legfőképpen a számtan, mértan, vegytan, physica; ilyen a csillagászat, földtan és a természet tudományok, vagy alkalmazott tudományok mind. Így az emberiségi tudományok Hittan, vagy Istenészet, Bölcsélet, vagy Philosophia, a Jog, vagy Jurisprudencia, Orvoslattan, vagy Medicina, mind bírnak valami bizonyító érvekkel. A Nyelvészet, főleg a Classica, megállapított tényeken és tekintélyeken nyugszik, s azoktól eltérni tudatlanság vádja nélkül nem lehet. Mind ezekben hosszú évek során folytatott önálló búvárálás és tanulás után jut az ember a tárgy kellő ismeretéhez. A politicát tanulni nem lehet; annak sem eleje, sem közepe, sem vége, sem előzménye, sem záraléka nincs. Innen van, hogy abba boldog és boldogtalan egyenlő joggal beszélhet, és a vége az, hogy "Hát szavazzunk!" Ahol több a száj, nagyobbak az öklök, az győz és evvel be van bizonyítva minden.

A Magyar nemzet, amint emlitem vala, ebben az üdvtelen, feneketlen bolondságban van elmerülve az utolsó Pozsonyi országgyűlés óta, csaknem egy huzamban. Nemzedék nemzedék után született, nőtt föl, halt el, csaknem mind ettől megbódultan. E rivalgás, választások, erkölcs-tipró "korteskedések" mérgezik meg szellemét és tehetségeit az utolsó pusztai bojtárnak is. A Magyar soha sem volt könyves, tudós, tanulékony faj; ez átok a nemzetnek még azt is kiölte a nemzetből ami benne önálló gondolkodás és tudomány szomj volt. Noha a költészet, e tisztán lelkesültségen alapuló művészet, nem a legfontosabb szak az irodalomban, még az is teljesen elparajzolt és parasztosodott Magyarországon: ma csak útszéli fütyürésző versírók űzik e művészetet; a Berzsenyiek, Vörösmartyk, Kisfaludyak mind a régi világban éltek, amidőn még ismerték Görögország és Roma remekíróit. Azóta sem Eöt-vösök, sem Jókaiak, Jósikák, nem születtek. Bölcsészeink, nagy Nyelvészeink, Csillagászaink, soha sem voltak.

Ma vannak nagy Egyetemeink, lesz több; szörnyű komolysággal és méltósággal tanítanak, állítólag mind válogatott ember, "Európai hírű" tudósok. Vannak nagyszerű Közép Iskolák, "classic" és "real"; vannak tanító és tanár képzőik, papnevelőik. Azt is hozzá adom, hogy szervezet, curriculum (a tanított tárgyak sorozata) és fegyelem tekintetben az ő iskoláik sokkal jobbak mint a mieink. Americában és előbb végeznek mint itt. Még azt is mondom, hogy tanáraik műveltebbek, készlettebbek és

méltóbbak mint nálunk. Dacára mind ennek, mi az eredmény? Ki tud róluk? Ki tud még Magyarországról is? Mikor és hol jönnek ök szóba a külföldön? Mit tud Magyarország fölmutatni a világ előtt mint Magyar tudományt, vagy mint annak gyümölcsét?

Azért nem tud Magyarország semmi szellemi vívmányt fölmutatni, mert az említett okból a Magyar nem tanul, nem gondolkozik, nem kutat; ő csak iskolába jár, átmagolja a könyveket, legyűri a vizsgákat, megteszik őt Doctorrá, azután vége a tudós pályának. A tanár csak "biztos állást" akar, de tanulni nem. Ő csak beszívja a készet, amit a Német tár eléje. Nincs egy gondolat Magyarországon ami nem Német. A Német a tudós, ő a tekintély, amit a Magyar kétségbe nem von, arra nem is gondol.

Vegyük csak a Latin nyelvet. A Romaiak nyelvét (a Latint) hazánkba Sz. István korában, tehát 900 esztendő előtt, a Németek hozták be. Némi kis Magyarítással ezt a Német Latinságot beszéltek és irták nálunk 1825-ig, sőt, mondhatjuk, majdnem 1860-ig, amikor még mindenki tudott "deákul". E 900 év alatt senkinek Magyarországon eszébe nem jutott a Romai nyelvten írók könyveibe bele nézni, és azt még ma sem teszik, követvén a Németet tüskén bokron keresztül, és ezért úgy tanítottak bennünket, és ma is úgy tanítják, hogy a Romai C hangja **tz**, holott a Romai nyelvtenárook szerint az **k**, a **t** mindenkor **t**, a Németek szerint az néha szintén **tz**, míg a **k** nem használt betű, ámbár szintén Romai. De a Magyar iskolák nem a Romaiakat követik a Romai nyelv tanításánál, hanem a Németet, szerintük **circinus** (kirkinusz) **tzirtzinus**-nak, **civis** (kivisz) **tzivis**-nek, **licitatio** (likitatio) **litizitazio**-nak ejtendő ki. Még tovább is mennek tudatlanságukban, Latin szavakat Német módon írván és ejtven ki, mint: **konstitutio**, és kiejtven **konshtitúzio**, **constitutio** (-ti-o) helyett; **konvencio** (konventzio) **conventio** (-ti-o) helyett, elbutítván magukat és az egész nemzetet a Német kedvéért. Americába kell jönnünk, ahol a nemzet tud, és mer gondolkozni, kutatni és az igazat kideríteni, hogy itt tanuljuk valahára meg az igaz tényeket.

E példa eléggé megvilágítja, hogy miért nincs Magyarországon önálló gondolkodás, Magyar izlés, felfogás, önálló alkotás, tudomány, találmányok; hogy miért nem tud Magyarországról senki, és nem fogunk azon megütközni, ha bennünket mindenki "Austrian"-oknak tekint és nevez. Ahol egy nemzetnek nemzeti öntudata, izlése, fölfogása, alkotó szelleme, önálló fölfogása és becsületérzete nincs, még ha tehetsége van is, ott politikai önállóságról ábrándozni kész bolondság.

VIII.

Lucius Annaeus Seneca, Romai bölcselő, C. Claudius Nero császár nevelője, egész 114-ik leveleiben azon egy tárgyat világítja meg, hogy olyan az ember beszéde, nyelvezete és irata, aminők az ő erkölcsi és szellemi állapota. Említi hogy a Görögöknél példabeszéddé vált, hogy olyan az ember írott és beszélt nyelve, aminő az élete. A Görögöknél ezt főleg a nagy Plato (élt több mint 400 évvel Christus születése előtt) fejtette ki a Közuralomról irt III. könyvében. Roma legnagyobb szónoka és bölcese, Marcus Tullius Cicero (kimondjuk **Kikero**; szül. 106, megh. 43-ban Christus sz. előtt) így

szól: "Kinek milyen a lelki hajlama, ő maga is olyan ember; amilyen ember ő, olyan az ő (írott, vagy mondott) beszéde is; aminő a beszéde, olyan a cselekedete, cselekedetével pedig megegyezik az élete" (Disp. Tusc., V. 16, e szavak Socra-testől vannak idézve, aki viszont, az "isteni Plato" tanítója volt). Vagy 2,400 esztendeje hogy a bölcsek ez elvet fölállították. Ha a Magyar "értelmiség" írott és társalgási nyelvét e mértékkel mérjük, ismét érteni fogjuk, hogy értelmileg miért nem önálló a Magyar, és micsoda nevelést, oktatást és művelődést terjeszt az iskola és irodalom. Az iskoláról már szóllottam. Minő a nyelvük? Ime egy-két példa: "Az ügy azon **stadiumban** van". A Görög szó **stádion**, a Latin **stadium** (az a rövid, kiejtés **sztadium**, nem **shtadium**), 606 láb, 9 hüvelyknyi hossz-mérték; jelenti a stadium hosszúságú pályát, amelyen futnak; végül, mérkőzést bajnokok között. Melyik stadiumban van az ügy? És hányan értik a szót? Hát még a Német! "Nem tud zöld ágra vergődni." A fák ágai nem zöldek, csak azok levelei. Csak férges akarhatnak oda vergődni, és ezt meg is teszik. "Hogyan jön ön ahhoz?" A válasz: "Gyalog". "Ha — úgy". "Van hivatva"; "Kinek a parancsára?" "Csirke fogó", minden házi asszony, akinek csirkéi vannak. "Megnyilatkozik" a virág, a tavasz. Hát "azzal", "ezzel", avval, evvel helyett (mert, **ab**-ban, **ad**-dig, **an**-nál, **ar**-ra, tehát **av**-val). Szóljak az újabban beözönlő Angol szavakról? Elég ennyi.

Homeros majdnem ezer évvel Christus előtt irt egy pár hős költeményt Görögül. Oly tökéletes az nyelvben, kifejezéseiben, eszméiben, hogy csaknem 3,000 év óta bámulja, tanulja, mintául veszi az egész művelt emberiség, mert a ragyogó tiszta és magas elme remek nyelven adja a világ elé magasztos gondolatait. Az emberiség fölismeri, és még év ezredek multán is zarándokolnak száz ezrenként amaz országba, ahol ily szellemek fejlődnek ki, és világítják meg az emberiség értelmi pályáját.

Kik zarándokolnak Magyarországra, hogy a mi nyelvünket, a mi irodalmunkat, művészetünket tanulják és utánozzák? Az idegen megveti azt az embert, kitől saját szavait hallja, saját eszméit, termékeit látja. A Német vet meg bennünket leginkább, mert legjobban ismer, őt utánozzuk legjobban. Megvetik a Magyarat a Nemzetiségek, mert látják, hogy semmink sem eredeti, eszméink nincsenek, nyelvünket magunk sem becsüljük, miért becsüljék ök?

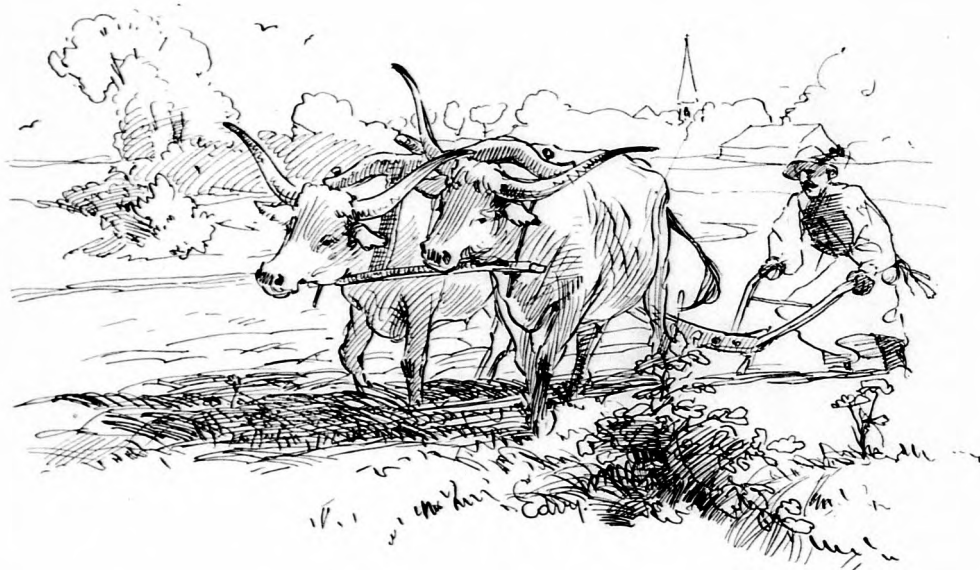
A zagyva nyelv tükre a zagyva, fegyelmetlen, hóbortos gondolkodásnak. Aki érti önmagát, az tudja mit akar mondani, és az ki is tudja azt a maga nyelvén fejezni; aki nem tudja, annak nincs gondolata, és félre beszél. Ha egy egész nemzet ezt teszi, annak irodalma, közléte, politikai tevékenysége vizsás, kúszált, zavart, életre nem való.

A világ politikai helyzete ez: A Német faj be van ékelve az Angol, Fránk, Olasz fajok közé egy részről, az Orosz és más Slav fajok közé más részről. Ez élet-halál harc, elméletben. Minden Németnek életkérdése, hogy a törzshöz ragaszkodjék. Minden nem-Slavra nézve éppen akkora élet-halál kérdés ez, és egy pillanatra sem szabad haboznia a választás között. A Magyar nemzetnek, úgy mint az Oláhnak, szintén van súlya: ez mind Németországhoz vetendő, mert annak csatája a mi csatánk, annak bukása a mi bukásunk és a Slav által való

eltipratásunk. A Déli Slavok ébredő hatalma, Török ország veszedelme, úgy mint a mienk. Esztelen az aki a lábát harapdálja annak, aki értünk is küzd; épp oly esztelenség e végső erőfeszítésben Magyar különállásról csak beszélni is. Sem Németország, sem Austria, sem Magyarország addig nem önálló, amíg Oroszország, mint ilyen, létezik. Csak Oroszország összezúzása szabadíthatja föl Európát a jelen fegyverkezés roskasztó súlya alól. Az első lépést, akaratlanul, megadta az Egyesült Államok új elnöke, szétrobbantván a "hat Hatalom" pénzkölcsönző cselszövényt China ellen. Chinára nézve Oroszország megtettesült veszedelem. Erősödjék China, erősödjék Japán: ezek fogják Oroszország nyakát kitekerni. Ha ez meg fogott történni, elég idő lesz önállásra gondolni.

Az oda való út nem az "általános, titkos szavazati jog", hanem minden szavazásnak, "párt"-nak azonnali megszüntetése. Ne hallgasson a nép képtelen ígéretekre, ne fogadjon el párt-jelölteket, hanem küldjön ki a maga köréből független embereket utasítással, hogy "adják meg a Császárnak ami a Császáré", a Népeknek, ami a Népé. Az Uralkodó és népei közötti viszonyt nem kell rontani. Magyarországnak ma nem szakadás, hanem erő kell, mindenek előtt pedig a nemzeti szellem, önálló gondolkodás, a nevelés kivonása Német befolyás alól, hogy a nemzet előbb értelmileg, gondolataiban, nevelésében, irodalmában, nyelvében legyen önálló: gazdasági, vagyoni, utóbb politicalai önállása, éppen úgy mint ahogyan Széchenyi lelki szemével látta, önként el fog érkezni.

New York City, N. Y.

Nem járok a falu mentén . . .

Nem járok a falu mentén este,
A muskátlis ablakokat lesve:
Mikor oltják kis házban a mécset?
Menyecskékre még csak rá se nézek.

Volna talán elegendő merszem;
Mert egy-két csók meg nem ijeszt engem . . .
De hát . . . valahol a nagyvilágba'
Van egy kislány, s ő se tekint másra.

TARNÓCY ÁRPÁD.

SZENTGYÖRGYI BÉLA rajza.

A magyar nemzeti zene kincse Amerikában csak az utóbbi harminc évben lett általánosabban ismertté. Evvel nem azt akarom mondani, hogy magyar dal, magyar csárdás, zongorára, hegedűre és zenekarra irt magyar darabok nem lettek volna már azelőtt is idekint bemutatva, de a szélesebb körű érdeklődés kezdetét a nyolcvanas években kell megállapítanunk, míg a teljes térhódítás csak a közelmúlt tizenöt-husz év eredménye.

Hisz a zene általánosabb művelésének, hangversenyeknek, zeneoktatásnak történelme Amerikában igen későn kezdődik. Természetesen, mert az újonnan bevándorolt nép még a kenyérszerzés küzdelmeivel, a jövő vagyoni megalapításával volt elfoglalva. Így azután megérthető, hogy az egészében elhanyagolt zeneművészet terén a tisztán magyar fajú muzsikának édes-kevés hely jutott.

Az itt következő rövidke vázlatban csak a főbb mozzanatok akarom nagy vonásokban érinteni, oly sarkalatos pontokat felemlíteni, amelyek a magyar muzsika itteni térhódításának legjellemzőbb tényezői. Tisztán emlékezetből írok ezuttal, de a "Dongó" jövő jubileuma számára már adatokkal bőven megrakott és régi amerikai magyar zeneszerzemények példáival illusztrált tanulmánytál remélek szolgálhatni.

Azon elszórtan jelentkező zene, amely "Hungarian" elnevezés alatt jutott az amerikai közönség elé a harmincas és negyvenes években, mosolyt kell hogy keltsen, ha szemünk elé kerül. Itt van pl. egy "Hungarian Waltz" című darab, mit Mrs. Wallack táncolt a "Love among the Roses" nevű balletban 1835-ben. Még keringőnek sem lehetne minősíteni; inkább németes izü bányuság.

Tetemes ideig keringők, indulók voltak "Hungarian" elnevezéssel, de tényleg olasz vagy német emelygős áriák az egyedüli zenedarabok, mikkel a közönséget itt — ha nem is szándékosan, de inkább

tudatlanságból — tévuttra vezették az akkoriban itt élő ugynevezett komponisták.

Az első igazi magyar nótát, magyarosan megjátszva New Yorkban hallotta legelőször az amerikai közönség, még pedig Reményi Edétől, aki valószínűleg még Ujházy László előtt jött ki ide, talán a legelső emigráns csapattal, 1849 telén. Reményi maga azt mondta itt huszonnyolc évvel később, hogy "a menekültek, akiknek a társaságában átjöttem, igen megdicsérték rendkívüli tehetségemet". Birtokomban van egy egykoru rajz Darleytől, amelyen Reményi Ede van feltüntetve Ujházyval és a közönség a pénzes-zacskókat rakja lábaik elé. Szombaton este, 1850. január 19-én lépett fel Reményi a Niblo Salóban, a 14-ik utcában, zenekari kísérettel. Ugyanakkor lépett fel egy magyar énekesnő, Stephaniné is: "Edouard Reményi, Violinist, late from Hungary", és "Madame Stephani, a native Hungarian, her first appearance." Reményi nagyon jól tudta, mivel éri el a legnagyobb sikert, ezt bizonyítja az, hogy utolsó számnak hagyta magyar egyvelegeit: "Hungarian Native Melodies.... Mr. Reményi (arranged by himself)".

Reményi azonban még ugyanazon év tavaszán visszautazott Európába, ahonnet csak 1878-ban tér megint ide mint világhírű művész.

Az ötvenes évek elején már cigányokkal találkoztunk idekint, akik valószínűleg meghallván a magyar menekültek lelkes fogadtatását és ünneplését Amerikában, utánuk jöttek, hogy a dicsőségből részüket ők is kivegyék. Természetesen volt magyar zene, úgy ahogy, Kossuth ittléte alkalmából is, 1851—1852-ben. Azonban ennek is a legnagyobb része csak fantasztikus nevek alatt parádézó képtelenség volt: polkák, keringők, indulók, stb., "Kossuth" vagy "Hungarian" címmel: Kossuth's Grand March, Strike for your Fatherland, The Hungarian Battle Song (Goriának egy régi keringőjére készült

együgyűség). Kossuth itt tartózkodása alatt hangverseny nem adatott tiszteletére, egyszer volt az Operában, amikor a Puritánusokat adták. Magyar dal, magyar tánc, magyar zene, már úgy ahogy mi értjük, itt általán véve ismeretlen volt.

A magyar zenének szélesebb körű megismertetését, megkedveltetését és kultuszát az 1875—6-iki év, illetve az ezt követő évtized jelzi már határozott körvonalakban. Ekkor jött ki Joseffy Rafael miskolci születésű nagy hazánkfi, a nagy zongoristák fényes tehetségű, kimagasló alakja. Két évig tartó körútján bemutatta Liszt magyar rapszódiait számtalan hangversenyben és azokkal roppant lelkesedést keltett. Neki köszönhető, hogy az akkor fejlődő zenetanító gárda ezen darabok tanítását is bevette működési körébe.

További lendületet ért ezen mozgalom Reményi Edének második amerikai körútjával, amely 1878 novemberében kezdődött New Yorkban. Az Egyesült Államoknak nemcsak nagyobb, hanem kisebb városkaiban is húzta nap-nap után "Repülj Fecs-kém"-jét, mellyel hallgatóit a szó szoros értelmében elbűvölte. És játszotta kifogyhatatlan magyar ábrándjait, csárdásait, melyekkel a közönséget ország-szerte felvillanyozta.

A hegedűoktatás azon időtájban még igen szűk körre szorított, mint ahogy még ma is az itt született fiatal ember csak elvétve adja magát vonós hangszer tanulmányozására. De még azok, akik tanultak is hegedülni, nem mertek nekivágni a magyar daraboknak; mert a kivített lehetetlennek tartották, vagy jobban mondva belátták, hogy az efajta zene előadásához ihlet, különös ritmikai érzés kell, ami csak az arra hivatottnak van adományozva.

Röviddel ezután letelepedett itt Korbay Ferenc énektanár, feleségével Ravasz Ilonával, aki jeles zongorista volt. Liszt tanítványa volt a budapesti zeneakadémián. Amit Joseffy a zongorával, Reményi a hegedűvel, azt Korbay az énekkel vivta ki a magyar zene megismertetése körül. Korbaynak érdemeit e tekintetben eléggé nem méltányolhatjuk. Ő fordított angolra vagy ötven magyar népdalt, el látta azokat új harmóniákkal, szép kísérettel és itt kiadta Schirmernél. Ezeket nagyrészt maga tanította be tanítványainak, akik a legelőkelőbb köröknek voltak tagjai. És ezeket a dalokat sűrűn hallottuk a hangverseny-termekben, estélyeken, sőt még ma is adják kiváló énekesek nagy sikerrel.

Most már csak a magyar zenének nagy zene-karon való bemutatására volt szükség, hogy az amerikai publikum végre tökéletes képét nyerje annak, amit magyar muzsika alatt értünk. Ennek is megjött a mestere Seidl Antal személyében, akit az itteni operához 1885-ben szerződtetett Stanton igazgató. Seidl Budapesten született, ott végezte a gimnáziumot a piaristáknál, ott kezdte zenetanulmányait és onnét hozta magával rajongó szeretetét a magyar muzsa iránt. Mindjárt ideérkezése után belefogott a Hunyadi László nyitány és a Liszt magyar rapszódiainak betanításába és bár zenekarában egyetlen magyar zenész nem volt, emberei rövidesen nagy tökélyre vitték. Aki nem volt jelen a Metropolitan Operá vasárnapi hangversenyein, és nem volt tanuja annak a falrengető tapsnak, amelylyel a közönség Seidl Antalt kitüntette, valahányszor a Berlioz által hangszerelt Rákóczy indulót ve-

zényelte, az aligha fogja felfoghatni, hogy mily messzire menő befolyása volt ennek a szívből-lélekben törzsökös magyar mesternek a magyar zene meghonosításában, lelkes felkarolásában idekint. A Grand Central Palaceban oly hangversenyt rendezett zenekarával, melynek minden egyes száma magyar zenemű volt, főleg magyar szerzőktől.

Hogyha ezen képet kikerekítjük még a Biringer Károly által áthozott magyar népzene-szerzők működésével, akkor meglehetősen tökéletes benyomását nyerjük a nyolcvanas években itt létező magyar zeneélet világának. Itt működtek a magyar népzene legkiválóbb képviselői: Balázs Kálmán, Munczy Lajos, Erdélyi Náczi, akik naponta kétszer is húzták a szebbnél-szebb magyar dalokat, andalgókat, lassukat, csárdásokat, ábrándokat az Eden Museumban és a milliomosok estélyein.

Fel kell hogy említsem Nordica Lilliant is, aki többször énekelte nagy sikerrel Erzsébet nagy áriáját Hunyadi Lászlóból, magyar nyelven.

Ez időre esik Sarasate Magyar Czigánynótáinak bevezetése is; ezeket még ma is játszik az ide látogató külföldi hegedűművészek, sőt már a fonográfra is kerültek Maude Powell kitűnő interpretálásában. A benne előforduló "Csak egy kis lány"-t pedig Steger Gyula mint betétet énekelte egy magyar tárgyú operettnben, angol szöveggel, a Korbay fordításában.

Hubaynak zamatos, igazi magyar csárdaszagú és izü szerzeményeit "Scenes from the Hungarian Csárda" név alatt a 90-es években César Thomson belga hegedűs mutatta be páratlan művészettel. Manapság aki idekint elsőrangú hegedűművészek akar tekintetni, annak tudnia kell a Hubay szerzeményeit is, — de jól, mert az amerikai közönség ma már ép oly jól tudja, hogy igazán magyarosan játszók-e valaki vagy nem, mint a született magyar. Ez a közönség a magyar zene lényegét már teljesen átérti és átérzi. Ma már alig van jobb fajta zenetanár, aki tanítványaiival magyar darabot, dalt, be ne tanítana.

Azon magyar művészek száma, akik a magyar zenét az utóbbi huszonöt év alatt idekint bemutatták, már meglehetősen nagyra nőtt. Azokat itt egyenkint felsorolni lehetetlen. De a Kövessy vezetése alatt működött "Magyar Trio"-t nem szabad figyelmen kívül hagynunk, mert ezen szervezet éveken keresztül bejárta az országot és magyar darabjaival nagy sikereket ért el.

Ami most a szoros értelemben vett amerikai magyarságnak zeneéletét illeti, hát az bizony még ma is csak embryonális állapotban van. Magyar zenekedvelő egyleteket próbáltak ugyan több ízben alapítani, utra indítani, de ezek csakhamar ismét eltűntek. Itt-ott léteznek magyar rézbandák; ezekről jó lesz hallgatni. Fontos szerepe van a dalárdáknak, melyekből van majdnem minden nagyobb magyar kolóniában. Az első dalárda a Magyar Egylet kebeléből fejlődött New Yorkban. Első magyar karmestere a jeles tehetségű Bauer Henrik volt (1885-1886-ban), aki ezen minőségben még ma is működik szép sikerrel. Dalár-versenyeket is rendeztek vándordíjjal, de ezeken a jó magyar testvérek öszszemarakodtak és a versenyek, úgy látszik, megint elmaradnak, ami elég sajnós, mert addig haladásról szó nem lehet, amíg az egyletek egymással barátságos versenyre lépni nem tudnak. Dalárdáink a férfi-

négyest ápolják, de van a new yorki Dalárdának női osztálya is, mellyel egyes karokat is tanítanak.

Másik le nem kicsinyelhető tényezője a magyar zene életbentartásának a népszinmű, illetve az abban előforduló dalok és karok. A Magyar Egylet a 80-as években előadott néhány népszinművet a melyekben egyes szereplők dalokat is énekeltek. Az 1887-ben alakult Magyar Műkedvelő Társaság a "Tót leány" előadása alkalmával, ugyanaz évben már a darabhoz a Serly által szerzett összes dalokat bemutatta, sőt volt már kar is,

vagy hat tagból álló, mely azonban még unisonóban énekelt. A kíséret zongorából és egy-két szál cigányból állott. Teljes, négyszólamu, jól begyakorolt vegyes karral és zenekarral mutatta be a new yorki Magyar Társalgó és Betegsegélyző Egylet a kilencvenes években a magyar népszinműveknek hosszabb sorozatát. Ez időtájt énekelte Kopácsy Juliska a "Piros Bugyelláris" Zsófi-ját az Irving Place színházban német szöveggel. Sajnálattal kell feljegyeznünk, hogy a magyar népszinművet szintársulataink és műkedvelőink mindinkább elhanyagolják.

THE HUNGARIANS

Darley rajza.

A hét MAGYAROK

Írta
Kemény György

KEMÉNY JÁNOS rajzaival.

Kegyeletes hagyomány szerint az ősmagyarok hét vezére megnyitotta ereit és megkötötte vérdomással a vér-szerződést. A nagy esküt mondó vezérek Álmos fiát Árpádot választották meg fővadjának, avagy szebben mondva: fejedelemnek. A földet foglaló ősmagyarok nem valami keztyűs kézzel bántak el szomszédaikkal, ezért azután a szomszédok rémült krónikásai igyekeztek is mindenfelét rákenni a vakmerőségig bátor jövevényekre, sőt a vér-szerződésből kifolyólag azt fogták rájuk, hogy győzelmi mámorukban megitták a legyőzött ellenség véré.

Az utókor jámbor történet-faragói közül sokan átvették ezt az ijesztő mesét, s az amerikai iskolákban még manapság is így adják ezt elő a nemzet jövőjébe oszlopainak.

Nem annyira az ősmagyarokról zeng itt az ének, hanem az Amerikába került késő unokákról, azok közül is hétről, akik az őskori példán fölbuzdulva, nagy fogadással fogadták, hogy egyéb teendő hiányában bejárják a mesebeli "aranyország" nyugati részét. Mert tudnivaló dolog, hogy az ősök vérével megáztatott magyar földnek ezer esztendőskorában kiapadtak emlői és nem táplálhatta minden fiát úgy, ahogy azt szeretete volna. Legfőleg csak egy-egy vándorbotot adhatott sok ezernyi gyermekének. És ezernyi ezer kétségbeesett magyar indult utnak könnyező szemekkel. Elindultak tengereken tulra hol új hazát, hol napi kenyeret szerezni. És a munkabíró izmok erejével vetették meg lábukat az idegen világban.

Az "aranyország" azonban soknak nem volt a mesebeli ígért földje. Sokan éheztek, sokan elpusztultak az ismeretlen tájon. Panaszló szavukat

meg nem értették, megcsurranó könnyeiket nem látták az idegen járásban. Ráadásul beütött ország-szerte a gazdasági pangás és a vándormadarak ezrei éhesen, fáradtan huzódtak meg, akárcsak a vándorló fecskék a vasut mentén elhuzódó "telegráf drót"-on.

A nagy nincsetlenségben összeakadt valahol hét magyar. Volt köztük mindenféle rangbeli: katonatiszt, segédjegyző, finánc, szijgyártó, csizmadia, parádés kocsis és muzsikos cigány, de muzsika nélkül.

A hét magyar hosszas megbeszélés után megállapodott abban, hogy megélni még Amerikában is nehéz a semmiből. Egymás markába csaptak tehát és elhatározták, hogy egyéb teendő hiányában nekivágnak a világnak és kitananak egymás mellett jóban-rosszban. Az utóbbira nem igen kellett fogadás; mert a rossz ugyancsak a nyakukba szakadt, a jóra pedig nem volt valami sok kilátásuk. De mindegy, ők azért csak fogadkoztak ősrégi szokás szerint. És nekiindultak semmivel az ismeretlen "aranyország"-nak.

I.

Elnökválasztás ideje volt. Nagyhangú kortések és mézes-szájú jelöltek ígértek fűt-fát, ezüstöt-aranyat és sok minden egyebet az istenadta népnek. Munka azonban nem volt, s így nem telt kenyérre a munkásnak. A véreskezü gyárak és kőszivű bányák ásitottak az unalomtól. A szabadság nyakára lépő pénzkirályok páncélos szekrényekbe rejtették a földön mindenható arany-istent és a termelő izmu munkásnép hasztalanul várta a vérrel

és verejtékkal régen megszolgált mannát: a napi kenyeret.

A reménységükben megcsalatkozott, messziről jött emberek jórésze megtért az ősi fészekre. A félig-meddig idenőttek, vagy magatehetetlenek itt maradtak továbbra és nagy sóhajtásokkal lesték a munkaviszonyok jobbrafordulását. Hol gombán, hol ingyen levesen, hol pedig mások kegyelmén élőködtek a hajótöröttek, akiknek ugyancsak kegyetlenül mutatta mostohaságát az "aranyország."

Benépesült a munkátlanul kóborlók nagy országotja, s azon találkozott össze a mi hét magyarunk. Némelyikükről levált már a testi ruha. A volt parádés kocsis fél csizmában és fél cipőben parádézott, a cigányon pedig csak az imádság megnehány rozsdás szeg tartogatta a megvásolt rongyokat. A többi se volt különb. Még a szijgyártó volt aránylag a legjobban kiruházkodva és ugyan- csak adta a bankot nyár közepén a prémes galléru hazai bekecsben. Mikor összemelegedett a hét magyar, megtartódott egy utszéli árnyékos fa alatt a vének tanácsa. Elhatározták, hogy az iparos Keletről elhúzódnak a földművelő Nyugatra, ahol legalább a betevő falatot megkereshetik.

Mivel pedig nagyban folytak a felvonulások, a mi hét magyarunk is beszegődött a tüntető menetbe "márcsolónak". Kaptak is ingyen kalapokat és olyan riktó ruházatot, hogy egy braziliai papagáj is büszke lehetett volna a színpompájukra. De mindegy, mégis csak ruha volt.

A nagy felvonulás után a mi magyarjaink hozzáfogtak tervük keresztülviteléhez. Inkább csak úgy ösztönüket követve, nekivágtak a világnak és mentek-mendégéltek mindaddig, míg végre elértek a hatalmas "prairiek"-re.

Föltett szándékuk volt, hogy keresztülvágják magukat a tengernyi darab földön és lemennek a Csöndes Óceánig, ahol is — ha egyebet nem tehetnek — belelógatják lábaikat a semmibe. Addig csak ment valahogy a dolog, míg útközben városokat, falukat, vagy legalább farmokat érintettek. Egy-egy őrizetlen almafa gyümölcse elverte éhüket, víz is akadt mindenfelé. Némely jószívű pék is megkönyörült rajtuk, s a régi kenyereket nekik adta ajándékba.

A koldulás is hozott valamit a konyhára. A vándorok erre is rákényszerültek. Kiosztották maguk között a várost, vagy falut, akárcsak az egy- szeri felvidéki gyürüs zsidó fiai között a vármegyét és nagynehezen csak került valami. Mikor pedig mindebből kifogytak, akkor engedtek kissé a lelkiismeret nadrágszíjján és kérdezetlenül kerítették valamit.

Ebben a tekintetben nagy segítségükre volt a cigány, aki veleszületett hajlandóságánál fogva rendkívül sikeresen működött úgy a koldulás, mint az idegen vagyontulajdonítása terén. Különösen a vasutakon hagyott élelmiszeres kocsi tartalmát szokta megdézsmálni. Egyszer azonban szörnyen megijedt. Éppen egy olyan kocsi bujt bele, amiben jőféle chicágoi sonkák voltak és már jóelőre csurgott a kiéhezett vándorok nyála a disznóságra, mikor nagy fogvacogással kiugrott a kocsiból a cigány és reszketett, mint a nyavalyatörős.

A volt parádés kocsis ráripakodott keményen:
— No, mi a nyavalya bujt beléd, more?!

A reszkető cigányba nagynehezen lelket vertek a többiek, s akkor fogvacogva kinyögte:

— Jaj, hogy a devla verje meg, his ott valami erdeg van!

Amint a dolog fölött tanakodtak, kidugta fejét egy hatalmas néger a kocsi nyílásán, s a cigány majd hanyatesett. El is iramodott volna, ha le nem fogják.

— Ne bolondozz, more, hiszen az csak egy néger, olyan amerikai cigány! — vélekedett a csizmadia.

A cigányban helyre zökkent a bátorság és csakhamar cigányul szólt a vigyorgó négernek. De hogy az nem értette a szót, lenézőleg intett kezével a more:

— No, esse vót csigány!

A néger azonban leleményes atyafi volt és mivel ő maga is némi ingyen sonkák beszerzésén fáradozott, leadogatott belőlük egypárat a vele egy hiten lévőeknek. Nagy lett az öröm. A drága terhet elosztották, koldultak hozzá kenyeret és így vágtak neki a tengernyi prairiek hallgató világának.

II.

Mi magyarok büszkélkedve szoktuk emlegetni a magyar Alföldet, a Hortobágyot és szinte úgy tűnik föl előttünk, hogy azoknál nagyobb nincs is a világon. Pedig az amerikai nagy prairiek némelyikéből ki lehetne kerekíteni egy-egy Magyarországot, sőt talán többet is. Ahol valamikor a szabad és vakmerő indián üzte, hajtotta nyilával a hatalmas bölényt, most a prairiek gondozatlan füve verődik égnék tengernyi nagy tagban és csak itt-ott metszi keresztül a civilizáció ütőere: a vasut.

Egy ilyen vasutat választottak vezető vonalul a vándorló magyarok. Napokig mentek anélkül, hogy falut vagy várost érintettek volna, de még csak emberrel se találkoztak. Eleségük is fogytán volt, s itt megint a cigány segítette ki őket; mert holmi édes gyökeret keresett és azon rágódtak az éhes emberek.

Illés prófétának a biblia szerint egy holló volt a táplálója, a vándoroknak is akadt itt hollójuk, még pedig valami jólelkű vasutas, aki vonaton többször találkozott velük vándorlásuk közben és minden egyes alkalommal ledobott nekik egy-egy csomagot holmi ételnemével. Ezen éltek egy-két napig, de ugyancsak szűkösen kellett banni a testi étellel; mert egyre bizonytalan volt a holnap.

Ősz vége volt már, erősen télbe hajlott az idő, s a vékonyka ruházatban ugyancsak dideregtek különösen a hűvös éjszakákon. Esténkint rendszeren tüzet raktak és a tűz körül telepedtek meg éjjeli pihenésre. Éjjelre mindig őrszemet állítottak, hogy esetleg meg ne gyuljon valamelyikük; mert a hideg éjszakákon ugyancsak közel kellett húzódnok a tűzhöz. Éjjelig egyik, éjjeltől hajnalig a másik volt soros. Az éjjeli őrnek állania kellett, hogy el ne nyomja az álom.

Egyszer a cigányon volt a sor és bizony csak elnyomta a buzgóság. Először leült, azután le is feküdt, sőt el is aludt. Éjjeltáján nagy ordításra ébredtek a cimborák. A szijgyártó ugrált, mint a kecskek és káromkodva kapdosott a nyakához.

Az álmos cimborák felugráltak. A segédjegyző ur hivatalos hatalmával élve, megindította a nyomozást és megkérdezte a szijgyártótól:

— Csak nem a kigyó harapott meg, cimborá?

A szijgyártó azonban csak tovább kapdosta a nyakát. Végre nagynehezen megszabadulhatott a veszedelemtől; mert megszólalt haragosan:

— No, most leégett ez a drága prém a bekecsemről. Ez a kutya cigány biztosan elaludt, így gyulhatott meg rajtam a ruha.

A cigány váltig tagadott, de mert a volt hadnagy ur egyessel meg kurtavassal fenyegette, hát csak bevallotta a cigány a főbenjáró vétséget. A vasut mentén szivarvéget talált a more, azt szopogatta vártálás közben és úgy érzékenyült a nagy élvezettől, hogy elnyomta az álmot.

— Jaj, csimborák, — mentegetőzött a cigány — ujjan jól esett, hogy naccságos urnak kipzeltem magam eceserbe attul a kis bagótul. Ost ezs a bibás szijgyártó ojjant sikótott azsír a kis guba darabír, hogy ijtembe lesalatt a torkomon azs a drága bagó.

A szijgyártó azonban nem elégedett meg a magyarázattal. Haditörvényszéket követelt, rettentő büntetést kívánt a regulát megszegő cigányra. A törvényszék össze is ült a "hadnagy ur" elnöklésével. A törvényszék egyik része a fölmentés mellett volt, a másik rész azonban példaadás kedvéért követelte a cigány megbüntetését. A bekecsére büszke szijgyártó négyfelé hasításról beszélt; merthogy az ő drága óhazai prémje odavan egészen. A vádlott cigány a szijgyártó nagy követelésére megszólalt a háttérből:

— Mit ugráls úgy avval a prémmel, hisen ázst mán régen megrágtá a bogár.

A szijgyártó rögtön maga akarta végrehajtani az ítéletet, de a többiek lefogták. A parádés kocsis, ki előbb az ingadozók között volt, hirtelenül áttért a büntetést követelők pártjára.

— Azt a kutya cigányt meg kell rakni, mer eldugta a bagót. Mán pedig az közös jószág vót.

Ebben azután mindnyájan megegyeztek hol hallgatólag, hol pedig nagyon is hangosan. Az elnök kihirdette a rettenetes ítéletet.

— More, holnap nem kapsz menázsit!

A cimborák helyeslőleg bölintottak az ítéletre, ámbar egyikük se tudta, hogy holnap lesz-e majd egyáltalán "menázsí"?

Mentek egész nap a vasut mentén, hanem a jóltevő kalauz nem jelentkezett. Kiszámították pedig, hogy esedékes. Gyökéren éltek tehát és így a cigánynak megvolt az az elégtétele, hogy egy kosztra került vele a bíróság. Mondogatta is erősen az elene szavazó parádés kocsisnak:

— No bibást párást, hát most legénykedj!

A volt parádés kocsis ránézett nagymérgesen, de csak lenyelte a mérgét; mert a közös nyomorúságban úgy se használt volna a harag. A cigánynak meg anélkül is sokat elnéztek; mert igazi cigány filozófiával fogta föl a helyzetet és bohókás megjegyzéseivel néhanapján még a nyomorúságot is megaranyozta jókedve.

A gyökéren töltött nap után a volt fináncra került az őrtállás sora. Finánc korából megmaradt a jó szimatja és hamarosan kiszagolta, hogy dohánnyélének kell lenni valakinél. A cigányhoz vezette a szimat és nagy ügyesen ki is hámozott a more rongyaiból egy féltve dugdosott szivarvéget, és nagy lelki gyönyörűséggel vágta zápfogára a boldog finánc a már csak hírből ismert dohányt.

Hajnakra ébredve a cigány kutatni kezdett dugdosott kincse után, s hogy nem találta sehoh, olyan siránkozást vitt végbe, mintha az öreganyja halt volna meg kilenc unokájával együtt. Atkozódott is hozzá veszettül, de a finánc nem igen törődött vele. Hozzászólt ő már az átokhoz még a tengeren túl, ahol is a szüzdohányra vágyó magyar ember az átkozódások egész szótárát pazarolja a "szeretett" fináncra.

III.

— Fiuk, tudjátok-e, hogy mi van ma? — kérdezte egyik reggel a szijgyártó a dideregve ébredő cimboráktól.

— Hát újabb koplalás! — felelt nagy elkeseredetten a segédjegyző.

— Az könnyen meglehet — bővítette a szijgyártó, — de azért ma karácsony viliája van.

És a nyomorúságban megedződött emberek egyszerre elkomorodtak. Fejük fölött hosszú pászmákban kergette a havat a csontjáró szél, de a lelkekben kigyult valami melegség. Lelkük egyhangú rónaságán a boldogabb idők délibáb-képeit mutogatta a visszaemlékezés. Feltűnt lelki szemeik előtt az elhagyott falu, a város, a karácsonyfa lángjaitól ragyogó szoba, a lelki melegségtől kipirult kedves arcok. Elvonult előttük a sivár jelenben az ábrándos mult. Hallgattak. Kiki a saját bensejében szemlélődött. És a szemekhez kerültek az idő viszontagságaiban megrevesedett markok. Mintha valamit eldörzsöltek volna a szemekben, vagy hogy talán az őrtüz fojtó füstjét csapta szemekbe a szomoruan dudáló szélvihar.

Hosszu hallgatás után megszólalt végre a cigány:

— Hát ne somorkodjatok, mind a kutya, mikor kilencset köjkezik.

De bizony a cigány bohóságainak nem volt valami nagy foganatjuk. Elborította a lelkeket sürün lecsapódó ködfellege a visszajáró multnak. Nem látták már nyomorúságát a mának, csak a vissza nem varázsolható mult emlékein tépelődött a lelkük. És fáradtan, szomoruan ballagtak az ismeretlen világrész elhagyatott csapásán, mint a beteg golyák, amelyek elmaradtak a csapattól, a golyák nagy családjától, s megadással várják a teljes pusztulást.

Délutánra hajlott az idő és még nem ettek, de csak alig is szóltak egymáshoz. Éddigelé legalább holmi akasztófa-humor tartogatta bennük a lelket, de most egyre csak azon gondolkoztak, hogy a szeretet estéjén magyar földön még a lelketlen baromnak is friss almot adnak, ők pedig itt kóborolnak gazdátlan kutyánál rosszabb helyzetben rongyosan, éhesen, fődél nélkül és a hajdan kedves arcok közül nincs körülük csak egy is, hogy őket akáresak egy pillanatra fölviditaná.

A nyomorúságos világjárásnak ez volt a legnehezebb, leglélekölőbb napja. Szinte azt kívánták egytől-egyig, hogy temetné el őket szállingó havával az idegen világ szele.

Egyszer csak elkurjantotta magát a finánc, aki a csapat előtt portyázott:

— Fiuk! Lesz már karácsony! Nézzétek csak, ott valami kémény füstöl!

És hirtelen fölviányozódtak a borongó kedé-

— Fink! Lesz már karácsony. Nézzetek csak, ott valami kémény füstöl!

lyek. Megörültek a távolban feltűnt háznak, a ké-
mény füstjének, akárcsak a gyerek a karácsonyi
csecsebecsének. Eszükbe jutott valami az imádság
szavaiból, miket az édesanyák térdén ülve hallottak.
Sirmi szerettek volna az örömtől, hogy ime kará-
csony estéjén mégis csak fedél alá, emberek közé
kerülhetnek. Idegen emberek ugyan, de a szeretet
estéjén felolvadnak a szívek és faj, vallás, nemzeti
külömbiségek korlátait ledöntve legalább egy estére
egymáshoz melegszi a halandó földi ember.

A váratlan öröm valósággal szárnyakat adott
az előbb ólomsúlyu lábaknak. Egymással verse-
nyezve siettek, hogy a sötétség beállta előtt elér-
hessék a hirtelenül felcsillanó reménység oázi-
sát: a füstölgő házat.

Nagysokára meg is érkeztek a házhoz, amely-
ben, a jelekből következtetve, valami farmer lakott.
A reménység a várva várt ígéret földénél ugyancsak
megborzongott; mert a sorsüldözött embereknek
nem igen volt bátorságuk ahhoz, hogy karácsony es-
téjén bekopogtassanak valami vad-idegen hajlékba.
De a motozáshoz szokott finánc megemberelte ma-
gát és bezörgetett az ajtón. A zörgésre kidugta fe-
jét egy marcona nyugati farmer, de a mikor meg-
látta az idő viszontagságaitól eltorzított, elron-
gyolt, szőrrel benőtt alakokat, ugyancsak bevágta
előttük az ajtót és rövidesen az ablakon át fenye-
getőzött egy jól megtermett puskával.

A "hadnagy ur" a puska láttára takarodót fu-
vatott a cigánnyal, akinek nem kellett kétszer aján-
lani a dolgot. Vitte az irháját nagysebesen, nehogy
rostává löjje fekete bőrét a mérges farmer. Mikor
lőtávolba kerültek, kitört belőlük a keserűség. Az
előbb fohászoló ajkak beleordították átkukat a
szívtelenül hallgató "prairie" fekete ölébe.

— No, fiuk, hát most megfagyhatunk itt ka-
rácsony éjszakáján és a farkasok állítják ki rólunk
a visum repertum-ot — vélekedett hivatalos han-
gon a segédjegyző ur.

— Azért se fagyunk meg! — tört ki a virtus
a szijgyártóból. — Ha az angol farmernek nincs
szíve, hát nekünk legyen eszünk. A farm végében
láttam egy kazal szalmát, gyerünk oda és bujjunk
bele éjszakára. Ha már kalács nincs, akkor legalább
legyen puha ágyunk. Ugy se aludtunk már régen
urasan. Ha a kis Jézusnak jó volt az ökör-istálló,
nekünk is jó lehet a szalmakazal!

Tetszett mindenkinek az ajánlat. A cigány
ugyancsak áldotta a szijgyártó eszét; merthogy
erősen süvöltött a cigányok ellensége: a hideg szél.
Nagy kerülővel a kazalhoz férköztek. Lyukat talá-
tak a kazal oldalában és arra a megállapodásra ju-
tottak, hogy behúzódnak a lyukba. Így legalább
ágyuk is lesz meg a hideg szél ellen is meg lesz-
nek majd védve. Mégis csak lesz valamelyes ka-
rácsonyuk.

A cigányt küldözgették elsőnek a lyukba, de a
cigány igen szabadkozott, hogy ő nem ürge, meg
azután fél a setétől. A fináncra háritotta az első-
séget.

— Erigy be fináncs, his te eleget vótál mán
zsákba!

A fináncnak se igen tetszett az ajánlat, de a
pénzügyőrség jó hírnevének megvédése céljából
mégis csak nekibuzdult és ment előre a sötét ka-
zal-lyukba. A többiek utána. Mikor azonban a jobb
helyet kereső cigány végigvágta magát a szalmán,

egyszer csak iszonyu sivítás keletkezett a barlang-
ban, utána pedig nagy rőfögés és általános sikon-
gás. Meghökkenetek mindnyájan, de legjobban a
cigány, aki erősen meg volt győződve, hogy leg-
alább is a tisztító helyre került.

Igyekeztek kifelé minél előbb. A cigány ordi-
tott, mint akit nyuznak és nem bírt kivergődni;
mert a megriasztott anyadisznó ugyancsak ijedté-
ben nagyot ugrott és úgy belelökte a cigányt a
szalmába, hogy majd odaragadt. A meghuzódni
vágó magyarok, s a megriasztott disznó-familia
egymást lökdösve, egymáson bukdácsolva igyekez-
tek a szabadba.

Az anyadisznó nagyokat rőffent, a malacok si-
vitottak, a szalmán fuldokló cigány nyögött, majd
kivergődve, ordított veszettül. Szóval lett olyan
lárma és bábeli zürzavar, hogy a farmer házáig is
eljutott a hangja. A farmer azt gondolta, hogy bi-
zonyosan a sertéseit lopják a gyanus külsejű ala-
kok. Puskát ragadott tehát és többedmagával ro-
hant a kazal felé.

A hét magyarnak se kellett egyéb. Futottak
ugy, hogy a porosz-osztrák háboru visszavonulásai
ahoz képest gyerekjátékok voltak. "Szégyen a fu-
tás, de hasznos" — mondja egy régi közmondás. A
hét magyarnak nem igen jutottak eszébe a köz-
mondások, de azért mikor jó távolban megállapod-
tak egy kis lihegésre, egyértelműleg belátták, hogy
hasznos volt a futás; mert különben nagyon könnyen
a másvilági karácsonyfa alatt tölthették vol-
na az éjszakát.

Igy újból csak a sötét éjjel lett a takarójuk. Jó
sornyi gyaloglás után felgyújtották a szokásos tü-
zet, kiállították az őrt és lenyugodtak az anyaföld-
re, amely hozzájuk ébrenlétben olyan nagyon mos-
toha. Az izgalomtól és futástól annyira kimerültek,
hogy hamarosan elnyomta őket az álom. Az ébren-
létben mostoha anyaföld keblére ölelgette, s a lop-
va járó álom elvitte őket gyertya-világos kis házak-
ba, ahol a karácsonynak örvendő emberek talántán
éppen most emlegetik őket és egyszerűségükben
irigylük az ő kincses-aranyas jólétüket.

IV.

Hózivattal köszöntött be karácsony reggele.
A szokottnál is korábban ébredtek az elgyötört
vándorok; mert az őrtüznök se volt anyyi ereje,
hogy megvédje őket a tél harapása ellen. Mozogni
kellett, hogy ne fázzanak. Megkeresték a vasut-
vonalat és folytattak bizonytalan utjokat az ismer-
retlenségbe.

A cigány kiheverte a nagy ijedelmet, de azért
ugyancsak sóhajtozott.

— Hej, de ju vóna most ázs óházsába. A többi
csigányok csak úgy járnak karácsonyt muzsikálni.
Há ott lehetnék, nem cserilnék itt egy solgabíruval.

— Ne jajgass, more! — szólt rá a csizmadia.
— Te ott is csak cigány voltál, meg itt is az vagy.
Hát mi a különbség?

— Ejnye de nágyra vagy csislik. Hát én itt
is csigány vagyok, de te itt még csislik se vágy.
Hát mit ugráls, mind a balha a ráncsba?!

A szijgyártó rájuk szólt:

— Ne évődjete már, hát nem elég nektek a
nyomorúság. Otthon is az a baj, hogy lenézitek egy-
mást az emberek. Az ur leköpi a parasztot, a pa-

raszt a zsidót, a zsidó a cigányt, a cigány meg a kutyát. Pedig jobb volna, ha inkább megbecsülnek egymást; mert akkor kevesebben kerülnének ide kutya-sorra!

A parádés kocsis ugyancsak igenelt, a hadnagy ur meg csak a fejével bólongatott a szijgyártó igazságára. A segédjegyző urból is felkivánczozott a keserűség és lassankint ugyancsak általános lett a vitatkozás, hogy miért is kell a magyarnak Amerikába vándorolnia. Mindegyik a magát vitatta, s az lett a végeredmény, hogy "hej csak mindenütt jó, de legjobb otthon!"

— Beszéljete, amit akartok, de én már nem bírom tovább a koplalást — szolt bele a magas diplomaciai tárgyalásokba a sápadó finác. — Ha még ma sem eszünk embernek valót, hát én beadom az eráris ruhát a legfelső komandánsnak, oszt mehettek nélkülém.

— Vessen a magja! — felelt a panaszra a cigány. — Ugyis a finács miatt van bájba a seginy mágyár.

A csizmadia erre a nagy igazságra kibékült a cigánnyal. Igérte is neki szentül, hogy mihelyt műhelyt nyit, olyan sarkantyus csizmat csinál a cigánynak, hogy még Dávid királynak is leesik ámulattól szája a holdvilágban.

Mikor így egymást boszantgatva, éhes gyomorral kutyaoltak a szivtelen vasuton, egyszer csak feltűnt velük szemben egy ember. Gyalog igyekezett a vasuton, akárcsak jómaguk.

Ember! Ugy megörültek neki, akárcsak a hajótöröttek a régen várt földnek. Nyomban elkezdtek találgatni, hogy ki lehet, mi lehet? Mi járatban van? Milyen nemzetség?

Nagy találgatás közben mindegyre közelebb értek egymáshoz. Már lépteinek koppanását is hallhatták. Szokottnál jobban dobogott a szívük. Kiváncsian várták az idegen embert; mert a nagy egyformaságban kitarítottak egymás mellett, de belefáradtak egymás látásába. Új arcot szerettek volna látni, hallani szerettek volna valamit a világról. Meg azután reménykedtek, hogy talán mégis csak akadnak valakire, akiben könyörületes szív lakozik.

Mikor már szótávolban voltak, a hatalmas termetű parádés kocsisból kitört a keserűség:

— Ha még ez se ad valami enivalót, akkor leütöm, mint a kutyát!

Nagyhangon, végső elkeseredéssel mondta ezt az éhes ember, akiből kezdett kiveszni az ember és feltört benne az élethez kapaszkodó állati ösztön.

És az elkeseredett szóra visszafelelt a szembejövő ember:

— Ütöd ám, az anyád keservét!

Igy mondta gorombán. Így mondta magyarul. És az elcsigázott, összetört, toprongyos és kiéhezett magyarok rárontottak a magyarul szóló emberre, mint a ketrecből szabadult vadállatok. Kezelték, ölelték, rázták és csaknem agyonfojtogatták a nagy örömben. Volt az földi, testvér, honfitárs és minden a világon.

Mikor nagynehezen lerázta magáról a földieket, az ember hamarosan elmondta, hogy valami félóránnyira van a farmja. Egy tehene eldöglött és most igyekezett az óránnyira lakó angol szomszédhoz, hogy segítsen neki megnyuzni a tehenet.

— Áj-áj-áj! kiabált örömeiben a more — hásen akkor süret, ha megdeglott a tehen. No, csimborák, hát les most lákádalom!

A nagy szeretkezés után a kócos, éhes vándorok rávették a földit, hogy sose fáradjon az angol szomszédért. Van már segítség. Megnyuzzák őket még az ördögök nagyanyját is, de meg is eszik akár nyersen; mert majd felfordulnak az éhségtől.

Utközben azután elmondták egymás ügyét-bajját. A vándorló hét magyar elpanaszolta sorjában tengernyi keservét és szenvedését, a földi pedig viszonzásul elmondogatta, hogy mézes-mázos szavakkal elcsalogatták a "kincses" Nyugatra, ahol nyakába varrtak egy darab irratlan földet és azóta küzd a bajjal, de nem sokra mehetett. Volt egy riska tehene, de most az is kirugta maga alól a világot.

— Inkább lennék én otthon urasági béres, mint itt földes gazda — zárta be panaszát a földi.

No, de azért örültek egymásnak szörnyen. A háznál még nagyobb volt az öröm. Az asszony hamarosan készített valami enivalót, amit a hét magyar kínálatlanul, nagymohón elfogyasztott. Hettek óta ez volt az első fött étel a szájukban.

Mikor azután élüket elverték és elcsigázott tagjaikat kissé kinyugtatták, megnyuzták az elszenderült riskát. A szijgyártó volt a mester, a cigány és a csizmadia pedig segédkeztek; mert-hogy mesterségükbe vágott a bórrel való bánás. A more csak úgy vigyorgott a sok hus láttára.

— Hej, ha ezt a purdék látnák, még a péterkékjük is leesne.

Néhány napig nagy vendégség volt a riska temeiből. Olyan jóízűen fogyasztották, akárcsak a Waldorf Astoria drágán fizetett steak-je lett volna. Közben pedig segítettek a gazdának. Kitatarozták szegényes házát, rozoga istállóit, lemorzolták kukoricáját, szóval igyekeztek megszolgálni a szives vendéglátást.

De semmi se tarthat örökké. A szegényesen tengődő farmer nyakán nem élőködhetek tovább és elhatározták, hogy újból nekivágnak a világnak. A vendéglátó gazda elmagyarázta nekik, hogy két napi járásnyira van egy nagyobbfejta város, ahol nagyban folyik az építkezés és ott alighanem munkához juthatnak.

A vándorok jól föltarisznyáztak és szives bucsuzkodás után utnak indultak. A magára maradt farmernek még a könnye is kicsordult, mikor az utolsóval kezét szoritott.

— Hát most megint magamra maradok itt a vad idegen világban. Ha valahol jó munkára akadnak, akkor irjanak nekem, én is elmegyek innen; mert meguntam a magányosságot. Ugy vagyok itt, mint az elhagyott száraz kut, akivel nem törődik senki.

A világjárók szentül ígérték, hogy majd irnak neki. Messziről is visszaintegettek az idegenben zátonyra került magyar családnak. Azok is integettek, de közben ugyancsak törölgették a szemüket.

Két napi gyaloglás után csakugyan megérkezett a hét magyar az említett városba, ahol meglehetősen idegenkedéssel fogadták a gyanus külsejű vándorokat, de mert szükség volt az izmos munkás kézre, hamarosan kaptak is munkát. A szijgyártó és a csizmadia a saját mesterségébe került, a többi pedig mesterség hiányában építkezésnél meg csatornázásnál dicsérte hol így, hol amugy az "aranyországot."

Vasárnaponként összejöttek a cimborák és csaptak egy-egy görbe napot. Így ment ez egy darabig, de lassankint elvágódta másfelé, ahol több a magyar, ahol vasvilla szemekkel nem nézik örökösen az angolul csak dadogva beszélő embert.

Előbb elment az egyik, utána a másik és végül lassankint mind elszóródtak a szélrózsa minden irányába. A munkaviszonyok megjavultak, a nagy hajók ezrekint hozták a pénzre sóvárgó magyart, s a világjáró hét magyart elnyelte az idegenben bolyongók hatalmas áradata.

V.

Évek előtt való bolyongásaimban betévedtem egy igen kedves magyar családhoz. Csak úgy ragyogott a ház a boldogságtól, a meglepedéstől. Volt gyerek bőven, de a gond nem járt a küszöbre; mert a szijgyártó mesterségnél dolgozó családapának jó keresete volt és így ha nem is fényesen, de gondtalan tisztességben élt a család. A gyerekek iskolába jártak és tökéletesen beszéltek magyarul, ami nagy sor itten, ahol az iskolába járó gyerekek rendszerint vagy egyáltalán nem, vagy csak keveset tudnak magyarul.

Mikor egy kis borocska mellett elbeszélgettünk a világ forgásáról, belőlem ugyancsak kitört a kese-

rőség. Panaszkodtam, hogy mennyit kell fáradnia és nélkülöznie az újságos embernek. Panaszkodásomra mesélte el azután szíves házigazdám a hét magyar bolyongását. Maholnap husz esztendeje lesz már, hogy ez történt. Sok mindent el is feledtem az elbeszélésből és csak a kiemelkedőbb mozzanatok maradtak meg a napi bajokkal küzdő emlékezet kamráiban. De gondoltam, mégis csak megjárom, hogy a manapság már millióra menő amerikai magyarság okuljon belőle valamicskét.

Ma is vannak még itt reményükben csalatkozott hajótöröttek, ma is nagyon soknak a remélt kincs helyett nyomoruságot kínál föl az "aranyország", de azért hamarabb akad testvér-lélek és segítő kéz, mint a bevándorlás kezdetén, amikor valósággal üzött vad volt itt az Amerika nagyságát, óriási fejlődését alapozó és emberül megépítő bevándorló.

A bálozni, mulatni vágyó mostani nemzedéknek fogalma sincs az első bevándorlók nyomoruságáról és lelki harcáról. Az otthonlevők pedig, akik csak az Amerikából érkező aranyat látták, még nem is sejtették, hogy mennyi könny, mennyi sóhaj és mennyi vér tapadt az "aranyország"-ból érkező minden fillérhez. És tapad még ma is; mert Amerika nagy épületének tégláit jórésben a bevándorló könnyével és vérével ragasztják egymáshoz.

VÁLASZ EGY LEVÉLRE.

Levelet írt nékem egyik hazámbéli;
Búját-baját benne sorra elbeszéli,
Panaszát kitarja:
Kincset ígérgető, dús aranyországban
Kenyeret sem adó, bús nyomorúság van,
Bezárult a bánya.

Az acélos izmú, jó magyar legények
Bánya zárultával szétmentek a szélnek
Munka-keresésre.
Csalóka reménnyel némelyik ittmaradt;
Többiek elszálltak, mint vándormadarak
Kéklő messzeségbe.

Sóhajtozó vágnak megtépett hajója
Visszavitte őket, ahol bucsuzóra
Sírva ölelkeztek.
Távoli tájékról visszacsalogatták
Csüggedt vándorokat: muskátlis ablakfák,
S temető-keresztek.

Szegény levélíró, mint a beteg gólya
Egymagára maradt. Nincs vigasztalója
Lelki bánatában.
Lekötötték, mint a tölgyet a gyökerek:
Sorvadozó asszony, sok éhező gyerek
Nagy nyomorúságban.

Szénszülő föld méhén pacsirtaszó nélkül
Szántóvető magyar sorsával kibékül
A kenyér fejében.
De mikor bezárul a fekete bánya:
Kisértetek járnak. A lélek nem állja,
Hogy a test henyéljen.

Kéklő messzeségnek ő is nekivágna,
Csakhogy szárnytollait a hallgató bánya
Töben elmetszette.
Megrakott serényen apró fecskéfészket,
Ami rabbá tette. Holt lábbal se léphet
Elhagyott telekre.

Gyermeki hogy könnyét hullani ne lássák:
Elhuzódva lesi hópolyhek hullását,
Felhők repülését.
Havat hordó felhők mikor tovaszállnak,
Sóhajtó lelkében tépelődő bánat
Forgatja meg kését.

Lelke nagy bajában vár a feleletre:
Miért kerül magyar távoli telekre,
Idegen világba?
Vagy ha már sok magyar búsán utnak ered,
Mért nem kap cserében falatnyi kenyeret,
S mért hallgat a bánya?

Idegen utfélen bánkódó magyarom!
Nem tudok felelni, bármint is akarom...
Tréfát azért írok,
Hogy a búslakodó, bujdosó emberek
Soraimon néha föl-földerüljenek...
Pedig én is sírok.

KEMÉNY GYÖRGY.

BEFEJEZÉSÜL.

Hosszas küzdelem és fáradozás után befejeződött a nagy munka. Panaszkodás nélkül mondhatom, hogy sokat fáradoztam, míg összehozhattam a könyv anyagát. De nem sajnálom a munkát, ha az amerikai magyarságnak lelki örömet és élvezetet nyújthatok vele.

Ez alkalommal köszönetet mondok mindazoknak, akik szellemileg és hirdetések révén anyagiilag hozzájárultak a könyv kiadásához. Az amerikai magyarság háláját különösen kiérdemelte Pivány Jenő ur, aki "Hungarians in the American Civil War" című történelmi dolgozatában örökké becses munkát nyújtott az amerikai magyarságnak. Meg kell itt jegyeznem, hogy a becses művet csak angolul közöltem az itt született magyar ifjuságra és amerikai szomszédainkra való tekintettel, de azon leszek, hogy minél előbb a magyarság elé kerüljön könyv alakban angol és magyar nyelven. Nagysága miatt az amugy is nagy terjedelmű ju-

bileumi számban nem közölhettem magyarul. A könyv kiadása anélkül is nagy anyagi áldozatokba került.

Nem feledkezhetem meg Kemény Jánosról sem, aki tiz esztendő óta rajzolja a Dongó képeit, s aki annyi víg órát szerzett az amerikai magyarságnak. Ő festette a jubileumi szám gyönyörű címkéjét és azonkívül is sok-sok művészi rajzzal járult hozzá a jubileumi számhoz.

De köszönetem kiterjed mindenkire, aki csak valamivel is hozzájárult a nagy munkához.

Az amerikai magyarságot arra kérem, hogy fogadja szeretettel a könyvet és lelkes pártolásával adjon módot arra, hogy ezután még nagyobb kedvvel és kitartással emelhessek megfelelő emléket az amerikai magyarság szellemi erejének.

Cleveland, Ohio 1913. június 25.

KEMÉNY GYÖRGY.

TARTALOM MUTATÓ.

	Oldal.
Cimkép (Lantos diák). Festette: Kemény János .	
Előjáró beszéd . Irta: Kemény György .	3—4
A magyar nóta Amerikában (Kemény János rajzaival). Irta: Kemény György .	5—12
Bucsubeszéd . (Kemény János rajzával.) Irta: Rudnyánszky Gyula .	13—14
Hungarians in the American Civil War . (Kemény János rajzaival). Irta: Pivány Jenő .	15—34
Poor People . (Sas Ede verse). Fordította: Wm. N. Loew .	34
Tinódi Lantos Sebestyén Amerikában (és egyéb versek Kemény János rajzaival). Irta: Baja Mihály .	35—36
A jó barát (Tarnócy Árpád rajzaival). Irta: Gerenday László .	37—39
Baloghné levele . Irta: Kemény György .	39
Feljáró emlékek (Halmi Arthur rajzával). Irta: Kemény György .	40
Vörösmarty utolsó évei és kiadatlan költeményei (Tarnócy Árpád rajzaival). Irta: Dr. Kacziány Géza .	41—50
Magyar Lyrics (Kemény János rajzaival). Loew N. Vilmos fordításai.	51—56
Róma és Amerika (Tarnócy Árpád rajzaival). Irta: Hoffmann Géza .	57—60
A vándormadár énekel . Irta: Baja Mihály .	60
Az amerikai művészetről (Tarnócy Árpád rajzaival). Irta: Yartin József .	61—63
Good Night, Dear Heart . Dr. Haasz Richard zeneműve.	64—65
A Niagara és A szömörödi juhász (Kemény János rajzaival). Szabó László versei.	66—68
Reményi . (Tarnócy Árpád rajzaival). Irta: Baracs Henrik .	69—72
Hungarians in America (Kemény János rajzaival). Irta: Konta Sándor .	73—74
Ami a habok között történik (Tarnócy Árpád rajzaival.) Irta: Hoffmann Gézáné (Lukács Paula).	75—76
Önálló Magyarország (Édvy Gyula rajzaival.) Irta: Dr. Mogyoróssy Árkád .	77—84
Nem járok a falu mentén . Irta: Tarnócy Árpád .	84
Magyar muzsika Amerikában (Szentgyörgyi Béla és Darley egykoru rajzával). Irta: Feleky Károly .	85—87
A hét magyarok (Kemény János rajzaival.) Irta: Kemény György .	88—94
Válasz egy levélre . Irta: Kemény György .	95
A feledések üszke mellett, Egy levél (Versek). Irta: Dr. Pólya László .	104
Befejezésül (Kemény János rajzával.) Irta: Kemény György .	96
Önálló képek:	
New Yorki cseléd-elhelyezőnél . J. C. Fireman rajza.	9
Mézes hetek . Linek Lajos rajza.	70
Női fej-vázlatok . Márk Lajos rajza.	81
Megemlékezések, versek és hirdetések .	97—104
Versek, képek, viccek és hirdetések .	I.—XLVIII.

(Megjegyzendő, hogy a hirdetési oldalakon is van olvasni való.)

Hirdetőinkről és pártolóinkról.

A „Dongó” jubileumi száma több ezer dollárba került és kiadása csakis úgy volt lehető, hogy a „Dongó” jóbarátai és a magyar üzletemberek segítségünkre voltak. Ezuttal mindnyájuknak köszönetet mondunk a fáradozásért úgy, mint a hirdetésekben megnyilvánuló támogatásért. A „Dongó” olvasói jól cselekszenek, ha pártolják azokat az üzleteket, amelyek igyekeznek pártolni idegenben a magyar irodalmat. A „Dongó” jubileumi száma fényes bizonyíték arra nézve, hogy kikre lehet számítani e tekintetben.

Köszönetet mondunk továbbá a magyar szövetségeknek és egyleteknek, amelyek igyekeztek kivenni részüket a magyar írás támogatásából. Sajnos, hogy a sok százra menő magyar egyletből

csak oly kevés jelentkezett. Köszönetet kell mondanunk Németh János (New York), Demchák István (Cleveland), dr. Farkas Géza (Toledo), Weisz A. (Detroit), Gondos Péter (Bridgeport), Hámory V. Gusztáv (Youngstown), Szabó András (Desire) és Stumpfi Mihály (Perth Amboy) uraknak, akik nagy segítségünkre voltak a hirdetések szerzésénél.

Köszönet illeti Féder Antal urat is, akinek nyomdájában a díszes jubileumi szám készült. S egyáltalán köszönetet mondunk mindazoknak, akik bármily módon és bármily mértékben segítségünkre voltak. Reméljük, hogy adandó alkalommal többen vállalkoznak a segítésre mindnyájunk érdekében.

: **N. O. STONE & CO.** :

312-318 Euclid Ave. Cleveland, O.

A legnagyobb cipőkereskedés a városban.

E lap szerkesztője 15 év óta vásárol nálunk.

LEZSÁK JÓZSEF

8918 Buckeye Rd. Cleveland, O.

Elsőrendű magyar szalon. Amerikai és importált italok. Hazai földes kuglizó mindenkor a magyarság rendelkezésére áll.

Huszonkét éves működése alatt,

ez a bank irigylésre méltó hírnévre tett szert lelkiismeretes és pontos működése által.

A bank vagyona több mint Hét Millió Dollár, ami elegendő biztosítékot nyújt a betevőknek minden tekintetben.

Pénzküldés Európába a legmérsékeltebb árák mellett.

Takarékbetétek után 4%-os kamatot fizet.

BESZÉLÜNK MAGYARUL!

The United Banking & Savings Co.

West 25-ik utca és Lorain Ave. sarok.

LEGNAGYOBB BANK A WEST SIDEON.

De mit ér az élet,

Ha

házat vagy telket

venni vagy eladni szándékozik, forduljon legrégebb és legmegbízhatóbb ingatlanforgalmi és közjegyzői irodájához.

A. Metzner

Cleveland, O. — Irodái saját házaiban:

3005 Bridge Ave. — 1897 W. 25th
Metzner palota.

Központi iroda: 1611. Williamson Bldg.

Vesz és elad telkeket és házakat. — Elfogad megbízást telkek pascellázására és hasonló ügyek lebonyolítására.

Telephone:

Main 1495, Centr. 3644 W.—West 512 m.

MUNKA UTÁN JÓL ESİK A PIHENÉS,

HA NEM LAKHAT A SAJÁT HÁZÁBAN.

NÉMETH JÁNOS.

Nincs Amerikában magyar ember, aki ne ismerne Németh János nevét. Évtizedeken át fogalommal lett ez a név és minden magyar ember tudja, hogy ez a név egyértelmű az üzleti pontossággal, megbízhatósággal és kétséget nem tűrő becsületességgel. Csakis így lehetett Németh János neve fogalommal az amerikai magyarság előtt és csak így lehetett Németh János neve a legjobban ismert magyar nevek egyike Amerikában.

Németh János nem szereti a nyilvános szereplést, nem szereti a külső parádét, de a Dongó tiz esztendő jubileuma alkalmából el kellett mondanunk róla az igazat már csak annál is inkább; mert ő volt a tiz évvel ezelőtt megindult Dongó első hirdetője és azóta is állandóan hirdetője a lapnak. Aminthogy Németh János mindenkor barátja, támogatója volt Amerikában a magyar irásnak, újságcsinálásnak és általában a kulturális törekvéseknek. Jó üzletember, aki elsősorban derék családjának szenteli idejét, de a mellett kiveszi részét minden jóra való magyar mozgalmából.

Fiatalon jött Amerikába és keservesen kellett megdolgoznia a napi kenyérért, de az a bizonyos magyar öserő nem hagyta nyugodni és addig dolgozott, addig törekedett, míg végre az amerikai magyarságnak millió és millió dollárjai az ő üzlete révén kerülnek az ő hazába.

Németh János léptette életbe a most már általánossá lett sürgönyi pénzküldést, amiért nagy elismerés illeti őt; mert a pénzküldést ma már gyorsan és mégis nagyon olcsón bonyolíthatja le a magyar ember. Sok pénzbe, gondba és rengeteg munkába került a sürgönyi pénzküldés módjának sikeres megoldása, de Németh Jánosnak sikerült ez is, mint sok egyéb; mert amibe belefog, ahoz ragszkodik is becsülettel, lelkesedéssel.

Ma már ugyszólván minden amerikai magyar

gyerek is ismeri a Németh János nevét. Ügyfeleinek száma százazrekre rug, s a sürgönyi pénzküldést lebonyolító üzletében több ember dolgozik, mint egy elsőrangú, hatalmas amerikai bankban.

És a Németh János sikerének szivéből örülhet minden jóra való magyar ember; mert az ő esete egy nagy tanító példadás, amely azt példázza, hogy az egyenességgel, becsületességgel párosult vasakarat és szorgalom megtermi a maga gyümölcsét és az idegenben is diadalt arat.

A Dongó már csak azért is örömmel mutatja be képét az amerikai magyarságnak; mert a Dongó szerkesztője ugyanazon községben született, ahol Németh János. És így a Dongónak csak annál több oka van arra, hogy örüljön a Németh János sikerének.

Sok jó tulajdonosságát lehetne még elsorolni Németh Jánosnak. Sokan talán azt gondolják, hogy az amerikai magyarságnak legelső pénzküldője már csak üzlete révén is nagyon rideg üzletember. Pedig ez a legnagyobb csalódás. Aki Németh Jánost meglátná gyermekei, virágai és galambjai között, az megismerhetné Németh Jánost, az embert.

Egy régi mondás szerint, aki a virágot szereti, rossz ember nem lehet". Már pe-

dig Németh János gyermekein kívül talán a virágoknak szenteli legtöbb idejét. És a virágokkal való gyöngéd bánásmód a magyarság szebb jövőjét illető szép, nemes terveket érlelt meg szivében.

Szeretettel beszél szülőfalujáról, ahol is emberbaráti intézményeket akar létesíteni, de általában az amerikai magyarságot illető ügyekben is mindig a magyarság jólétét célzó intézményekkel foglalkozik.

Szóval a sikeres üzletember szivében szeretet lakik fajtája iránt és ezért megérdemli, hogy megbecsülje őt az amerikai magyarság.

Németh János.

KUNDTZ TIVADAR

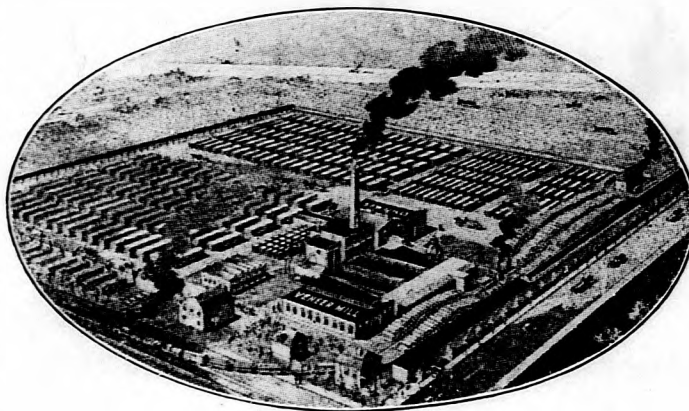
WASHINGTON, CENTER és ELM STREETS, CLEVELAND, OHIO.

Mindennemű templomi felszerelések, oltárok, ülések, székek, szekrények és oltár rácsozatok.

Rendes és özszerakható iskola - padok.

Színházi ülések és gyűlésterem felszerelések gyártója.

A Legnagyobb Raktár Magyar Könyvekben és Imakönyvekben!

BAILEY COMPANY NAGY ÜZLETE

LEGNAGYOBB ÁRUHÁZ CLEVELANDBAN.

A BAILEY ÁRUHÁZ

Az egyetlen nagy Department Store Amerikában, melynek összes tulajdonosai MAGYAROK

Utmutató Bailey Co. nagy áru- házához.

Az alábbiakban megírjuk, hogy milyen emeleten mely árucikkek találhatóak. A hely szűkebb, semhogy mindent felsorolhatnánk itt. Ha azonban keres és nem talál valamit, forduljon felvilágosításért a magyar osztályhoz a második emeleten.

FÖLDALATTI HELYSÉG:

Automobil felszerelések, játékok, utazó táskák, bőröndök, konyhaszerek, háztársági cikkek, kályhák és tüzhelyek, vasárak, kánnari madarak, metszett üvegek, üvegnyeműek, edények, porcellánok, fűszerárak, koták, cukorkák, fagyalt (Ice Cream soda fountain), vászon, házi ruhaneműek, női mosdó, férfi mosdó.

FÖLDSZINT:

Fehérműek, szövetek, selymek, esernyők, csipkék, szallagok, férfi divatárak, férfi és gyermek kalapok, keztyűk, harisnyák, gombok, gyógyszerek, szépitő szerek és apróságok.

2-IK EMELET:

Férfi és fiuruhák, cipők, varró-gépek és a FOREIGN DEPARTMENT (MAGYAR OSZTÁLY) női mosdó.

3-IK EMELET:

Női öltönyök és kabátok, bluzok, szörme árak, női ruhák, szoknyák, leányruhák, öltönyök, kabátok, kis leány kalapok és baba kellékek, női fodrászat és kellékek.

4-IK EMELET:

Posta, angol könyvtár, női kalapok, női alsó neműek, fűzők, hangszerek, beszélő gépek, zongorák, pihenő terem.

5-IK EMELET:

Merchant Stamp (piros bélyeg), könyvbéváltás, falpapir, szőnyegek, kézi munkák, függönyök és ajtódiszletek, étterem.

6-IK EMELET:

Butorok és főiroda.

9-IK EMELET:

Zeneiskola, pihenő terem.

Hogyan lehet pénzt meg- takarítani.

A tisztelt olvasónak legelőször azt kell tudnia, hogy mi is tulajdonképpen a Department Store, vagyis Nagy Áruház.

A felelet könnyű: 100 NAGYKERESKEDÉS EGY FEDÉL ALATT. Amíg Department Store nem volt, ön más-más üzletben vette a ruháját, a fűszerét, a fehérműjét a számszámját, a butorát, az óráját. A Bailey Co. nagy áruházában MINDEZT MEGTALÁLJA EGY FEDÉL ALATT.

Baileynél mindenből NAGYOBB VÁLASZTÉK VAN, mint a kis üzletekben. Baileynél MINDEN JOBB ÉS OLCSÓBB, mint máshol. A kiskereskedő 50 ruhát vesz egyszerre a gyárból, Bailey Co. pedig 5000 darabot. Ki szerzi be olcsóbban az árut és ki adja olcsóbban el: — a Bailey Co.

A legnagyobb raktár magyar könyvekben.

MAGYAR OSZTÁLY A 2-DIK EMELETEN.

Minden emeleten van magyar elárusító, melyeknek száma az 50-et túlhaladja, a második emeleten azonban van egy külön magyar osztály, a mely egyuttal magyar pihenő és társalgó hely. Ott kaphatók a legszebb magyar könyvek és ima könyvek. Kérjen árjegyzéket.

Ne mulassza el a magyar osztályunkat meglátogatni.

Ajándék minden vevőnek

A Bailey Co. nagy áruházában minden vevő piros bélyegeket, úgynevezett "RED MERCHANT STAMP"eket kap ajándékba. Ha tehát ön bemegy a Bailey Co.-hoz, ne dobja el a pénztárjegyet, amit az elárusítótól kap, hanem kérje a stampeket, mert EZEK VALÓSÁGGAL PÉNZT ÉRNEK.

Minden 10 centes vásárlás után kap egy bélyegyet, vagyis egy dollár után tízet, 10 dollár után 100-at. Ezeket könyvbe ragasztja, melyet ingyen kap. Ha a könyve megtelt, bejön az áruházba, KIVÁLASZT MAGANAK BÁRMILYEN ÁRUCIKKET 3 DOLLÁRÉRT ÉS FIZET A KÖNYVVEL. Sőt egy fél könyvvel is vásárolhat másfél dollár árát.

NE FELEDJE EL, HOGY MINDEN KEDDEN DUPLA BÉLYEGGET KAP.

A Cleveland VIDÉKI vevőközönség napja a SZERDA. Ha e napon \$10-on felül vásárol, a fél utiköltségét, ha \$20-on felül vásárol az egész utiköltségét téríti vissza a Bailey Co.

Magyar könyvek a legolcsóbban nálunk kaphatók.

KISÜT A NAPSUGÁR.

Szép leánynak minden ujára akad kérője. — Amikor eljön „az igazi”, nagyot dobban akkor a kisleány szive. — Felhő borul az ünnepre. — A hála, amely nem felejt. — Esküvő napjára kiderül a világ. — Történet egy magyar plézről.

Azon a penszilvániai plézen, ahol az alább következő história megtörtént, (amelyik éppugy megeshetett volna akármelyik helyén is ennek az országnak): Kovács Maris volt a legszebb leány, Nem, hogy a legszebb magyar leány, hanem a legszebb leány, akiről az amerikainak, magyarnak, polyáknak, totnak meg minden nemzetiségbelinek, aki csak élt a plézen, az volt a szava, hogy ilyen leányt csak jókedvében teremthetett az Isten. Hanem rátartí volt a Maris és folyton ezt mondta:

— Nem megyek még férjhez, vagy talán soha sem megyek férjhez...

Amikor egy leány azt hajtogatja, hogy nem megy férjhez, az soha sem azt jelenti, hogy nem menne, hanem, hogy még nem jött el érte az igazi, akire vár. Ez az igazi pedig, akire Kovács Mariska várt, a Bagotai Pál volt, ugyanabba az abauji falucskába való, ahová Mariska. Ott dolgozott ő is ezen a penszilvániai plézen, és, bár soha és semmiben sem kereste az elsőséget, ugyanugy az első legény volt a falujában, mint itt a bányatelepen.

Egy tavaszi vasárnapon, amikor mosolygott az egész világ, föl, egészen a napsugaras égig, beköszöntött Bagotai Pál a Kovácsékhoz, aztán nem kertegetett, hanem egyenesre fogta a szót:

— Az a beszéd járja, Mariska, hogy nem megy férjhez. Hát én azért mégis eljöttem feleségül kérni...

Mint amikor valami gyönyörű álomból fölébredve, az életben is az álom folytatását látni: ez a boldogság ömlött el a Mariska lelkén. Aztán belenézett a Pál szemébe, aztán csak a szemébe mondta neki a „szeretlek”-et, és az történt, hogy leány és legény egymásba csókolt a szerelmét.

Az öreg Kovács bácsi is törülgette a szemét a boldogságtól, de Pál tréfás ijedtséggel vetette oda a szót:

— Csakhogy baj van ám...

— Már meg micsoda? — kérdezte félve Mariska.

— Csak az, hogy kell még vagy hat hétig várni az esküvővel, mert most hozatom ki az édes anyámat. Már csak nem akarnék esküvőt tartani az édes anyám nélkül.

— No hát azt én sem engedném! — szólt az öreg Kovács. — Derék legény vagy, Pali fiam. Aki megbecsüli az anyját, megbecsüli majd a feleségét is...

...Ünnepnek, ragyogónak indult a mátkaság ideje a szép Kovács Mariska számára, de rövidesen, mintha a pléz legényeinek meg leányainak talán az irigysége szállta volna meg két ember boldogságát: hervadni kezdett a szép leány. Megtörtött lett a szeme nézése, halványá fakult arcának a színe, szinte nehézkessé vált eddig ringó járása és mindjobban eltűnt a vidám kedve.

Az öreg Kovácsnak, meg a feleségének meg csak elszorult a szivük: mi lett alig három-négy hét alatt az ő leányukból, és hiába kérlelték, mondja meg nekik, mi a baja, Mariska csak azt hajtogatta, hogy fáj mindene, hogy nem kell neki étel-ital, hogy olyan nehéz a feje, mintha vasdarabok volnának rajta. Bagotai Pálnak pedig megülte a komorság a lelkét, és vitte doktortól doktorig a leányt, bement vele Pittsburghba, bevitte őt híres orvostanárhoz New Yorkba. Adtak is egy csomó medicinát az orvosok, de csak nem akart jobbra fordulni a beteg leány állapota.

Pedig annyira közeledett már az esküvő napja, hogy megérkezett az óhazából a Pali édes anyja, özvegy Bagotai Pálné asszonyom is. Zokogva borult rája Mariska:

— Nem voltam ám én mindig ilyen betegrovászon! — rebegte fuldokolva a sirástól.

Az öreg özvegy Bagotai Pálné pedig elsőbben is megsimogatta a leányka fakó orcáját, részvevő figyelemmel hallgatta őt, a fejét csóválgatta, mennyi pénzt költöttek már doktorra-patikára, aztán lágyan, de mégis szigorúan rászólt a fiára:

— Ejnye-ejnye édes fiam, hová tetted az eszedet?

— Már miért, édes anyám? — kérdezte elcsodálkozva Pali.

— Majd megmondom... Hát emlékszel-e, mit küldtél te nekem valami félesztendővel ezelőtt, a mikor azt irtam néked, hogy sirba kerülök már, olyan beteg vagyok?... Emlékszel-e?

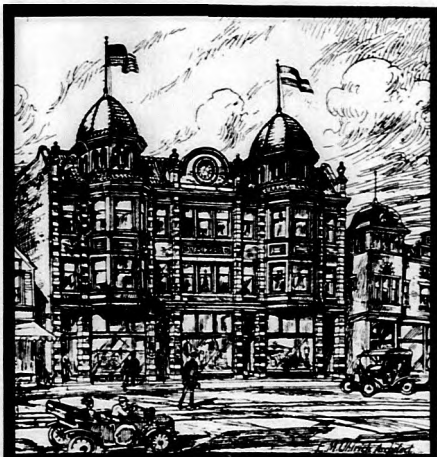
Bagotai Pál csak fült és fázott, az édes anyja meg így folytatta:

— Ha te elfelejtetted, én soha sem felejttem el a Partola-gyógycukorkát. Mert én nem voltam és nem leszek soha sem hálátlan, és mindig áldani fogom a Partolát, mert visszaadta az egészségemet. Pedig el sem használtam az egész csomagot, — igaz, hogy nem is lehetett, mert a falu elkönnyöregte tőlem ezeket az áldásos gyógycukorkákat. A jegyző is eljött hozzám és elkérte a Partos Patika adreszt, hogy 160 — Second ave, New York, N. Y., és azóta a jegyző is hozatja a Partolát... Lásd, fiam, én az adreszt sem felejttem el soha: te meg a Partoláról is megfeledkeztél... Egy szót se, hanem hozatni kell tüstént a Mariskának egy dobozzal.

...Hát száz szónak is egy a vége: nem telt el két hét és Bagotai Pálné lett Kovács Mariskából. Hanem még a legnagyobb irigye sem tagadhatta el, hogy olyan ragyogó volt a szeme, hamvaspiros az arca, sudár a termete, ringó a járása, mint a betegsége előtt. Amit nem tudott megcsinálni egy kocsiderék patikaszer, megtette azt a gyógyító növények nedveiből való Partola. De bizonyos az is, hogy ezóta, ha álmából keltik is föl a boldog Bagotai Pált, akkor is el tudja mondani, hogy:

PARTOS PATIKA, 160 Second Ave., NEW YORK, N. Y.

PÉNZT KINÁL

Weizer János épülete.

WEIZER JÁNOS

A kinek kifizetett telke (lotja van, ne hagyja üresen állani, hanem menjen azonnal Weizer Jánoshoz, ő rajz szerint épített önnek olyan házat, amelyet csak óhajt és a költségeket havonta törlesztheti.

Ahelyett tehát, hogy házbért fizetne, a házbérrel a saját házának árát törlesztheti.

Jelentkezzenek minél többen, mert most legalkalmasabb az idő hozzáfogni az építéshez.

A magyar negyed minden utcáján körülbelül 300 ház van előjegyezve eladásra. Mind-egyik igen jutányos áron vehető meg.

Üres telkeket a legszebb helyeken ad el kényelmes részletfizetésre. E telkek mindegyike el van látva gáz és vízvezetékekkel, kövezett járdával és csatornával.

Elad jó és termékeny farmokat.

Forduljanak bizalommal Weizer János legrégebbi pénzküldő és hajójegy irodájához.

**HÁZ ÉS HÁZHELY, FARM ELADÁS.
ÉPÍTÉS ÉS PÉNZKÖLCSÖN.**

IRODÁJA A SAJÁT ÉPÜLETÉBEN VAN

Telefon Princeton 2406 L.

8935 Buckeye Rd. Cleveland, O.

BERLECZKY ÉS IVORY

**HAJÓJEGY, PÉNZKÜLDŐ
:: ÉS JOGÜGYI IRODÁJA ::**

**312 So. Main St.
AKRON, OHIO.**

**979 E. Market Str.,
EAST-AKRON, OHIO.**

**310 Tuscaravas Ave.
BARBERTON, OHIO.**

Peoples Phone: 2015.

BARTKÓ ANDRÁS

**8927 BUCKEYE ROAD
: CLEVELAND, OHIO. :**

**A legrégebbi
magyar fűszer-
üzletek egyike
a városban.**

**Kapható min-
denféle fűszer
és háztartási
kellék. - Friss
zöldségféle és
gyümölcs.**

**A Dongó 10 éves
előfizetője.**

Tessék felkeresni!

Amerika egyik legrégebb magyar egylete, amely jul. 27-én tartja 25 éves jubileumát, s a melynek vadász-csapata és saját zenekara van, a

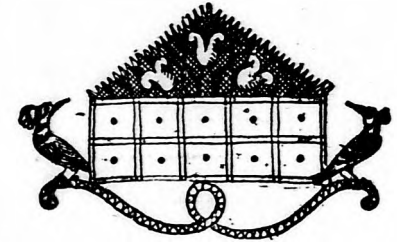
Clevelandi I. Szent László Király Római Kath. Betegsegélyző Egylet

ALAKULT: 1888. jul. 19-én.

Diszelnök: Welzer János, disztag: Ftdó Szepeffy Gyula, elnök: Csizmadia János, alelnök: Horváth György, jegyző: Drab Mihály, (kihez az egyület érdekli levelek küldendők, lakik: 2799 E. 92 St., (Corwin), pénztárnok: Bodnár János, pénztári titkár: Tóth Imre, számvizsgáló bizottság: Jankovits István, Stekly József és Prekop Mihály, ellenőrző bizottság: Németh Antal, Kondás Ferenc és Majni András, állandó hetesbizottság: Gyuricza István, Kondás Ferenc, Ulicsny János, Lipták Ferenc, Bahor József, Vaday József és Béres Ferenc, új tagokat ellenőrző bizottság: Vaday József és Bábás Béla, hazkezelő: Gojsza József és Kundráth József, ajtóőrök: Léway József és Spisák József, Vadászcsapathoz ellenőrök: Horváth György, Tóth Pál Lajos és Bertedics János, Szövetségi ügykezelő: K. Horváth Pál, lakik: 2815 E. 90th St.

VADÁSZCSAPATNÁL:

Osztályparancsnok: Drab Mihály, parancsnok: Bodnár István, alparancsnok: Léway József, zászlótiszt a magyarhoz: Gojsza József, amerikaihoz: Zenekari igazgató: Acél István, 2840 E. 100th St. Szívesen elfogad bármilyen meghívást a zenét illetően.

A FELEDÉSEK ÜSZKE MELLETT.

—o—

A feledések üszke mellett várom,
Hogy elfelejtsen minden álom.
A küzdelem nehéz adóját,
A kik küzdöttek, fel se róják!
Mint a ki mindent elveszített,
Sem előre, sem hátra nem tekin-

(tek: —

Csak a jelen ködébe bámulok.

A tépelődés gondolat a varja,
A vágy telkét gazzal takarja.
Czélt igérni a jövő szárnyán: —
A mult felett nincsen szivárvány.
Vihar öléből orkán várja; —
Egyik határból a másik határba
Lohol, rohan, fut, az ördögszekér!

Mint dalfelejtett, vén, kopott
(czigányok,

Azért még néha muzsikálok;
Mert jól esik, ha nóta közbe
Meg-megered a szemem könnye
S lelkem átöleli az az igaz bánat,
Kit a kincsetlenek, minden nagy
(örömnél

Néhezebben várnak.

Ha az emberrel négyszemközt
(beszélget:

Még mostohán is nagy az élet.
Mint dalfelejtett, vén czigányok,—
Már csak kettőnknek muzsikálok.
Bíró, tanu nincsen a nagy vallo-
(máson,

Igazabb bíróság, igazabb igazság
Még sincs a világon!

Dr. Pólya László.

EGY LEVÉL.

—o—

Messze-messze napkeletről
Irtak hozzám levelet.
A betűje: sötét bánat;
De a szava: vágyakozó szeretet.

Fehér haju öreg asszony
Nyujtja felém karjait.
... S én, lehajtva bús fejemet, —
Elsiratok, eltemetek valakit!

Dr. Pólya László.

KURUTZ TESTVÉREK

SZÁLLODÁJA

1429 Market St Wheeling, W Va.

Kényelmes szobák. Étterem és sza-
lon. A magyarság találkozó helye.

PECSÖK PÁL

a legrégebb magyar szalonos a "Medecinen."

Közjegyzői ügyek elintézése. Pénzküldés
gyorsan és pontosan. Pénzbeváltás napi
áron. Hajójegy minden vonalra. Telkek és
házak vétele és eladása.

2783 E. 79 ST.

CLEVELAND, O.

TÓTH GYÖRGY

602 SO. CHAPIN ST.

SOUTH BEND, IND.

Régi south bendi üzletember, akinél mindenféle könyv
és importált áru kapható.

Pénzt küld az óhazába, meghatalmazottja az összes hajó-
társulatoknak, telket és házat vesz és elad.

A Dongó régi képviselője.

MAGYAROM!

Mire való a mindennél drágább egészséget megrontani drágán fizetett, mesterségesen csinált, rongy italokkal ?!

Cleveland-ből a **Fecsó Imre** régi és legnagyobb magyar borüzletéből az ó-hazai borokkal vetekedő, tiszta és jó californiai, vagy ohioi bort rendelhet olcsó áron.

Tegyen bárki próbarendelést és nem fog csalódn.

Írjon árjegyzékért és boritékéért a következő címre:

Fecsó Imre

3029 Lorain Avenue

Cleveland, O.

WOHL**Magyar
Vendéglője**1280 West 3rd Street,
CLEVELAND, O.

Cleveland városának régi nevezetessége ez a híres, régi magyar vendéglő. Aki Clevelandban megfordul, okvetlenül keresse föl.

**POLCZ JÓZSEF MAGYAR
CSÁRDÁJA**

A "ZÖLD KOSZORU" - HOZ.

8638 BUCKEYE ROAD,

CLEVELAND, O.

Aki szereti a jó magyar bort és magyar barátságot, az keresse föl. Itteni és importált italok, s finom szivarok kaphatók.

POLCZNÁL SOHASE BUSULNAK.

Soproni Csárda

Clevelandban, a híres neves Buckeye Road-on a saját házában van a

Horváth Mihály

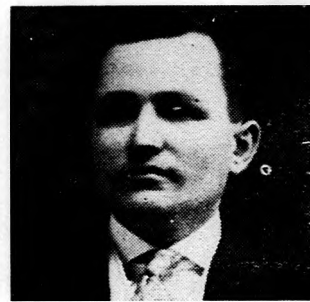
magyar csárdája, ahol még a félholtba is lelket ver a tüzes ital. Halálos bünt követ el, aki be nem tér hozzá.

9013 BUCKEYE ROAD,

CLEVELAND, OHIO.

WINTER BÉLAMAGYAR SZALON-TULAJDONOS
316 Market St., McKEESPORT, PA.
A város házával szemben.

Nagy a sürgés, nagy a forgás Béla szalonjában. Izzadnak a bártenderek, Isten igazában, Süre, bora tiszta, ki pálinkáját issza, Az sohse kívánczik máshoz, Csak Bélához vissza, Gyere pajtás, keressük fel, WINTER BÉLÁT köszöntsük fel, OTT KAPHATÓK A VALÓDI IMPORTÁLT MAGYAR ITALOK. Éjjeli szállás, tiszta berendezett szobák kaphatók jutányos áron.

The Flat Iron Cafe

A New Brunswick Ave. és Washington Str. sarkán,

PERTH AMBOY, N. J.

Galaida József

tulajdonos.

Importált és itteni borok, pálinkák és likörök. — Finom szivarok.

Telefon: 104-R.

Lefkovits József

ITAL - NAGYKERESKEDÉSE.

KAPHATÓ MINDENFÉLE IMPORTÁLT ÉS ITTENI ITAL. — RYE- ÉS BOURBON-PÁLINKÁK, COGNAC, LIKÖR STB. Éveges sör ládában és szódavíz. Rendeléseket hához szállít.

Telefonon is lehet rendelni.

WOODBIDGE, N. J.

**ELSŐ MAGYAR
BANKÜZLET R**Michigan Államban
Saját Házukban.**BOLLA JÁNOS S**és Fia tulajdonos
Hajójegy és Pénz-
küldési Iroda.

A MAGYARSÁG FIGYELMÉBE.
A kinek elintézni való ügye van, írja meg, vagy forduljon hozzánk személyesen és mi minden lehető el fogunk követni az ügy kedvező elintézése érdekében.
Kiállítunk közjegyzői, valamint konzulátusi hitelesítéssel ellátunk mindenféle Magyarországból való okmányokat: Meghatalmazásokat, kötelezvényeket, adás-vevési-, ajándékozási- és csere-szerződéseket, telekkönyvi osztály-egyezségeket.
Végrendeletet és végrendeleti nyilatkozatokat. A Magyarországból kivándorolni akarók utlevelének megszerzéséhez szükséges bejegyzési nyilatkozatokat. Peres és perenkívüli ügyekben szükséges kérvényeket, felebbezéseket, felfolyamodásokat, előterjesztéseket, adó és illeték ügyekbeni felszólamlásokat.
Elintézzünk árvaügyi, adás-vételi, telekkönyvi, tulajdonjog és zálogjog, kebelezés, zálogjog törlés, katonai és mindennemű közigazgatási ügyeket.
Magyarországi ingatlanokra első helyen való betáblázásra kölesönt készüzlünk.
Beszerzünk Magyarországból telekkönyvi másolatokat, telekkönyvi birtok-íveket, adó és értékbizonylatokat, házassági és keresztelési anyakönyvi kivonatokat.
Felveszünk és kihozatunk árvaszékléggel kezelt pénzeket, bank és kir. postatakarékpénztári betéteket.
Amerikában behajtatunk mindenféle munkabéreket, és általában mindenféle ügyeket elintézzünk szakszerűen és lelkiismeretes pontossággal.
PÉNZT KÜLDÜNK A VILÁG BARMELY RÉSZÉBE.
HAJÓJEGYERET ELADUNK A LEGJOBB HAJÓKRA A LEGOLCSÓBB ÁRAK MELLETT.
KÖNYVKERESKEDÉSÜNKBEN egyszerű és diszes kötésű imakönyvek, olvasmányok, levélpapírok és írószerek, játék-kártyák és sok más importált és belföldi tárgyak jutányos áron szerezhetők be.
Írjon vagy keresse fe lüzletünket az alantli címen:

BOLLA JÁNOS ÉS FIA, 2232 West Jefferson Ave. Detroit, Mich.

AMERIKAI MAGYAR KÉPEK.
Az egyetértés.

HAJÓJEGYEK.

ALAPITTATOTT
1890-ben.

VASUTJEGYEK.

Germánus Emil

Békebíró és Közjegyző

Főiroda: 185 SPRINGFIELD AVE. **NEWARK, N. J.** Fiókiroda: 214 FERRY STREET.

SÜRGÖNYI

PÉNZKÜLDÉSEK

POSTAL

:: Resko János ::

ELSŐRENDŰ MAGYAR SALOON-JA.

Friss, hideg sör mindig csapon. — Finom ale és mindenféle likörök. — Amerikai és importált borok. — Finom szivarok.

TEKE-ASZTAL ÉS NAGY GYÜLÉSTEREM.

673 CATHERINE STREET,

PERTH AMBOY, N. J.

Telephone 53-W.

Kéri a magyarság pártfogását.

L.A. LINTNER

Az összes hajóvonalak
kinevezett törvényes
ügynöke.

— Sürgönyi és postal pénzküldés. —

750 CASS ST.
TRENTON, N. J.

TÖRÖK JÓZSEF

727 W. FORD STREET,
S O. B E N D, I N D.

Ősrégi south bendi lakos, akinek csárdájában sohase busulnak. Van is nála minden, akárcsak Pesten. Jó sör, finom szivarok, tiszta pálinkák, hazai borok és likörök. Nem is magyar, aki nála nem volt.

H. E. VARGA

HITES ÜGYVÉD ÉS KÖZJEGYZŐ.

714 Rockefeller Bldg.
(West Superior és West 6-ik utca
sarak.)

CLEVELAND, O.

Telephone:

Bell Main 3931. Cuy. Erie 66

Vasárnap délelőtt lakásán (8341
Woodland Ave.) található.

Amerikai és hazai peres és perenkívüli ügyek. Levelekre pontos és kimerítő választ ad.

Chicagói Magyar Otthon

Gyűlésekre, lakodalmakra és keresztelőkire igen alkalmas új terem.
PÉNZKÜLDÉS a világ minden részébe
HAJÓJEGY minden vonalra kapható.

Fekete József

pénzküldő- és hajójegy-üzletében.
Törvényes közjegyző. Az általa táviratilag küldött pénzek négy nap alatt ki lesznek fizetve az őházában.
Magyar és tót imakönyvek kaphatók.

1959 GRAND AVE.,

a Robey Street sarkán.

C H I C A G O, I L L.

Telefon: Seeley 3968.

FARSANGI DAL.

Itt a farsang, táncoljatok!
Szélmalomként a lábatok
Vadul járjon!
Sír a magyar tengeren tul,
De azért csak tegyetek tul
A számaron.
Szamárnak is az eszébe
Az jutott, hogy megy a jégre
Táncot járni.
Szüksös bár itt a kenyerünk,
De azért csak mind szeretünk
Tivornyázni.
Tarisznyát és koldusbotot
Kezünkbe a szükség nyomott
Utítársnak.
Küzdvén itten könnyel, vérrél:
Nekünk itt csak szana-széjjel
Gödröt ásnak.
S bár megtör a nehéz robot:
Beisszuk a koldusbotot,
S tarisznyánkat. . . .
Itt a farsang táncoljatok!
Szélmalomként a lábatok
Vadul járjon!
Bár meggörnyed a hátatok,
Azért még sem okuljatok
A számaron!

Kocsiscsák István

A híres milwaukee-i Schlitz sör ügynöke. Lakodalmakra és mulatságokra egyenesen a jégházból szállítja a zamatos sört.

Elsorendű bor- és sör-esarnok. Finom kuglizók. — Gyönyörű termék bálókra, lakodalmakra és színelőadásokra.

Aki Lorainban megfordul, ne feledje őt felkeresni. — Üzlete a saját házában van.

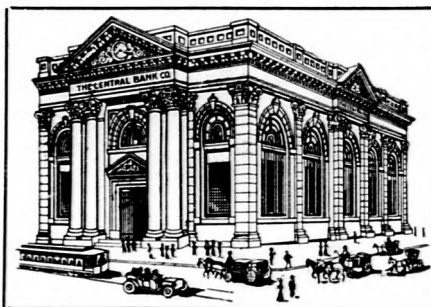
1570 East 28th Str., LORAIN, O.

Nagy Sándor

541 POLAND AVENUE,
YOUNGSTOWN OHIO.

Magyaros barátságáról jólismert SZALONOS.

Söre, bora, pálinkája híres az egész környéken. A jókedv nála még nagyobb lesz, a óánat pedig meghal, önmagát szereti, aki betér csárdájába.

Broadway
és 20-ik utca

EZ A BANK

4 százalékos kamatot fizet betétek után.
PÉNZT KÜLDÜNK A VILÁG BÁRMELY
RÉSZÉBE.

TÜZ- ÉS BETÖRÉSMENTES BIZTONSÁGI SZEKRÉNYEK
BÉRBEADÁSA 2 DOLLÁR ÉVI BÉRLETERT.

The CENTRAL BANK Co.

LORAIN, OHIO

Veszprémi
Csárda

Garretsonon van egy csárda,
Szóka Imre a gazdája.
Van ott ital, van barátság,
A pénzedet kedvre váltják.
Ha arra jársz magyar testvér:
Salonjába bátran betérj.
S Z Ó K A I M R E
2965 E. 83 St., Cleveland, O.

Ujhelyi Antal

Cor. East 28th Street
and Vine Avenue
Lorain, Ohio

ÜZLETE TIZ ÉV ÓTA MŰKÖDIK UGYANAZON A
HELYEN, SAJÁT TEHERMENTES HÁZÁBAN.

Hajójegy ügynökség, pénzküldés, hazai peres, telekkönyvi és katona ügyek pontos és lelkismeretes elvégzése.

Tiz évi működése bizonyítja, hogy bármily ügyben bizalommal fordulhatnak hozzá a magyarok.

A Bridgeporti, Conn. Rákóczi Magyar Betegsegélyző Egylet.

Az amerikai magyarságnak legnagyobb egylete a bridgeporti Rákóczi-egylet, amely 25 évvel ezelőtt alakult meg. 1888 április hó 13-án alapították az egyletet a következő honfitársak: id. Hevesi János, Hevesi Mihály, Kenyhere János, R. Molnár István, Hugya József, Macsankó András, Tóth István, Varga József, Steján Mihály, Gyuresák Mihály, Makó János, Biakó István, Macsankó György, Katona János, Rózsa András.

A megalkult egyletnek első célja volt a segélyre szorult beteg tagok támogatása, de kivette részét minden magyar mozgalomból. 1895-ben fényes ünnepély keretében szentelte föl amerikai és magyar zászlóit, s ugyancsak azon évben megalakult az egylet női osztálya. 1896-ban pendült meg a Rákóczi-ház felépítésének eszméje, de ez csak 1904-ben valósult meg. 1907-ben pedig a meglévő házhoz nagyszerű tervet építtetett az egylet. Bebizonyosodott így, hogy a magyarok nemcsak tervelni, de építeni is tudnak, ha megvan közöttük a béke és az összetartás.

Az egylet munkálkodását és gyors fellődését figyelemmel kísérték a környékbeli magyarok és látva az elért sikert, hozzácsatlakoztak és az egyletnek 1912 végén 21 osztálya volt.

1908-ban Bagdi Sándor indítványt nyújtott be aziránt, hogy alakítsák meg egy gyermek-osztályt, mely látva lenne a gyermekek fiatal szívébe eltörülhetlenül belevésni a magyar haza és nemzet iránt való szeretetet. Az indítványt nagy lelkesedéssel elfogadták, s 1909. március 21-én a gyermek-osztály a Rákóczi Magyar S. Egylet Ifjúsági Osztálya néven megalapították.

Ezen osztálynak 1912 végén volt 12 tagja és \$3130.43 vagyona. Tagja lett minden gyermek, kinek szülei vagy anyja az egyletnek, 4 éves kortól 16-ig. Tizenhatodik életévük után a gyermek-osztály tagjai a felnőttek irandók át minden beállási díj nélkül és orvosi vizsgálat nélkül. A gyermek-osztály tagsági díja havonta 15 cent, ha az osztály valamely tagja meghal, az egylet \$100, azaz száz dollár temetési költséget fizet át.

A Rákóczi egyletnek alakulásától kezdve 1912 szeptember 30-ig volt 12 halottja.

Ezek után az örökösöknek	
kifizetett	\$78,550.00
Félsegélyekre fizetett	2,100.00
Végkielégítés címen	425.00
Betegsegély címen	51,478.00
Az egylet tagjainak segélyezésére az alakulás óta kifizetett	132,553.00
Az összes bevétel volt 1912 szeptember 30-ig	\$252,658.20
Kiadás volt	190,730.88

Maradvány 1912 szept. 30-ig \$61,927.32

Az egylet vagyona ingatlanokkal, berendezéssel és a bankokban elhelyezett \$24,199.05 készpénzzel együtt 1912 szept. végén \$72,493.02.

Ezenkívül az egylet kezelése alatt van az árvák részére \$4,203.93.

Az egyletnek 1912 szept. 30-án volt 3558 rendes fizető tagja, azonkívül az ifjúsági-osztálynak 805 tagja.

Az egyletnek tagja lehet minden magyar szülőktől származó férfi és nő 16 éves kortól 50 éves koráig. Tagsági díj 50 cent havonta.

Az egylet tagjainak betegség esetén heti 6 dollárt fizet, munkaképtenség esetén 450 dollárt. Halálozás esetén az örökösöknek 900 dollárt.

A következő államokban vannak, illetőleg alakíthatók osztályok:

Connecticut, Massachusetts, Maine, Vermont, New Hampshire, Rhode Island, New York, New Jersey és Delaware államokban.

Az egylet osztályainak külön tisztviselőisége van és a szabályok keretén belül önműködési köre.

Az egylet minden év január havában tartja évi főgyűlését az anyaegylet székhelyén.

A Rákóczi egylet fönállásának 25 éves fordulóját fényes ünnepség keretében ülte meg, hogy működéséről beszámoljon az egész amerikai magyarságnak és buzdítsa őket az együttműködésre, összetartásra és testvéri szeretetre.

Amidőn egyletünk 25 éves működéséről röviden beszámol, egyuttal köszönetet mond Kemény György urnak a magyarság érdekében kifejtett munkálkodásáért, s az ég áldását kéri reá, a lap minden munkására s általában az egész amerikai magyarságra.

Az egylet nevében

Troll Vince,
főtítkár.

**1626 Bostwick Ave.,
Bridgeport, Conn.**

Novák István.

A Connecticut állambeli South Norwalk városban és környékén mindenki jól ismeri **Novák Istvánt**, akinek ital-nagykereskedése van a Railroad Ave. 45-ik száma alatt.

Novák István az Abauj Torna megyei Göncön született 1870-ben és 1889-ben jött Amerikába. Göne város körül nemesak a boráról, eseresz-nyéjéről és répájáról nevezetes, de arról is, hogy ott áll az első magyar bibliafordító szobra és hogy sok jóra-
való magyar került onnan Amerikába.

Novák István eleinte Bridgeporton telepedett meg, ahol a vasgyárban dolgozott, majd South Norwalkra került, ahol eleinte a iakat-gyárban kereste kenyerét, később pedig üzletet nyitott. South Norwalkról Stamfordra vetette a sors, ahol eleinte szintén dolgozott, majd üzletbe kezdett, de két év múlva visszatért South Norwalkra, s ott üzletet nyitott, amit most is folytat. Novák István egyike az amerikai magyarság hasznos tagjainak. Mindenféle egyházi, egyleti és nemzeti mozgalomból kivette részét és nem csak szájjal, de tettel is támogatója ugy azoknak, mint a magyarság fölemelését munkáló magyar irodalomnak. Huszonnégy éve van Amerikában, de éppen olyan jó magyar, mint volt huszonnégy év előtt, vagy taián még jobb. Több egylet alakításában hathatósan közreműködött, így a többi között a bridgeporti Rákóczi egylet south norwalki III-ik és a stamfordi fiókjainál. Több magyar egyletnek, szövetségnek és számos amerikai egyletnek jólismert, buzgó tagja.

Mindezek fölébe pedig jóakaró barátja a Dongónak és így csak annál nagyobb örömmel mutatjuk be arekét az amerikai magyarságnak.

FRIEDL LAMBERT

MAGYAR Pénzküldő, Hajójegy és **MAGYAR**
Közjegyzői Irodája

STEUBENVILLE, OHIOBAN

Együtt született a Dongó-
val.

Mindkettő T I Z éves.

Mindkettő megérdemli
a

magyarok pártfogását.

FRIEDL LAMBERT, STEUBENVILLE, O.

Az Amerikai Magyar Ref. Egyesület

Alakult: 1896. július 5-én.

Az egyedüli magyar Szövetség, melynek az Egyesült Államok Congresszusa által adott szabalom-levele van, minek alapján az Egyesült Államok egész területén folytathat üzletet.

Tagul felvétetik minden 16—45 éves egészséges férfi, vagy nő, valláskülömbőség nélkül. A belépés csak \$2.85-be kerül. Kivetés nincs. A havi tagdíjak a következők:

16—22 évig 75 cent.	30 éves \$1.00	35 éves \$1.25	40 éves \$1.50
23—24 .. 80 ..	31 .. 1.05	36 .. 1.30	41 .. 1.55
25—26 .. 85 ..	32 .. 1.10	37 .. 1.35	42 .. 1.60
27—28 .. 90 ..	33 .. 1.15	38 .. 1.40	43 .. 1.65
29 .. 95 ..	34 .. 1.20	39 .. 1.45	44 .. 1.75
			45 .. 1.85

Ezért az Egyesület halál esetén egy ezer dollárt, teljesen munkaképtelenség esetén \$450.00-t és hosszas betegség esetén egy évig öt dollár heti betegsegélyt fizet.

Fennállása óta már egy fémmillió dollárnál többet kifizetett tagjainak segélyezésére és jelenleg a legpontosabban fizető magyar szövetség lévén, megérdemli a magyarság támogatását.

\$25.00 jutalmat fizet annak, a ki egy legalább 10 tagból álló osztályt alakít olyan helyen, a hol még nincsen osztálya az Egyesületnek.

Bárminő felvilágosítással szívesen szolgál

Molnár István titkár

405 WHITTEMORE ST.

TOLEDO, OHIO.

WARGA HENRIK

MAGYAR CIPÉSZ

Bridgeport városában nincs az a cipész-műhely, ahol úgy ellássák a beteg cipő baját, mint nála. Rendeléseket pontosan teljesít. Javításokat olcsón és csinosan végez. Tessék fölkeresni.

477 BOSTWICK AVE.,
BRIDGEPORT, CON.
Saját házában.

Lomnitzer József

R. F. D. No 2.

Bridgeport, Con.

BRIDGEPORT EGYIK LEGRÉGIBB
MAGYAR SZALONOSA.

Importált borok, belföldi italok. Friss
sör és finom szivar. Tessék fölkeresni!

Magyar IMPORTÁLT ITALOK

Föraktára

263 PINE STREET,
BRIDGEPORT, CONN.

PAPP FERENC

tulajdonos.

Cafe Boulevard

156 Second Ave
New York, N.Y.

AZ EGÉSZ AMERIKÁBAN HIRES
MULATÓHELY.

MAGYAR KONYHA, MAGYAR MU-
ZSIKA.

Aki New Yorkba megy, el ne kerülje;
mert sokat mulaszt.

Rosenfeld I.

tulajdonos.

AMERIKAI MAGYAR KÉPEK.

Az udvariatlan villamos.

A MAGYAR „MISZTER”.

(“A magyar nemes” nyomán.)

Óberkötja nagyapámnak
Pentriben lóg, s molyok rágnak
Rajta lyukat jó nagyot.
Én magyar miszter vagyok!

A stappolás csak az élet;
Jönnék a beteg-segélyek.
A bolondé a dolog.
Én magyar miszter vagyok!

Szalonos, jól töltsd a szkunert.
Ne törődj, ha a sör tulment.
Józan csak nem maradok?
Én magyar miszter vagyok!

Tán az ujságoknak éljek?
Pennarágók bár szegények.
De csak potyán olvasok.
Én magyar miszter vagyok!

Jesze, van egy tudományom:
Ritka, hogy a szám ne járjon.
Mindent csak leszavazok.
Én magyar miszter vagyok!

Papnak, lapnak nem adózok.
Köpök is, ha esubagózok;
Szkunert sokat benyalok.
Én magyar miszter vagyok!

Jesze, nosze hajdunkér csak,
Ha felém a hideg szél esap.
Giraré tőlem bajok!
Én magyar miszter vagyok!

Csapot-papot ha leszóltam.
S életemet elbagóztam:
A pokolba juthatok.
Én magyar miszter vagyok!

Kemény György.

ZACHAR OTTO

1434 GERMANTOWN AVE.,
PHILADELPHIA, PA.

Ital-nagykereskedésben kapható:
Mindenféle üveges sör, porter, stout,
Készít mindenféle szódát, szóda-vizet,
bor és likőr.
Ásványvizek nagy raktára.
Keystone Phone: Park 4663-D.

DUSCHINSKY J.

2160 W. JEFFERSON AVE.

Detroit, Mich.

NÉMETH JÁNOS üzletének volt
pénztárnoka

Sürgönyi- és
Postai pénzküldés.
Hajójegy-iroda.
Közjegyzőség.

Mindenféle könyv és importált áru
kapható.

Fedor János

MAGYAR BORBÉLY

8911 Buckeye Road,
CLEVELAND, OHIO.

A legelső borbély-üzlet a magyar ne-
gyedben. — Előzékeny kiszolgálás,
ragyogó tisztaság. Köpülvés.
Kényelmes fürdők állanak a magyar-
ság rendelkezésére. A “Dongó” ud-
vari borbély.

THE AMBROSE CO.

BOR ÉS SZESZESÁRUK NAGY-
RAKTÁRA.

Valódi importált italok egyedüli rak-
tára a New England államokban.

Raktáron tartunk valódi magyar
budai, érmelléki, badacsonyi és szeg-
szárdi borokat. Ugyiszintén importált
rumot, szilvóriumot, borovicskát, tör-
kölyt és Herculest.

281-291 MIDDLE STREET,
BRIDGEPORT, CONN.

Magyar Bor Idegen Ország

Az Egyesült Államok külkereskedelmi statisztikájának egyik pontja arról számol be, hogy a magyar bor évről-évre nagyobb teret hódít az Egyesült Államokban. Nagy és nehéz volt az uttorás munkája és ha az sikerült, abban a legnagyobb része van a magyar bortermelők és borkereskedők büszkeségének, a pozsonyi Palugyay-pincének.

A Palugyay név ma már világgalomban. A hajdan nagy hírű bor ennek a névnek köszönheti azt, hogy lassanként kezd visszanyerni régi tekintélyét s tényező lesz a világpiacra. Az ízlésére kényes közönség nagyon jól tudja, hogy a Palugyay szó valamely bor cégéül a föltétlen jóságot, tisztaságot és értéket jelenti.

Aki valaha járt Pozsonyban, az bizonyára nem mulasztotta el azt, hogy egy tekintetet vessen a Palugyay J. és Fiai cég világhírű borpincéire. Amit Tokaj lángborától kezdve a deveserői vagy somlyói tőke adhat, nemes aranyedűt, tisztát és zamatosat, aminek élete adó és életet fenntartó ereje van, annak a legbecsesebb gyöngyét vannak a Palugyay-cég pincéiben felhalmozva. Borok, amelyeket már csak királyok tudnak esőppenként aranyával megfizetni. Borok, nehéz aszaborok, a melyek még a haladoklót is visszaesalják az életbe.

És ennek a cégnek a kezéből ki nem került egyetlen esőpp bor, amelynek eredete, tisztasága, hamisítatlan volta ezer és ezer tüpróbán ne ment volna keresztül. Ez a tudat adja ma a cég szilárd alapját, ez teszi a cég borait az egész világon közkedveltekké.

Ez a cég vitte keresztül azt, hogy például a nagy áruházak árjegyzékeiben ott vannak a magyar borok is elsorolva, de jóformán valamennyi azzal a megjegyzéssel, hogy azok valódiságát és jóvoltát a pozsonyi Palugyay-cég biztosítja.

A magyar bor bevezetése körül természetesen érdemei vannak azoknak is, akik a helyszínén foglalkoznak azzal, hogy a cikknek piacot biztosítsanak. — Ezt a nehéz munkát a Palugyay-cég képviselőjében mint foképvisele a magyarság előtt különben is előnyösen ismert new yorki borkereskedő, Vidder Emil vállalta, akinek üzlete tudvaleg New Yorkban, 10 Avenue C. szám alatt van. Aki az amerikai viszonyokat ismeri, az nagyon jól tudja, hogy mennyit kellett dolgoznia Vidder Emilnek azért, hogy a Palugyay-cég sikerét előmozdítsa és ha a magyar bor eredményeket ért el az Egyesült Államokban, abban nem kis része van éppen neki.

Mástól millió koronára tehető évente a magyar bor fogyasztása az Egyesült Államokban. Remélhető, hogy ez az egyre fokozódó fogyasztás a jövőben, csak növekedni fog és a magyar bor a nemzeti vagyonsodásnak egyik legjobb forrása lesz miként a múltban volt.

KOSSUTH.

Irta: James Russell Lowell.

Derék néptörzs elenyészhet,
Nemes fajnak veszhet magja;
Műhelyét a bölcs természet
Éber örök nélkül hagyja.

De céljához jut a derék,
Kinek babér van homlokán;
Bár börtön, bárd, s bitó vegyék
Tizedüket az unokán.

Nem hül ki az őstermészet,
S nem ronthatják meg játékát;
Gyöngébb eszköz ha elvérzett:
Akkor küldi a prófétát.

És te föld, hol magyar terem,
Bár a zsarnok láncát érzed,
Tied immár a győzelem,
S megadja a jövő részed.

Derekasán elvégezted
Véred hulltán a munkádat,
Fényt szerezte a nemzetnek:
Egy hőst adván a világnak.

Ráfeküdhöz a boszulás
Arra földre, mit ő védett;
Kozák-csorda, rut árulás
El nem fojthat sirbeszédet.

"Kossuth vagyok! S te jövendő,
Jónak, rossznak bölcs bírāja,
Tiszteld porom; mert illendő,
Hogy mi voltam, gondoldj rája!"

"Voltam Isten harsonája,
Min ihlete szerteszálljon,
És az ihlet kelvén szárnyra,
Győzött láncon és halálon."

Fordította: Kemény György.

AMERIKAI MAGYAR KÉPEK.

— A Dongó őrzése. —

Drosdick Mihály

Régi amerikai, jólismert amerikai magyar. Született 1874-ben az Abauj Torna megyei Garadna községben. Már gyermekkorában kezébe vette a vándorbotot és elindult a nagy uton, amin a magyarok tiszteletéért utnak eredtek Amerikába. 1889 augusztus havában indult Amerikába, ahol is a pennsylvaniai széntörökben dolgozott napi 62 centért.

1896 október havában a Németh János hazletoni bankületében kapott alkalmazást. Szorgalma és barátságos modora sok barátot szerzett neki és 1902-ben az üzletet önállóan ő vezette, míg végre három év előtt megvette az üzletet.

A vidéken ő az egyedüli magyar közjegyző, s ugyancsak a Martin & Drosdick cég az egyedüli, amely azon a vidéken Pennsylvania állam törvényeinek megfelelően lefizette az 50 ezer dollár kauciót. Az ily nevű üzletek között ez a cég a legregibb és legmegbízhatóbb üzletek egyike Amerikában. A magyarok mindenféle ügyesbajos dolgaikban bizalommal fordulhatnak hozzá. Címe:

**31 S. Wyoming Street
HAZLETON, PA.**

Mindenféle hazai és amerikai órákat, ékszerket, stb., árusítok és javítok; a létező legjobb gyűrűket mérték szerint készítik teljes jótállással.

KISS GYÖRGY

8930 Buckeye Road,
CLEVELAND, O.

STANDT JÁNOS

190 FIRST STREET
PASSAIC, N. J.

Az egyedüli magyar szalon, ahol saját vágású disznó-szeletet, mindig friss sört, finom importált és belföldi bort, valamint finom szivart kaphat a vendég.

Nem csalódik, aki fölkeresi.

Lengyel Pál

19 ELLY AVE., SOUTH NOWALK, Conn.

A híres hejcei bornak egyedüli főraktára
Amerikában.

Aki még nála se tud fölvidulni, az rendeljen
mielőbb koporsót.

Bora, söre és pálinkája tiszta, mint az arany;
erős, mint az acél.

Szivarja pedig messzi földön híres.

Aki South Nowalkon megfordul, az keresse föl
az ő híres "hejcei csárdá"-ját.

STUMPF MIHÁLY

RÉGI MAGYAR SZALONOS.

215 Hall Ave, Perth Amboy, N. J.

Perth Amboyban és környékén mindenki ismeri, s nála
van a magyarok találkozó helye.

Finom italok és szivarok. — Friss sör csapon. — Aki
Perth Amboyba megy, keresse fel őt minden biznnyal.

FUCHS A.

83 FRENCH STREET
NEW BRUNSWICK, N. J.

PÉNZKÜLDÉS, KÖZJEGYZŐSÉG ÉS HAJÓJEGY-
IRODA.

Mindenféle pörös ügy pontos elintézése. — Tessék
bizalommal fölkeresni.

B. TRILECZ, BANKER

MAGYAR BANKÁR ÉS ÁLLAMI KÖZJEGYZŐ.

CANONSBURG és vidékére egyedüli törvényesen kinevezett ügynöke az ösz-
szes létező hajótársulatoknak, úgymint: Bremen, Hamburg, Antwerpen, Roter-
dam, Havre, Liverpool, Fiume. — PÉNZT KÜLD a világ minden részébe gyorsan
és biztosan. — OKIRATOKAT mint állami közjegyző szakszerűen elintézt, s azo-
kat konzulilag hitelesített. — Bármilyen ügyben forduljanak bizalommal hozzá.
TANÁCS INGYEN.

— EZ A BANK Pennsylvania állam törvényei szerint engedélyezett BANK. —
Kérjen borítékot és árjegyzéket.

CIM:

B. TRILECZ, BANKER
CANONSBURG, PA.

N E M

használja az
a Lélekölő
Rossz Wiszkit
aki a világhírű

segítségével már egyszer megpró-
bálta italait készíteni.

Próbálja meg
ÖN IS.

Készítse italait a világhírű

ROYAL

ITAL ESZENCIA segítségével:
Bárki képes használati utasítá-
sunk után az itt leirt nyolc féle
ital bármelyikéből 10 kvartot ké-
szíteni.

Készíthet:

Szilvóriumot, törkölyt, császár-
körte, barack, ánizs, keménymag
és cseresznye pálinkát, valamint
finom Tea rumot.

Egy üveg Royal Ital Eszencia
ára hármentve, használati utasi-
tással 1 dollár, 6 üveg ára 5 dol-
lár.

Rendelje meg még ma és gyö-
zödjön meg arról, hogy a Royal
Ital Eszenciákkal készített italok
ezerszer jobbak és mégis félan-
nyiba se kerülnek, mint a többi
italok. Küldje be a pénzt és meg-
rendelését és írja meg, hogy mi-
lyen italt szeret.

Royal Mfg., Co.

DUQUESNE, PA.

BÉRES JÓZSEF,
elnök.

"A BRIDGEPORTI 1-SŐ 48-AS FÜGGETLEN MAGYAR BETEGSEGÉLYZŐ EGYLET."

Alapított 1906. május hó 1-én.

Székhelye: BRIDGEPORT, CONN.

Ezen egyesület tagja lehet minden, az Egyesült Államokban lakó magyar férfi, vagy nő, aki a 16-ik életévét betöltötte, teljesen egészséges és tisztességes életmódot él. — Férfiak felvételnek 50-évig, nők 40-ig bezárólag.

Beállási díjak:

16 évtől 25-ig	\$1.00
25 évtől 35-ig	2.00
35 évtől 40-ig	3.00
40 évtől 45-ig	4.00
45 évtől 50-ig	5.00

Az egyesület alakult 80 taggal, s mai taglétszáma 210.

Aki 6 hónapot az egyesületnél, mint rendszeres tag betöltött, megbetegedés esetén heti \$5.00 betegsegélyben részesül: — azon tagok pedig, a kik az egyesület kebelében még a 6 hónapot be nem töltötték és betegségekben szenvednek, — csupán a félévessegélyre jogosultak.

Továbbá azon tagok, akik testi esonkulást szenvednek s valamely testrészüket elvesztik és ennek folytán munkaképtelenné válnak, az egyesület őket fél-haláleseti segélyben részesíti. Elhalt tagok után tagonként egy dollárt fizet.

Az 1911. évben megszerezte az egyesület a **Chartert** (Szabadalom levelet), mely az állami törvényeknek megfelelően bekebelezett **Hartfordon, Conn.**

Legnagyobb célja az, hogy az egyesületnek a tagoktól \$220.00 dollárt adományozott különféle jótékony célokra. — Ezenkívül pedig ugyancsak az alapítástól kezdve kifizetett az egyesületi tagok között, az arra jogosultaknak, **betegsegély** címén, 1890 dollárt és 50 centet. Továbbá haláleseti járulékat kifizetett ez ideig az egyesületnek 489 dollárt.

Legnagyobb vagyoni állása a következő: Kézpénzben kamatozásra van elhelyezve az egyik bridgeporti bankban \$2000.00. — Az egyesületi egyéb vagyon leltári értéke pedig \$1200.00, s így az egyesületi vagyon felül haladja a **háromezer dollárt**, a mely a legnagyobb ellenőrzés alatt tartatik a betegségekben szenvedő tagtársaink, az özvegyek és árvák részére, miután ilyen **"Trusteek"** vannak választva, mint Leskó István, Rimár Jenő és Zsetényi János.

Az egyesületnek alapításától kezdve buzgó tisztviselői voltak 1906-ban: elnök Horváth János, alelnök: Kovács Sándor, ezután az 1907-ik évi július 6-án történt tisztújítás alkalmával megválasztottak és pedig egyhangú lelkesedéssel elnökké: Béres József tagtársunk, aki ez időtől fogva mostanig, közmegelegedés és általános elismeréssel működik a tagtársak érdekében.

Mint tisztviselők nagy odaadással és buzgalommal működtek a következők: Orosz András, Müller János, Lakatos Imre, Csizmadia János, Szegedi Lajos, Majer Adám.

— 1912. évi január hó 28-án meglettek választva tisztviselőkké: elnök: az eddig is fardhatatlanul működő Béres József, alelnök: Ducsay András, levelező titkár: Klusay János, pénztárnok: Estefán Mihály, főellenőr: Buda István, fotikár: Györke Adám, főbeteglátogató: Kiss András és szövetkezeti ügykezelő: Orosz András. Beteglátogatók: Buda János, Székér Mihály és Földvári József, zászlótartók: Nagy József, Orosz György, Selenka János és Varga

József, leltárnok: Fazekas István, számvizsgálók: Hudák János, Ifjú Béker János és Takács János.

A 13-as tagu bizottság: Pák László, Kántor József, Fazekas Mihály, Bodnár István, Orosz József, Tamás József, Markovszky András, Magyar Mihály, Szászák István, Oláh István, Marjó János, K. Bódi András és Nagy András. — Rendfentartók: Bodzas András és Erdős István. — Egyleti orvos: Dr. Frank Webb.

Az egyesület gyűléseit tartja minden hó 3-ik szombatján este 7 órakor.

Nagyhorderejű intézkedést léptetett életbe egyesületünk 1912. július hó 20-án tartott gyűlésében, a mikor megalakította a **"Gyermekosztályt"**, a melybe az egyesületi tagok gyermekeit 4 éves kortól vétetnek föl.

Megérdemli ezen hazafias, nagynevű egyesület, hogy a megkezdett szép uton tovább haladhasson, mert itt az összetartás, az egyetértés, a kölcsönös testvéri bizalom, — a tagok állandó és változatlan buzgalma, a szigoruan pontos és mégis igazságos vezetés, az önzetlen munkálkodás és hazafias érzések állandóan buzdiással vannak egy a tagokra, mint az elismeréssel és méltánnyal adózó bridgeporti magyarságra általában.

"Isten áldása legyen az összmagyarságon."

Béres József,

elnök.
(101 Church St.)

Barna Pál,

jegyző.

MAGYAR! MUZSIKA!

Gindel Gyula zenekarát Mindenfelé magasztalják: Mert kottából és anélkül Elhuzza ő hiba nélkül, Mikor ráhuzza a banda: Táncra perdül, aki hallja. Ugy van kedve a magyarnak, Ha kedvére rágyujtanak, De ha rosszul szól a zene, Elmegy akkor minden kedve. Híres BRIDGEPORT városába Nem lép Gindelék nyomába Semmiféle helyi banda, Még Dávid is abbahagyja Nótáját a holdvilágban, Ha Gindel huzza a bálban. Ne feledjék az egyesület Gindelt, mikor bált rendeznek.

Gindel Gyula

828 WORDIN AVE.

Horváth András 384 R. R. Ave Bridgeport, Con.

JÓLISMERT ÉS MINDENFELE KEDVELT MAGYAR SZALONJA.

Itteni és importált italok nagy választékban. Friss sör mindig esapon. — Finom szivarok. Magyaros barátság és előzékeny kiszolgálás.

Tessék fölkeresni.

Pekár Ferenc

538 Park Ave. Bridgeport, Con.

Az egész Bridgeport magyarsága jól tudja, hogy PEKÁR FERENCNEK minden kapható, amit csak az ember egy elsőrangú magyar csárdában megkívánhat.

TÜZES ITALAI, FINOM SZIVARJAI MESSZIFÖLDÖN HÍRESEK. MAGYAROS BARÁTSÁGA PEDIG VALÓSÁGGAL PÁRATLAN.

Aki szereti a jó italt, a jó mulatságot és magyar barátságot, az nézzen be hozzá. Soha meg nem bánja.

A mely
gyógy-
szeren

A. DUKA

név látható, az jó, az egy 30 évi tapasztalattal bíró, BUDAPESTEN vizsgázott, okleveles magyar gyógyszerész által lett készítve. Ennél jobb ajánlás nem kell.

Ha beteg, ha bármily gyógyszerre van szüksége, férfinek, vagy nőnek, fiatal-embernek, vagy leánynak, ha közel, vagy távol lakik és **BÁRMILY BAJBAN** egy, a gyógyszerek vegyítése mellett megöregedett hazai patikáros tanácsát kívánja, jöjjön, vagy írjon bizalommal

DUKÁHOZ.

Amerikai vagy magyarországi Orvosi Rendelvényeit, hozzá DUKÁHOZ, itt a gyógyszerre megbízható szakértelemmel lesz vegyítve. Ha bármilyen gyógyszerre van szüksége, nézze át a DUKA-féle árjegyzéket. Kérjen árjegyzéket, INGYEN kapja.

Figyelmeztetés!

Tisztelettel értesitem a nagyközönséget, s mindazokat, a kik eddig pártfogóim voltak és azokat, a kik szolgálatomat ezentúl igénybe akarják venni, hogy gyógyszer-táram a nagyközönség szíves pártfogása következtében évről évre annyira növekedett, hogy az 1912. év július első napjától nagyobb üzleti helyiségbe kellett átköltözöm.

TESSÉK ÜGYELNI A CIMRE!

A. DUKA

101 HANCOCK AVE., Cor. SPRUCE STREET.

Bridgeport, Con.

AMERIKAI MAGYAR KÉPEK. A zászló-keresztapa.

§ M. JOVANOVICH §
HAJÓ-JEGYEK, PENZKÜLDÉS S ÜRGÖNYILEG ÉS POSTÁN.
Jogúgyek közjegyzőileg és konzulátus által hitelesített okiratok, u. m. meghatalmazások, kötelezvények, adásvevési szerződések, stb. irodája.
§ 84 Sixth Street Milwaukee, Wis. §

Urbán József
MAGYAR SZALONOS
228 MARKET STR., McKEESPORT, PA.
A Market és 3.-ik utcák sarkán.
MINDENFÉLE IMPORTÁLT ÉS ITTENI ITAL.
Hazai borovicska, cognac, szilvórium, tokaji borok és finom szivarok kaphatók.
Kéri a magyarság pártfogását.

Rencsicsovsky János
624 BOSTWICK AVE, BRIDGEPORT, CON.
Elsőrendű Importált és Belföldi Italok.
A legjobb sör a városban. — Finom szivarok és likőrök. — A legjobb kuglizó a magyar negyedben. — Nála meglehet csapolni a gönci hordót és föl lehet kötni a surecot. Ki nem hiszi, próbálja meg.

A magyarság figyelmébe.

KI SZERETI A JÓ, TISZTA ITALT,
KI FÉLTI AZ EGÉSZSÉGÉT,
KI NEM AKARJA PÉNZÉT KI-
DOBNI

Rendelje italát megbízható helyen, magyar
embernél. Ugy kicsiben, mint nagyban szál-
lit rendelésre bármilyen italt.

Kozell József

1227 FIFTH AVE., PITTSBURGH, Pa.

HEGEDÜS PÁL

517 RIDGE ROAD, LACKAWANNA, N. Y.

HAJÓJEGY ÜGYNÖKSÉG, PÉNZKÜLDÉS ÉS KÖZ-
JEGYZŐI ÜGYEK ELINTÉZÉSE.

Finom bor, sör és pálinka, valamint elsőrendű szivarok
kaphatók szalon-üzletében.

KÉRI A MAGYARSÁG SZIVES PÁRTFOGÁSÁT.
Pontos kiszolgálás. Telefon: Laeka 756.

HOTEL MIDDLESEX

GALAI DA ISTVÁN, tulajdonos.
WOODBIDGE, N. J.

KILENC VÁRMEGYÉBEN NEM LEHET OLYAN TAKAROS ÉS TISZTA
HOTEL TÁLÁLNI.

Italai pedig olyanok, hogy a muszka cár is megynálná utánuk az ujjait. Aki a
jó italt szereti, ne kerülje el üzletét.

Szabó András

Jólismert mészárszéke
ELEANOR, PA.

A tuskós vidéken a leg-
jobbban ismert mészáros,
akinél mindenféle hus
kapható.

Lelkes magyar ember,
aki megérdemli a pártol-
lást.

MESE.

Udvar végén éneklésre
Kapott kedvet a számár.
Azt gondolta, hogy ő ebben
Nem is tanonc, de tanár.
Nagyot bődült, hogy megingott
Az istálló fedele;
A gazdája nagymérgesen
A csipőjét verte le.
"Megbolondult ez a barom,
Aludni se hagyna már;
Azt gondolja tán, hogy ökor,
Pedig csak szürke számár."

Sok ember is nagyot bődül,
Ha írásnak lendülhet;
Azt hiszi, hogy az íráson
Nem látják meg a fület.

Sebestyén Gyula

MAGRAR CSÁRDÁJA
820 Wordin Avenue,
BRIDGEPORT, CONN.

Az ő csárdájában nem ismerik a bá-
natot. — Ugy hazai, mint belföldi
italokban nincsen hiány. — Aki meg-
unta az életét, térjen be hozzá és
rögtön kedve lesz az élethez.

Fojtó János Magyar Szalonja.

314 SPRUCE STREET,
BRIDGEPORT, CONN.

Nála mérik a híres gönci bort;
merthogy maga is törsgyökeres gönci
magyar. Aki szereti a jó italt, jó
szivart és magyar barátságot, az ke-
resse föl üzletét.

: Róth Mihály :

PÉKÜZLETE
260 PINE STREET,
BRIDGEPORT, CONN.

Izletes fehér és barna kenyér kap-
ható állandóan.

Lakodalmakra mindenféle süte-
ményt és tortát készít rendelésre.

Elsőrendű friss tej csakis nála
kapható.
A bridgeporti magyarok keressék fel
üzletét.

CSÁSZÁR KATONÁJA.

Kerekes Balázsnak
Az jutott eszébe:
Visszanéz már egyszer
A szülőföldre.
Összeszedte hamar
Minden szegénységét.
Három apró fiát,
Meg a feleségét.

Alig is pihent meg
Máris baja támadt:
Busan rótt a követ
A nagy kaszárnyának...
Katonának vitték,
Nem kérdezték tőle:
Ki lesz az árváknak
Kenyérkeresője?

"Vitéz őrmester ur,
Az egekre kérem:
Éresszenek haza;
Mert a feleségem
Kisírja két szemét,
S az a három árva
Kenyér nélkül marad
A falu nyakára."

Az őrmester szemén
Megcsillant valami,
De csak kénytelen volt
Mégis bevallani,
Hogy ott nem egészen
Rajta áll a vásár...
Az őrmesternek is
Parancsol a császár.

Kis levél érkezett
A nagy kaszárnyába;
Kerekes Balázsnak
Vagy az ajálva.
Azt írja meg benne
Hazulról a papja,
Hogy az asszonyát csak
Az égből láthatja.

Kilencet kondított
Toronyban az óra;
Kaszárnyának harsog
A takarodója...
Hasztalanul fujják
Kerekes Balázsnak...
Durva deszkák közé
Fektették le másnap.

Három, kis árvának,
Se anyja, se apja;
A falu kegyelme
Türi, tartogatja...
Mert hisz' az árvákat
Császár dehogy bánja!...
Árvából is lehet
Császár katonája.

Kemény György,

**Egész Amerikában elismert
és legjobb egylet**

AZ AMERIKAI ÉS MAGYARORSZÁGI EGYESÜLT
GRÓF BATHYÁNY FERFI ÉS NŐI BETEGSE-
GÉLYZŐ ÉS TEMETKEZÉSI EGYLET.
melynek chartere van az egész Egyesült Államokra.

SZÉKHELYE: P I T T S B U R G H, P A.

Alakult 1911. évi március 2-án.

Főpénztárosa 5000 dollár biztosíték alatt van.

Haláleseti díj 1000 dollár, temetési költség 50 dollár, heti betegségély 9 dollár
s egy éven túl 250 dollár végkielégítés. Két kéz, két láb vagy két szem elveszté-
sért 1000 dollárt fizet.

Tagjai nem az osztályoktól, hanem egyenesen a központtól kapják betegségélye-
iket és jogos járandóságukat.

Az egylet főelnöke:

J A K A B J Ó Z S E F
1221 Harris Str., RICHMOND, IND.

Felvilágosítást ad:

HORNYÁK GYÖRGY, főpénztárnok,
402 Grant Street, Pittsburgh, Pa.

IRJON ALAPSZABÁLYOKÉRT!

LÉPJEN BE AZONNAL!

West Sidei Magyar Kórház és Gyógyintézet

Az egyedüli magyar intézmény, ahol fekvő betegek is felvétetnek, s nemcsak
gyógyszerekkel, hanem természetes gyógyerők felhasználásával is kezeltetnek.
Mások által eddig el nem ért eredményeket értünk el a tüdővész, cukorbetegség,
rák és vese idült betegségeinél, valamint a gyomor, bél, idegrendszer és nemli
szervek bajainál.

**1529-31 WEST 25TH STR.,
CLEVELAND, O.**

The City Bank Co.

Alaptőke és fölösleg \$140,000.00

AZ EAST 28-IK UTCA ÉS PEARL AVENUE SARKÁN, a National
Tube Co. átellenében
L O R A I N, O H I O.

Betétek után 4 százalékos kamatot fizet. — Kölcsönöket folyósít
6 százalékos kamattal.

EGY DOLLÁRRAL NYITHAT TAKARÉK-BETÉT SZÁMLÁT.
Biztonsági szekrények bérbeadása évi egy dollárért.

IGAZGATÓK:

R. W. Austin, fűszerkereskedő,
Frank Caley, gazdálkodó,
W. A. Davies, pénztárnok,
Chas. Fell, a National Tube Co., igazgatója,
G. M. Ferguson, a Lake Terminal vasút igazgatója,
Henry Kohlmayer, vaskereskedő,
R. L. Rankin, a National Tube Co. pénztárnoka,
G. A. Resek, ügykezelő,
W. E. Wheatley, a National Tube Co., orvosa.

TISZTVISELŐK:

Charles Fell, elnök.
R. L. Rankin, alelnök.
W. A. Davies, pénztárnok.
W. W. Treble, helyettes pénztárnok.

Galajda S.J.

Foxhill Road és Smith Street sarkán.
PERTH AMBOY, N. J.
JÓL BERENDEZETT SALOON.
Mindenféle ital és szivar.
Elsőrangú terem gyűlésekre, lakodal-
makra és mulatságokra.
Nagyszerű nyári mulatóhely és finom
kuglizó.
Kéri a magyarság pártfogását.

Schashinger Ferenc

MAGYAR SZIVARGYÁROS.

A "Dongó-szivar" egyedüli
készítője Amerikában.

Bárhova szállít dobozonként \$1.50-ért,
a pénz előleges beküldése mellett.
1205 W. Colfax Str.,
SOUTH BEND, IND.

A PERTH AMBOYI I. MAGYAR TESTVÉRI BETEGSEGÉLYZŐ EGYLET

ALAKULT 1900 február 1.

Havidíj: 50 cent. Betegségélyt azon-
nal a beállástól kezdve fizet az egy-
let és pedig három hónapig 3 dollár
félségélyt, a három hónap elteltével
pedig heti 6 dollárt.

Halálesetnél fizet 100 dollárt, te-
metési költség címén 50 dollárt.

Az egylet készpénz vagyona 2000
dolláron felül van. Tisztelettel az

ELNÖKSÉG.

Magyar Ferenc

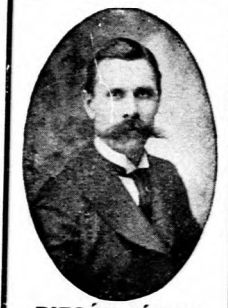
MAGYAR VENDEGLŐJE.

Importált magyar borok, pálinkák és
likörök. Mindig friss sör. Finom
szivarok. Elsőrangú teke-asztal.

Telefon: 59-R.

68 BUCKINGHAM AVE.,
PERTH AMBOY, N. J.

RIZSÁK JÁNOS

RIZSÁK JÁNOS

Pénzszállító,
Közjegyző és
Váltóüzlete

129 Second St.
PASSAIC, N. J.

PÉNZT pontosan és gyorsan küld az ó-hazába. — HAJÓJEGYEKET Európába és
Európából Amerikába az összes hajókra elad. — MINDENEMÜ OKIRATOKAT
szabályszerűen kiállít és konzulátusilag hitelesített. — UTBAIGAZÍTÁS, felvilágo-
sítás és tanács INGYEN. Bármilyen reá bizott ügyben pontosan és gyorsan jár el.

Mokray Testvérek

159 Fourth Street
PASSAIC, N. J.

A passaicai magyarság találkozó helye náluk van. Hatalmas épületükben levő
Saloon-juk fényesen be van rendezve mindenféle itallal és szivarral.
Gyönyörű termük gyűlésekre, tánevigalmakra és lakodalmakra kiválóan alkalmas.

Frank C. Roseman

First Street

Smithton, Pa.

AZ EGYEDÜLI MAGYAR MÉSZÁROS, HENTES, FÜSZER- ÉS VEGYES-
KERESKEDŐ A VÁROSBAN.

Allandóan kapható mindenféle finom felvágott; friss, sós és füstölt husok.
Marha-, borjú- és sertés-hus.

12 év óta ugyanazon épületben. — A Laurel liszt főelárusítója.
A helybeli és környéki magyarok találkozó helye. Pontos és gyors kiszolgálás.
Magyarok, ha szükségetek van bármily élelmiszerre, nála megkaphatjátok.

TEMET A BÁNYA.

Fekete földben
Rémeset dörren...
Jajgató gyerekek
Oda sereglenek
Apjukat várva.
Fojtogató lángok
Vigyornak rájuk.
Temet a bányá.

Fekete földben
Rémeset dörren...
Sikongó asszonyok
Sejtik, mi háborog
Bilinesét rázva.
Tudják, hogy a férjek
Odalent nem élnek.
Temet a bányá.

Fekete földben
Rémeset dörren...
Ajándékkal máshol
Készen áll a jászol.
S kigyul a lángja.
A bányász gyereke
Csak sir dideregve.
Temet a bányá.

Kemény György.

Magyar Zászlót a Magyarnak!

Az Amerikába került magyar meg-
becsült szülőháza színeit, ősrégi
zászlaját és idegenben is büszkén tüzl
ki a magyar zászlót. A legszebb ma-
gyar zászlók készítője

Perényi Béláné

Az ő művészetét hirdeti száz és
száz magyar zászló Amerikában. A-
mely egyetlen zászlóra, vagy egy-
leti felszerelésre van szüksége, az bi-
zalommal írjon hozzá. Címe:

MRS ADALBERT PERÉNYI

243 East 61st Street,

NEW YORK, N. Y.

BOR BUZA ÉKESSÉG

Ez a magyar ember szokásos jókívánsága.

A koszorus költő pedig így énekel:

„Fölfelé megy borban a gyöngy,
Jól teszi;
Tőle senki e jogát el
Nem veszi”...

Csak a magyar bornak van ize, tüze, zamata és gyöngye.
A magyar bornak Amerikában való megismertetése körül
nagy érdemeket szerzett az

**Országos Magyar Bortermelők
és Borkereskedők Egyesülete,**

amelynek képviselőjében Amerikába jött

Molnár Lipót

és idejövetele óta neve lett, hire lett a magyar bornak.
Molnár Lipót azóta pincét tart New Yorkban és rende-
lésre az ország bármely városába szállít mindenfajta magyar
bort. A magyarok helyesen cselekszenek, ha tőle rendel-
nek bort; mert ezzel elősegítik a magyar bortermelést.

Árjegyzéket kívánatra szívesen küld.

Tessék erre a címre írni:

Leopold Molnár
200 EAST 10th ST.
New York, N. Y.

AMERIKAI MAGYAR
KÉPEK.

— Utra készen. —

TEMETNEK.

Temetik a bányászt;
Ujból ölt a bánya.
Megásott siroknak
Se szeri, se száma.
Sirnak az özvegyek,
Jajongnak az árvák;
Kis falun a legényt
Mindhasztalan várják.
Gyászpecsétü levél
Megy csak falujába:
"Igy pusztul, így hervad
Magyar föld virága
Idegen világba."

Kemény György.

** 100 Hordó Bor! **

Igenis 100 hordó jóféle bor állt a

Markotányos
Nándor

hires pincéjében és pedig nem holmi
lóre, de jóféle, tüzes bor.
Akinek jó bor kell, keresse föl ma-
gyar esárdáját.

3900 LORAIN AV., CLEVELAND, O.

LUCSKAY
LAJOS

BUTOR- ÉS ÉPÜLET-ASZTALOS ÉS
FÉNYEZŐ.

Rendelésre készít mindenféle képrámát.
Berámáz mindenféle lakodalmi és te-
metkezési virágot valamint koszorút.

Tessék fölkeresni.

2691 LISBON ROAD
CLEVELAND, O.

JAKAB ISTVÁN

8923 BUCKEYE ROAD,

CLEVELAND, O.

AZ EGYEDÜLI MAGYAR TEMETÉS RENDEZŐ CLEVELANDBAN.

Kocsik kaphatók lakodalmakra, keresztelőkre, temetésekre és bármilyen más alka-
lomra — Kényelmes betegszállító kocsik.

— Mindenkor pontos és lelkiismeretes kiszolgálás. —

Telefon: Princeton 2419-R.

A Magyarországi
Bortermelők és
Borkereskedők
Egyesületének

egyedüli képviselője
Clevelandban

FREUND GYULA

1891 WEST 25th ST.

CLEVELAND, OHIO.

Domonkos József
férfi szabó

Mindenféle szakmájába vágó munkát a legújabb divat szerint készít.
— Tisztítást és javítást olcsón végez. —

9003 BUCKEYE ROAD,

CLEVELAND, OHIO.

— Tessék fölkeresni és meg lesz elégedve. —

FICSOR LAJOS

**224 West End Ave.,
Detroit, Mich.**

Elsőrendű magyar szalon-
üzlet.
Importált és belföldi italok.
Finom szivarok.
Nem csalatkozik, aki fölke-
resi.

SÁGHY EGYED

elsőrendű magyar mézszárszéke és fűszerüzlete.
70 Vanderbilt Ave., DETROIT, MICH.

Üzletében kapható mindenféle friss és
füstölt husnemű, fűszer, tej és egyéb konyhai
kellék.

Tessék fölkeresni.

Detroiti magyar borbély.

Minden detroit-i magyar jól tudja,
hogy

BENKŐ BÉLA

borbély-üzletében finom, gyors és
pontos a kiszolgálás. Elsőrangú haj-
nyírás és borotválás csakis nála
kaphatók. Fürdők.

**2166 West Jefferson Ave.
DETROIT, MICH.**

KESZEY JÁNOS

MAGYAR SZALON-ÜZLETE ÉS
POOL-ROOM-JA.

223 MACKIE STREET,
DETROIT, MICH.

Üzletében mindenféle elsőrendű ital
és szivar kapható.
A magyar ügyek régi harcosa, aki-
nél kész a szíves barátság.

PROKOPP ÉS WEISZ

Első nemzetközi jogügyi, közjegyzői, hajójegyeladási
és pénzküldési iroda

2282 WEST JEFFERSON AVE., DETROIT, MICHIGAN.

Egyedüli iroda Detroitban, ahol amerikai és óhazai jogügyek
szakszerűen és biztosan elintéztetnek.

Közjegyzői ügyeket gyorsan és lelkiismeretesen elintéznék.
Levelezés és tolmácsolás bármilyen nyelven.
Hajójegyek minden vonalra.
Pénzküldés gyorsan és olcsón a világ bármely részébe.

**Honfitársaink érdekeit mindenkor megvédjük és ezért
számitunk pártfogásukra.**

AMERIKAI MAGYAR KÉPEK.

A "kutya-barátság."

László Sándor

2210 W. Jefferson Ave.
Detroit, Mich.

A LEGNAGYOBB MAGYAR ICE-CREAM PARLOR, CUKORKA- ÉS SZIVAR-ÜZLET DELRAYBAN.

Menyasszonyi koszorúk és viasz virágok.

Nagy választék pipákban és szipkákban.

Galbos János

9204 Cumberland Ave.
Cleveland, O.

ELSŐRENDŰ MAGYAR SZALON. IMPORTÁLT ÉS BELFÖLDI ITALOK NAGY VÁLASZTEKBA.

Friss sör mindig csapon. Üveges sörök. Finom szivarok.

Magyar barátságban nincs hiány.

Jakosa József szalonjában Mindenkoron vigasság van. Nála a sör mindig hideg. A barátság mindig meleg. Áll a háron szkuner, mérges. Attól a holtban is vér lesz. Az italát nem sajnálja. Vigyan rakja ki a bárba: Ha arra jársz, magyar testvér. Egy italra mindig betérj!

Jakosa József

szállodája az "Arany Sas-hoz."
227-29 Fulton Str.,
Woodbridge, N. J.

B. SCHWARTZ

2830 E. 79th St. Cleveland, O.

KÖZJEGYZŐI irodájában mindenféle ügyiratot elintéz és pénzt küld.

Itteni és hazai ügyek elintézése.

Szívesen ad tanácsot és utbaigazítást.

Magyar ügyvéd és jogtanácsos

ALPHONSE LEFKOW

25 év óta működik az amerikai törvényszékeknél.

Iroda: 35 N. DEARBORN.

Telefon: Randolph 3200

Lakásán telefon: Englewood 6671.

Amerikai Magyar Szövetség

317 Superior Building

Minden amerikai magyar lépjen be az Amerikai Magyar Szövetségbe és akkor egyesült erővel sokat tehetünk. - A titkári iroda címe:

Cleveland, Ohio.

THE I. LEISY BREWING CO.

CLEVELAND, O.

A magyarok kedvelt söre. - A legnagyobb sörgyár
Ohio államban.

ÜVEGES SÖRÖK:

SPECIAL BREW

PREMIUM

EXTRA PALE

MINDKÉT TELEFON

GEORGE SLAINE

ÁLLAMILAG ENGEDÉLYEZETT

BANKÁR

136 W. OTTERMAN STR.,
GREENSBURG, PA.

Pénzküldés

A világ bármely részébe
gyorsan és pontosan.

Hajójegyek

eladása az összes vonalak-
ra a társulatok által előírt
áron.

Közjegyzői

okiratok szakszerű kiállí-
tása és azok konzuli hite-
lesítése.

Nagy választék

mindenféle ima- és
olvasó könyvekben

és dohányzó szerekben.

BÁRMILYEN ÜGYBEN FORDULJON
BIZALOMMAL A FENTI CÉGHEZ.

A THE DOLLAR SAVINGS & TRUST COMPANY

az egyedüli állami ellenőrzés alatt álló
Bank Youngstownban és környékén,
melynek magyar osztálya van. Bizton-
ságra, valamint pontosságra nézve a
magyar közönség körében nagyon is-
meretes.

A pénzküldéseket postán, valamint
sürgőnyi úton leggyorsabban eszkö-
zöljük.

Hajójegyeket eladunk a világ összes
vonalaire a hajótársaság eredeti árain.

Hazai jogügyeket szakszerűen és
pontosan mérsékelt díj mellett inté-
zünk el.

Forduljon bizalommal bármely ügy-
ben e hatalmas állami Bankhoz.

Vagyon: husz millió ötszáz dollár.

The Dollar Savings & Trust Co.,

Külföldi osztálya.

YOUNGSTOWN, OHIO.

AMERIKAI MAGYAR
HUMOR.

—o—
Ragadós betegség.

A stonegai "misziszre" rászól a szomszédasszony:

— Ugyan minek tartja nyitva ebbe a hidegbe az ajtót meg az ablakot?

— Hát csak szellőztetek, mer egy kis baj vót nálunk az éccaka.

— Igazán? Hát mi vót a baj?

— Hát a "miszter" tengeri betegséget kapott.

— Ugy-e? Oszt tán ragadós az a betegség?

— Mán hogyne vóna, mikor a lig tudtam felmosni a padlóról.

BAGOLYVÁR!

Importált és belföldi italok főraktára. Importált és itteni sörök. Finom szivarok. — A magyarság találkozó helye.

HOMOKAY GÉZA tulajdonos.
2017 WEST 25 STREET,
CLEVELAND, O.

HERK ANTAL

581 South Str., Detroit, Mich.

SZALON, FÜSZERÜZLET ÉS
MÉSZÁRSZÉK.

Vagyis nála minden kapható, akár csak Pesten. Akinek jóféle itala, husneműre vagy fűszerszámra van szüksége, keresse föl bátran üzletét és meg nem bánja.

**SZÉKELY
LAJOS**

Női és férfi szabó-üzlete.

—o—
Ruhatisztítás, vasalás és javítás
mérsékelt áron.

—o—
2190½ WEST JEFFERSON AVE.,
DETROIT, MICH.

HORVÁTH KÁLMÁN

HIRES MAGYAR CSÁRDÁJA

143 Mackie St., DETROIT, MICH.

Nála sohase busulnak, de nem is csoda; mert óhazai és itteni itainak nincs párja.

Friss sör és finom szivar kapható.

GUNSBERG LIQUOR CO.

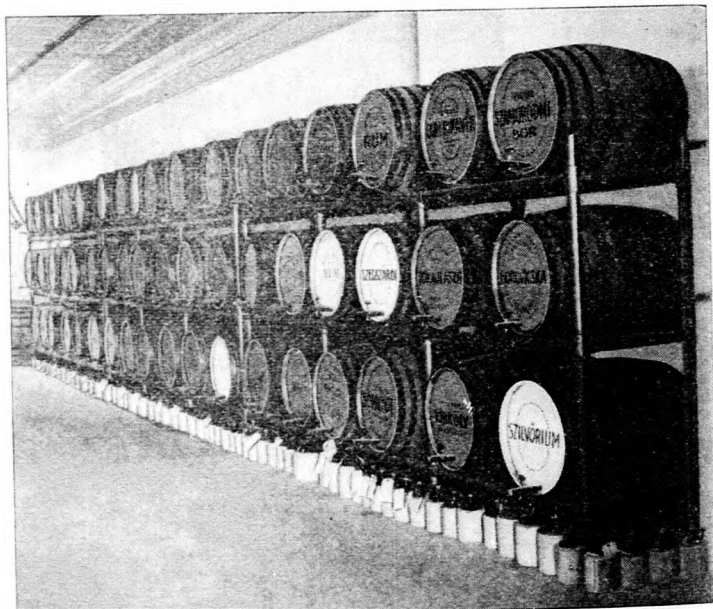
Legnagyobb magyar Bor- és Pálinkanagykereskedés Michigan államban.

Főüzlet: 2272 West Jefferson Ave.
Detroit, Michigan.

Fióközlet: 822 Michigan Ave.
Detroit, Michigan.

A legnagyobb raktár hazai
borokból, szilvóriumokból
és ásványvizekből.

Ha italszükségletét nálunk szerzi be, akkor meg fog győződni, hogy nemcsak pénzt takarít meg, hanem a legjobb és legtisztább italokat kapja. — Keresztelőkre, lakodalmakra és multságokra árendemény. — Figyeljen a címre:

A Günsberg Testvérek raktára.

Günsberg Testvérek pálinkanagykereskedése

2272 WEST JEFFERSON AVE., DETROIT, MICHIGAN.

• Vidéki megrendeléseket gyorsan és pontosan teljesítünk.

AMERIKAI MAGYAR KÉPEK.

—o—
"Muffolás" South Bendben.

Bertók Gyula

KÜZJEGYZŐ ÉS HITES TÖRVÉNYSZEKI TOLMÁCS.

PÉNZKÜLDÉS ÉS HAJÓJEGY.

Amerikai és magyar okmányok hitelesítése.

Bertók Gábor üzleteinek vezetője, a mely üzletek legrégibbek és legjobb hírnévnek örvendenek Toledóban.

1920 FRONT STREET,
EAST TOLEDO, OHIO.

The Commercial Savings Bank and Trust Company

— TOLEDO, OHIO. —

A bank tőkéje és egyéb vagyona felülmulja az \$1,600,000.00-t. Fizetünk betétek után 4 százalékos. Biztonsági szekrények évi \$2.00 bérletért. Előzékeny kiszolgálás. Legyen ez a bank az ön CSALÁDI BANKJA.
John D. R. Lamson, ügyv. elnök.
W. H. Yeasting, alelnök.
D. P. Dildine, alelnök.
F. E. Stewart, titkár és pénztáros.

THE HUEBNER TOLEDO BREWERIES CO.,

Cor. Adams & Ontario Streets.,
TOLEDO, OHIO.

A MAGYAROK KEDVELT SÖRE.

FILYÓ ISTVÁN

2161 CONSAUL STREET, E. TOLEDO, O.

JÓKEDVÜ ÉS KÖZKEDVELT MAGYAR SZALONOS.

Mindenféle ital és szivar kapható nála.
Hires kuglizójában jól el lehet tölteni az időt.
Aki Toledóban megfordul, keresse fel üzletét.

Spanner

THE FLORIST

Mindenféle virág kapható nagyban és kicsiben mérsékelt áron.

Telefon: Main 1094.

Corner Summit & Madison
TOLEDO, O.

BASCH & CO.

Gyémánt importálók, aranyművesek és optikusok. Mindenféle ékszer, drágakő és szemüveg kapható.

430 SUMMIT STREET,
TOLEDO, O.

HOEFLINGER & CO.

Temetkezési rendezők és balzsamozók.

201—203 PLATT St.,
EAST TOLEDO, O.

Home Phone: River 1271.

A Punxsutawney-i, Pa.

Első Árpád Magyar Bs. Egylet.

Diszelnök: Csáti Szabó János. Elnök: Szabó András. Alelnök: Kovács János. Titkár: Molnár András. Eleanor, Pa. B. 14. Pénztárnok: Papp András. Jegyző: Farkas Ferenc. Számvivő: Juhász György. Pénzügyi bizottság: Oláh Mihály és Molnár István. Betegápolók: Adriaiban: Kiss András; Eleanorban Gonda Lajos. Zászlótartó: Bánya Imre. Ajtóőr: Csorna Szöv. ügykezelő: Molnár András. Box 14. Eleanor, Pa.

II. FIÓK: CLYMER, PA.

Elnök: Szemán András. alelnök: Hajdu József. titkár: Szemán Lajos. Clymer, Pa. Box 454. pénztárnok: Pap János. Szöv. ügykezelő: Lezsák János. Clymer, Pa., Box 167.

III. FIÓK: HASTINGS, PA.

Elnök: Lipóczky János. Titkár: Ifj. Örtó István (Box 250, Hastings, Pa.) Pénztárnok: L. Örtó István. Szöv. ügykezelő: Lipóczky János. Box 199, Hastings, Pa.

IV. FIÓK: SAGAMORE, PA.

Elnök: Csáti Szabó János. Alelnök: Zubrik József. Titkár: Nagy János. P. O. B. 253, Sagamore, Pa.

Minden e környékbeli magyar álljon be a főtnevezett egyletbe és biztosítsa úgy önmagát, mint családját.

JUHÁSZ ISTVÁN

2633 E. 89th St.

Cleveland, O.

A legjobb hírnévnek örvendő magyar borkereskedő, akinek saját szűrésű borai vetekednek a hegyaljai borokkal.

Tüzes fehér és vörös borai még a félholtat is lábra állítják. Elsőrendű magyar szalonjában csakis jó pálinka, friss sör és finom szivar kapható.

Tessék fölkeresni.

Bell Tel. Grant 2925-R.

P. & A. Tel. 1402-F.

The A. Strassburger Co.

a legtekéletesebben felszerelt importált áruaktár
925 - 5th Ave. Pittsburgh, Pa.

Nagy választék imakönyvekben és regényekben. Amerikai és valódi importált magyar dohányokban. Hazai tajt- és selmeci pipák, szivar és cigaretta szipkák. Levélpapírok, órák és óraláncok, kések, borotvák stb.

KÉRJEN ÁRJEGYZÉKET!

Fiók-üzlet: CHICAGO, ILL., 1116 MILWAUKEE AVENUE.

P. & A. Tel. 2181-F.

P. & A. Tel. 1271-K.

M. NOSSOKOFF Borbély és Fodrász iskolája

1202 PENN AVE.

PITTSBURGH, Pa.

A borbély és fodrász mesterség megtanulására legjobb hely a "Nossokoff" iskolája.

A tanfolyam 4—6 hétig tart, a tandíj mérsékelt és a tanításon kívül a tanuló a teljes borbély felszerelést ingyen kapja.

A borbély mesterség megtanulására férfiak és nők egyaránt felvétetnek és a tanulást bármikor megkezdhetik.

Bővebb felvilágosításért forduljon személyesen vagy levélig a következő címre:

M. Nossokoff's

BARBER, HAIRDRESSING and MANICURING SCHOOL
1202 PENN AVE, PITTSBURGH, PA.

ITALOK

Elismert dolog, hogy üzletünk a legelőnyösebben ismert

ITAL NAGYKERESKEDÉS

az Egyesült Államokban és ennek következtében az

AMERIKAI :: MAGYARSÁG

nálunk szerzi be ital-szükségletét. Bátran állithatjuk, hogy ital-nagykereskedésünk a legnagyobb Amerikában, magyar vevőink száma pedig meghaladja az

ÖTVEN EZRET.

Üzletünk főelve a pontos, tisztességes és lelkiismeretes kiszolgálás.

Tegyen egy próba-rendelést és személyesen meg fog győződni állításunk valódiságáról.

Árjegyzéket szívesen küldünk bárkinek.

MORRIS FORST CO.

200 Smithfield Str.
PITTSBURGH, PA.

Amerika Egyesült Gróf Batthyány Lajos Férfi és Női Betegsegélyző és Életbiztosító Egylet

ALAFITTATOTT 1911 FEBRUÁR HÓ 6-ÁN.

Bekebelezetett 1911. évi augusztus hó 29-én az Egyesült Államok és Canada területére.

S Z É K H E L Y E : CHICAGO, ILL.

Csekély díjak ellenében a legnagyobb segínyt nyújtja az összes magyar egyletek között.

Beti beteg- (az 1-ső félévre) ... \$9.00	Két kéz elvesztése esetén ... \$1000.00
segély (a 2-ik félévre) ... 4.50	Két láb elvesztése esetén ... 1000.00
Egy kéz elvesztése esetén ... 500.00	Egy kéz és egy láb elvesztése esetén ... 1000.00
Egy láb elvesztése esetén ... 500.00	Két szem elvesztése esetén ... 1000.00
(Esetleges műkéz vagy műláb ad.)	Két szem elvesztése esetén ... 1000.00
Haláleseti díj ... 1075.00	

— HAVIDÍJ 90 CENT. —

HALÁL- ÉS BALESETI DÍJ KIVETÉS UTJÁN FIZETENDŐ.

Osztályok alakíthatók az Egyesült Államok és Canada területén. — Bővebb felvilágosítással szolgál és alapszabály könyvecskét díjmentesen küld:

TÓTH SÁNDOR,
főelnök.

UJHELYI ANTAL,
főpénztárnok.

KÁLMÁN J. SÁNDOR, tótitkár, 2522 N. California Ave. Chicago, Ill.

Bell. Teleph. West 66.

Cuy. Tel. Central 1569-W.

: KISS ERNŐ :

pénzküldő, hajójegy-eladási
és közjegyzői irodája

2052 W. 25-ik utca, Cleveland, O.

PÉNZKÜLDÉS a világ minden részébe gyorsan és pontosan.

HAJÓJEGYEK eladása minden vonalra Európába vagy onnan Amerikába.

KÖZJEGYZŐI okiratok szakszerű kiállítása. Hazai ügyek pontos és lelkiismeretes elintézése.

HÁZAK ÉS HÁZHELYEK eladása előnyös feltételek mellett.

Mindennemű tüzbiztosítás eszközlése.

A NICKEL PLATE VASUT városi menetjegy irodája.

Tanács és utbaigazítás ingyen.

:: CSISZÁR PÁL ::

magyar péküzlete

2739 E. 92nd St. Cleveland, O.

A magyar negyed közkedvelt pékje, akinek kenyerét és süteményét mindenfelé szeretik.

Aki szereti a jó, hazai ízű kenyeret és süteményt, az vásároljon nála.

Főüzlet és sütőde: 2739 E. 92 St.

Fióküzlet: 2784 E. 75 St.

Dr. FARKAS GÉZA

magyar ügyvéd és
állami közjegyző

1958 Genesee St.
E. TOLEDO, O.

HATÓSÁGILAG engedélyezett iroda. ÖTEZER dollár biztosítékot tett le az államnál.

AZ ÖSSZES hajótársaságok törvényes ügynöke Toledoban. HATEZER ÖTSZÁZ (\$6500.00) dollár biztosíték a hajótársulatoknál.

POLGÁRI és bűnügyekben, valamint KÁRTÉRITÉSI perekben lelkiismeretesen eljár.

Közjegyzői

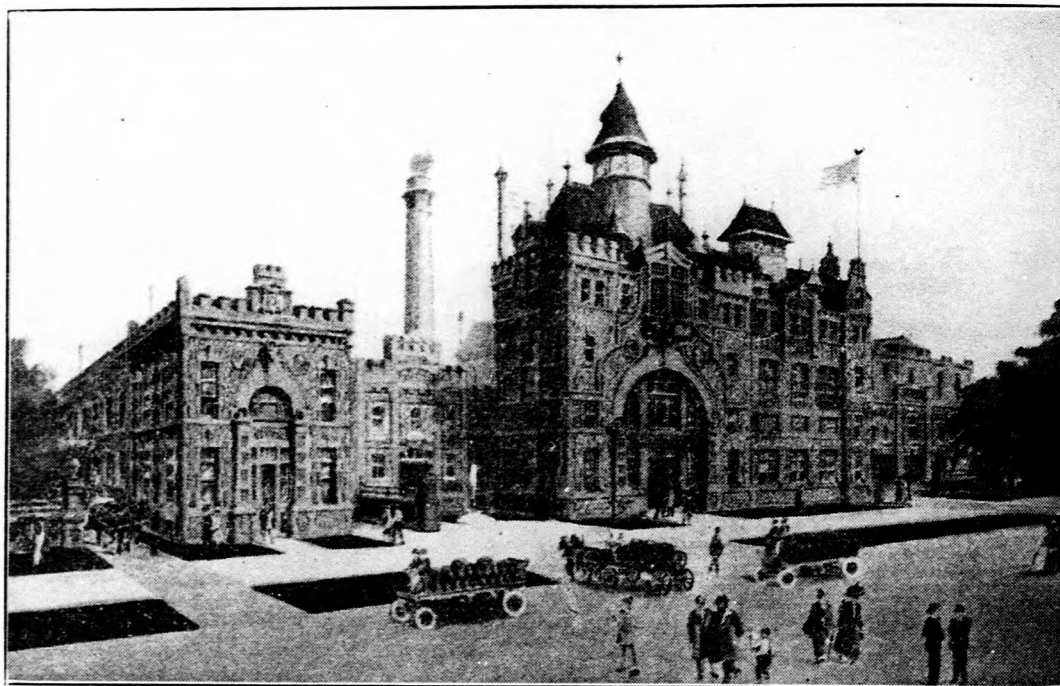
hivatalában mindenféle amerikai és magyarországi okiratokat, adás-vételi szerződéseket, meghatalmazásokat és nyilatkozatokat szakszerűen kiállít és konzulátusilag hitelesített.

Telekkönyvi,
Katonai és
Hagyatéki

ügyekben biztos siker.

Dr. FARKAS GÉZA

a legjelesebb amerikai és óhazai ügyvédekkel van összeköttetésben.

C. Pfeiffer Brewing Co.

908-940 BEAUFAIT AVENUE
DETROIT, MICH.

TELEFON:

MICH.: RIDGE 46

HOME: FIELD 46

Michigan állam egyik legjobban ismert sörgyára.

A
WÜRZBURGER,
FAMOUS,
EXTRA
sörök gyártói és üvegelői.

☞ Elsőrangú kiszolgálás hordós és üveges sörökben. ☜

JUHÁSZ LAJOS

Egyedüli magyar ital-nagykereskedő
New Brunswickban és környékén.
BŐR, PÁLINKA ÉS ÉVEGES SÖR
KAPHATÓ.

Elsőrendű italok és pontos kiszol-
gáltás.

Főval. írásban, vagy telefonon le-
adott rendelés rögtön el lesz intézve
és házhoz szállítva.

Kéri a magyarság jóakarátát.
Telefon: 1036-J.

283 Neilson Street,
NEW BRUNSWICK, N. J.

A fenti képen MEGÜLESZ JÁNOS jólismert trentoni honfitársunk látható családjával. Megülesz János 1893 augusztus havában indult Amerikába az Abaúj-Torna megyei Garadna községből. Először Pennsylvania államban dolgozott mint bányász és fűtő, de 1899-ben anyja kérésére hazament. Rövidesen újból visszatért és Trentonban (N. J.) telepedett meg, ahol is 1901. május havában nőül vette a forróénesi Salai Agnest. Négy gyermekük van: Gyula, Agnes, János és Emil. Jelenleg a Roebbing-féle gyárban van alkalmazva Megülesz János mint gépész és a trentoni s. azzal együtt az amerikai magyarság ügyeiben élénk részt vesz.

100 VERS

KEMÉNY GYÖRGY KÖNYVE.

Ára csak egy dollár. — Vegye meg minden magyar. — Kapható a "Dongó"-nál.

Szabó János

a clevelandi Buckeye Roadon a legrégebbi szalonos. Raktáron tart legjobb óhazai borokat és importált pálinkákat.

SZABÓ HALL

A legmodernebbül berendezett színház és táncterem, színpalak mindenféle népszínművekhez. Villany és gázvilágítás, gőz fűtés.

Bankettek, lakodalmakra és jubileumokra a legalkalmasabb terem. Külön konyha, ivóterem és étterem, hosszú asztalokkal 600 személyre. A termék 1000—1500 személyt fogadnak be.

KEDÉLYES CÉGTÁBLA.

(Egy magyar kocsmáról.)

—o—

PUTRI LŐRINC

Salonos ur

bankos és cukorkaárus, minden-
nemű hideg és meleg pattogatott
kukorica, valamint hazai katonai
és telekkönyvi ügyek ellátása min-
den percben kapható. Lakodal-
makra és keresztelőkire tolmács-
nak, valamint temetésekre sirató-
nak éjjeli vagy nappali ár állva
ajánlkozik.

VASKÓ FERENC

ELSGRENDÜ MAGYAR SZALONJA.

Finom belföldi és importált italok.
Friss sör és finom szivar.

Tel.: Bell 4387.

1207 St. Clair Ave.
Youngstown, O.

Pearl József

BANKÁR ÉS HAJÓJEGY-
ÜGYNÖK

319 és 801 East 3-ik utca
SO. BETHLEHEM, PA.

HAJÓJEGYET árusít az
összes vonalakra.

PÉNZT küld az ó-hazába
gyorsan és pontosan.

TÁVIRATILAG küldött
pénz 2 nap alatt kifizet-
tetik.

KÖZJEGYZŐI munkálatok
szakszerűen végeztenek.

MINDENFÉLE hazai ok-
mányok és peres ügyek
sikeres elintézése.

TANÁCS INGYEN.

Herskovitz Adolf és Társa

Dusan felszerelt ékszer és óra üzlete
83 West Main St. Uniontown, Pa.

Nagy választék mindenféle ékszer-
ekben és órákban. Arany gyűrűk, óra-
láncok, fülbevalók és karperecek.
Ébresztő és fali órák, hangszerek.
Revolverek és borotvák mérsékelt
áron.

Elvállal mindennemű órajavitást jót-
állás mellett.

Szemek megvizsgálása és a szükséges
szemüvegek szakszerű elkészítése.

Mindenféle közjegyzői okiratok sza-
bályszerű kiállítása, hazai ügyek ren-
dezése.

Bármilyen ügyben utbaigazítás és
tanács ingyen.

PINTÉR LEOPOLD

Törvényesen engedélyezett
pénzküldő és hajójegy-
ügynökség

1406-7th Ave. Beaverfalls, Pa.

PÉNZT KÜLD a világ bármely részébe,
gyorsan és pontosan napi árfolyam
mellett.

HAJÓJEGYEKET elad az összes vona-
lakra, Európába vagy onnan Ameriká-
ba, a rendes áron

KÖZJEGYZŐI okiratokat szakszerűen
kiállít és azokat konzulilag hitelesítetté.

MINDENFÉLE hazai ügy pontos elin-
tézése.

Nagy raktár férfi és gyermek ruhák-
ból, kalapokból, cipőkből, ingekből stb.
Mindenféle ima- és olvasókönyvek, do-
hányzó szerek, órák, láncok, írószerek
stb. nagy választékban.

Tanács ingyen.

Demchák Péter

Nemcsak Detroitban, de széles Amerikában is minden
járatos magyar ismeri

DEMCHÁK PÉTERT,

aki az amerikaiak között is nagy népszerűségnek örvend.

Demchák Péternek
Detroitban, a West Jefferson utca
2247-ik száma alatt levő saját épü-
letében van fényesen berendezett
vas-, butor-és házikelléküzlete.

A Demchák Péter és Fiai

cég üzletének jó neve van az egész De-
troitban. De nem is csoda; mert
Demchák Péter éveken át bőségesen
rászolgált a pártolásra sokoldalú köz-
életi szereplésével. A magyar ujságok
terjesztése körül is nagy érdemeket
szerzett és csak annál nagyobb örömmel
mutatjuk be képét az amerikai
magyarságnak.

The Hungarian Supply Co.

Magyar Fogyasztási Szövetkezet.

2779 EAST 75 STREET, CLEVELAND, O.

Cleveland egyik legnagyobb és legmegbízhatóbb magyar üzlete.

Fűszerüzlet, mészárszék és pék-műhely.

Hazai importált áruk raktára.

Kaphatók: hazai szalámi, rózsapaprika, szilva-lekvár, juh-turó, edények és tajték-pipák.

Rendelésre küldünk az Egyesült Államok és Canada bármely részébe.

Tulajdonos

PHILIP SUNSHINE

Jó butorra Házi berendezésre Főző és Fűtő-kályhára ::

ha szüksége van akár Önnek, akár másnak, úgy bátran ajánlhatjuk

Hollander Jakob

NAGY BUTOR-ÜZLETÉT

9113—9115 BUCKEYE ROAD, CLEVELAND, O.

Készpénzért, vagy lefizetésre nála vásárolhat a legjutányosabban.

The Henke Furniture Co.

Lorain Ave., a West 30-ik utca sarkán.

CLEVELAND, O.

Butor- és szőnyeg kereskedés.

Méltányos árak és előnyös föltételek.

BALÁZS &

BÁBÁS

9001 Buckeye Rd., Cleveland, O.

Magyar fényképészeti műterem.

Lakodalmi csoportképekre kiváló gondot fordítanak. Fénykép nagyítás. Arcképfestés.

Mindenféle képráma.

Kizárják, mint a marhát a gyűlésből.

Alliance-on (Ohio) az egyik magyar egyesület havi gyűlését tartotta. A jegyzőkönyv felolvasása után az elnök föltette a kérdést, hogy kinek van kifogása a jegyzőkönyv ellen? A kérdést követő csöndben valaki hangosan elszölte magát:

— Hé, koma, eladtam a kicsi tehenemet!

Nagy nevetés támadt erre. Az elnök nagymérgesen ütötte az asztalt s hivatalos komolysággal így szólt:

— Elnöki jogomnál fogva a marhákat kizárom a gyűlésből!

Ha most valaki elszöli magát, azonnal ráintenek ott:

— Hallgass, mert kizárnak, mint a marhát a gyűlésből.

Ádám Lajos

magyar bor- és sörcsarnoka

272 Neilson St.

NEW BRUNSWICK, N. J.

Friss sör, tiszta magyar borok, pálinkák és likörök, valamint finom szivarok kaphatók.

A magyarok kedvelt találkozója.

APOLLO CAFÉ

Szórady Bálint tulajdonos

924 Steinway Ave. az East 93-ik utca sarkán Cleveland, O.

Jóismert magyar csárda, ahol bel-földi és importált borok, pálinkák és likörök kaphatók. Friss sör csapon és üvegekben. Finom szivarok.

Tessék fölkeresni!

KLEIN JÓZSEF

Egyedüli magyar falpapírozó, szobafestő és festési vállalkozó Clevelandban.

Házak festését és papírozását jutányos áron és

jól végzi. Falpapír és festék-üzlete a WOODLAND AVE 7809 szám alatt van.

Teléfono: Princeton 2346 L.

South Side Trust and Savings Bank

1112 BROADWAY,
GARY, IND.

Előford takarékbetéteket kamat fizetés mellett.

**Ebben az állami fel-
ügyelet alatt álló
bankban vannak
a megyei és városi
közpénzek letétbe
elhelyezve**

Kölesönt ad ingatlanokra.
Megyei és városi adók fizetési helye.
Pénzt küld az ó hazába biztosan és olcsón.
Hajójegyeket elad az összes vonalakra.
Közbenjár ingatlanok eladása és vételénél.

Az igazgatóság elnöke magyar lévén, magyarul beszélünk
és magyar levelekre válaszolunk.

Lukács István

ELSŐ MAGYAR FÜSZERÜZLET ÉS CIPŐ
KERESKEDEÉS.

Importált hazai juh-turó és egyéb importált
cikkék kaphatók.

A magyar közügyeknek lelkes harcosa és így a
magyarok pártolását megérdemli.

Tessék üzletét fölkeresni!

MECHANIC STR.,

OXFORD FURNACE, N. J.

Éliás Ferenc

FÜSZER-ÜZLETE

39 New Street,
WOODBIDGE, N. J.

A legjobban berendezett
és a legrégebb magyar
fűszer-üzlet

Woodbridge, N. J. és vi-
dékén.

STRAUS SALAMON

329—331 East 3rd Street
So. Bethlehem, Pa.

So. Bethlehem egyik legrégebbi
szalonosa. Szalonjában van minden,
akárcsak Pesten. Jó bor, finom sör,
szivar, pálinka. Nem is magyar, a
ki nem jár Straus bácsi szalonjába.

Dupay György

magyar csárdája

**9506 Holton Ave.,
Cleveland, O.**

Egyik legjobban berendezett ma-
gyar csárda a városban. Jó sör, vá-
legatott italok és finom szivarok.
Nem bánja meg, aki betér hozzá.

DONGÓ

a legjobb élclap.

ELŐFIZETÉSI ÁRA: \$2.00
10613 Earle Ave. Cleveland, O.

Farmot, telket, házat

Ha venni vagy eladni szándékozik,
keresse fel

Králik János

Real Estate ügynököt

2686 East. 93 St. közel a Buckeye
Road-hoz.

CLEVELAND, O.

Tűzbiztosítás a legjobb társulatoknál!

Fügedy Pál

9019 Holton Ave.,
Cleveland, O.

Magyar vendéglő és italmérés.
Izletes magyar konyha, finom bel-
földi és importált italok. Friss sör
csapon.

Elsőrangú szivarok. Magyaros
barátság.

A DETROITI

MICH.,

Kossuth Lajos Magyar Férfi és Női Betegs. és Tem. Egylet.

Alakult: 1902 október 20.

A detroiti Kossuth Lajos egylet az amerikai magyarságnak egyik legnagyobb, legbefolyásosabb egylete. Az egyletet 1902 október 20-án alapították a következők:

Péter József, Prokopp József, Keszey János, Juhász János, Sághy Eged, Szalay János, Nagy Lukács, Holomány János, Szalay József, Ruzsás Dániel, Borsodi Géza, Nagy István, Preiner József, Kolláth János, Herk Antal, Bátor Elek, Runda Jakab, Sziminyák József, Alexa András, Farkas Dániel, Bolla János és Lengyel János.

A Kossuth Lajos egylet 1912 október 20-án ülte meg fönállásának tiz éves fordulóját, s míg tiz év előtt 22 tagja és 33 dollár alaptökéje volt az egyletnek, addig a jubileum alkalmával közel **hét száz** tag ünnepelt együtt és az egylet vagyona **6253 dollár 40 centre** rugott.

A Kossuth Lajos egylet mindenkor lelkesen kivette részét a magyar mozgalomból, megünnepelte a nemzeti ünnepeket és hathatósan támogatta beteg tagjait, vagy elhalt tagjainak háttérmaradottait.

Fönállásának első tiz éve alatt **542** tagot segített összesen **9483 dollár és 40 cent** betegségekben.

Haláleseti díjakban az elmúlt 10 év alatt **22** esetben **9222 dollárt** fizetett ki, temetési költség címén pedig **1175 dollárt**.

Az egyletnek három fiókosztálya van és pedig:

Első fiók: Bellevue, Mich.

Második fiók: Flint, Mich.

Harmadik fiók: Wyandotte, Mich.

Fekete Pál

176 Mackie Street,
DETROIT, MICHIGAN.

SAJÁT HÁZÁBAN LEVŐ SALOON-
JA MESSZE FÖLDÖN HÍRES.
Bora, söre és pálinkája elsőrangú.
Importált és belföldi italok nagy
választékban.

Telefon: Cedar 593-J.

Majorossy B. István

mészárszéke és fűszerüzlete
2755 East 90 utca. Cleveland, O.

Üzletében mindenféle húsnemű és
konyhai kellék kapható nagy választékban.
Rendeléseket pontosan ellát.
Tessék fölkeresni.

Telefon: Cuy. Princeton: 2551 W.

Hóvizy János

62 Vanderbilt Ave.,
DETROIT, MICH.

Régi magyar szalonos, aki-
nél importált és itteni ital
kapható nagy választékban.
Saját készítésű szivarjai
messziföldön híresek.
Aki magyar, az keresse föl
csárdáját.

CLEVELAND PRINTING HOUSE

AZ EGY. ÁLLAMOK LEGJOBAN BERENDEZETT MAGYAR NYOMDÁJA.
8802 BUCKEYE RD. CLEVELAND, O.

Prokopp Tamás

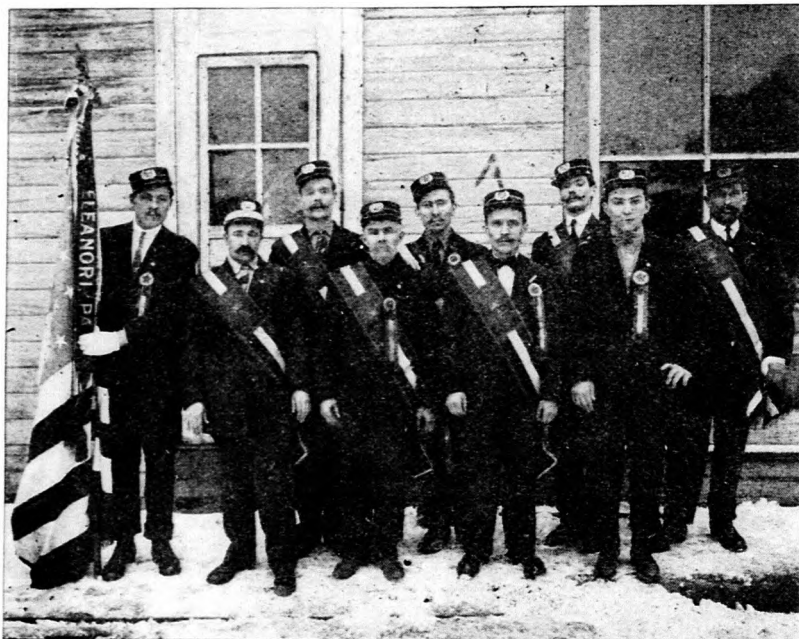
Magyar csárdája,
Fűszer-üzlete és
Mészárszéke

626 South Street
Detroit, Mich.

Detroitban és környékén még a legkisebb
gyerek is jól ismeri Prokopp Tamást, aki a
legrégebbi magyar üzletemberek egyike.
Importált és belföldi italok, friss és füs-
tölt húskok, valamint fűszer és mindenféle
háztartási cikk kapható üzletében.

A közügyek régi harcosa, aki megérdemli
a magyarság pártolását.

Eleanori Hunyadi Mátyás Magyar T. B. S. Egylet.

A fenti képen bemutatjuk az Eleanori Hunyadi Mátyás b. s. egylet deréka tisztviselőit. Az egylet elnöke a zászlótartó mellett álló SZABÓ ANDRÁS, aki nagy népszerűségnek örvend a környéken, sőt másfelé is; mert minden magyar mozgalmából kiveszi részét. Szabó András 19 év előtt került Amerikába az Abauj Torna megyei Novaj községből.

Az egylet 1896 március 29-én alakult és a tisztviselői a következők:

Diszelnök: Urbán István, elnök: Szabó András, alelnök: Molnár Ferenc, levelező titkár: ifj. Tóth István (Box 304 Eleanor, Pa.), pénztárnok: Konkoly Pál, jegyző: Kocsány Elek, számvető: Boldizsár József, pénztári ellenőr: Dihenes János, pénzügyi bizottság: Ronyecz István, ifj. Urbán István, Dihenes János, Szöv. ügykezelő: Bodnár István (Box 122 Eleanor, Pa.) Beteglátogatók: Kovács Lajos és ifj. Urbán István, felvigyázó: Takács András, zászlótartó: Kovács Aron, ajtóőr: Ladika János, Póttag: Reha János.

HEJE-HUJA....

Heje-huja, dinom-dánom
Nálunk ugyan járja;
Telik bőven bankettekre,
Lagzira és bálra.
Sok jó magyar munkátlanul
Kegyetlen nagy leckét tanul,
De az ördög bánja!

Zálogban a reménységünk,
Nagy kamat jár érte...
Hol kalács volt tegnapelőtt:
Holnap nincs kenyér se.
Vén uzsorás ez az élet;
Megcsal, bár a segítséget
Csak ingyen ígérte.

Kenyér nincsen s pezsgőt iszunk
Mégis nyakra-főre;
Pedig soknak de jólesnék
Holmi hitvány löre.
Eb az ingét! Fene bánja!
Igyunk a bolondját járva
Mesés medvebőrre!

Telik nálunk bankettekre,
Lagzira és bálra,
Mig sok magyar az idegent
Koldulgatva járja.
Bár éheznek a porontyok,
Eliszunk itt minden rongyot
Másokért reklámra.

HOME PARK GARDEN

ezelőtt

MAGYAR OTTHON

A gyönyörű nyári mulatónak a jóllismert

PIPI JÓZSEF a tulajdonosa.

Az átalakított kerthelyiség nagy táncteremével kiválóan alkalmas egyéni mulatságokra.

A kerthelyiség mellett levő fényes bor- és sör-csarnok a legjobb italokkal van berendezve. Aki Clevelandba kerül, keresse föl az "öreg huszárt."

Krózser György

magyar csárdája

8225 Holton Ave Cleve'and, O.

Az "új gyár" közelében. Találkozási helye a magyaroknak.

Elsőrangú bor, sör és pálinka. Finom szivarok.

Nála olyan nagy a "szkuner", hogy ember kell hozzá, aki megemelve.

Tessék fölkeresni!

HA CLEVELANDBA JÖN ÉS JÓL
AKAR ÉTKEZNI, KERESSE FEL

MANHEIMER

636 Prospect Ave.,

MAGYAR VENDÉGLÖJÉT

Cleveland, O.

Kitűnő magyar konyha, előzékeny kiszolgálás.
EBÉD VAGY VACSORA 30 ÉS 35 CENT.

Tel. Central 1310-K.

Mrs. J. Béres

8914 Buckeye Road
Cleveland, O.

Elsőrendű szabás és női ruhavarrás. Menyasszonyi ruhákra különös gondot fordít. Színelőadásokra, szüreti mulatságokra és jelmezbálokra ruhák kaphatók.

Pontos kiszolgálás, mérsékelt árak.

NINCS TÖBBÉ KÖSZVÉNY!

Ha akár idült csuza, rheumája (köszvénye), oldalszurása, kéz, láb, fej, fog, hát vagy derékfájása, fejfőrcse, gyomorgőrcse, rekedtsége, torokbaja, náthája, mellszurása vagy hülésből eredő betegsége van,

Meg fog gyógyulni

ha az óhazában is annyira elterjedt, mindenki által csoda gyógyhatásúnak elismert

DIANA

SÓSBORSZESZT

használja előírásunk szerint. A legidültebb köszvényt is meggyógyítja néhány heti folytonos használat után.

Ez a legjobb orvosság, alkalmas külső és belső használatra és nem ártalmas, mint sok nagyon hirdetett patika szer.

Rendeljen még ma mert házának nem szabad egy napig sem

DIANA SÓSBORSZESZ

nélkül maradni. Ügyeljen védjegyünkre.

Ára egy üvegnek 50 cent; 6 üveg \$2.50. Bérmentve küldjük.

Diana arckenőcs

éjjeli és nappali használatra. Finomítja és frissíti az arcot, SZEPLŐT, MÁJ-FOLTOT és bármilyen ARCKIÜTÉST rövid használat után ELTÁVOLIT. Egy tégely ára 50 cent, 6 tégely \$2.50.

Diana arcpor

(poudre) fehér és rózsaszinben a kenőcs használat után a legjobb LÁTHATATLAN SZÉPI-TŐSZER. Ára 1 doboznak 50c., 6 doboz \$2.50.

Diana izzadás elleni por

az izzadás által keletkezett feldőrsöléseket, kiütéseket biztosan megszünteti s a kellemetlen szagot eltűn-

teti. Ára 25c., 6 doboz \$1.25.

Diana fogpor

hőfehérré teszi a fogakat, gyógyítja és erősíti a foghúst és a fog romlását megakadályozza. Egy doboz 35c., 6 doboz \$1.75.

NE VEGYEN SEHOL ÉRTEKTELEN UTÁNZOTT SZEREKET csak olyat, mi itt látható DIANA védjegyünkkel van ellátva. CSUPÁN nálunk kapható és rendelhető. Bérmentve küldünk mindent a pénz előleges beküldése mellett.

VIDÉKI VISZONTELÁRUSÍTÓK KERESTETNEK.

Írjon DIANA árjegyzékért és küldje a rendelést e címre:

Diana Pharmacal Products Co.

2220 Clybourn Ave.

Chicago, Ill.

Copyright 1913.

The B. R. Baker Co.

— FÉRFI DIVATÜZLET. —

Mindenféle divatcikk
férfiaknak és fiuknak

429—439 EUCLID AVE.,
CLEVELAND, O.

435—441 SUMMIT STR.,
TOLEDO, O.

Orosz Imre

hat év óta fenálló

Füszkereskedése és
Mészárszéke

hol csakis elsőrangú portéka van raktá-
ron.

Előzékeny kiszolgálás és rendes árak.

Kéri a magyarság pártolását.

8622 Buckeye Road.

Cleveland, O.

SZEKERKA KÁLMÁN

Szivargyáros és dohánykereskedő

Szállít mindenféle dohányt, szivart, cigarettát és tubákokat.
Detroitban és környékén minden valamire való magyar üzletnek ő az udvari
szállítója.

3172—3174 WEST JEFFERSON AVENUE,
RIVER ROUGE, MICH.

Bell Phone: Cedar 927-J.

Home Phone: Wyan 71-R.

J. D. Sands

jólismert szivargyáros.

Clevelandban és környékén minden elsőrendű magyar üzletben árusítják az ő szivarjait.

Ugy 5 centes, mint 10 centes szivarok kaphatók nála nagy választékban.

A "San Elato" és "Lake City" szivar gyártója.

Tessék neki fölvilágosításért írni erre a címre:

J. D. SANDS

4737 Lorain Ave.
CLEVELAND, O.

Papp Gábor

400 N. Maple St.
Mt. Carmel, Pa.

A magyarok kedvelt találkozási helye. Importált és itteni italok nagy választékban. Frissen csapolt sör kapható mindig.

Kéri honfitársai pártfogását.

SZABÓ BROS.,

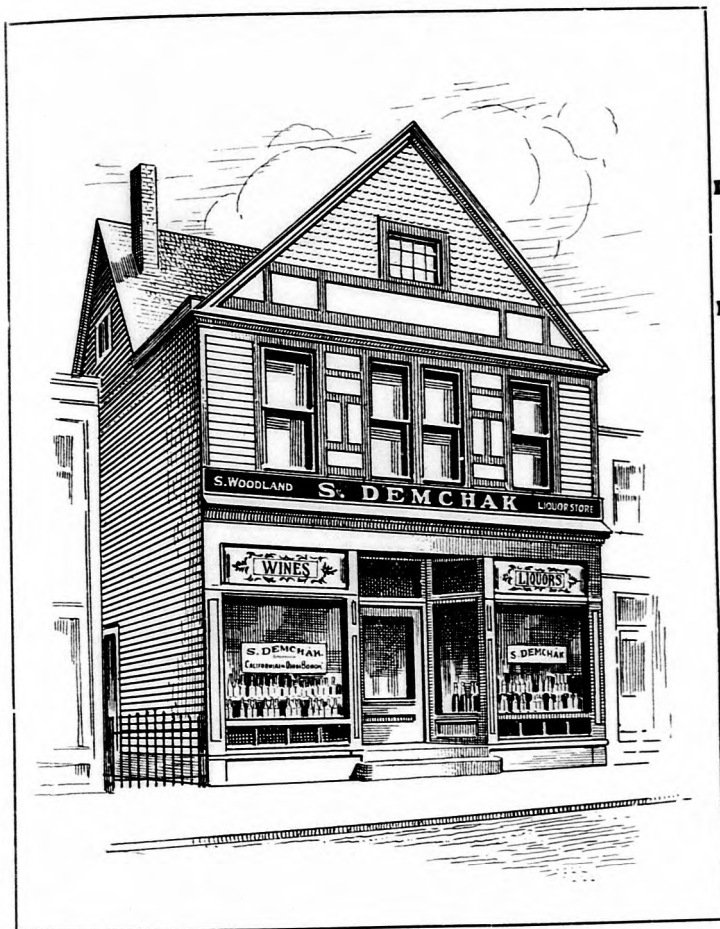
Egyedüli magyar hentesek
Clevelandban és környékén

akik a legfinomabb hazai ízű hurkát, friss és füstölt kolbászt, virslit, szafaládét, paprikás szalonát, disznósajtot, szalámit és mindenféle füstölt husokat sajátkezüleg készítik a legtisztábban és legízletesebben.

Clevelandi Első Magyar Szalámi-gyár.

HÁROM ÜZLET: West Side Uj Market Ház: E. 5. — East Side Market Ház: 73. —
GYÁR: 2115 West 42nd Str. — CLEVELAND, O.

Vásároljon Magyar Helyen!

**AZ AMERIKAI
MAGYARSÁG
JÓL ISMERI**

Demchák : Istvánt :

**MELLÉKNÉVEN
A „WHISKEY-
KIRÁLYT” AKI
AZ AMERIKAI
MAGYARSÁG-
NAK VALÓSÁG-
GAL UDVAR I
SZÁLLÍTÓJA**

DEMCHÁK ISTVÁN

**jólismert italnagykereskedésében úgy
itteni, mint importált italok kaphatók
nagy választékban. — Amerika bár-
mely részébe küld italt. — Tessék ár-
jegyzéket kérni. Aki jó magyar, az nála
rendel.**

DEMCHÁK ISTVÁN

**8933 BUCKEYE ROAD
CLEVELAND, O.**

KIRCHNERS

ELSŐRANGU KERTÉSZETE ÉS VIRÁGKERESKEDÉSE.

Lakodalmakra, temetésekre és egyéb alkalmakra a mi virágaink a legmegfelelőbbek.

Elsőrangú anyag a lehető legolcsóbb áron.

Quincy Ave. & E. 67 Str.,

Cleveland, Ohio.

Mindkét telefon.

Ruttkay Jenő

106 Ave. B. New York, N. Y.

Az egyedüli magyar hajójegy és pénzküldési iroda az Avenue B-n.

Tanácsoljuk önnek, hogy ide forduljon, ha az ó-hazába utazik, vagy ha rokonát vagy barátját akarja kihozatni.

Ruttkay Jenő 48 óra alatt küldi a pénzt sürgőnyileg az ó-hazába.

Ruttkay Jenő közjegyzői ügyeket jól és lelkiismeretesen intéz el.

Schwartz H Vilmos

ÜGYVÉD ÉS HITES
KÖZJEGYZŐ.

MINDENFÉLE PERES-
— ÜGYBEN ELJÁR. —

Iroda: 304 Superior Ave.
Lakása: 1832 E. 101 St.

Telefon: Main 639 és Cent. 6906 K.
Tel. Doan 2604-R és Princeton 2112-R

MAGYAROK AZ AMERIKAI POLGÁRHÁBORUBAN.

Pivány Jenő nagyszerű történelmi munkája magyar és angol nyelven díszes kötésben megrendelhető a Dongónál **egy dollárért t.**

10613 EARLE AVE.,

CLEVELAND, O.

CSISZÁR PÉTER

2803 East 79th St.

Cleveland, O.

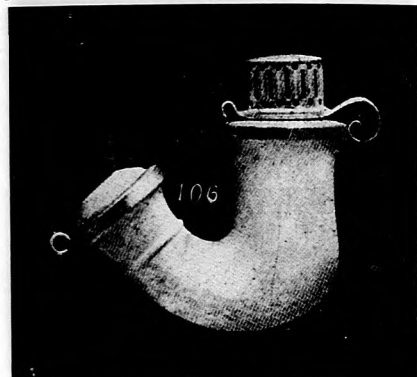
A legrégebbi és legjobban ismert magyar péküzlet és cukrászda a városban. Izletes kenyér és finom sütemény kapható.

Lakodalmi és születésnap-i tortákat és kalácsokat rendelésre készít.

Előzékeny kiszolgálás és jól ismert tisztaság műhelyben és üzletben egyaránt.

Aki megbecsüli az egészséget, az vásároljon Csizsár Péter üzletében.

KI NEM ISMÉRI A VALÓDI NYITRAY TAJTÉK

pipákat és szipkákat? Debreceni körmös alföldi csikós stb. stb. alakban. Minden darabért felelősséget vállalok. Csak nálam kapható a jó tajték pipa és szipka. Kerüljük a hamisítványokat. Minden darabban bele van vésvé a "NYITRAY" név. Kérjen részletes nagy árjegyzéket, mit ingyen küldök meg bárkinek.

NYITRAY EMIL
77 FIRST AVE. NEW YORK CITY.

Kaphatók: mindenféle olvasó- és imakönyv, hazai hangszer, beszélőgépek és magyar különlegességek.

M. KIRTZ

2792-94 E. 79 St. Cleveland, O

Nagy választék mindenféle fűszerneműben és háztartási kellékben. Friss, szózott és füstölt husok. Importált cikkek.

Rendeléseket gyorsan elintézt.

ALAPSZABÁLYOK

és mindenféle hivatalos okmányok fordítása.

MAGYARBÓL
ANGOLRA

vagy

ANGOLBÓL
MAGYARRA.

Levélcim:

EUGENE WEINBERGER

Woodland Bank Building

Buckeye Road S. E. 89th St.

CLEVELAND, OHIO.

Pénzt
sürgönyileg, vagy gyors-hajón legpontosabban küld az öházába.

Hajójegyet
immén háza, vagy onnan ide, bár mely vonalra a legjutányosabban drúit.

Alapítva
1898 ban

Közjegyzői ügyet
jól - jutányosan és gyorsan elintézi.

Minden ügyben a legpontosabban jár el.
Kérjen nyomtatványt!

Könyvet
legolcsóbban mála kaphat. Minden magyar könyv tártáron van az öházában.

Pontos címe: Kiss Emil bankjai
133 Second Ave
New York.

THE WOODLAND AVENUE SAVINGS & TRUST CO.

Két iroda:

WOODLAND AVENUE és E. 55-İK UTCA
BUCKEYE ROAD és EAST 89-İK UTCA

Alapított 1887-ik évben.

Alaptőke és fölösleg 750 ezer dollár
Takarékbetétek összege 5 millió 200 ezer dollár

Működésünk a multban azt bizonyítja, hogy pénzügyintézetünk a legszilárdabb, legbiztosabb és a legjobban vezetett bankintézet Ohio államban.

Takarékbetétek után 4 százalékos kamatot fizetünk és egy dollár elegendő, hogy egy takarékbetét számlát nyisson.

Kezdje meg a takarékoskosságot még ma és nyisson egy betét számlát bankintézetünkben.

Bankintézetünk tisztviselői:

A. Grasselli	elnök.
Daniel Bailey	1-ső alelnök.
M. Stafford	2-ik alelnök.
C. Sanders	titkár.
H. Fisher	pénztárnok.
M. Kovachy	helyettes titkár.
A. Spear	helyettes titkár.
Piwonka	helyettes pénztárnok.

"A Clevelandi Magyarok Bankja."

MONESSEN SAVINGS & TRUST COMPANY

KÜLFÖLDI OSZTÁLYA

:: **MONESSEN, PA.** ::

Pénzküldés a világ minden részébe.

Közjegyzői okiratok szakszerű kiállítására.

Hajójegyek eladása minden vonalra.

Külföldi pénzek bevétele.

BIZTOS!

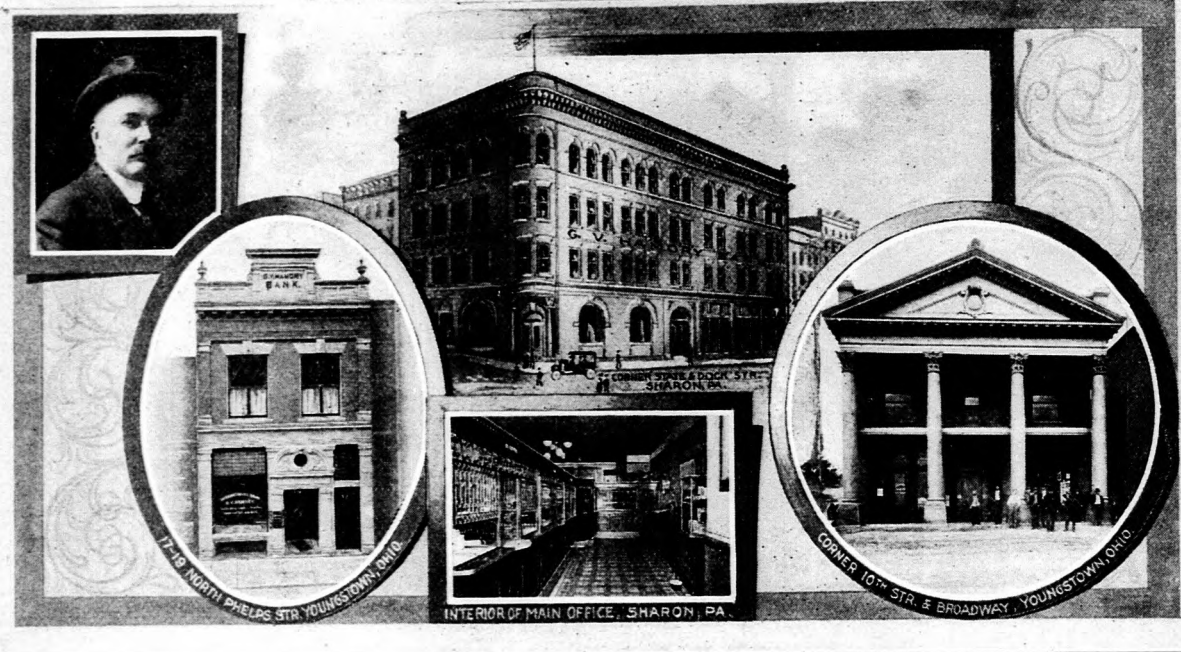
PONTOS!

GYORS!

TANZER ALFRED üzletvezető.

INTERNATIONAL BANK BUILDINGS

G.V. HAMORY PROPRIETOR

 * Görög *
 * Vend *
 * Horvát *
 * Angol *
 * Magyar *
 * Orosz *
 * Román *
 * Youngstownban *
 * egyaránt mind öt *
 * pártoló jó barát. *

G. V. HAMORY

NEMZETKÖZI BANKHÁZAI

ALAPITTATOTT 1900-ban.

FŐ-ÜZLET:

Youngstown, O. 17-19 North Phelps Street.

FIÓKÜZLET:

Sharon, Pa. State & Dock Street.

East Youngstown, O. Br adway and 10th St.

 * Görög *
 * Vend *
 * Horvát *
 * Angol *
 * Magyar *
 * Orosz *
 * Román *
 * Youngstownban *
 * egyaránt mind öt *
 * pártoló jó barát. *

Gyorsan és pontosan sürgöny útján vagy postán a Világ minden részébe pénzt küld

Hámory az első bankár.

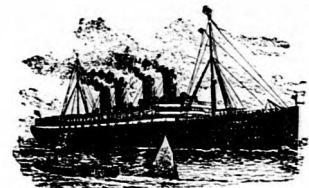
Amerikába és az ó-hazába szóló hajójegyeket

Mindig eredeti áron ad el.

Okmányokat hites alakban állit ki.

Román, tót, orosz, lengyel, horvát, német, magyar és angol nyelven

Youngstownban, O. mindenki tanácsot kap.

HIR JÖTT A FALUMBÓL.

Hír jött a falumból
Szép sorra megírták,
Hogy az ipolyréti
Füzéseket irtják;
Hogy sok kukorica
Termett most az ősszel,
Majd kétannyi mint az
Elmult esztendőben.

Megírták, hogy Mirza
Kötőfékbe hágott.
Elsántult egy kicsinyt,
De állja a hámat;
Hogy a hugocskáim
Iskolába járnak
S nem sokára ők is
Verseket firkálnak.

Elolvason tizszer,
Elolvason százszor —
S ugy elsirok ezen
A pár sor iráson,
Mintha minden szóból
Csak bánat fakadna.
Pedig Isten tudja
Mi rossz hír van abba,
Hogy az Ipolyréten
Irtják a füzefákat
S hogy a hugocskáim
Iskolába járnak.

Tarnócy Árpád.

Herkules Gyomorkeserü
BUDAPEST
idit — segít — gyógyít

Mindenütt kapható.
Ha nem kaphatja szállítójánál,
forduljon a vezérképviselőhöz

ADOLF GRÜNBAUM
272-274 W. Broadway
NEW YORK, N. Y.

ALAPITTATOTT 1895.

MINDKÉT TELEFON.

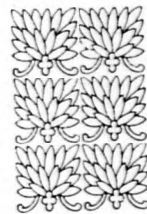
S. ULMER & SONS
626 WILLIAMSON BLDG. CLEVELAND, O.

Clevelandi házakra 6--7 százalékos első és 2-ik betáblázásokat (mortgage) vesznek és eladnak.

Több mint 17 millió dollár fölött rendelkezünk 6--7 százalékos betáblázásokra. ::

Bövebb felvilágosításért forduljon hozzánk akár levélel, akár pedig személyesen.

DETROITI MAGYAR ORVOS

Dr. Herbert Leo

v. cs. és kir. ezred-orvos. Titkos betegségek szakorvosa.

Cím:
2225 W. Jefferson Av.
Detroit, Mich.

PRELETZ JÓZSEF

Cor. 2nd & Locus Street

So. Bethlehem, Pa.

Importált borok, belföldi italok. Friss sör, finom szivar. A magyarok vendek és németek kedvelt találkozási helye.

ROTH BANKHÁZA

PÉNZKÜLDÉS HAJÓJEGYEK
KÖZJEGYZŐI IRODA
HAZAI JOGI ÜGYEK

401-403 Jerome Ave.,
McKeesport, Pa.
110 Smithfield St.,
Pittsburgh, Pa.

Nagy vagyont lehet szerezni eszmékkel.

A vagyonszerzés módjairól — írják
H. C. Evert & Co. szabadalmi
ügyészek és értékesítők.

Fel akarjuk hívni figyelmét arra a nagyon fontos tényre, hogy a legcsekélyebb dolgokra vonatkozó találmányok jövedelmeznek legjobban. Nézzen szét a találmányok közt. Nézzen szét munkájánál vagy otthonában. Ezek a kis segédeszközök, amelyek a munkát könnyebbé és gyorsabbá teszik és amelyek mindegyike — bár csak egy pár centbe kerülnek, — feltalálójának sok ezer dollárt jövedelmezett. Mindenki lehet feltaláló. Csak meg kell kísérlni. Az biztos, hogy soha sem leszünk gazdagok vagy függetlenek, ha mindig csak bérért dolgozunk. Elhiszi?

A FELTALÁLÓ UTMUTATÓJA.

Tanulmányozza ezt a cikket gondosan. Itt van az alkalom kiemelkedni a rendes kerékvágásból. Ha van egy új eszméje, forduljon hozzánk. Mi megmondjuk önnek díjtalanul, hogy hogyan lehet azt szabadalmazni és vajon van-e a találmánynak gyakorlati értéke.

Felsorolunk néhány dolgot, a melyre a gyárosoknak naponta szükségük lenne. A csomagpostának is sok új dologra van szüksége.

Összehajlítható tojáskosár.
Postát leadó és felvevő készülék.

Kötéltartó csomagok részére.

Fedeles kosár.
Megerősített postatáska.
Csomagtartó postásoknak.

Gyárosok vannak a piacon a következő cikkek részére:

Újra meg nem tölthető palack.
Érből való összekötő és vágányerősítő kapocs.

Bármily kis cikk, amelynek általános háztartási értéke van.

Bármily találmány, amelylyel a farmer időt s munkát takaríthat meg.

Vasrácsok, kohórácsok, kohóajtók stb.

Teafőzők, főzőüstök, tea és kávé kannák, mosóteknők, ivópoharak stb.

Biztonsági borotvák.

Irjon a mi ingyen utmutatónkért. Látogasson meg bennünket bármikor, bármilyen ügyben, a mely feltalálással függ össze. Ha nem jöhet személyesen, irjon nekünk és mi gondosan meg fogjuk vizsgálni az ügyét.

Hivatalos órák: reggel 9-től
este 6-ig.

H. C. EVERT & CO.

JENKINS ARCADE BLDG.,
Fifth & Liberty Aves.,
PITTSBURGH, PA.

CIGLÁR JÓZSEF

régi amerikai magyar, akit mindenfelé ismernek az országban. Ugy egyleti, mint társadalmi téren kivette részét minden magyar mozgalomból. A magyar újságoknak, köztük a Dongónak is, mindenkor készleges támogatója volt és így csak annál nagyobb örömmel mutatjuk be képét a Dongó jubileumi számában.

Ciglár József hosszú éveken át sokat dolgozott és munkásságának meg is van a gyümölcse, de azért pihenni nem tud és nagyszerűen fölszerelt saját épületében elsőrangú vendéglője és italmérése van **BRIDGEPORTON**, a Stratford és Seaview utcák sarkán.

Aki Bridgeportra kerül, ne feledje el fölkeresni Ciglár Józsefet.

A „DONGÓ” jubileumi számát ingyen kapja minden előfizető.

GEDEON JÁNOS

9103 Buckeye Rd.
Cleveland, O.

A legrégebb és legjobban ismert magyar vas-kereskedés a városban.

Kapható mindenféle mesterségbeli szerszám, edény és mindenféle konyhaberendezés.

Olajos vászon és festékek.

Csakis elsőrendű portékát tart raktáron.

Főző- és fűtőkályhák szénre és gázra nagy választékban.

TIZ GYERTYASZÁL.

— 0 —

Tiz égő gyertyaszál
Falatnyi kenyéren...
Az idő tovaszál,
Mint kényes szekéren,
A ki módban oly dús.
Utfélen a koldús
Mankón járva reszket;
Rá csak a por marad,
Meg egy kenyér-darab,
S hordja a keresztet.

Tiz égő gyertyaszál
Falatnyi kenyéren...
Jólétet nem kaszál
Manap a szemérem.
Kalács jut kenyének,
S tarlón megerélnek
Izzadó munkások.
Mig aratnak másnak:
Javát a kalácsnak:
Mind eleszik mások.

Tiz égő gyertyaszál
Falatnyi kenyéren...
Ki elvért sikra száll:
Vérzik a harctéren.
Lengő zászlók alatt
Roskadozva halad
Életért halálba,
S annak jut az éljen:
Kinek élte szégyen,
Halni pedig gyáva.

Tiz égő gyertyaszál
Falatnyi kenyéren...
A ki másnak használ:
Többet ne reméljen.
Ki mesét szövöget,
Túrhatja a röget
Reggeltől napestig;
Bugond veti ágyát
S tündér kezek álmát
Rózsákkal nem festik.

Tiz égő gyertyaszál
Falatnyi kenyéren...
Elmém a multba száll,
S önmagamtól kérdem:
Egy darab kenyérnek,
Mit szükösen mérnek,
Miért nagy az ára?
Hosszu tiz esztendő
Alig elegendő,
Hogy megváltsa mára.

Tiz égő gyertyaszál
Falatnyi kenyéren...
Az üres asztalnál
Ülni manap szégyen.
Ünnepi kalácsot
Gyertyáznak föl mások,
Én pediglen áldva
Nézem a kenyeret;
Mert hiszen szeretet
Ejtett könnyet rája.

Kemény György.

SIRILÓ FERENC

Holton és E. 90 utca sarkán
CLEVELAND, O.

Jólismert magyar italmérés. Kap-
ható mindenféle ital és szivar.
Izletes étkezés. Tessék fölkeresni!

Major Myers József

779 So. Main St. Phillipsburg, N. J.

Közjegyző, okmány-biztos, békebi-
ró, pénzküldő és hajójegy-ügynök.
A Wells-Fargo Express megbizott-
ja és hotel-tulajdonos.
Üzlet a saját házában.

Fiók-üzlet:

ALPHA, N. J. P. O. Box 247

Irodavezető: Horváth József.

Itteni és óhazai okiratokat kiá-
llít, pénzt küld a világ minden ré-
szébe, hajójegyeket elad minden vo-
nalra, csomagokat küld az express
után.

PAPP FERENCZNE
ZÁSZLÓ, SZALAG JELVÉNY, SÁPKA
KALAP, ARANY JELVÉNY ÉS
MINDENFÉLE NYOMTATVÁNYOK
KÉSZÍTŐJE.

332 E. 18 STREET. NEW YORK, N.Y.

EGYLETEK ÉS HONFITÁRSÁK FORDULJATOK TELJES
BIZALOMMAL ÉS CÉLREZ, MEGRENDELÉSEK
PONTOSAN ÉS ELKÜLSMERETESÉN ESZKÖZÖLTETNEK

CLEVELANDI „MAGYAR HÁZ”

Amerikaszerte nevezetes a
clevelandi „Magyar Ház”, a-
melynek

Juhász János a tulajdonosa.

A „Magyar Ház” kiválóan
alkalmas színelőadásokra, bá-
lokra, gyűlésekre és lakodal-
makra.

A „Magyar Ház” szalon-üz-
letében mindent lehet kapni, a-
kárcsak Pesten.

Elsőrangú fűszerüzlet és mé-
szárszék áll a közönség rendel-
kezésére.

Az öreg amerikai Juhász Já-
nos megérdemli a magyarság
pártolását.

9022 Holton Ave. Cleveland, O.

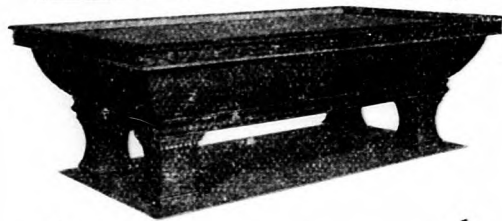
A DARU.

Bridgeporton széles kedve volt egy atyafinak a köresmában és rászólt a cigányra:

— More, huzd el a nótámat, hogy aszongya "magosan repül a daru..." kapsz érte tíz centet.

— Mán tizs esentér igen alacsonyan repül a daru — felelt a cigány.

CARAMBOL
és **BILLIARD**
ASZTALOK
és mindenféle
felszerelések.

BANK,
ÜZLETI
és **SZALON**
berendezések és
felszerelések.

Minden e szakba vágó munkára szívesen szolgálunk rajzokkal és árakkal.

A híres "HERRICK"-féle jégsekreány száraz levegővel frissen tart meg mindent.

The
National Fixture Co.

644 Superior Ave. West
(Rockefeller Bldg.)
CLEVELAND, O.

V. KUCERA

5403 BROADWAY, CLEVELAND, O.

...Bor- és pálinkanagykereskedő...

Készítője és eladója a híres keserűbarnak, AMARA és KARPATIA keserűnek.

Sajátgyártmányu pezsgő-bora első-rangu.

Saját gyártmányu pezsgő-bora első-elintézése.

Telefon: Cuy. Union 370-W.

DANKÓ MIHÁLY

38 LAFFERTY AVENUE, PITTSBURGH, PA.
KÖZJEGYZŐI HIVATALA ÉS JOGÜGYI IRODÁJA
(Beltzhooover.)

MINDENMÉ OKIRATOK szabályszerű kiállítása és hitelesítése. PERES ÉS PERENKIVÜLI ÜGYEK ügyvédi képviselése. KÁRTÉKITÉSEK és egyéb követelések gyors behajtása. ÉLET, BALESET ÉS TŰZBIZTOSÍTÁS.

Dankó Mihály közjegyzői hivatala állami törvények szerint engedélyezett.

Ezen hivatalos iroda honfitársainknak minden tekintetben megfelel. Irjon még ma felvilágosításért s díjtalan tanácsért. Ezen hivatal szívesen válaszol s ügyét posta útján is szakszerűen elintézi.

Levél cím:

MICHAEL DANKO

38 LAFFERTY AVE.,

PITTSBURGH, PA.

„Amerikai Magyar Népszava“

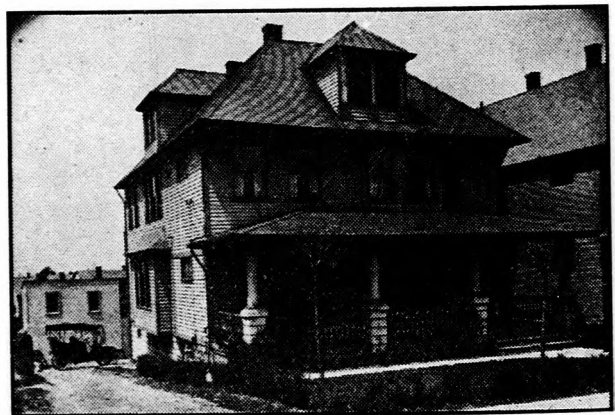
a legjobban szerkesztett magyar napilap Amerikában.

Előfizetési ára egy évre 4 dollár.

178 Second Ave., New York.

Ne fizessen
házbért!!

Építtessen
egy
kellemes
otthont!!

Heinrich Félix háza.

HEINRICH FÉLIX

a legrégebb és legmodernebb magyar építész
a magyar negyedben.

Elvállal mindennemű házépítést, átalakítást, ugyszintén tervrajzokat és költségvetéseket készít jutányos áron.

2740 WOODHILL ROAD (105th STREET)
CLEVELAND, O. (Tel. C. Princeton 2558 W)

A KÜLÖNÖS KUTYA.

Youngstownban az egyik miszternek kijött a felesége az óházából. A miszter a nagy öröme hatalmas áldomást fizetett ismerőseinek a kocsmában és ugyancsak virágos kedvben került haza.

Másnap összetalálkozott a miszter egyik ismerősével, aki esodálkozva kérdezte, hogy ugyan ki karmolta úgy össze az arcát.

— Hát tudod, bodi, — magyarázkodott a miszter. — mikor tegnap este későn mentem haza, hát a kutya nem ismert meg, nekem ugrott és öszekarmolta a képemet.

A bodi kételkedve nézett egy darabig, majd megszólalt:

— No, hát én válópert inditanék az ilyen kutya ellen.

SOLTÉSZ SAMU

8820 BUCKEYE ROAD
CLEVELAND, O.

Dus választék férfiruhákban, fehérneműkben, cipőkben, kalapokban és divatkellékekben. Hazai ékszerek jótállás mellett.
Pontos kiszolgálás.

Vannak-e fájdalmai?
„FIX“ megfixszolja. „FIX“

Egy felülmulhatatlan hashajtó szer, nem olyan mint a többi medicina.
KELLEMESEN BEVENNI — HATÁSA BIZTOS ÉS NEM ERŐS.
HA NEM ÉRZI MAGÁT JÓL, „FIX“ MEGFIXSZELI.
„Fix“ tabletták egyedüli készítője és elárúsítója a

Korona Gyógyszertár
CROWN PHARMACY

2812 East 79th St. CLEVELAND, O.
50 cent beküldése után az Egyesült Államok vagy Canada bármelyik részébe portómentesen küldik el.

MÜNSZTER FERENC

Régi megbízható rőfös és nődivatáru üzlete. Hazai importált menyasszonyi fátyol, kendők és kelmék raktára. Női ruhák mérték szerint készítetnek.
2764 E. 79 St. Cleveland, O.

GYÜLÉSI „KISZÓLÁSOK.”

— Én ezt az ügyet teljes szívből affektálom.

— Nem akarjuk, hogy a szentlélek belénk rogyjon.

— Megörökösödött tudatlanságot akarnak az asztal mellé tenni.

J. J. Lukács

9505 Holton Ave. és az Ambler utca sarkán. Cleveland, O.

Mindenféle friss és füstölt hús kapható. Fűszer és háztartási cikkek nagy választékban.

Régi üzletember, aki megérdemelte a pártolást.

Laczkó József

régi magyar szalonos, akinél olyan ital kapható, akáresak Tokajban. Saját szürésű bora messziföldön híres. Finom pálinkák, friss sör és izletes szivarok.

Elsőrangú hazai kuglizó.

Tessék fölkeresni.

8107 Rawlings Ave.,
Cleveland, O.

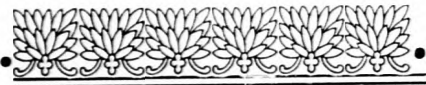
T. J. Shannon & Son

TEMETÉS-RENDEZŐK.

Kocsik kaphatók minden alkalomra.

A magyarság pártolását kérik.

139 South Third Street,
STEUBENVILLE, O.

AZ ÉN KIS HÚGOM.

Az én kis húgom
Perkál blúzba jár
És bizony foltos
A kis cipője már.
A kabátkája
Elnyütt, megkopott.
...És mégis, mégis
Mindég mosolyog.

Az én kis húgom
Éjszakákon át
Egy mécsvilágnál
Másnak varr ruhát,
S már kora reggel
Künn sűrög-forog.
...És mégis, mégis
Mindég mosolyog.

Az én kis húgom
Haja szinarany
Sötét szemében
A nap tüze van.
Ez a két gyémánt
Milliókat ér —
És ennyi kincscsel
Mos, vasal szegény.

Tarnócy Árpád.

100 VERS CENT

EGY VERS - EGY CENT.

Az amerikai magyarság küzdelmeit, kínlódását, örömet és bánatát tárgyalja a

SZÁZ VERS

(Magyar énekek az idegenben) című diszkótésű könyv.

A könyv KEMÉNY GYÖRGY verseit tartalmazza és EGY DOLLÁRÉRT megrendelhető a

DONGÓNÁL.

A könyv díszére válik minden magyar háznak.

Nagyon alkalmas ajándék az óhazába.

:: GRÓZA GÁBOR ::

1125 SO. MAIN ST.

AKRON, O.

Allamilag engedélyezett pénzküldési, hajójegy és ingatlan-forgalmi irodája.

Sürgönyi pénzküldés 3 nap alatt, gyorshajón 12 nap alatt. Olcsó és jó hajójegyek.

Házak, lotok és farmok eladása csekély lefizetésre, kedvező feltételek mellett.

 A Western Union Telegraph & Cable Co. fiókja

FIRST HUNGARIAN SUPPLY COMPANY

(Lengyel A. és Tomay G. tulajdonosok)

308 So. Main St., AKRON, OHIO

Nagy választék órákban és ékszerekben. Mindenféle ima és olvasó könyvekben. Tajték pipák, szivar és cigaretták szipkák. Hangszerek, phonographok és lemezek.

Kérjen árjegyzéket.

Varga József

Elsőrendű magyar vendéglője és sörcsarnoka.

Smithfield St.,

DILLONVALE, O.

P. O. Box K.

Bell Phone: 8 W.

:: KEMÉNY JÁNOS ::

a "Dongó" rajzoló művésze elvállal okmány-rajzolást és általában mindenféle rajzmunkát. Tessék erre a címre írni:

KEMÉNY JÁNOS

Woodland Bank Bldg., Buckeye Road.
Cleveland, Ohio.

A legtöbb magyar család használja

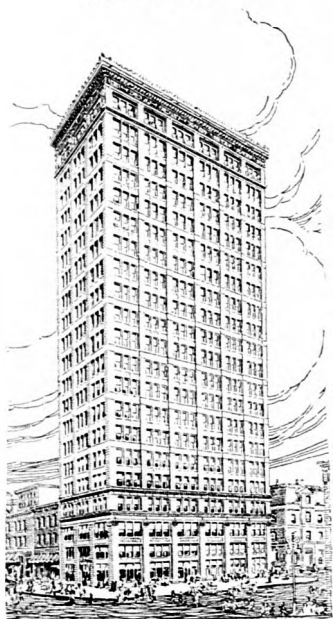
 a SPURNEY-féle és a SPURNEY-féle „Culba“ kávé font- „Old Country“ teát ja 40 cent. fontja 1 dollár.

Hívja fel a Cuyahoga telefonon Princeton 2068-L és a többit elvégzi „SPURNEY“ kávékihordó kocsija. ::

THE SECOND NATIONAL BANK

TOLEDO, O.

Alaptőke \$1,000,000.00
 Főlöslég és osztatlan
 haszon \$1,500,000.00
 A legmegbízhatóbb pénzügyintézet
 Ohio állam észak-nyugati részében.
 Takarékbetétek után 3 százalék.
NYITVA SZOMBAT ESTE.

PETRO J. J.

9005—11 BUCKEYE ROAD, CLEVELAND, O.

Mindenféle butor, vasnemű, szerszám, kályha, olaj és festék kapható.

A legjobb bevásárlási forrás a magyar negyedben.

AUTOMOBILOK

rendelhetők lakodalmakra, keresztelésekre és kirándulásokra.

Pontos kiszolgálás.

Mindkét telefon.

Dr. W. R. BEATTIE

DENTIST

9115 BUCKEYE ROAD, CLEVELAND, O.

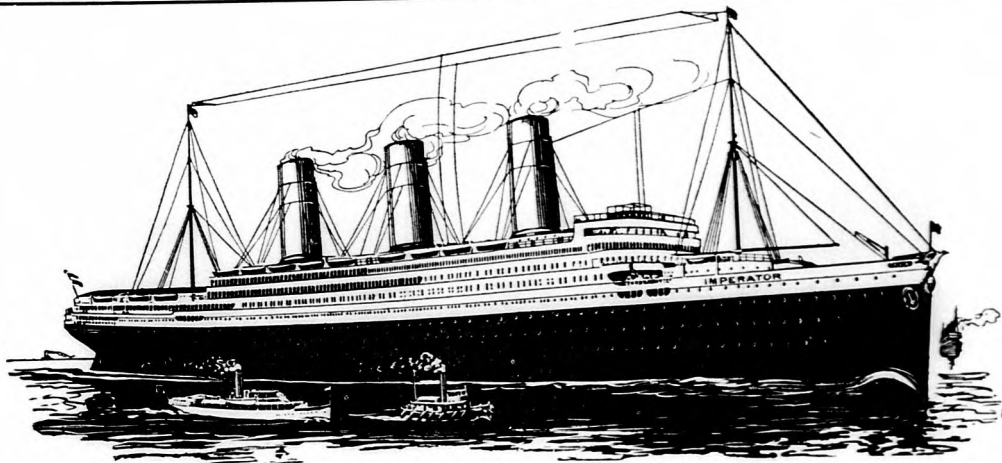
Ha fáj a foga, Dr. W. R. Beattie fogászati műtermében eltávolítják fájdalom nélkül.

Áthidalás, — (Bridge-work) arany és ezüst tömések, a legjobb anyagból.

Minden mukáért 10 évi jótállás.

Phone: Cuy. 2421 R.

Rendelje meg a DONGÓ JUBILEUMI SZÁMÁT az ó-hazába

IMPERATOR a világ legnagyobb hajója.

A HAMBURG AMERIKAI VONAL a világon a legnagyobb hajózási társaság. 408 hajója van, amely 68 különféle vonalon teljesít forgalmi szolgálatot.

Egyes összeköttetés: HAMBURG és NEW YORK, HAMBURG és PHILADELPHIA, HAMBURG és BOSTON között.

Magyarországi főiroda: Budapest, Baross-tér 4. Határállomások: Csacsa, Pozsony, Királyhida és Sopron.

KÜLÖNÖS GONDOT FORDITUNK MAGYAR UTASOKRA.

Kitünő és modern felszerelés a fedélközön és új harmadosztályu 2, 4 és 6 ágyas kabinok, étteremmel és fürdőszobákkal.

Felvilágosításért forduljon a

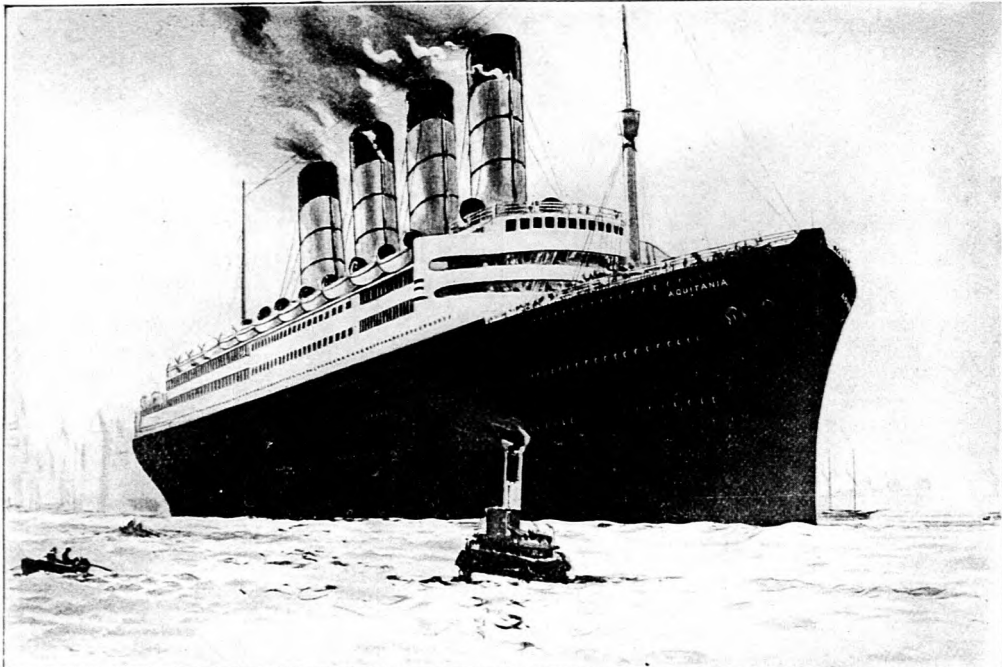
HAMBURG AMERICAN LINE

21—24 STATE STREET,

NEW YORK, N. Y.

vagy bármely helyi képviselőhöz.

THE CUNARD STEAMSHIP CO., LTD.

„AQUITANIA“, 47000 tonna, 901 láb hosszú. Anglia legnagyobb hajója.

ÉSZAKAMERIKA ÉS ANGOLORSZÁG KÖZÖTT KÖZLEKEDŐ HAJÓK.

New York-Liverpooli szolgálat.

	Tonna
MAURETANIA { Négy csavaru. A leggyor-	32,000
LUSITANIA { sabb gőzhajók a világon.	32,000
CARMANIA hármás csavaru turbinás	20,000
CARONIA kettős csavaru	20,000
CAMPANIA kettős csavaru	13,000

Boston-Liverpooli szolgálat.

LACONIA kettős csavaru	18,100
FRANCONIA kettős csavaru	18,100

Canadai szolgálat.

ANDANIA (uj) kettős csavaru	13,000
ALAUNIA (uj) kettős csavaru	13,000
ASCANIA kettős csavaru	10,000
AUSONIA kettős csavaru	8,000

New York-Fiumei szolgálat.

	Tonna
SAXONIA kettős csavaru	14,300
IVERNIA kettős csavaru	14,300
CARPATIA kettős csavaru	13,600
PANNONIA kettős csavaru	10,000
ULTONIA kettős csavaru	10,400

KÜLÖNÖSEN kiemeljük ez alkalommal, hogy a téli hónapokban a csoda szép, kényelmes új gyorshajóink, a 20,000 tonnás „CARONIA” és „CARMANIA” a 18,100 tonnás „FRANCONIA” és „LACONIA” is indulnak New Yorkból Fiuméba. Ezen hajókon kizárólag 2, 4 és 6 ágyas külön szobák, továbbá nagyszerű ebédlők, fürdők, dohányzó-termek stb. állanak harmadik osztályu utasaink rendelkezésére.

THE CUNARD STEAMSHIP CO., LTD.

21-24 STATE STREET, NEW YORK, N. Y.

67 DEARBORN STREET, CHICAGO, ILL.

METROPOLITAN BLDG., MINNEAPOLIS, MINN.

CUNARD BUILDING, BOSTON, MASS.

Polshek József

a "Dongó" első előfizetője.

A Dongó olvasóinak bemutatjuk Polshek József urat, aki tíz esztendő előtt elsőnek fizetett elő a Dongóra. Polshek ur képviselője a Klein Bros. néven jólismert cincinnati cégnek és egyúttal Amerikában ő volt első terjesztője a magyar szilvóriumnak és törköly-pálinkának.

Mielőtt ő hozzáfogott volna itt ezen üzletághoz, a szilvórium és törköly-pálinka csaknem teljesen ismeretlenek voltak az amerikai piacon. Polshek József magyar ember és jól ismerte a magyar fogyasztó közönség kívánalmait. Hosszas kísérlet után meggyőzte a Klein Bros céget, hogy a magyar szilvóriumnak és törköly-pálinkának itt nagy keletet lesz.

Fáradozását fényes siker koronázta és ország-szerte elismerik ebbeli érdemét a szeszkereskedők. Természetes, hogy az általa bevezetett szilvóriumnak és törköly-pálinkának sok utánozója akadt, de a Klein Bros. által árusított szilvóriumnak és törköly-pálinkának minőségét utólérni egyik se tudta; mert az általuk forgalomba hozott ebbeli italokat mindenfelé elsőrendűeknek ismeri el a közönség.

A Klein Bros. cég, 212—214 E. Eight Str., Cincinnati, Ohio, készítője a híres Harvard pálinkának, azonkívül a Spring Lake valamint sok más egyéb pálinkának.

Polshek József ur ez alkalmat fölhasználja arra, hogy köszönetet mondjon vevőinek az eddigi szives támogatásért és jövőre is kéri jóindulatukat. Ha bármiféle szeszes italra van szüksége, vagy üzlethez akar kezdeni, ő régi tapasztalatánál fogva szívesen áll rendelkezésére bármiben. Mindenkor elérhető a következő címen:

10629 Ashbury Ave., CLEVELAND, O.
Telephone: Princeton 2896-K.

First National Bank

LATROBE, Pa.

ALAPTÖKE \$100,000.00
FÖLÖSLEG 160,000.00

Takarékbetétek több mint

— EGY MILLIÓ DOLLÁR. —

Elfogad takarékbetéteket, melyek után 3 százalékos kamatot fizet félévenként.
Kiállít külföldi pénztalványokat és hitelleveleket.
Betörés és tűzmentes biztonsági szekrények \$3.00 évi bérlet mellett.

JAMES PETERS, elnök.
JOSEPH C. HEAD, alelnök.
H. H. SMITH, pénztárnok.
H. M. HUFFMAN, helyettes pénztárnok.
GEORGE H. ADAMS,
JOHN V. TONER, igazgatók.
JOHN M. HOWARD,

Tel. Cuy. Central 1477-W.

Ha dolga van a város üzleti negyedében el ne mulassza felkeresni

PÁL IMRÉT

nek egyedül valóban magyar szállodája, étterme és salonja van a város központjában.
Bérendezett szobák, villanyvilágítás, központi fűtés, fürdők.
Külön magyar ételek és zamatos italok.
223 Ontario Str., CLEVELAND, O.
(az új Courtház közelében.)

Tóth József

órás, ékszerész és importált áruk üzlete.
1962 Genessee St.
E. TOLEDO, O.

Mindenféle arany és ezüst órák és ékszerek nagy választékban. Hazai tajtékpipák és szivar szipkák. Valódi magyar dohányok és egyéb importált áruk dusan felszerelt raktára.
ÓRAK JAVÍTÁSA JÓTÁLLÁS MELLETT.

Tel. Princeton 1880 K.

Pintér György

Ház-, szobafestő és falpapirozó
2718 E. 125 St. Cleveland, O.

Elvállal ház és szobafestést valamint falpapirozást előnyös feltételek mellett.

MAGYAR SZIV.

Szegény magyar földön sok a
Beszögezett ablak;
Muskátlit és rozsmaringot
Belé dehogy raknak.
Kibujdosott, jámbor népek
Virágot most ritkán tépnek;
Idegenben, gyár tövében
Tövis terem minden lépten,
S kormos a kis ablak.

Messzeföldön, idegenben
Gyilkol a gyár, a bánya;
Nagyobb tán a falat kenyér,
De vér csurog rája.
Fejfái a temetőnek
Hosszu sorral egyre nőnek;
Idegenben, gyár tövében
Gyakran virrad könyezésben
Magyar özvegy, árva.

Porba hullnak szárnyszegetten
Bus vándormadarak;
Úzi őket, vágja őket
Szeszélyes sorsharag.
De a szegény, síró árvát
Támogató kezek várják.
Idegenben, gyár tövében
A magyar sziv minden lépten
Csak a régi marad.

Kérges kezek, puha szivek
Ugy ejtik a módját,
Hogy az árvát koldus sortól
Közösen megóvják.
Szárnyaszegett, bús madárnak
Fiókjáért vetnek vállat.
Idegenben, gyár tövében
Szivek kellős közepében
Teremnek a rózsák.

Kemény György.

Fontos tudnivaló!

A ki a Dongó jubileu-
mi számát arany nyo-
matu díszes vászonkö-
tésben akarja megkap-
ni, küldjön be a Don-
góhoz

EGY DOLLÁR
ÖTVEN CENTET

Bérmentve küldjük
akár ide, akár az óha-
zába.

PHOENIX INN

Buffalo és környékének legjobban ismert magyar
Hotel-ja, amelynek tulajdonosa a népszerű

GELLEY ISTVÁN

Kapható nála mindenféle ital és szivar, továbbá rőfös
áru, cipő, fűszer és háztartási kellék, valamint minden-
féle husnemű.

RIVER ROAD, TONAWANDA, N. Y.
Bell Phone: North 1801 M.

LEGJOBB ALKALOM

Jó beszélőgép mindig öröme a tulajdonosnak. Venni
szándékozóknak ajánljuk világhírű VICTOR beszélőgépeket
nagy választékban eredeti gyári áron, melyek tiszta hang-
juk és tartósságuknál fogva páratlanok. Kivánatra kül-
dünk árjegyzéket gépekről és többnyelvű lapos lemezekről.
Raktáron harmonikák, különféle hangszerek, ima- és ol-
vasókönyvek, delin kendők, arany- és ezüstneműek, beret-
vák, pipák, dohányok, kaszák, piócák stb. Viszont elárusi-
tóknaik árendemény.

Szivós Testvérek

120 E. 3rd Street, New York, N. Y.

EAST MADISON
GROCERY

2789 E. 79th St.

Cleveland, O.

Tulajdonos

E. PROPPER

Fűszerüzlet, mézarszék és pékműhely.

A legrégebb és legnagyobb magyar üzlet Ohio
államban.

Állandó raktár mindenféle hazai iportált árukban.

Vidéki megrendelések pontosan és gyorsan elin-
tétetnek.

AUSZTRIÁBA VAGY MAGYARORSZÁGBA TERVEZETT UTJA

CSAK UGY LEHET KELLEMES, HOGYHA A NORTH GERMAN LLOYD

brémai hajótársaság hajóin utazik, melyek a tengeren az északi utirányt használják és ezáltal kellemessé teszik az utazást. A hajók Brémában kötnek ki és az utas a kikötőből a lehető legkényelmesebben érheti el rendeltetési helyét. Vasuti jegyét már a hajón megválthatja és podgyászát is egyidejűleg feladhatja, minek következtében az utas sok kellemetlenségtől menekszik meg. Express hajók indulnak New Yorkból minden kedden, gyors-posta hajók pedig minden csütörtökön és szombaton. Egyenes összeköttetés

LONDON - PÁRIS - BRÉMA

között, valamint a többi európai városok között. Egy osztályra (2-ik) berendezett hajók indulnak minden szerdán Baltimoreból egyenesen Brémába.

A FÖLDKÖZI TENGER UTJA

Európa déli részén viszi keresztül az utast és a hajón szemlélheti a gyönyörű vidéket. Hajók minden szombaton indulnak Gibraltár, Algiers, Genova és Nápoly megállással.

A North German Lloyd hajótársaság hajói az 1912-ik év folyamán több utast szállítottak Amerikába és vissza, mint bármely más hajóvonal.

OELRICHS & CO. GEN. AGENTS.
5 BROADWAY, NEW YORK.

The
Key to
Europe

Öltönyök \$10.00-tól \$25.00-ig. **Kalapok** \$2.00-tól \$3.00-ig.

Ingek 50 centtől \$2.00-ig.

Az egyetlen hely a városban, a hol bevásárlásainál pénzt :: takarít meg. ::

GALLAGHER :
1710 West 25-ik utca
CLEVELAND, O.

Kolozsváry Testvérek

2401 Abbey Ave., CLEVELAND, O.

Hires magyar csárdájuk a magyarság találkozó helye. Kapható étel, ital és szivar. Finom teke-asztaok. Aki szereti a magyar barátságot, az keresse föl csárdájukat és meg nem bánja.

TISZTELT URAM: —

Hogyha önnek egy oly szerre volna szüksége, amely az egészségét teljesen rendbe hozná, amely a gyomrát alaposan kitisztítaná és helyre állítaná a máját és veséjét: egyszerűen oly szert akarna használni ami által vissza nyerné erejét és egészségét, s úgy érezné magát mint mikor még sokkal fiatalabb volt, irjon nekem és én egy olyan szert ajánlanék önnek, amit hathatósan magam is használtam és amely szert mostanában magam gyártom és nagy mennyiségben árulom. A szert férfiak vagy nők egyaránt használhatják, és hasznosságáért felelősséget vállalok.

Tisztelettel

H. J. BROWN, vegyész

1937 EAST 60TH STREET.

CLEVELAND, O., U. S. A.

Aldás és Szerencse

A SZENVEDŐ EMBERISÉGNEK A
MAGYAR PATIKA

614 E. 3th Str.
SO. BETHLEHEM, PA.

Tulajdonosa: D. B. CSENERICZ
a budapesti orvosi egyetemet végezte és Philadelphióban nyert gyógyszerész oklevelet. Forduljon oda bármely bajában bizalommal.

Hirdessen a „Dongó”-ban, eredményt ér el

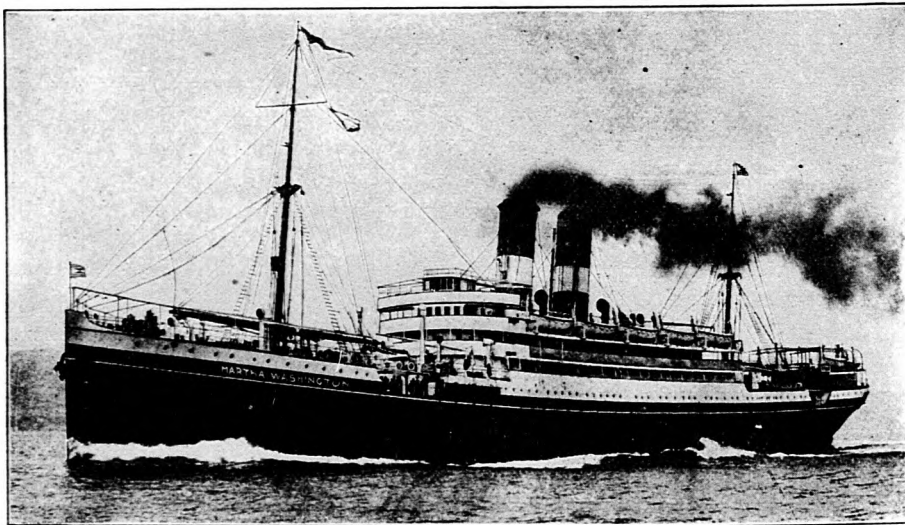
AUSTRO - AMERICANA

Duplacsavarú Express-hajók: **Kaiser Franz Joseph I. és Martha Washington.**

Duplacsavarú postahajók: **Argentina — Oceania — Alice — Laura.**

Kényelmes és közvetlen hajóösszeköttetés **New York, Triest és Fiume között.**

A **Kaiser Franz Joseph I.** a tengeri utat **New York és Gibraltár között 7 és fél nap alatt teszi meg.**

Minden hajó el van látva az utasok és a hajó védelmére a legújabb biztonsági berendezéssel. Különös figyelem lett fordítva az első és második osztályú utasok részére fentartott szalonok és kabinok berendezésére.

Az összes hajók drótnélküli táviróval vannak felszerelve.

Az étkezés kitűnő, a konyhában ki próbált szakácsok vannak. Ugyszintén a 3-ik osztályú utasokról is a legliberálisabb módon gondoskodva van. Tágas éttermek, modern mosdó-szobók állanak rendelkezésükre. Két nagy konyha van a fedélzeten, hogy a különböző ételek, más-más konyhában a különféle nemzetiségek részére egyidőben készítenek.

Az **Austro-Americana** azonkívül közvetlen összeköttetést tart fenn **Trieste és Quebec** kikötő között. **POLONIA** és **CANADA** nevű óriási személyhajóival melyek 2500 3-ik osztályú utas szállítására vannak berendezve. E két hajó havonta egyszer indul **Triestből** közvetlenül **Canadába** és **Canadába** igyekvő utasok a **New Yorki kikötő** elkerülésével **Canadába** juthatnak.

Bővebb felvilágosításért forduljon az Észak-Amerikai főigynökségünkhöz.

PHELPS BROS & CO. 17 Battery Place, New York, N. Y.

Vagy bármely meghatalmazott ügynökségünkhöz minden nagyobb városban.

A MAGYAR BETEGSEGÉLYZŐ EGYLETEK SZÖVETKEZETE

Alakult: 1892. szept. 4-én Bridgeport, Conn. Bekebelezt.: 1889. április 20-án, Hartford, Conn.

A Szövetkezet alapító tagja a New Yorki és Clevelandi Magyar Kórház Egyesületeknek.

A Szövetkezetbe felvehető minden 10 és 45 év közt levő magyar férfi és 16 és 40 év közt levő magyar nő az Egyesült Államok és Canada területén. — Vidéki egyletek csatlakozásra kéretnek. — A hol egyletet alakítani nem lehet, ottan legkevesebb 7 taggal osztályt lehet alakítani.

A Szövetkezet beteg jagjainak fizet 6 dollár heti betegsegélyt az alapszabályok V. szakaszának 1. §-a értelmében.

A Szövetkezetben levő s anyagi kötelezettségének minden irányban eleget tevő tagjai után az örökösnek vagy hagyatéki kedvezményesnek elhalálozása esetén \$1000-t. fizet. — Végkielégítés címen szintén \$1000-t. fizet.

A Szövetkezet fizet csonkulási félségélyt \$500-t és főörökös címen \$100 temetési költséget.

A Szövetkezet vagyona \$115,887.85, az elhalt tagok árávainak pénze: \$26,700.63.

A Magyar Betegsegélyző Egyletek Szövetkezetének 1912. évi december 31-én 321 tagosztályban összesen 10,622 tagja volt.

Beállási díjak:

16—25 éves korig	\$1.00
25—35 éves korig	2.00
35—45 éves korig	3.00

A beállásnál még 50 cent $\frac{1}{4}$ évi, 3 havidíj, okmánydíj 25 cent, alapszabály és kisnyugtaköny 25 cent.

A halálesetek közkiivetés utján vettettek ki.

A Magyar Betegsegélyző Egyletek Szövetkezte haláleset és végkielégítés címen

kifizetett 20 év leforgása alatt...	\$914,600.23
félségély címen kifizetett	38,425.00
betegsegély címen kifizetett	71,786.00

A Szövetkezet a hartfordi Conn. állami Insurance Department felügyelete alatt áll.

Minden amerikai magyarnak illő volna ezen humánus intézményt pártolni.

Felvilágosítással készséggel szolgál

SZLOVENSZKY FERENC, központi titkár.
1418 State Street, BRIDGEPORT, Conn.

HUNGARIANS IN THE AMERICAN CIVIL WAR

Eugene Pivány

**(MAGYAROK AZ AMERIKAI
POLGÁRHÁBORUBAN.)** ::

Pivány Jenő értékes történelmi munkája
angol és magyar nyelven diszes kötésben

EGY DOLLÁR.

Megrendelhető a „DONGÓ”-nál ::
10613 Earle Ave., CLEVELAND, O.

Minden amerikai magyar család szerezze
meg ezt az értékes könyvet, amely fénye-
sen beigazolja, hogy a magyarok dereka-
san megállták helyüket a polgárháboruban.
Aki a Dongót egy évre megrendeli, az
teljesen ingyen kapja a Dongó jubileumi
számát.- A Dongó előfizetési ára egy évre

KÉT DOLLÁR.